

ประวัติศาสตร์แห่งชาติ

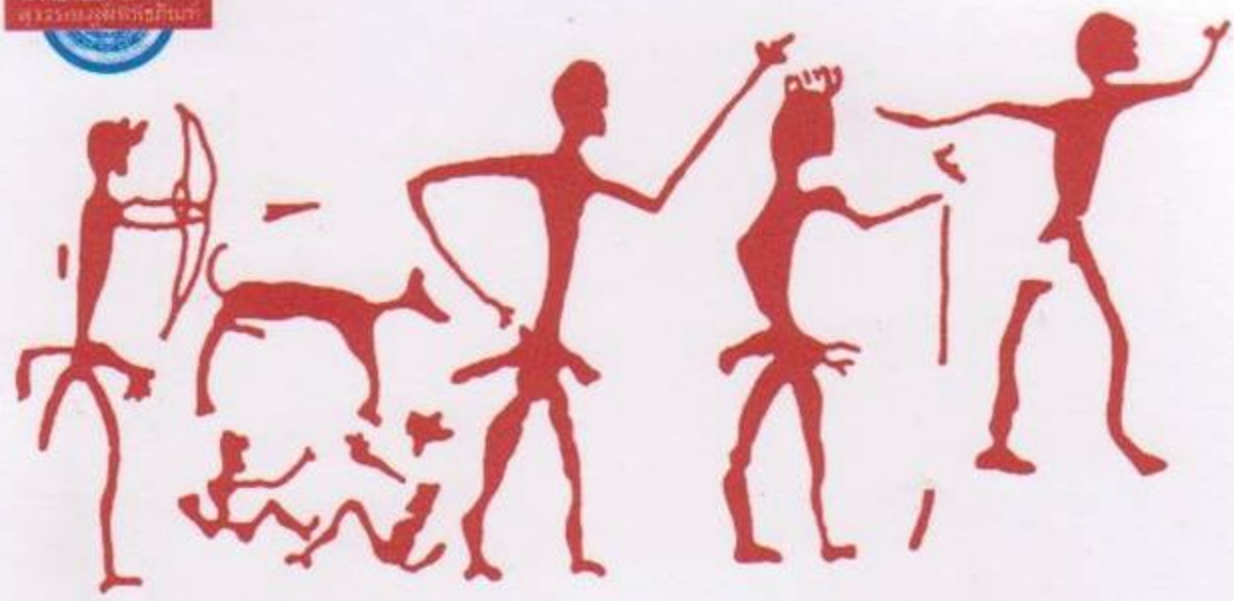
"ซ่อม"ฉบับเก่า "สร้าง"ฉบับใหม่

ศาสตราจารย์ ดร. **นิธิ เอียวศรีวงศ์**

คำนำเกียรติยศ ของ *รองศาสตราจารย์* **ศรีศักร วัลลิโภดม**



สุจิตต์ วงษ์เทศ : *บรรณาธิการ*



ประวัติศาสตร์แห่งชาติ

"ซ่อม"ฉบับเก่า "สร้าง"ฉบับใหม่

ศาสตราจารย์ ดร. **นิธิ เอียวศรีวงศ์**

คำนำเกียรติยศ ของ *รองศาสตราจารย์* **ศรีศักร วัลลิโภดม**



สุจิตต์ วงษ์เทศ : *บรรณาธิการ*


CARTE
DU ROYAUME
DE
SIAM
et des Pays
dediée
A Monsieur.



ลายเส้นบนหน้ากลองสัมฤทธิ์ (มโหระทึก) ในวัฒนธรรมดองซอน พบที่เวียดนาม เป็นภาพเล่าเรื่องพิธีกรรมในระบบความเชื่อดั้งเดิมคือ"ศาสนาผี" ของชุมชนหมู่บ้านในอุษาคเนย์ราว 4,000 ปีมาแล้ว มีรูปสัตว์ศักดิ์สิทธิ์หลายอย่าง เช่น นกกระเรียน ตะกวด (แลน) ฯลฯ



ราชอาณาจักรสยามแห่งแรกที่กรุงศรีอยุธยา เป็นรัฐประชาชาติที่มีไพร่บ้านพลเมืองหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ด้วยกันเรียกชาวสยาม [แผนที่ทำโดยบาทหลวงพลาซี (Le père Placide) เขียนเมื่อ พ.ศ. 2229 ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์]

ประวัติศาสตร์แห่งชาติ

"ซ่อม"ฉบับเก่า "สร้าง"ฉบับใหม่

ศาสตราจารย์ ดร. **นิธิ เอียวศรีวงศ์**

คำนำเกียรติยศ ของ
รองศาสตราจารย์ **ศรีศักร วัลลิโภดม**

สุจิตต์ วงษ์เทศ : *บรรณาธิการ*

Bangkok Thailand
2006 | 2549

ประวัติศาสตร์แห่งชาติ "ซ่อม"ฉบับเก่า **"สร้าง"**ฉบับใหม่
ศาสตราจารย์ ดร. **นิธิ เอียวศรีวงศ์**
คำนำเกียรติยศ ของ *รองศาสตราจารย์* **ศรีศักร วัลลิโภดม**
สุจิตต์ วงษ์เทศ : *บรรณาธิการ*
พิมพ์ครั้งแรก : ตุลาคม 2549
โดย Suvarnabhumi Museum
www.svbhumi.com I e-mail : sv@svbhumi.com

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
สนับสนุนพิมพ์เผยแพร่

ติดต่อขอรับหนังสือเล่มนี้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายได้ที่ **กลุ่มภูมิหลัง สำนักส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม**
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ถนนรัชดาภิเษก ห้วยขวาง กรุงเทพฯ 10320
โทรศัพท์ 0 2247 0013 ต่อ 1209, 1219 โทรสาร 0 2645 2956

ภาพปก



คนและหมา ในพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์เพื่อความมั่งคั่งและมั่นคงของชุมชนเมื่อ 2,500-3,000 ปีมาแล้ว หมา สัตว์ศักดิ์สิทธิ์ที่คนในยุคนั้น เชื่อว่านำพันธุ์ข้าวจากฟ้ามาให้คนปลูกกินเป็นอาหาร เลยเขียนรูปหมา (ตัวผู้?) ไว้เช่นคาวระ บริเวณเพิงผาศักดิ์สิทธิ์ที่ประกอบพิธีกรรม รูปนี้เป็นภาพเขียนสีที่เขาจันทน์งาม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา



โปสเตอร์การเมือง 14 ตุลาคม 2516 ของแนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทย โดย สิงห์น้อย ฟูสวัสดิ์สถาพร

พิสูจน์อักษร : **พัทน์นลิน อินทร์หอม**
ออกแบบปก : **วรพงศ์ ผดุงชอบ**

จัดรูปเล่มและพิมพ์ที่ :
เรือนแก้วการพิมพ์ โทรศัพท์ 0 2411 1523 โทรสาร 0 2866 3248

สารบัญ

คำนำเสนอ ***สุจิตต์ วงษ์เทศ*** 8
คำนำ ***ปริศนา พงษ์ทัดศิริกุล*** 10
คำนำเกียรติยศ ***ศรีศักร วัลลิโภดม*** 16
ข้อเสนอสังเขปประวัติศาสตร์แห่งชาติ ***นิธิ เอียวศรีวงศ์*** 22

สุวรรณภูมิภาคผนวก 70
คนไทยหลายเผ่าพันธุ์ 3,000 ปีในสุวรรณภูมิ 72
นาค : "คนเปลือย" ตีกตำบรรพ์ 82
ชาติพันธุ์พื้นเมืองอุษาคเนย์ 100
ระบบการเมืองและสังคมในท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง 116
ศิลปะถ้ำและชาวสุวรรณภูมิ 131
Suvarnabhumi Museum





ลายเส้นบนหน้ากลองสัมฤทธิ์ (มโหระทึก) ในวัฒนธรรมดองซอน พบที่เวียดนาม เป็นภาพเล่าเรื่องพิธีกรรมในระบบความเชื่อดั้งเดิมคือ "ศาสนาผี" ของชุมชนหมู่บ้านในอุษาคเนย์ราว 4,000 ปีมาแล้ว มีรูปสัตว์ศักดิ์สิทธิ์หลายอย่าง เช่น นกกระเรียน ตะกวด (แลน) "ลิง"



ประวัติศาสตร์แห่งชาติ
"ซ่อม"ฉบับเก่า "สร้าง"ฉบับใหม่

ศาสตราจารย์ ดร. **นิธิ เอียวศรีวงศ์**

คำนำเกียรติยศ ของ
รองศาสตราจารย์ **ศรีศักร วัลลิโภดม**

สุจิตต์ วงษ์เทศ : *บรรณาธิการ*

สารบัญ

คำนำเสนอ **สุจิตต์ วงษ์เทศ** 8
คำนำ **ปริศนา พงษ์ทัศศิริกุล** 10
คำนำเกียรติยศ **ศรีศักร วัลลิโภดม** 16
ข้อเสนอสังเขปประวัติศาสตร์แห่งชาติ **นิธิ เอียวศรีวงศ์** 22

สุวรรณภูมิภาคผนวก 70
คนไทยหลายเผ่าพันธุ์ 3,000 ปีในสุวรรณภูมิ 72
นาค : "คนเปลือย" ตีกลับบรรพ์
ชาติพันธุ์พื้นเมืองอุษาคเนย์ 82
ระบบการเมืองและสังคมในท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง 100
ศิลปะถ้ำและชาวสุวรรณภูมิ 116
Suvarnabhumi Museum 131

ประวัติศาสตร์แห่งชาติ "ซ่อม"ฉบับเก่า "สร้าง"ฉบับใหม่
ศาสตราจารย์ ดร. **นิธิ เอียวศรีวงศ์**
คำนำเกียรติยศ ของ *รองศาสตราจารย์* **ศรีศักร วัลลิโภดม**
สุจิตต์ วงษ์เทศ : *บรรณาธิการ*
พิมพ์ครั้งแรก : กุมภาพันธ์ 2549
โดย Suvarnabhumi Museum
www.svbbumi.com / e-mail : sv@svbbumi.com

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
สนับสนุนพิมพ์เผยแพร่

ติดต่อขอรับหนังสือเล่มนี้โดยไม่คิดมูลค่าได้ที่ **กลุ่มภูมิหลัง สำนักส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม**
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ถนนราชดำเนิน ตำบลวังท่าพระ กรุงเทพฯ 10200
โทรศัพท์ 0 2247 0013 ต่อ 1209, 1219 โทรสาร 0 2645 2956

ภาพปก



คนและหมา ในพิธีกรรมเพื่อสิทธิ์เสียงความมั่งคั่งและวัฒนธรรมของชุมชนเมื่อ 2,500-3,000 ปีมาแล้ว หมา : สัตว์ศักดิ์สิทธิ์ที่คนในยุคนั้น เชื่อว่านำพันธุ์ข้าวจากฟ้ามาให้คนปลูกเป็นอาหาร เลี้ยงเป็นบูชายัญ (ห้ามกิน) ให้เข้มขลังยิ่งขึ้น บริเวณเพิงผาศักดิ์สิทธิ์ที่ประกอบพิธีกรรม รูปนี้เป็นภาพเขียนสีที่เขาจันดหลังงาม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา



ไปสเคร็ทการเมือง 14 ตุลาคม 2516 ของแนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทย โดย สังห์ปัชย พูลวัสดิ์และคณะ

ศิลปกรรม : **พัทน์ธิน จินดาร์ทอม**
ออกแบบปก : **วรพงศ์ อดุลยธน**

จัดรูปต่อและพิมพ์ที่ :
เรือนแก้วการพิมพ์ โทรศัพท์ 0 2411 1523 โทรสาร 0 2866 3248

คำนำเสนอ

ประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทยที่ใช้งานอย่างเป็นทางการมานานมาก เริ่มต้นที่ถิ่นกำเนิดของคนไทยอยู่ทางทิศเหนือจนสุดหล้าฟ้าเขียว บริเวณเทือกเขาอัลไตที่ไม่มีใครเคยรู้เห็นว่าเป็นอะไร? อยู่ตรงไหน?

ต่อมาถูกรุกรานจากข้าศึก ต้องถอยร่นลงมาสร้างอาณาจักรน่านเจ้า แล้วถูกรุกรานอีก ก็ถอยร่นลงมาอีก ถึงบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา ได้ยอมเป็นข้าของมอญและขอมซึ่งเป็นเจ้าของดินแดนมาก่อน จนถึงที่สุดได้ปลดแอกเป็นอิสระ แล้วสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยขึ้นเป็นราชธานีแห่งแรก เมื่อราว พ.ศ. 1800 สืบมาเป็นกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี ถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ตามลำดับอย่างเคร่งครัด

ประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทย มีกลิ่นอายของวิธีคิดอย่าง **"อาณานิคม"** ที่ไม่มีหลักฐานประวัติศาสตร์โบราณคดีรองรับ แต่แต่งขึ้นเพื่อใช้งานการเมืองยุคล่าเมืองขึ้นและยุคสงครามเย็น ส่งผลให้วิวาทบาดหมางกับประเทศเพื่อนบ้านโดยรอบ แล้วเบียดเบียนข่มเหงกลุ่มเครือญาติชาติพันธุ์พื้นเมืองที่เป็นบรรพชนแท้จริงของคนไทย

บรรพชนคนไทยแท้จริงมีหลายชาติพันธุ์ สืบมาแต่ยุคดึกดำบรรพ์สุวรรณภูมิ อย่างน้อย 3,000 ปีมาแล้ว มีชื่อเรียกตัวเองต่างๆกันหลายชื่อ เพิ่งสมมุติชื่อเรียกตัวเองว่า**"คนไทย"**อย่างมีหลักฐานรองรับชัดๆ ราว พ.ศ. 2000 ยุคกรุงศรีอยุธยาราชอาณาจักรสยามแห่งแรก (หรืออาจก่อนหน้านั้นเล็กน้อยก็ได้)

อาจารย์**นิธิ เอียวศรีวงศ์** มีเมตตามอบต้นฉบับเรื่อง **ข้อเสนอสังเขปประวัติศาสตร์แห่งชาติ** มาให้อ่านก่อน ต่อมาอาจารย์**ศรีศักร วัลลิโภดม** มีกรุณามอบต้นฉบับเรื่อง **มาตุภูมิ กับ ชาติภูมิ** มาให้อ่านอีกโดยมิได้นัดหมาย ผมเลยรวบรวมงานปาฐกถาของอาจารย์นิธิเกี่ยวกับชาติพันธุ์สุวรรณภูมิที่แสดงบรรยายที่ต่างๆ มารวมพิมพ์เป็นเล่มนี้ แล้วตั้งชื่อหนังสือว่า **ประวัติศาสตร์แห่งชาติ "ซ่อม"ฉบับเก่า "สร้าง"ฉบับใหม่** เพื่อเผยแพร่และแบ่งปันให้สาธารณชนพิจารณาเป็นแนวทางซ่อม-สร้างต่อไป

ต้องร่วมกัน **"ซ่อม"**ฉบับเก่า และ **"สร้าง"**ฉบับใหม่ ให้ประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทยเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์สุวรรณภูมิ (หรืออุษาคเนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้) ที่มีชื่อเป็นลายลักษณ์อักษรแท้จริงในเอกสารโบราณของลังกาและอินเดีย อาจเก่าแก่อย่างน้อย 2,500 ปีมาแล้ว และมีชุมชนบ้านเมืองก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเกี่ยวกับโลหะ เช่น สัมฤทธิ์ เหล็ก ฯลฯ ระดับสูงแล้ว ก่อนจะรับศาสนาพุทธและพราหมณ์จากอินเดีย

ภูมิสังคมวัฒนธรรมดั้งเดิมดึกดำบรรพ์ตั้งแต่ยุคสุวรรณภูมิ ราว 3,000 ปีมาแล้วนี่เอง ที่เป็นพื้นฐานเก่าสุด ต่อมาจึงรับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาประสมประสานผ่านยุคต่างๆ ที่สมมุติชื่อเรียกภายหลัง เช่น ยุคทวารวดีศรีวิชัย ยุคละโว้อโยธยาศรีรามเทพ ยุคกรุงศรีอยุธยา ฯลฯ สืบจนเป็นประเทศไทยทุกวันนี้

ขอขอบพระคุณ**สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ** (สวช.) ที่สนับสนุนจัดพิมพ์เพื่อแบ่งปันและเผยแพร่ครั้งนี้

สุจิตต์ วงษ์เทศ *บรรณาธิการ*
บ้านช่างหล่อ กรุงธนบุรี
4 ตุลาคม 2549

คำนำ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ตระหนักดีว่าองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและภูมิสังคมวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ความหมาย และความสำคัญต่อการสร้างและต่อเติมภาพประวัติศาสตร์ของคนธรรมดาสามัญ ทุกชนชั้น ทุกหมู่เหล่าในท้องถิ่นของสังคมไทยให้ชัดเจนยิ่งขึ้น สำนักงานฯ จึงถือเป็นนโยบายสำคัญในการส่งเสริมการจัดทำเอกสารเผยแพร่ความรู้เหล่านี้สู่สาธารณะให้กว้างขวางและต่อเนื่อง

หนังสือ **"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"** ของศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ เป็นหนังสือที่เปี่ยมด้วยสาระและแนวคิดใหม่ของการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของชาติไทย ที่ประกอบด้วยกลุ่มคนทุกชนชั้น และหลากหลายชาติพันธุ์ ตั้งแต่อดีตจนถึง 'ร่วมสมัย' ยุคปัจจุบัน ในบริบทของความสัมพันธ์ที่ไร้พรมแดน หรือพื้นที่ทางภูมิศาสตร์

ในหนังสือเล่มนี้ประกอบด้วย "ข้อเสนอสังเขปประวัติศาสตร์แห่งชาติ" และบทปาฐกถานำจากที่ต่างๆ เช่นเรื่อง **นาค : "คนเปลือย" ดึกดำบรรพ์ ชาติพันธุ์พื้นเมืองอุษาคเนย์ "คนไทยหลายเผ่าพันธุ์ ๓,๐๐๐ ปี ในสุวรรณภูมิ"** ฯลฯ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในรากเหง้าทางประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมร่วมกัน

สำนักงานฯ ขอขอบคุณศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่เปิดประเด็นใหม่ให้แก่แวดวงวิชาการของสังคมไทย รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม กรุณาเขียนคำนำเกียรติยศ **"มาตุภูมิ"** กับ **"ชาติภูมิ" ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น** กับ **ประวัติศาสตร์แห่งชาติ** และขอบคุณนายสุจิตต์ วงษ์เทศ ที่กรุณาจัดทำต้นฉบับและดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือ **"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"** เล่มนี้ เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนในวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเผยแพร่อย่างกว้างขวางไปยังสถาบันการศึกษาและผู้สนใจทั่วไป

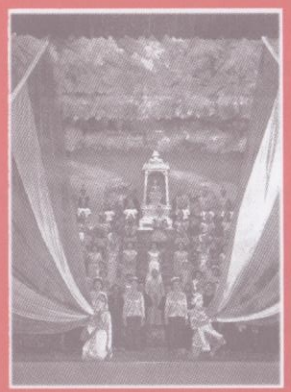
ทั้งนี้ สำนักงานฯ คาดหวังว่าจะเกิดการแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และสามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาประเทศและสังคมได้อย่างเหมาะสม บนพื้นฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการยอมรับความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมโลก



ปริศนา พงษ์ทัดศิริกุล

เลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

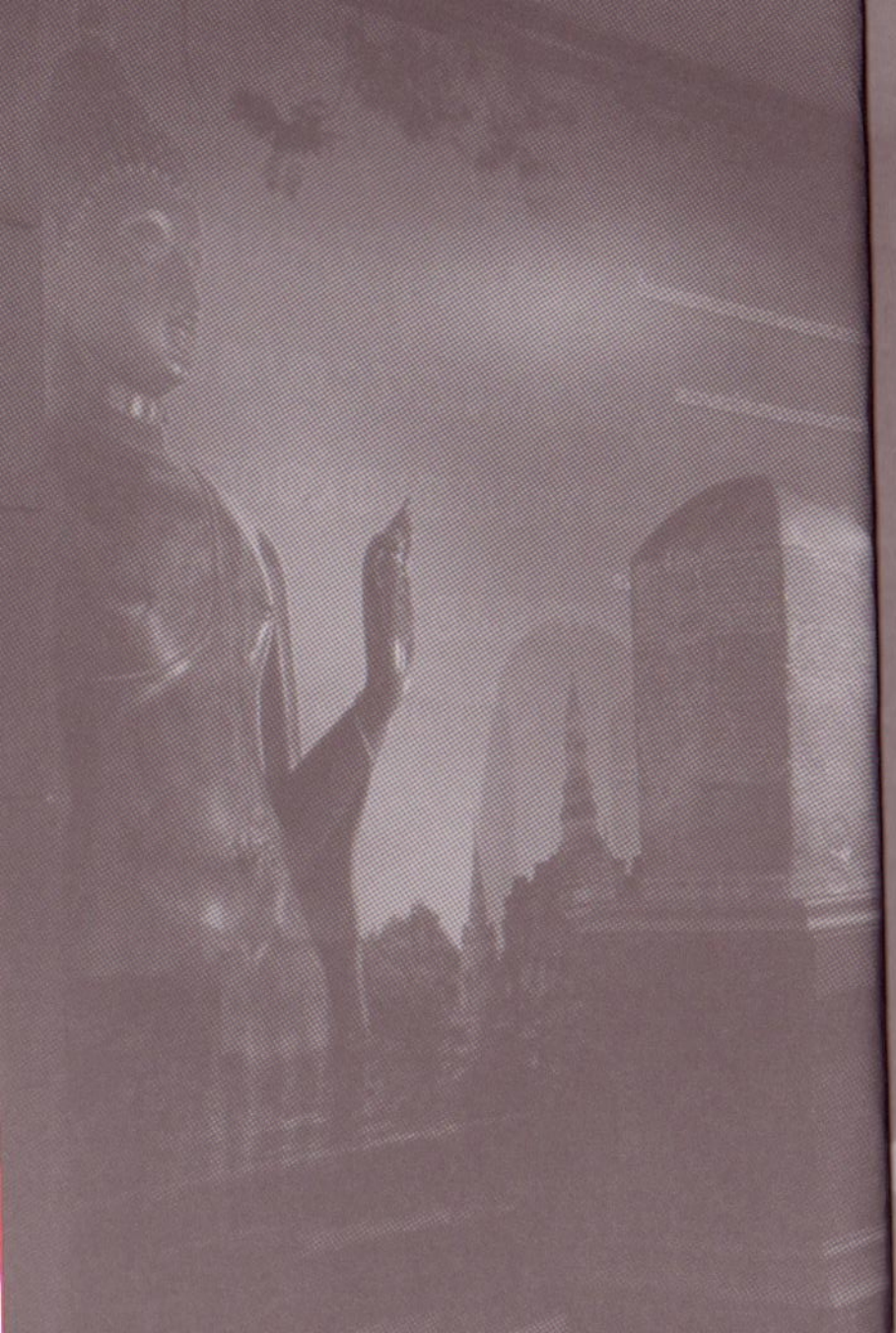
ตุลาคม 2549



ประวัติศาสตร์แห่งชาติ
"ซ่อม"ฉบับเก่า "สร้าง"ฉบับใหม่

ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์

คำนำเกียรติยศ ของ
รองศาสตราจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม





ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
พระนคร ต้นเรื่องเนื้อหาหลัก "ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" ของไทย

คำนำเสนอ

ประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทยที่ใช้งานอย่างเป็นทางการมานานมาก เริ่มต้นที่ถิ่นกำเนิดของคนไทยอยู่ทางทิศเหนือจนสุดหล้าฟ้าเขียว บริเวณเทือกเขาอัลไตที่ไม่มีใครเคยรู้เห็นว่าเป็นอะไร? อยู่ตรงไหน?

ต่อมาถูกรุกรานจากข้าศึก ต้องถอยร่นลงมาสร้างอาณาจักรน่านเจ้า แล้วถูกรุกรานอีก ก็ถอยร่นลงมาอีก ถึงบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา ได้ยอมเป็นข้าของมอญและขอมซึ่งเป็นเจ้าของดินแดนมาก่อน จนถึงที่สุดได้ปลดแอกเป็นอิสระ แล้วสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยขึ้น เป็นราชธานีแห่งแรก เมื่อราว พ.ศ. 1800 สืบมาเป็นกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี ถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ตามลำดับอย่างเคร่งครัด

ประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทย มีกลิ่นอายของวิธีคิดอย่าง **"อาณานิคม"** ที่ไม่มีหลักฐานประวัติศาสตร์โบราณคดีรองรับ แต่แต่งขึ้นเพื่อใช้งานการเมืองยุคล่าเมืองขึ้นและยุคสงครามเย็น ส่งผลให้วิวาทบาดหมางกับประเทศเพื่อนบ้านโดยรอบ แล้วเบียดเบียนข่มเหงกลุ่มเครือญาติชาติพันธุ์พื้นเมืองที่เป็นบรรพชนแท้จริงของคนไทย

บรรพชนคนไทยแท้จริงมีหลายชาติพันธุ์ สืบมาแต่ยุคศึกตำบรรพ์

คำนำ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ตระหนักดีว่าองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและภูมิสังคมวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ความหมาย และความสำคัญต่อการสร้างและต่อเติมภาพประวัติศาสตร์ของคนธรรมดาสามัญ ทุกชนชั้น ทุกหมู่เหล่าในท้องถิ่นของสังคมไทยให้ชัดเจนยิ่งขึ้น สำนักงานฯ จึงถือเป็นนโยบายสำคัญในการส่งเสริมการจัดทำเอกสารเผยแพร่ความรู้เหล่านี้สู่สาธารณะให้กว้างขวางและต่อเนื่อง

หนังสือ **"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"** ของศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ เป็นหนังสือที่เปี่ยมด้วยสาระและแนวคิดใหม่ของการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของชาติไทย ที่ประกอบด้วยกลุ่มคนทุกชนชั้น และหลากหลายชาติพันธุ์ ตั้งแต่อดีตจนถึง 'ร่วมสมัย' ยุคปัจจุบัน ในบริบทของความสัมพันธ์ที่ไร้พรมแดน หรือพื้นที่ทางภูมิศาสตร์

ในหนังสือเล่มนี้ประกอบด้วย "ข้อเสนอสังเขปประวัติศาสตร์แห่งชาติ" และบทปาฐกถานำจากที่ต่างๆ เช่นเรื่อง **นาค : "คนเปลือย" ดึกดำบรรพ์ ชาติพันธุ์พื้นเมืองอุษาคเนย์ "คนไทยหลายเผ่าพันธุ์ ๓,๐๐๐ ปี ในสุวรรณภูมิ"** ฯลฯ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจใน





เกี่ยวกับชาติพันธุ์สุวรรณภูมิที่แสดงบรรยายที่ต่างๆ มารวมพิมพ์เป็นเล่มนี้ แล้วตั้งชื่อหนังสือว่า **ประวัติศาสตร์แห่งชาติ "ซ่อม"ฉบับเก่า "สร้าง"ฉบับใหม่** เพื่อเผยแพร่และแบ่งปันให้สาธารณชนพิจารณาเป็นแนวทางซ่อม-สร้างต่อไป

ต้องร่วมกัน **"ซ่อม"**ฉบับเก่า และ **"สร้าง"**ฉบับใหม่ ให้ประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทยเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์สุวรรณภูมิ (หรืออุษาคเนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้) ที่มีชื่อเป็นลายลักษณ์อักษรแท้จริงในเอกสารโบราณของสังกาและอินเดีย อาจเก่าแก่อย่างน้อย 2,500 ปีมาแล้ว และมีชุมชนบ้านเมืองก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเกี่ยวกับโลหะ เช่น สัมฤทธิ์ เหล็ก ฯลฯ ระดับสูงแล้ว ก่อนจะรับศาสนาพุทธและพราหมณ์จากอินเดีย

ภูมิสังคมวัฒนธรรมดั้งเดิมดึกดำบรรพ์ตั้งแต่ยุคสุวรรณภูมิ ราว 3,000 ปีมาแล้วนี่เอง ที่เป็นพื้นฐานเก่าสุด ต่อมาจึงรับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาประสมประสานผ่านยุคต่างๆ ที่สมมุติชื่อเรียกภายหลัง เช่น ยุคทวารวดีศรีวิชัย ยุคละโว้อโยธยาศรีรามเทพ ยุครุ่งศรีอยุธยา ฯลฯ สืบจนเป็นประเทศไทยทุกวันนี้

ขอขอบพระคุณ**สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ** (สวช.) ที่สนับสนุนจัดพิมพ์เพื่อแบ่งปันและเผยแพร่ครั้งนี้

หนังสือ **"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"** เล่มนี้ เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนในวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเผยแพร่อย่างกว้างขวางไปยังสถาบันการศึกษาและผู้สนใจทั่วไป

ทั้งนี้ สำนักงานฯ คาดหวังว่าจะเกิดการแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และสามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาประเทศและสังคมได้อย่างเหมาะสม บนพื้นฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการยอมรับความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมโลก

ปริศนา พงษ์ทัดศิริกุล
เลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
ตุลาคม 2549

ประวัติศาสตร์แห่งชาติ
"ซ่อม"ฉบับเก่า "สร้าง"ฉบับใหม่

ศาสตราจารย์ ดร. **นิธิ เอียวศรีวงศ์**

คำนำเกียรติยศ *ของ*
รองศาสตราจารย์ **ศรีศักร วัลลิโภดม**



ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ต้นเรื่องเนื้อหาหลัก "ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" ของไทย

“มาตุภูมิ” กับ “ชาติภูมิ” ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กับ ประวัติศาสตร์แห่งชาติ

รองศาสตราจารย์ **ศรีศักร วัลลิโภดม**

รากเหง้าของความแตกแยก และบ่อเกิดความไม่เข้าใจกันเองของคนในชาติทุกวันนี้ คือการพัฒนาเศรษฐกิจการเมืองของรัฐบาลตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เพราะเป็นการพัฒนาที่ขาดมิติของเวลาในอดีต

อดีตคือที่มาของประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นของคู่กันกับความเป็นมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่เป็นสัตว์สังคมต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเพื่อความอยู่รอด

แต่การพัฒนาประเทศที่เน้นแต่เศรษฐกิจทุนนิยมเสรีแบบตะวันตกอย่างกลวงๆ ได้ทำให้มนุษย์ในดินแดนประเทศไทยมีสำนึกเป็นปัจเจก ซึ่งเทียบได้กับการเป็นสัตว์เดรัจฉานประเภทหนึ่ง



กลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิมในเวียดนามที่ถูกเรียกว่า “ม้อย” แปลว่าผี ภาพนี้เป็นแถวรับเสด็จรัชกาลที่ 7 เสด็จเวียดนาม เมื่อ พ.ศ. 2473

มนุษย์โดยธรรมชาติต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม(social group) กลุ่มเล็กที่สุดคือครอบครัวและเครือญาติ(ครัวเรือน) ถัดมาเป็นชุมชนที่แลเห็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นรูปธรรม (social reality) ได้แก่ชุมชนบ้าน เหนือชุมชนบ้านขึ้นไปเป็นชุมชนทางจินตนาการ (imagined community) ใช้พื้นที่หรือแผ่นดินอันมีคนอยู่ร่วมกันบูรณาการให้เกิดสำนึกร่วม

ชุมชนทางจินตนาการ หรือชุมชนสมมติที่เกิดขึ้นในพื้นที่สองระดับ คือพื้นที่อันเป็นแผ่นดินเกิด หรือ**มาตุภูมิ** กับพื้นที่อันเป็นประเทศชาติ หรือ**ชาติภูมิ**

การเกิดชุมชนสมมติทั้ง 2 ระดับนี้ใช้มิติของเวลาหรือประวัติศาสตร์ เป็นสิ่งเชื่อมโยงให้เกิดสำนึกของการเป็นพวกพ้องเดียวกัน เพราะฉะนั้นประวัติศาสตร์จึงมี 2 ระดับ คือ ระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือประวัติศาสตร์สังคม ที่แสดงให้เห็นความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่นเดียวกัน ที่อาจมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ก็ได้ แต่เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่เดียวกันตั้งแต่ 2-3 ชั่วคนสืบลงไป ก็จะเกิดสำนึกร่วมขึ้นเป็นคนในท้องถิ่นเดียวกัน มีจารีต ขนบ ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และกติกาในทางเศรษฐกิจและสังคมร่วมกัน โดยมี



พื้นฐานทางความเชื่อและศีลธรรมเดียวกัน เช่น

ท้องถิ่นตงศรีมหาโพธิ์ ในอำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี มีความเป็นมาทางชาติพันธุ์ต่างกัน คือมีทั้งมอญ เขมร ลาว เจ๊ก ฯลฯ แต่มีสำนึกความเป็นคนศรีมหาโพธิ์หรือศรีมโหสถ ร่วมกัน

ประวัติศาสตร์แห่งชาติ คือประวัติศาสตร์สังคม ที่แสดงให้เห็นความเป็นมาของผู้คนในประเทศเดียวกัน

เหนือระดับท้องถิ่นอันหลากหลายก็เป็นพื้นที่หรือแผ่นดินที่เป็นประเทศชาติ เช่น ดินแดนประเทศไทยเรียกว่าสยามประเทศ มีประวัติศาสตร์การเมืองและเศรษฐกิจที่ยึดโยงผู้คนในระดับท้องถิ่นที่หลากหลายให้รวมเป็นพวกเดียวกัน เช่น มีภาษากลางร่วมกัน มีระบบความเชื่อและประเพณีพิธีกรรมเดียวกัน มีสถาบันพระมหากษัตริย์และการปกครองร่วมกัน เป็นต้น

ทั้งหมดนี้หล่อหลอมและผลักดันให้คนในดินแดนสยามสมมติชื่อเรียกตนเองอย่างรวมๆว่า**คนไทย** เริ่มมีหลักฐานตั้งแต่สมัยอยุธยา ฉะนั้น คนไทยเป็นชื่อรวมของคนในระดับชาติภูมิ

ประวัติศาสตร์ชาติภูมิ กลายเป็นประวัติศาสตร์รัฐชาติ





ลายเส้นคัดลอกจากหน้ากลองมโหระทึก ราว 3,000 ปีมาแล้ว พบที่เวียดนาม

หรือประวัติศาสตร์แห่งชาติ ที่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ลงมา ต่อมาได้เจือปนกับประวัติศาสตร์อาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก จนทำให้เกิดประวัติศาสตร์เชื้อชาตินิยม (race) ตั้งแต่สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นต้นมา

การมองคนไทยในลักษณะของความเป็นเลิศทางกรรมพันธุ์ ได้ทำลายความเป็นคนไทยที่เป็นชื่อสมมติท่ามกลางความหลากหลายของชาติพันธุ์ต่างๆในประเทศไทยให้หมดไป จึงเป็นช่องทางให้เกิดกลุ่มผลประโยชน์ใช้อ้างอิงเพื่อความชอบธรรมในการปกครองแล้วใช้ทำลายความสัมพันธ์ของคน ทั้งคนภายในประเทศไทยและคนภายนอกคือประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว เขมร เวียดนาม และมลายู สืบมาจนทุกวันนี้

เพราะถ้ามองจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแล้ว คนที่อยู่ในประเทศไทยปัจจุบันแยกไม่ออกจากบรรดาชาติพันธุ์ของผู้คนต่างๆในประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว เขมร เวียดนาม พม่า และมาเลเซีย ฯลฯ







สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ "บิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย" ทรงมีพระนิพนธ์เนื้อหาหลักของ "ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"



ละครปลุกใจรักชาติ เรื่อง อานุภาพพ่อขุนรามคำแหง ที่เน้นเรื่องชาติ(ไทย) ศาสนา และพระมหากษัตริย์ บทประพันธ์ของหลวงวิจิตรวาทการ (กิมเหลียง วัฒนปฤต หรือวิจิตรวาทการ) แสดงครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2497 สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภาพนี้เป็นฉากสุดท้าย

ข้อเสนอสังเขป

ประวัติศาสตร์แห่งชาติ

ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์

"มาตุภูมิ" กับ "ชาติภูมิ" ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กับ ประวัติศาสตร์แห่งชาติ

รองศาสตราจารย์ **ศรีศักร วัลลิโภดม**

รากเหง้าของความแตกแยก และบ่อเกิดความไม่เข้าใจกันเองของคนในชาติทุกวันนี้ คือการพัฒนาเศรษฐกิจการเมืองของรัฐบาลตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เพราะเป็นการพัฒนาที่ขาดมิติของเวลาในอดีต

อดีตคือที่มาของประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นของคู่กันกับความ



พื้นฐานทางความเชื่อและศีลธรรมเดียวกัน เช่น

ท้องถิ่นดงศรีมหาโพธิ์ ในอำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี มีความเป็นมาทางชาติพันธุ์ต่างกัน คือมีทั้งมอญ เขมร ลาว เจ๊ก ฯลฯ แต่มีสำนึกความเป็นคนศรีมหาโพธิ์หรือศรีมโหสถ ร่วมกัน

ประวัติศาสตร์แห่งชาติ คือประวัติศาสตร์สังคม ที่แสดงให้เห็นความเป็นมาของผู้คนในประเทศเดียวกัน

เหนือระดับท้องถิ่นอันหลากหลายที่เป็นพื้นที่หรือแผ่นดินที่เป็นประเทศชาติ เช่น ดินแดนประเทศไทยเรียกว่าสยามประเทศ มีประวัติศาสตร์การเมืองและเศรษฐกิจที่ยึดโยงผู้คนในระดับท้องถิ่นที่หลากหลายให้รวมเป็นพวกเดียวกัน เช่น มีภาษากลางร่วมกัน มีระบบความเชื่อและประเพณีพิธีกรรมเดียวกัน มีสถาบันพระมหากษัตริย์และการปกครองร่วมกัน เป็นต้น

ทั้งหมดนี้หล่อหลอมและผลักดันให้คนในดินแดนสยามสมมติขื่อเรียกตนเองอย่างรวมๆว่า**คนไทย** เริ่มมีหลักฐานตั้งแต่สมัยอยุธยา ฉะนั้น คนไทยเป็นชื่อรวมของคนในระดับชาติภูมิ



กลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิมในเวียดนามที่ถูกเรียกว่า "ม้อย" แปลว่าผี ภาพนี้เป็นแถวรับเสด็จรัชกาลที่ 7 เสด็จเวียดนาม เมื่อ พ.ศ. 2473

มนุษย์โดยธรรมชาติต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม(social group) กลุ่มเล็กที่สุดคือครอบครัวและเครือญาติ(ครัวเรือน) ถัดมาเป็นชุมชนที่แลเห็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นรูปธรรม (social reality) ได้แก่ชุมชนบ้าน เหนือชุมชนบ้านขึ้นไปเป็นชุมชนทางจินตนาการ (imagined community) ใช้พื้นที่หรือแผ่นดินอันมีคนอยู่ร่วมกันบูรณาการให้เกิดสำนึกร่วม

ชุมชนทางจินตนาการ หรือชุมชนสมมติที่เกิดขึ้นในพื้นที่สองระดับ คือพื้นที่อันเป็นแผ่นดินเกิด หรือ**มาตุภูมิ** กับพื้นที่อันเป็นประเทศชาติ หรือ**ชาติภูมิ**

การเกิดชุมชนสมมติทั้ง 2 ระดับนี้ใช้มิติของเวลาหรือประวัติศาสตร์ เป็นสิ่งเชื่อมโยงให้เกิดสำนึกของการเป็นพวกพ้องเดียวกัน เพราะฉะนั้นประวัติศาสตร์จึงมี 2 ระดับ คือ ระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

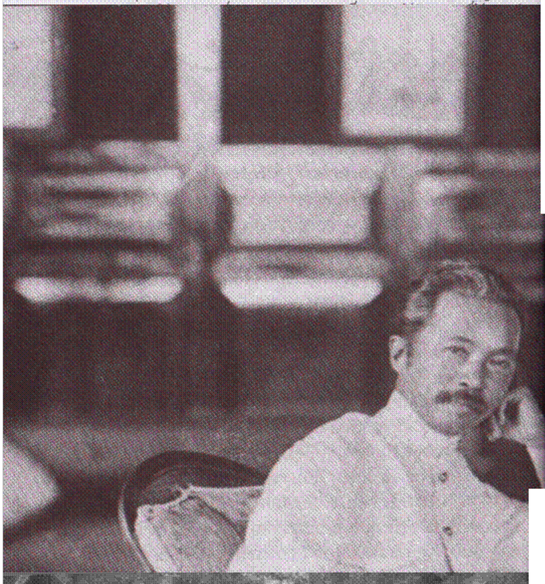


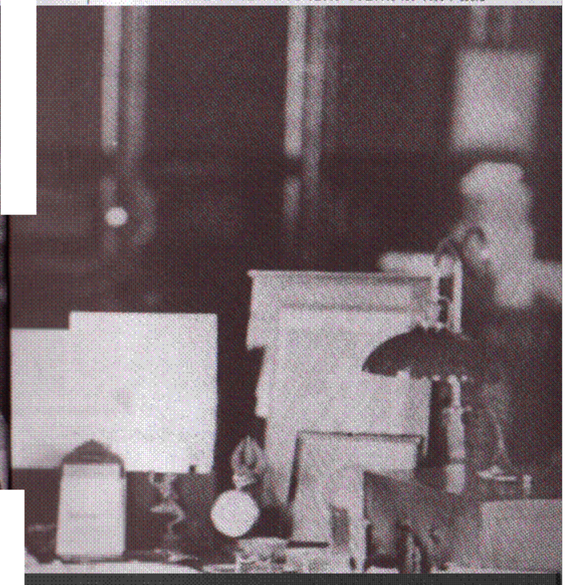
ลายเส้นคัดลอกจากหน้ากลองมโหระทึก ราว 3,000 ปีมาแล้ว พบที่เวียดนาม

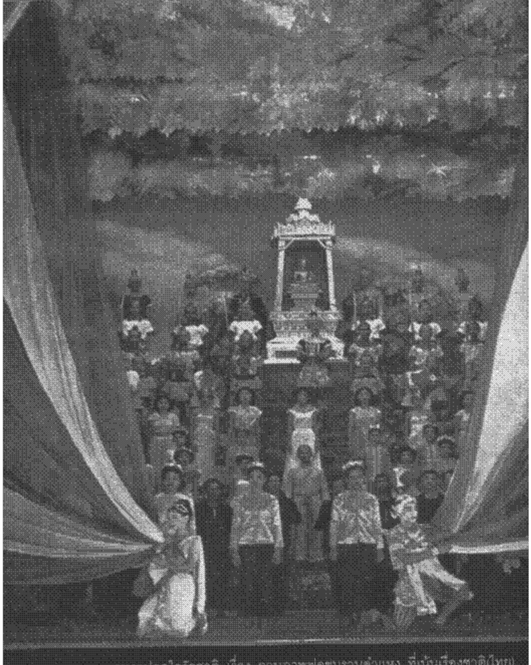
หรือประวัติศาสตร์แห่งชาติ ที่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ลงมา ต่อมาได้เจือปนกับประวัติศาสตร์อาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก จนทำให้เกิดประวัติศาสตร์เชื้อชาตินิยม (race) ตั้งแต่สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นต้นมา

การมองคนไทยในลักษณะของความเป็นเลิศทางกรรมพันธุ์ได้ทำลายความเป็นคนไทยที่เป็นชื่อสมมติทำมกลางความหลากหลายของชาติพันธุ์ต่างๆในประเทศไทยให้หมดไป จึงเป็นช่องทางให้เกิดกลุ่มผลประโยชน์ใช้ข้างอิงเพื่อความชอบธรรมในการปกครองแล้วใช้ทำลายความสัมพันธ์ของคน ทั้งคนภายในประเทศไทยและคนภายนอกคือประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว เขมร เวียดนาม และมลายู สืบมาจนทุกวันนี้

เพราะถ้ามองจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแล้ว คนที่อยู่ในประเทศไทยปัจจุบันแยกไม่ออกจากบรรดาชาติพันธุ์ของผู้คนต่างๆในประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว เขมร เวียดนาม พม่า และ







ละครปลุกใจรักชาติ เรื่อง อานุภาพพ่อขุนรามคำแหง ที่เน้นเรื่องชาติไทย ศาสนา และพระมหากษัตริย์ บทประพันธ์ของหลวงวิจิตรวาทการ (ถิ่มเหลือง วัฒนปฤดี หรือวิจิตรวาทการ) แสดงครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2497 สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภาพนี้เป็นฉากสุดท้าย

ข้อเสนอสังเขป
ประวัติศาสตร์แห่งชาติ
ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์

ข้อเสนอสังเขป
ประวัติศาสตร์แห่งชาติ

ศาสตราจารย์ ดร. **นิธิ เอียวศรีวงศ์**

ประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทย ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นเรื่องเล่าร่วมกันของความเป็นมาของคนไทยทุกคน ในฐานะที่เป็นพลเมืองของชาติเดียวกัน

ความทรงจำร่วมกันที่สร้างขึ้นใหม่นี้ สามารถเข้าไปแทนที่ความทรงจำของคนกลุ่มต่างๆ ซึ่งกลายเป็นพลเมืองของชาติไทยได้ระดับหนึ่ง แต่ไม่ใช่ทุกกลุ่ม มีพลเมืองของชาติไทยที่ไม่รู้สึกว่าอดีตของตนคือเรื่องเล่าประจำชาติสำนวนนี้ เช่น ประชาชนเชื้อสายมลายูในภาคใต้ ประชาชนบนที่สูงอีกหลายกลุ่มก็คงไม่สะดวกที่จะสำนึกได้ว่าตนคือลูกหลานของทหารในกองทัพพระนเรศวร

สัก 50-100 ปีมาแล้ว คนอิสานอีกกลุ่มใหญ่ก็ไม่ได้มีความทรงจำเกี่ยวกับอดีตของตนเองในสำนวนนี้เช่นกัน

แม้ว่ารัฐชาติไทยจะประสบความสำเร็จด้วยการใช้เครื่องมือทั้งในแง่บังคับและในแง่ชี้ชวน จนทำให้ประชาชนนอกภาคกลางส่วน

ใหญ่สามารถผนวกเอา"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของอัตลักษณ์ความเป็นไทยของตน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าไม่มีปัญหาความไม่ลงรอยของระหว่างเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของตนเองเท่าที่สืบทอดกันตามจารีตกับ"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"

คนเหนือจะทรงจำครูบาศรีวิชัยอย่างไร จึงจะสอดคล้องกับการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ของกรุงเทพฯ โดยยังรักษาความเลื่อมใสศรัทธาอย่างสูงทั้งต่อครูบาศรีวิชัยและการปฏิรูปใหญ่ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำในคริสต์ศตวรรษที่ 19

แม้แต่เนื้อเพลง"ลาวแพน" สำนวนที่เชื่อกันว่าใกล้กับสำนวนเดิม ซึ่งบรรยายถึงความทุกข์ลำเค็ญของชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนลงมาเป็นแรงงานในภาคกลาง หลังการล้มล้างอำนาจของเจ้าอนุวงศ์ ยังไม่ค่อยยินดีให้เผยแพร่กันนัก

อดีตในสำนวน"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" ไม่สามารถกลืนเอาข้อเท็จจริงจำนวนมากที่ไม่ลงร่องลงรอย จำเป็นต้องสร้างกระบวนการลืมแห่งชาติขึ้น เพื่อให้ข้อเท็จจริงเหล่านั้นหายไป ในบางครั้งถึงกับต้อง"ปิด"เอกสาร, หรือทำให้เชื่อกันว่าการเปิดเผยข้อมูลเหล่านี้บางเรื่องอาจเป็นสิ่งผิดกฎหมาย

ด้วยเหตุดังนี้ ข้อมูลที่ถูกลบเหล่านี้จึงอาจถูกใช้ในทางกลับกันคือเพื่อล้มล้างความน่าเชื่อถือของ"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"สำนวนเดิมอย่างไม่มีชิ้นดี ทั้งๆ ที่ในหลายส่วนของ"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"สำนวนนี้ก็เกิดขึ้นจากการทำงานอย่างสุขุมรอบคอบของนักประวัติศาสตร์ทั้งไทยและเทศ

ยังมีปัญหาของ"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"ในอีกแง่หนึ่ง ซึ่งที่จริงแล้วสัมพันธ์กับความบิดเบือนของประวัติศาสตร์สำนวนนี้อยู่มาก นั่นก็คือรากฐานของเนื้อหา"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" สำนวนนี้เกิดขึ้น

ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม (ประมาณ พ.ศ. 2436-2475)

พระนิพนธ์ชิ้นสำคัญๆ ของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพซึ่งให้เนื้อหาหลักของ"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" เขียนขึ้นในรัชกาลที่ 6 หมายความว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามได้พัฒนาถึงจุดสุดยอดแล้ว มีสำนึกในหมู่ชนชั้นนำของระบอบว่าต้องเร่งสร้างสำนึกชาตินิยมที่ไม่เป็นศัตรูกับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ส่วนหนึ่งก็เพื่อตอบโต้คนชั้นกลางจำนวนน้อยในเมืองซึ่งสร้างสำนึกชาตินิยมขึ้นจากชาตินิยมจีน อันนำไปสู่การสถาปนาระบอบปกครองที่ปราศจากสถาบันจักรพรรดิขึ้นในจีน

รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม อาศัยอุดมการณ์ของรัฐราชสมบัติอยุธยาเป็นรากฐานสำคัญอย่างหนึ่ง ฉะนั้น"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"จึงพยายามใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในรัฐราชสมบัติ โดยเฉพาะในสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ เป็นแกนกลางของคำอธิบายอดีตของ"ชาติ" เพราะสอดคล้องกับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่กำลังสร้าง"ชาติ"ขึ้นมาให้แก่คนไทย

ในแง่นี้ "ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"สำนวนนี้ในตัวของมันเอง จึงมีปัญหาในการให้ความทรงจำร่วมกันของสังคมประชาธิปไตย แม้แต่จะอธิบายอดีตใกล้ตัว เช่น ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง ไปจนถึงกำเนิดแนวคิดประชาธิปไตยในประเทศไทย ก็ยังไม่อาจทำได้อย่างรอบด้าน

นักประวัติศาสตร์ไทยชาวตะวันตกท่านหนึ่ง เคยตั้งข้อสังเกตว่าการที่สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ไม่ได้ทรงพระนิพนธ์ **พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 5** จนจบนั้น เป็นเพราะกรอบโครงสำหรับการอธิบายอดีตด้วยแนวของพระราชพงศาวดาร (ซึ่งที่จริงคือแนวของ"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" นั่นเอง) นั้น ไม่อาจอธิบายความ

เปลี่ยนแปลงอย่างกว้างใหญ่ไพศาลที่เกิดขึ้นในยุคนั้นได้ หากคำอธิบายนี้เป็นจริงก็อาจใช้ได้กับการที่หลักสูตรประวัติศาสตร์ของกระทรวงศึกษาธิการ แทบจะไม่มีเนื้อหาอะไรเลยหลังการปฏิวัติ 2475

ทั้งนี้ยังไม่พูดถึงสำนึกอัตลักษณ์ของประชาชนซึ่งต้องเผชิญปัญหาของโลกปัจจุบัน และต้องมองหาทางออกในแนวทางประชาธิปไตย อันเป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีนัยะสำคัญมากขึ้นในอัตลักษณ์ความเป็นไทยของคนปัจจุบัน

แม้ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ชนชั้นนำในสมัยนั้นบางคนก็มองเห็นปัญหาบางประการในประวัติศาสตร์สำนวนนี้ ดังเช่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงชี้ว่าประวัติศาสตร์ที่เขียนกันในสมัยนั้นไม่รวมประวัติศาสตร์สมัยก่อนอยุธยา ซึ่งมีมาอย่างยาวนานก่อน พ.ศ. 1893 เป็นต้น

แห่ง"ชาติ"ที่ไม่ลงตัว

อันที่จริง ประวัติศาสตร์สำนวนนี้คือประวัติศาสตร์ของภาคกลาง หรือของราชอาณาจักรที่มีศูนย์อำนาจอยู่ในภาคกลางนั่นเอง ด้วยเหตุดังนั้นจึงขาดความสืบเนื่องกับอดีตที่เกิดในภาคเหนือ, อิสาน, และรัฐมลายู ยังไม่พูดถึงกลุ่มชนบนที่สูงซึ่งกระจายอยู่ทั่วไปมาหลายศตวรรษแล้ว (จากร่องรอยของเครื่องถ้วยที่พบแถบกำแพงเพชร) และกลุ่มชนที่อาจตั้งภูมิลำเนาในราวป่า และรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนสืบมา (เช่น กะเหรี่ยง) และยังไม่พูดถึงชุมชนคนต่างชาติต่างภาษาที่อพยพเข้ามาตั้งภูมิลำเนาหรือถูกกวาดต้อนเข้ามาอีกจำนวนมาก

กล่าวอีกนัยะหนึ่งก็คือส่วนใหญ่ของพลเมืองชาติไทยปัจจุบันไม่มีตำแหน่งแหล่งที่ของตนใน"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"สำนวนนี้

ช่องโหว่ที่ทำให้"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"สำนวนนี้ไม่ลงตัวดังกล่าว ในภายหลังมีความพยายามจะทดแทนด้วยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แต่การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็มีปัญหาตรงที่หลายครั้งด้วยกันเป็นการศึกษาที่อาศัยกรอบโครงของ"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" ทำให้เรื่องราวของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเพียงความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นกับราชธานี (ดังเช่นพงศาวดารท้องถิ่นส่วนใหญ่ซึ่งเขียนกันขึ้นในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์)

ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีความสำคัญอย่างปฏิเสธไม่ได้ แต่ท้องถิ่นไม่ได้เป็นฝ่ายรับ (passive) เพียงอย่างดียว ในความเป็นจริงท้องถิ่นเป็นหน่วยการเมืองที่เลือกการกระทำที่มองผลประโยชน์ของตนเป็นที่ตั้งต่างหาก อีกทั้งมีโครงสร้างอำนาจและโครงสร้างสังคมภายในที่เป็นอิสระจากการกำกับของราชธานี แต่การมองท้องถิ่นเช่นนี้เป็นอิสระเช่นนี้ ซึ่งเริ่มกระทำกันมากขึ้นในระยะหลัง กลับก่อให้เกิดความวิตกกังวล แก่ฝ่ายความมั่นคงของรัฐและนักวิชาการกลุ่มชาตินิยม เกรงกันว่าจะทำให้เกิดความแตกแยกในชาติ

ความอ่อนไหว (over-sensitivity) ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นดังที่กล่าวนี้ สะท้อนให้เห็นอย่างดีถึงความเปราะบางของ"ชาติ"ไทย ซึ่งตั้งอยู่บน"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" ที่สร้างขึ้นด้วยจุดมุ่งหมายเพียงการธำรงอำนาจของกลุ่มชนชั้นนำตามจารีตกลุ่มเล็กๆ ผ่านรัฐราชสมบัติไว้ในรัฐซึ่งได้กลายเป็น"ชาติ"ไปแล้ว

ข้อเสนอสังเขป
ประวัติศาสตร์แห่งชาติ

ศาสตราจารย์ ดร. **นิธิ เอียวศรีวงศ์**

ประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทย ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นเรื่องเล่าร่วมกันของความเป็นมาของคนไทยทุกคน ในฐานะที่เป็นพลเมืองของชาติเดียวกัน

ความทรงจำร่วมกันที่สร้างขึ้นใหม่นี้ สามารถเข้าไปแทนที่ความทรงจำของคนกลุ่มต่างๆ ซึ่งกลายเป็นพลเมืองของชาติไทยได้ระดับหนึ่ง แต่ไม่ใช่ทุกกลุ่ม มีพลเมืองของชาติไทยที่ไม่รู้สึกว่าอดีตของตนคือเรื่องเล่าประจำชาติสำนวนนี้ เช่น ประชาชนเชื้อสายมลายู

ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม (ประมาณ พ.ศ. 2436-2475)

พระนิพนธ์ชิ้นสำคัญๆ ของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพซึ่งให้เนื้อหาหลักของ"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" เขียนขึ้นในรัชกาลที่ 6 หมายความว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามได้พัฒนาถึงจุดสุดยอดแล้ว มีสำนึกในหมู่ชนชั้นนำของระบอบว่าต้องเร่งสร้างสำนึกชาตินิยมที่ไม่เป็นศัตรูกับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ส่วนหนึ่งก็เพื่อตอบโต้คนชั้นกลางจำนวนน้อยในเมืองซึ่งสร้างสำนึกชาตินิยมขึ้นจากชาตินิยมจีน อันนำไปสู่การสถาปนาระบอบปกครองที่ปราศจากสถาบันจักรพรรดิขึ้นในจีน

รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม อาศัยอุดมการณ์ของรัฐราชสมบัติอยุธยาเป็นรากฐานสำคัญอย่างหนึ่ง ฉะนั้น"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"จึงพยายามใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในรัฐราชสมบัติ โดยเฉพาะในสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ เป็นแกนกลางของคำอธิบายอดีตของ"ชาติ" เพราะสอดคล้องกับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่กำลังสร้าง"ชาติ"ขึ้นมาให้แก่คนไทย

ในแง่นี้ "ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"สำนวนนี้ในตัวของมันเอง จึงมีปัญหาในการให้ความทรงจำร่วมกันของสังคมประชาธิปไตย แม้แต่จะอธิบายอดีตใกล้ตัว เช่น ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงหลังสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ไปจนถึงกำเนิดของประชาธิปไตยในประเทศ

ใหญ่สามารถผนวกเอา"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของอัตลักษณ์ความเป็นไทยของตน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าไม่มีปัญหาความไม่ลงรอยของระหว่างเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของตนเองเท่าที่สืบทอดกันตามจารีตกับ"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"

คนเหนือจะทรงจำครูบาศรีวิชัยอย่างไร จึงจะสอดคล้องกับการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ของกรุงเทพฯ โดยยังรักษาความเลื่อมใสศรัทธาอย่างสูงทั้งต่อครูบาศรีวิชัยและการปฏิรูปใหญ่ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำในคริสต์ศตวรรษที่ 19

แม้แต่เนื้อเพลง"ลาวแพน" สำนวนที่เชื่อกันว่าใกล้กับสำนวนเดิม ซึ่งบรรยายถึงความทุกข์ลำเค็ญของชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนลงมาเป็นแรงงานในภาคกลาง หลังการล้มล้างอำนาจของเจ้าอนุวงศ์ ยังไม่ค่อยยินดีให้เผยแพร่กันนัก

อดีตในสำนวน"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" ไม่สามารถกลืนเอาข้อเท็จจริงจำนวนมากที่ไม่ลงร่องลงรอย จำเป็นต้องสร้างกระบวนการลืมแห่งชาติขึ้น เพื่อให้ข้อเท็จจริงเหล่านั้นหายไป ในบางครั้งถึงกับต้อง"ปิด"เอกสาร, หรือทำให้เชื่อกันว่าการเปิดเผยข้อมูลเหล่านี้บางเรื่องอาจเป็นสิ่งผิดกฎหมาย

ด้วยเหตุดังนี้ ข้อมูลที่ถูกกลบเหล่านี้จึงอาจถูกใช้ในทางกลับกันคือเพื่อล้มล้างความน่าเชื่อถือของ"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"สำนวน

เปลี่ยนแปลงอย่างกว้างใหญ่ไพศาลที่เกิดขึ้นในยุคนั้นได้ หากคำอธิบายนี้เป็นจริงก็อาจใช้ได้กับการที่หลักสูตรประวัติศาสตร์ของกระทรวงศึกษาธิการ แทบจะไม่มีเนื้อหาอะไรเลยหลังการปฏิวัติ 2475

ทั้งนี้ยังไม่พูดถึงสำนึกอัตลักษณ์ของประชาชนซึ่งต้องเผชิญปัญหาของโลกปัจจุบัน และต้องมองหาทางออกในแนวทางประชาธิปไตย อันเป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีนัยะสำคัญมากขึ้นในอัตลักษณ์ความเป็นไทยของคนปัจจุบัน

แม้ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ชนชั้นนำในสมัยนั้นบางคนก็มองเห็นปัญหาบางประการในประวัติศาสตร์สำนวนนี้ ดังเช่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงชี้ว่าประวัติศาสตร์ที่เขียนกันในสมัยนั้นไม่รวมประวัติศาสตร์สมัยก่อนอยุธยา ซึ่งมีมาอย่างยาวนานก่อน พ.ศ. 1893 เป็นต้น

แห่ง"ชาติ"ที่ไม่ลงตัว

อันที่จริง ประวัติศาสตร์สำนวนนี้คือประวัติศาสตร์ของภาคกลาง หรือของราชอาณาจักรที่มีศูนย์อำนาจอยู่ในภาคกลางนั่นเอง ด้วยเหตุดังนั้นจึงขาดความสืบเนื่องกับอดีตที่เกิดในภาคเหนือ, อิสาน, และรัฐมลายู ยังไม่พูดถึงกลุ่มชนบนที่สูงซึ่งกระจายอยู่ทั่วไปมาหลายศตวรรษแล้ว (จากร่องรอยของเครื่องถ้วยที่พบแถบกำแพงเพชร) และกลุ่มชนที่อาจตั้งภูมิลำเนาในราวป่า และรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนสืบมา (เช่น กะเหรี่ยง) และยังไม่พูดถึงชุมชนคนต่างชาติต่างภาษาที่อพยพเข้ามาตั้งภูมิลำเนาหรือถูกกวาดต้อนเข้ามาอีกจำนวนมาก

กล่าวอีกนัยะหนึ่งก็คือส่วนใหญ่ของพลเมืองชาติไทยปัจจุบันไม่มีตำแหน่งแหล่งที่ของตนใน"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"สำนวนนี้

ช่องโหว่ที่ทำให้"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"สำนวนนี้ไม่ลงตัวดังกล่าว ในภายหลังมีความพยายามจะทดแทนด้วยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แต่การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็มีปัญหาตรงที่หลายครั้งด้วยกันเป็นการศึกษาที่อาศัยกรอบโครงของ"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" ทำให้เรื่องราวของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเพียงความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นกับราชธานี (ดังเช่นพงศาวดารท้องถิ่นส่วนใหญ่ซึ่งเขียนกันขึ้นในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์)

ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีความสำคัญอย่างปฏิเสธไม่ได้ แต่ท้องถิ่นไม่ได้เป็นฝ่ายรับ (passive) เพียงอย่างเดียว ในความเป็นจริงท้องถิ่นเป็นหน่วยการเมืองที่เลือกการกระทำที่มองผลประโยชน์ของตนเป็นที่ตั้งต่างหาก อีกทั้งมีโครงสร้างอำนาจและโครงสร้างสังคมภายในที่เป็นอิสระจากการกำกับของราชธานี แต่การมองท้องถิ่น

ต่างเป็นอิสระเช่นนี้ ซึ่งเริ่มกระทำกันมากขึ้นในระยะหลัง กลับก่อให้เกิดความวิตกกังวล แก่ฝ่ายความมั่นคงของรัฐและนักวิชาการกลุ่มชาตินิยม เกรงกันว่าจะทำให้เกิดความแตกแยกในชาติ

ความอ่อนไหว (over-sensitivity) ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นดังที่กล่าวนี้ สะท้อนให้เห็นอย่างดีถึงความเปราะบางของ"ชาติ"ไทย ซึ่งตั้งอยู่บน"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" ที่สร้างขึ้นด้วยจุดมุ่งหมายเพียงการธำรงอำนาจของกลุ่มชนชั้นนำตามจารีตกลุ่มเล็กๆ ในราชสำนักรัฐราชสมบัติไว้ในรัฐซึ่งได้กลายเป็น"ชาติ"ไปแล้ว

หมายถึง ชาติพันธุ์ หรือ ดินแดน

ยังมีปัญหาอีกอย่างหนึ่ง คือ"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"ไทย หมายถึงอดีตของ**ชาติพันธุ์**ไท-ไต หรืออดีตของ**ดินแดน**ที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบันกันแน่

สองเรื่องนี้แตกต่างกันอย่างมาก เพราะ"คนไทย"ที่เป็นพลเมืองของชาติไทยในปัจจุบันจำนวนมาก ไม่ได้สังกัดอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ไตมาก่อน แม้จะพูดถึงวัฒนธรรม"ไทย"ปัจจุบัน ก็น่าสงสัยอย่างยิ่งว่ามีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ไตไม่สู้มากนัก หากไม่นับภาษาแล้ว หลายสิ่งหลายอย่างที่เห็นว่าวัฒนธรรมไทยและไท-ไตตรงกันในปัจจุบัน ล้วนเป็นมรดกร่วมของประชาชนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่จำกัดว่าเป็นชาติพันธุ์ใด ในขณะที่ส่วนใหญ่ของวัฒนธรรม"ไทย"ปัจจุบันล้วนสืบทอดมาจากวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่ไม่ใช่ไท-ไตทั้งสิ้น แต่"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"กลับให้ความสนใจเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่เป็นผู้ให้กำเนิดวัฒนธรรม"ไทย"ไม่สู้มากนัก

ดูเหมือนสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ จะได้ทรงเห็นปัญหานี้เหมือนกัน และทรงแก้ปัญหาโดยการประนีประนอม เอาทั้งสองอย่างไว้ด้วยกัน ดังจะเห็นได้จากพระนิพนธ์**แสดงบรรยายพงศาวดารสยาม** ทำให้ประวัติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย (ไม่ว่าจะมีหลักฐานรับรองอย่างน่าเชื่อถือหรือไม่) แยกไม่ออกจาก"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"มาตั้งแต่ต้น

หนังสือ**หลักไทย**ซึ่งได้รับรางวัลชมเชยในการประกวดหนังสือประวัติศาสตร์ในสมัยรัชกาลที่ 7 น่าจะเป็นหนังสือภาษาไทยเล่มแรกที่นำเอาประวัติของชาติพันธุ์ไท-ไต มาเป็นส่วนสำคัญของประวัติศาสตร์ไทย และทำให้ชาติพันธุ์ไท-ไตกลายเป็นคุณสมบัติที่เป็นแก่นสาร อันไม่แปรเปลี่ยนของซึ่งส่งทอดต่อมายังราชอาณาจักรต่างๆ ในลุ่มน้ำเจ้าพระยาภายหลัง

แม้ประหลาดที่การปฏิวัติ 2475 อันเป็นการปฏิวัติประชาชาติ (ดังที่กล่าวโดยทฤษฎี) กลับไม่เป็นผลให้มีการสร้างอดีตของประชาชาติขึ้นมาใหม่แทนมรดกที่ได้รับมาจากสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แม้แต่หนังสือพระราชพงศาวดารก็ยังถูกใช้เป็นแบบเรียนประวัติศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมสืบมาอีกหลายปี และถึงแม้มีการเขียนตำราเรียนประวัติศาสตร์กันขึ้นในสมัยหลัง ก็ยังคงอาศัยการวิเคราะห์แบบที่นักประวัติศาสตร์สมัยสมบูรณาญาสิทธิ์ได้ทำมาโดยไม่เปลี่ยนแปลง

ประชาชาติ เกิดขึ้นจากการรวมกันของคนหลากหลายกลุ่ม และนั่นคือประชาชาติต้องมีลักษณะรวบรวม (inclusive) กล่าวคือสามารถเผื่อเอาความหลากหลายทางชาติพันธุ์, วัฒนธรรม, ศาสนา, ความคิดทางการเมือง, ฯลฯ ไว้ร่วมกันได้ แต่"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"ส่วนที่เรามีอยู่ในปัจจุบันกลับมีลักษณะกีดกัน (exclusive) คือกีดกันคนกลุ่มต่างๆ ออกไปจากความทรงจำร่วมกันของคนในชาติ คนส่วนใหญ่ในชาติไม่มีที่ยืนในประวัติศาสตร์ ซ้ำความทรงจำที่สร้างขึ้นในเนื้อหาของ"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"ยังอาจทำลายหรือเหยียดศักดิ์ศรีของคนบางกลุ่มให้ด้อยเกียรติภูมิอีกด้วย

ประวัติศาสตร์ "กีดกัน" ประชาชาติ

ในด้านเนื้อหา ประวัติศาสตร์สำนวนนี้กีดกันคนออกไป โดยละทิ้งเรื่องราวที่มีความสำคัญดังต่อไปนี้

ก. อาณาบริเวณและผู้คนก่อนที่ภาษาไทยจะเป็นภาษาทางการของรัฐ คือในพุทธศตวรรษที่ 18 แทบไม่มีส่วนอยู่ในประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทยเลย ทั้งๆที่วัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในอาณาบริเวณเหล่านี้ มีผลต่อรัฐและสังคมซึ่งเกิดขึ้นหลังพุทธศตวรรษที่ 18 อย่างยิ่ง นอกจากนั้นผู้คนซึ่งอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณนี้ย่อมประกอบขึ้นเป็นประชากรของราชอาณาจักรต่างๆ ซึ่งภายหลังถูกรวมอยู่ในชาติไทยในเวลาต่อมาอย่างไม่ต้องสงสัย

นอกจากนี้ ผู้คนในอาณาบริเวณดังกล่าว มีความสัมพันธ์ทางสังคม, เศรษฐกิจ, การเมือง และวัฒนธรรม กับประชาชนนอกประเทศไทยปัจจุบันอย่างแยกออกจากกันในทางประวัติศาสตร์ไม่ได้นับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์สืบมา

การพูดถึงอดีตของชาติไทยโดยไม่กล่าวถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวก็เท่ากับละเลยมรดกของชาติซึ่งสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับอารยธรรมของมอญ, เขมร, ชวา-มลายู, คนบนพื้นที่สูง (ซึ่งหลักฐานภาคกลางเรียกว่าละว้า, ภาคเหนือเรียกว่ามิลักขุบ้าง ลัวะบ้าง) ฯลฯ ทั้งนี้ยังไม่พูดถึงประชาชนต่างชาติต่างภาษาที่อพยพหรือเดินทางมาทางทะเลนับตั้งแต่อินเดีย, จีน, อาหรับ-เปอร์เซีย, ญี่ปุ่น, ยุโรป และอเมริกา ซึ่งล้วนมีบทบาททางประวัติศาสตร์อย่างสำคัญ และมีส่วนในการสร้างอัตลักษณ์ของชาติไทยอย่างปฏิเสธไม่ได้

ข. ชาติไทยนั้นประกอบขึ้นด้วยชาติพันธุ์อันหลากหลาย แต่ด้วยเหตุผลที่กล่าวข้างต้น ความหลากหลายนี้ถูกละทิ้งไปใน"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"สำนวนปัจจุบันโดยสิ้นเชิง กลุ่มชาติพันธุ์เดียวที่มีพื้นที่ในประวัติศาสตร์แห่งชาติ"ได้สำเร็จในระยะหลังคือจีน ซึ่งลูกหลานของเขาประกอบกันขึ้นเป็นคนชั้นกลางในสังคมการเมืองไทยปัจจุบัน เปิดโอกาสให้ประชาชนเชื้อสายจีนในประเทศไทยสร้างอัตลักษณ์ที่มีฐานอยู่ในอดีตของชาติไทยได้ไม่ยากเย็นต้องใช้อดีตของจีนเป็นฐานอัตลักษณ์ของตนเอง

แต่เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นแล้ว อัตลักษณ์ที่ตัวเองมีอยู่กลับเป็นความแปลกแยกในสังคมและประวัติศาสตร์ หากจะพยายามหาพื้นที่ใน"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"ไทยที่เป็นของตนขึ้นก็มีแต่บทบาทของการเข้ามาพึ่ง"พระบรมโพธิสมภาร" ด้วยเหตุใดไม่ทราบไม่ทราบเหมือนกันว่าอะไร และถูกเกณฑ์เข้าสู่สงครามของพระมหากษัตริย์ไทยในเวลาใดบ้างเท่านั้น

กรณีของกลุ่มชาติพันธุ์มลายูในภาคใต้เป็นกรณีที่เห็นได้ชัดเพราะอัตลักษณ์ของชาวมลายูในปัจจุบันล้วนตั้งอยู่บนฐานของอดีตที่อยู่นอก"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"ไทยทั้งสิ้น คำปลุกใจชาตินิยมให้รำลึกถึงบรรพบุรุษที่ได้สละเลือดเนื้อปกป้องผืนแผ่นดินเป็นมรดกมาถึงปัจจุบัน หากประสบความสำเร็จ คงทำให้คนมลายูและคนไทยคิดถึงบรรพบุรุษผู้เสียสละคนละฝ่ายของคู่ความขัดแย้ง หากคำปลุกใจนี้ทำให้ฮึกเหิมก็ยิ่งทำให้ทั้งสองฝ่ายกระทำความรุนแรงแก่กันและกันมากขึ้น

ค. เพราะประวัติศาสตร์สำนวนนี้นำเอาพระราชอำนาจของรัฐราชสมบัติมาเป็นแกนกลาง จึงไม่มีสมรรถนะที่จะอธิบายความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ซึ่งเกิดในสังคมไทยถึงระดับกระบวนการความเปลี่ยนแปลงได้ เพราะต้องยกสาเหตุของความเปลี่ยนแปลงทั้งหมดให้แก่การตัดสินพระทัยของพระมหากษัตริย์เท่านั้น ทำให้ความ

เปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ต่างๆ ในประวัติศาสตร์ถูกพิจารณาอย่างผิวเผินและตื้นเขินไปหมด

อันที่จริงไม่แต่เฉพาะบทบาทในประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เท่านั้นที่หายไป แม้แต่กลุ่มทางสังคมเองก็ไม่มีพื้นที่สำหรับการพิจารณาศึกษาอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มขุนนาง, พ่อค้า, พระสงฆ์, ผู้นำท้องถิ่นระดับต่างๆ, ช่างและศิลปิน, ฯลฯ ล้วนมีบทบาทในประวัติศาสตร์อยู่ภายใต้ฉายาของราชบัลลังก์ ในขณะที่ราชบัลลังก์เองก็ลอยพ้นออกไปจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับส่วนอื่นๆ ทั้งหมด

ฉะนั้น เมื่อความเป็น"ชาติ"เริ่มก่อตัวขึ้นในสังคม รัฐราชาธิราชกลายเป็นรัฐราชสมบัติที่รวมศูนย์ บทบาทของคนกลุ่มต่างๆ ซึ่งไม่อาจผนวกไว้ภายใต้ฉายาของราชบัลลังก์ได้ยิ่งมีมากขึ้น ประวัติศาสตร์สำนวนนี้จึงหมดสมรรถนะที่จะอธิบายความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้กลายเป็นเรื่องการสร้างสาธารณูปโภคและรัฐทันสมัย (**Modern state**) ของพระมหากษัตริย์ และดังที่กล่าวแล้วข้างต้นว่าประวัติศาสตร์ต้องยุติลงหลังจากนั้น เพราะเครื่องมือการวิเคราะห์ที่จะใช้อธิบายอดีต ไม่สามารถใช้ในการทำความเข้าใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นใน"ชาติ"ซึ่งเพิ่งถือกำเนิดขึ้นได้

การที่กระทรวงศึกษาไม่สามารถผนวกเอาการปฏิวัติในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ไว้ในหลักสูตรชั้นมัธยมมากกว่าเหตุการณ์ ไม่ใช่เพราะหลักฐานเกี่ยวกับกรณีนี้ยังไม่กระจ่างทั้งหมด หรือหลีกเลี่ยงเนื้อความที่จะทำให้เกิดความแตกแยกในสังคม แต่เป็นเพราะกลไกหรือเครื่องมือวิเคราะห์ที่ใช้ในหลักสูตรประวัติศาสตร์ ไม่มีช่องที่จะให้ความหมายแก่การปฏิวัติครั้งนี้ได้ หากพยายามจะให้ความหมายมากกว่าเหตุการณ์หนึ่งซึ่งได้เกิดขึ้นในอดีต ก็จำเป็นต้องรื้อการ

วิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ที่ใช้ในหลักสูตรออกให้หมด ซึ่งจะทำให้พระราชอำนาจของรัฐราชสมบัติไม่อาจเป็นแกนกลางของ"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"ได้ต่อไป

● "ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"สำนวนนี้ ละเลยบริบททางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไปทั้งหมด ประหนึ่งว่าประเทศไทยตั้งอยู่ลอยๆ พ้นออกไปจากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนี้ของโลก

นอกจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันระหว่างรัฐต่างๆ ในหลายด้านมากกว่าสงครามแล้ว ในความเป็นจริงราชอาณาจักรต่างๆที่เคยเกิดขึ้นในประเทศไทย ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของกระแสความเปลี่ยนแปลงและปัจจัยที่ครอบงำอาณาบริเวณกว้างขวางในภูมิภาค

เราไม่อาจพูดถึงสถานะทางการค้าของอยุธยา, ปัตตานี, เชียงใหม่ ฯลฯ โดยไม่พิจารณาถึงรูปลักษณ์ (**pattern**) ทางการค้าของโลกที่ส่วนหนึ่งรวมเอาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไว้ด้วยได้

เราไม่อาจเข้าใจความขัดแย้งระหว่างอยุธยาและหงสาวดีได้ถ้าไม่พิจารณาผลประโยชน์ทางการค้าระหว่างประเทศ หรือในพุทธศตวรรษที่ 24 บนภาคพื้นทวีปของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เกิดมหาอำนาจใหญ่ขึ้นในสามลุ่มน้ำใหญ่ คือเว้, บางกอก และอังวะ โอกาสที่จะปะทะกันในรัฐซึ่งไม่มีพรมแดนชัดเจนจึงเกิดขึ้นได้ง่าย

มหาอำนาจที่อยู่ใกล้เคียง เช่น บางกอกย่อมคุกคามความมั่นคงของราชอาณาจักรอังวะซึ่งมีความเปราะบางภายในอยู่แล้ว ในขณะที่การแข่งขันอิทธิพลในรัฐเล็กๆของลุ่มน้ำโขง ระหว่างบางกอกและเว้ ย่อมให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการทหารแก่ทั้งสองฝ่ายเป็นธรรมดา

ฉะนั้นแม้แต่การสงครามซึ่งเป็นเนื้อหาหลักของ "ประวัติศาสตร์

แห่งชาติ" ก็อาจเป็นที่เข้าใจได้จากการมองบริบททางประวัติศาสตร์ของภูมิภาค มากกว่าการมองประเทศไทยลอยออกมาโดดๆ และเข้าใจการสงครามของอยุธยาหรือบางกอกกับเพื่อนบ้านประหนึ่งการต่อสู้ระหว่างนักบุญและปีศาจร้ายเท่านั้น

กล่าวโดยสรุป แม้ว่าความเป็นชาติของไทยในปัจจุบันเป็นสิ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้ แต่ตราบเท่าถึงวันนี้เราไม่มี"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"ที่แท้จริง ที่มีอยู่เป็นเพียงประวัติศาสตร์ของรัฐราชสมบัติในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ซึ่งสามารถช่วงชิงการนำเหนือรัฐราชสมบัติอื่นๆ ได้อย่างเด็ดขาดในพุทธศตวรรษที่ 24 เท่านั้น

การที่ขาด"ประวัติศาสตร์แห่งชาติ"ที่แท้จริง ซึ่งจะสามารถเปิดพื้นที่ให้แก่คนทุกกลุ่มในชาติได้มีตำแหน่งแหล่งที่ของตนในความทรงจำร่วมกันนั้น ก่อให้เกิดปัญหาแก่ชาติในปัจจุบันอยู่มาก ทั้งในทางการเมืองของระบอบประชาธิปไตย, ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ, แนวทางการพัฒนา ฯลฯ

ข้อเสนอสังเขปประวัติศาสตร์แห่งชาติ

ด้วยเหตุผลที่กล่าวข้างต้น ประวัติศาสตร์แห่งชาติที่เหมาะสำหรับชาติไทยที่แท้จริง จึงเป็นเรื่องจำเป็นที่นักวิชาการต้องร่วมมือกันสร้างขึ้นให้ตรงกับความจริงตามหลักฐาน ซึ่งจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สันติสุขและความเป็นเจ้าของชาติร่วมกันของประชาชนทุกฝ่าย

ในที่นี้จะเสนอ**สังเขป**ประวัติศาสตร์ที่ก้าวให้พ้นจากข้อกีดกันและการละเลยต่างๆ ดังที่กล่าวข้างต้น แต่ก็สำนึกอย่างดีว่าเป็น**ข้อเสนอเบื้องต้น**ซึ่งต้องมีการปรับปรุงแก้ไขกันอีกมาก

เราปฏิเสธไม่ได้ว่า อดีตของผู้คนที่ประกอบกันขึ้นเป็นพลเมืองของชาติไทยนั้นมีความหลากหลายมาก ทั้งในทางการเมือง, วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ เช่น อาจเคยสังกัดในรัฐที่ต่างกัน ด้วยเหตุดังนั้นจึงเคยมีความภักดีทางการเมืองที่ต่างกัน (ทั้งนี้ยังไม่นับ "หัวเมือง" ซึ่งในแง่การปกครองภายในก็เกือบจะเป็นแคว้นหนึ่งที่เป็นอิสระจากราชธานี) ในสภาพผลประโยชน์และที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของรัฐต่างๆ ที่ไม่เหมือนกัน ประสบการณ์ในอดีตของผู้คนในรัฐและแว่นแคว้นต่างๆ เหล่านี้จึงไม่อาจร่วมอยู่ในความทรงจำร่วมกันได้ง่ายๆ

ปัญหา คือเราจะพูดถึงประวัติศาสตร์แห่งชาติที่มีแก่นของเรื่องอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้คนและประสบการณ์อันหลากหลายนี้ได้อย่างไร โดยไม่ตัดตอนเอาเฉพาะเมื่อเริ่มเกิด"ชาติ"ซึ่งมีอายุเพียงประมาณ 1 ศตวรรษมานี้เอง เพราะอดีตนับเป็นพันปีของผู้คนในอาณาบริเวณนี้ย่อมมีความสืบเนื่องกับชาติไทยอย่างปฏิเสธไม่ได้

ข้อเสนอของผู้เขียนก็คือมีประเด็นสำคัญอยู่อย่างน้อย 2 ประเด็น ในอดีตอันยาวไกลของผู้คนที่เป็นบรรพบุรุษของคนไทย

หมายถึง ชาติพันธุ์ หรือ ดินแดน

ยังมีปัญหาอีกอย่างหนึ่ง คือ "ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" ไทย หมายถึงอดีตของชาติพันธุ์ไท-ไต หรืออดีตของดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบันกันแน่

สองเรื่องนี้แตกต่างกันอย่างมาก เพราะ "คนไทย" ที่เป็นพลเมืองของชาติไทยในปัจจุบันจำนวนมาก ไม่ได้สังกัดอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ไตมาก่อน แม้จะพูดถึงวัฒนธรรม "ไทย" ปัจจุบัน ก็น่าสงสัยอย่างยิ่งว่ามีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ไตไม่สู้มากนัก หากไม่นับภาษาแล้ว หลายสิ่งหลายอย่างที่เห็นว่าวัฒนธรรมไทยและไท-ไตตรงกันในปัจจุบัน ล้วนเป็นมรดกร่วมของประชาชนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่จำกัดว่าเป็นชาติพันธุ์ใด ในขณะที่ส่วนใหญ่ของวัฒนธรรม "ไทย" ปัจจุบันล้วนสืบทอดมาจากวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่ไม่ใช่ไท-ไตทั้งสิ้น แต่ "ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" กลับให้ความสนใจเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่เป็นผู้ให้กำเนิดวัฒนธรรม "ไทย" ไม่สู้มากนัก

ดูเหมือนสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ จะได้ทรงเห็น

ความเหล่านี้ และทำให้ชาติพันธุ์ไท-ไตกลายเป็นคุณสมบัติที่เป็นแก่นสาร ดังนั้นไม่แปรเปลี่ยนของสิ่งสมมุติดอดมาอยู่ราชอาณาจักรต่างๆ ในกลุ่มนี้แม้พระยาภายหลัง

นักประวัติการปฏิวัติ 2475 อันเป็นการปฏิวัติประชาชาติ (แต่เพียงโดยทฤษฎี) กลับไม่เป็นผลให้มีการสร้างอดีตของประชาชาติขึ้นใหม่แทนมรดกที่ได้รับมาจากสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แม้แต่หนังสือพระราชพงศาวดารก็ยังถูกใช้เป็นแบบเรียนประวัติศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมสืบมาอีกหลายปี และถึงแม้มีการเขียนตำราเรียนประวัติศาสตร์กันขึ้นในสมัยหลัง ก็ยังคงอาศัยการวิเคราะห์แบบที่นักประวัติศาสตร์สมัยสมบูรณาญาสิทธิ์ได้ทำมาโดยไม่เปลี่ยนแปลง

ประชาชาติ เกิดขึ้นจากการรวมกันของคนหลากหลายกลุ่ม แม้แต่ประชาชาติต้องมีลักษณะรวบรวม (inclusive) กล่าวคือ สามารถดึงเอาความหลากหลายทางชาติพันธุ์, วัฒนธรรม, ศาสนา, ความคิดทางการเมือง, ฯลฯ ไว้ร่วมกันได้ แต่ "ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" ในสังคมที่เรามีอยู่ในปัจจุบันกลับมีลักษณะกีดกัน (exclusive) คือกีดกันคนกลุ่มต่างๆ ออกไปจากความทรงจำร่วมกันของคนในชาติ

ประวัติศาสตร์ "กีดกัน" ประชาชาติ

ในด้านเนื้อหา ประวัติศาสตร์สำนวนนี้กีดกันคนออกไป โดยละทิ้งเรื่องราวที่มีความสำคัญดังต่อไปนี้

- อาณาบริเวณและผู้คนก่อนที่ภาษาไทยจะเป็นภาษาทางการของรัฐ คือในพุทธศตวรรษที่ 18 แทบไม่มีส่วนอยู่ในประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทยเลย ทั้งๆที่วัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในอาณาบริเวณเหล่านี้ มีผลต่อรัฐและสังคมซึ่งเกิดขึ้นหลังพุทธศตวรรษที่ 18 อย่างยิ่ง นอกจากนั้นผู้คนซึ่งอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณนี้ย่อมประกอบขึ้นเป็นประชากรของราชอาณาจักรต่างๆ ซึ่งภายหลังถูกรวมอยู่ในชาติไทยในเวลาต่อมาอย่างไม่ต้องสงสัย

นอกจากนี้ ผู้คนในอาณาบริเวณดังกล่าว มีความสัมพันธ์ทางสังคม, เศรษฐกิจ, การเมือง และวัฒนธรรม กับประชาชนนอกประเทศไทยปัจจุบันอย่างแยกออกจากกันในทางประวัติศาสตร์ไม่ได้นับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์สืบมา

การพูดถึงอดีตของชาติไทยโดยไม่กล่าวถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวก็เท่ากับละเลยมรดกของชาติซึ่งสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับอารยธรรมของมอญ, เขมร, ชวา-มลายู, คนบนพื้นที่สูง (ซึ่งหลักฐานภาคกลางเรียกว่าละว้า, ภาคเหนือเรียกว่ามิลักขบ้าง ลัวะบ้าง) ฯลฯ ทั้งนี้รังไม่

ความเหล่านี้แห่งชาติ" สำนวนปัจจุบันโดยสิ้นเชิง กลุ่มชาติพันธุ์เดียวที่ความเหมาะแหวกพื้นที่ของตนลงใน "ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" ได้สำเร็จในระยะหลังคือจีน ซึ่งลูกหลานของเขาประกอบกันขึ้นเป็นคนชั้นกลางในสังคมการเมืองไทยปัจจุบัน เปิดโอกาสให้ประชาชนเชื้อสายจีนในประเทศไทยสร้างอัตลักษณ์ที่มีรูปนอยู่ในอดีตของชาติไทยได้ โดยไม่จำเป็นต้องใช้อดีตของจีนเป็นฐานอัตลักษณ์ของตนเอง

แต่เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นแล้ว อัตลักษณ์ที่ตัวกีดกันคนอยู่กลับเป็นความแปลกแยกในสังคมและประวัติศาสตร์ หากจะพากเพียรหาพื้นที่ใน "ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" ไทยที่เป็นของตนขึ้นก็มีแต่เพียงบทบาทของการเข้ามาพึ่ง "พระบรมโพธิสมภาร" ด้วยเหตุใดไม่ทราบเหตุอะไร และถูกเกณฑ์เข้าสู่สงครามของพระมหากษัตริย์ไทยในครั้งใดบ้างเท่านั้น

กรณีของกลุ่มชาติพันธุ์มลายูในภาคใต้เป็นกรณีที่เห็นได้ชัดเพราะมีอัตลักษณ์ของชาวมลายูในปัจจุบันล้วนตั้งอยู่บนฐานของอดีตที่อยู่นอก "ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" ไทยทั้งสิ้น คำปลุกใจชาตินิยมให้รำลึกถึงวีรบุรุษที่ได้สละเลือดเนื้อปกป้องผืนแผ่นดินเป็นมรดกมาถึงปัจจุบัน หากประสบความสำเร็จ คงทำให้คนมลายูและคนไทยที่เป็นวีรบุรุษผู้เสียสละคนละฝ่ายของคู่ความขัดแย้ง หากคำปลุกใจให้ลึกเข้มข้นถึงขั้นทำให้ทั้งสองฝ่ายกระทำความรุนแรงต่อกัน

เปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ต่างๆ ในประวัติศาสตร์ถูกพิจารณาอย่างผิวเผินและตื้นเขินไปหมด

อันที่จริงไม่แต่เฉพาะบทบาทในประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เท่านั้นที่หายไป แม้แต่กลุ่มทางสังคมเองก็ไม่มีพื้นที่สำหรับการพิจารณาศึกษาอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มขุนนาง, พ่อค้า, พระสงฆ์, ผู้นำท้องถิ่นระดับต่างๆ, ช่างและศิลปิน, ฯลฯ ล้วนมีบทบาทในประวัติศาสตร์อยู่ภายใต้อาณาของราชบัลลังก์ ในขณะที่ราชบัลลังก์เองก็ลอยพ้นออกไปจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับส่วนอื่นๆ ทั้งหมด

ฉะนั้น เมื่อความเป็น "ชาติ" เริ่มก่อตัวขึ้นในสังคม รัฐราชาธิราชกลายเป็นรัฐราชสมบัติที่รวมศูนย์ บทบาทของคนกลุ่มต่างๆ ซึ่งไม่อาจผนวกไว้ภายใต้อาณาของราชบัลลังก์ได้ยิ่งมีมากขึ้น ประวัติศาสตร์สำนวนนี้จึงหมดสมรรถนะที่จะอธิบายความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้กลายเป็นเรื่องการสร้างสาธารณูปโภคและรัฐทันสมัย (Modern state) ของพระมหากษัตริย์ และดังที่กล่าวแล้วข้างต้นว่าประวัติศาสตร์ต้องยุติลงหลังจากนั้น เพราะเครื่องมือการวิเคราะห์ที่จะใช้อธิบายอดีต ไม่สามารถใช้ในการทำความเข้าใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นใน "ชาติ" ซึ่งเพิ่งถือกำเนิดขึ้นได้

วิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ที่ใช้ในหลักสูตรออกให้หมด ซึ่งจะทำให้พระราชอำนาจของรัฐราชสมบัติไม่อาจเป็นแกนกลางของ "ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" ได้ต่อไป

- "ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" สำนวนนี้ ละเลยบริบททางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไปทั้งหมด ประหนึ่งว่าประเทศไทยตั้งอยู่ลอยๆ พ้นออกไปจากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนี้ของโลก

นอกจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันระหว่างรัฐต่างๆ ในหลายด้านมากกว่าสงครามแล้ว ในความเป็นจริงราชอาณาจักรต่างๆที่เคยเกิดขึ้นในประเทศไทย ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของกระแสความเปลี่ยนแปลงและไพจัยที่ครอบงำอาณาบริเวณกว้างขวางในภูมิภาค

เราไม่อาจพูดถึงสถานะทางการค้าของอยุธยา, ปัตตานี, เชียงใหม่ ฯลฯ โดยไม่พิจารณาถึงรูปลักษณ์ (pattern) ทางการค้าของโลกซึ่งส่วนหนึ่งรวมเอาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไว้ด้วยได้

เราไม่อาจเข้าใจความขัดแย้งระหว่างอยุธยาและหงสาวดีได้ถ้าไม่พิจารณาผลประโยชน์ทางการค้าระหว่างประเทศ หรือในพุทธศตวรรษที่ 24 บนภาคพื้นทวีปของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เกิดมหานครใหญ่ขึ้นในสามลุ่มน้ำใหญ่ คือเจ้า, บางกอก และอังวะ โอกาสที่

แห่งชาติ" ก็อาจเป็นที่เข้าใจได้จากการมองบริบทางประวัติศาสตร์ของภูมิภาค มากกว่าการมองประเทศไทยลอยออกมาโดดๆ และเข้าใจการสงครามของอยุธยาหรือบางกอกกับเพื่อนบ้านประหนึ่งการต่อสู้ระหว่างนักบุญและปีศาจร้ายเท่านั้น

กล่าวโดยสรุป แม้ว่าความเป็นชาติของไทยในปัจจุบันเป็นสิ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้ แต่ตราบเท่าถึงวันนี้เราไม่มี "ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" ที่แท้จริง ที่มีอยู่เป็นเพียงประวัติศาสตร์ของรัฐราชสมบัติในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ซึ่งสามารถช่วงชิงการนำเหนือรัฐราชสมบัติอื่นๆ ได้อย่างเด็ดขาดในพุทธศตวรรษที่ 24 เท่านั้น

การที่ขาด "ประวัติศาสตร์แห่งชาติ" ที่แท้จริง ซึ่งจะสามารถเปิดพื้นที่ให้แก่คนทุกกลุ่มในชาติได้มีตำแหน่งแห่งที่ของตนในความทรงจำร่วมกันนั้น ก่อให้เกิดปัญหาแก่ชาติในปัจจุบันอยู่มาก ทั้งในทางการเมืองของระบอบประชาธิปไตย, ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ, แนวทางการพัฒนา ฯลฯ

ข้อเสนอสังเขปประวัติศาสตร์แห่งชาติ

ด้วยเหตุผลที่กล่าวข้างต้น ประวัติศาสตร์แห่งชาติที่เหมาะสำหรับชาติไทยที่แท้จริง จึงเป็นเรื่องจำเป็นที่นักวิชาการต้องร่วมมือกันสร้างขึ้นให้ตรงกับความจริงตามหลักฐาน ซึ่งจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สันติสุขและความเป็นเจ้าของชาติร่วมกันของประชาชนทุกฝ่าย

ในที่นี้จะเสนอสังเขปประวัติศาสตร์ที่ก้าวให้พ้นจากข้อกีดกันและการละเลยต่างๆ ดังที่กล่าวข้างต้น แต่ก็สำนึกอย่างดีว่าเป็นข้อเสนอเบื้องต้นซึ่งต้องมีการปรับปรุงแก้ไขกันอีกมาก

เราปฏิเสธไม่ได้ว่า อดีตของผู้คนที่ประกอบกันขึ้นเป็นพลเมืองของชาติไทยนั้นมีความหลากหลายมาก ทั้งในทางการเมือง, วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ เช่น อาจเคยสังกัดในรัฐที่ต่างกัน ด้วยเหตุดังนั้นจึงเคยมีความภักดีทางการเมืองที่ต่างกัน (ทั้งนี้ยังไม่นับ "หัวเมือง" ซึ่งในแง่การปกครองภายในก็เกือบจะเป็นแคว้นหนึ่งที่เป็นอิสระจากราชธานี) ในสภาพผลประโยชน์และที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของรัฐต่างๆ ที่ไม่เหมือนกัน ประสบการณ์ในอดีตของผู้คนในรัฐและแว่นแคว้นต่างๆ เหล่านี้จึงไม่อาจร่วมอยู่ในความทรงจำร่วมกันได้ง่ายๆ

ปัญหา คือเราจะพูดถึงประวัติศาสตร์แห่งชาติที่มีแก่นของเรื่องอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้คนและประสบการณ์อันหลากหลายนี้ได้อย่างไร โดยไม่ตัดตอนเอาเฉพาะเมื่อเริ่มเกิด "ชาติ" ซึ่งมีอายุเพียงประมาณ 1 ศตวรรษมานี้เอง เพราะอดีตนับเป็นพันปีของผู้คนในอาณาบริเวณนี้ย่อมมีความสืบเนื่องกับชาติไทยอย่างปฏิเสธไม่ได้

ข้อเสนอของผู้เขียนก็คือมีประเด็นสำคัญอยู่อย่างน้อย 2 ประเด็น ในอดีตอันยาวไกลของผู้คนที่เป็นบรรพบุรุษของคนไทย

ปัจจุบันที่เราสามารถมองเห็นความสอดคล้องกัน (compatability) หรืออย่างน้อยก็มองเห็นความที่อาจเปรียบเทียบกันได้ (comparability)

ประเด็นแรก ก็คือการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมด้วยเทคโนโลยีและการจัดการทางสังคมที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ และในแต่ละยุคสมัย เช่น กระทบต่อการจัดการด้านแรงงานในระดับต่างๆ, การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร, "อุดมการณ์"ที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับการจัดการทางสังคม ฯลฯ เป็นต้น

ประเด็นที่สอง สิ่งที่เชื่อมโยงผู้คนในดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันให้เข้ามาสัมพันธ์กัน-ใกล้บ้างห่างบ้าง-คือการแลกเปลี่ยน ทั้งการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและการค้า มีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้เกิดความจำเป็นต้องแลกเปลี่ยนกัน

ยิ่งกว่านี้การแลกเปลี่ยนดังกล่าวก็ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะชุมชนที่อยู่ในดินแดนที่เป็นประเทศไทยเท่านั้น แท้จริงแล้วพรมแดนของประเทศไทยปัจจุบันไม่มีความหมายอย่างไรในอดีต เส้นทางคมนาคมทั้งทางน้ำและทางบก ตลอดจนปัจจัยอื่นๆ เช่น สงคราม, อำนาจทางการเมือง, เกียรติยศของเมืองศูนย์กลาง, ศูนย์กลางการจาริกแสวงบุญ, การอพยพโยกย้าย, ฯลฯ ล้วนทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทั้งวัฒนธรรมและสินค้าทั้งสิ้น

นอกจากนี้ไม่ควรลืมปัจจัยอันสลับซับซ้อนกว่านั้น เช่น ความทรงจำถึงศูนย์กลางที่เป็นอุดมคติ ทำให้จินตนาการของผู้คนถึงชุมชนของตนเองมีศูนย์กลางที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างกว้างขวาง ดังที่นครเวียงจันเคยเป็นศูนย์กลางในอุดมคติของชาวลาวทั้งสองฝั่งโขง แม้ว่าในช่วงหนึ่งเวียงจันถูกเผาทำลายไปจนแทบจะกลายเป็นเมืองร้างก็ตาม

ประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของผู้คนที่อยู่ในประเทศไทยแท้จริงแล้วก็เป็นส่วนหนึ่งที่แยกไม่ออกจากประวัติศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การติดต่อแลกเปลี่ยนดังที่กล่าวนี้เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดในภูมิภาค นับตั้งแต่การอพยพของผู้คนจากนอกภูมิภาคเข้ามา การตั้งหลักแหล่งและค้าขายแลกเปลี่ยนภายในภูมิภาคตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มาจนถึงความสัมพันธ์กับอารยธรรมใหญ่คืออินเดียและจีน จนกระทั่งอารยธรรมตะวันตกล้วนมีผลกระทบในหลายลักษณะต่อท้องถิ่นต่างๆ ของภูมิภาค

ฉะนั้นประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทย แม้ต้องมีศูนย์กลางของเรื่องราวคือผู้คนซึ่งกลายมาเป็น"คนไทย"ในชาติไทยปัจจุบัน แต่ควรดำเนินเรื่องภายในกรอบของประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่โยงใยทั้ง"คนไทย"ด้วยกันเอง และคนชาติอื่นๆ ในภูมิภาค (หรือแม้ในโลก) อย่างแยกออกจากกันไม่ได้

ประวัติศาสตร์แห่งชาติของโลกยุคปัจจุบัน ต้องไม่ทำให้เกิดสำนึกแบบ"บ้านนอก" (parochial) แต่ควรทำให้พลเมืองสำนึกถึงสถานะของชาติในโลกกว้างไปพร้อมกันด้วย ยิ่งกว่านี้ประวัติศาสตร์ไทยที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับส่วนอื่นๆ ของภูมิภาคกับของโลกยังน่าจะเป็นจริงมากกว่า หรืออย่างน้อยก็ทำให้อธิบายอดีตได้สอดคล้องกับหลักฐานได้มากขึ้น

หัวข้อสำคัญที่ควรเป็นแกนกลางของประวัติศาสตร์แห่งชาติคือ

(1) การตั้งถิ่นฐานของผู้คน นับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ถึงยุคประวัติศาสตร์ตอนต้น (2) การเข้ามาของอารยธรรมใหญ่ คืออินเดียและจีน (3) ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในคริสต์ศตวรรษที่ 13

(4) ยุคสมัยของการค้า (คริสต์ศตวรรษที่ 15-17) (5) ประเทศไทยก่อนสมัยใหม่ (6) รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม (7) การปฏิวัติ 2475 และกำเนิดรัฐประชาชาติไทยในทางทฤษฎี (8) การปฏิวัติ 14 ตุลาคม 2516

1. การตั้งถิ่นฐานของผู้คน นับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ถึงยุคประวัติศาสตร์ตอนต้น

การตั้งชุมชนและการทำมาหากิน ความเปลี่ยนแปลงในสมัยหินใหม่ พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง (เช่นการเกิดชุมชนขนาดใหญ่ระดับเมือง) การค้าที่ขยายตัวขึ้นในบางบริเวณเนื่องจากความชำนาญเฉพาะด้าน เช่น การถลุงเหล็ก และการหล่อสัมฤทธิ์หรือการหุงเกลือ เป็นต้น รวมทั้งการค้าทางทะเลซึ่งช่วยดึงให้ชุมชนที่อยู่ส่วนในให้สัมพันธ์กันมากขึ้น

ในขณะเดียวกันก็เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในขอบข่ายที่กว้างขวางทั่วทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น การกระจายตัวของหม้อสามขา และกลองมโหระทึก ฯลฯ เป็นต้น

ฉะนั้น ก่อนหน้าที่ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดขึ้นกับอารยธรรมใหญ่คืออินเดียและจีนจะเริ่มขึ้น ได้มีพัฒนาการในระดับเมืองเกิดขึ้นแล้ว (หรืออาจถึงระดับรัฐด้วย) มีการค้าทั้งในส่วนในและที่ติดชายฝั่ง กลายเป็นเครือข่ายที่แลกเปลี่ยนสินค้าและวัฒนธรรมกันเองกว้างขวางพอสมควร มีการอพยพเคลื่อนย้ายของประชาชนซึ่งช่วยทำให้แพร่กระจายวัฒนธรรมออกไปกว้างขวาง รวมทั้งการเปิดพื้นที่ใหม่ๆ สำหรับการตั้งภูมิลำเนาด้วย

2. การเข้ามาของอารยธรรมใหญ่ คืออินเดียและจีน

มีผลกระทบต่อชุมชนระดับต่างๆในประเทศไทยหลายลักษณะ ทั้งเป็นผลโดยตรงและโดยอ้อม เช่น การสร้างสายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและการเมืองกับศูนย์กลางที่ได้รับอิทธิพลอินเดียอย่างเข้มข้น ในกัมพูชา, เมืองมอญ, ศรีวิชัยและรัฐบนคาบสมุทรมลายู และทวารวดี ฯลฯ เป็นต้น

2.1 พัฒนาการของรัฐในส่วนต่างๆ ของประเทศไทย อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ

รัฐที่สามารถเชื่อมต่อได้กับการค้าทางทะเลโดยตรง รัฐประเภทนี้จะมีพัฒนาการที่ต่างกัน ขึ้นอยู่กับว่าจะมีฐานทางเกษตรเป็นกำลังด้วยหรือไม่ รัฐที่อยู่ในลุ่มน้ำขนาดใหญ่ย่อมเป็นที่ตั้งของประชากรหนาแน่นกว่า และมีเส้นทางคมนาคมไปถึงส่วนในของแผ่นดินได้กว้างขวางกว่ารัฐที่ตั้งตามชายฝั่งทะเลของคาบสมุทรมลายู

รัฐซึ่งตั้งในที่ราบสูงค่อนข้างแห้งแล้ง และรัฐในหุบเขา ซึ่งมีลักษณะคล้ายกันตรงที่ว่า การกระจุกตัวของประชากรขนาดใหญ่ในทำเลที่สามารถควบคุมได้ทั่วถึงและรัดกุมทำได้ยาก หุบเขาย่อมมีที่ราบจำกัด ในขณะที่ที่ราบสูงค่อนข้างแห้งแล้ง ประชากรต้องกระจายตัวไปตามแหล่งที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกกว้างขวาง ยากแก่การควบคุมและเรียกประโยชน์จากแรงงานได้สะดวก

รัฐทั้ง 2 ประเภทนี้ย่อมมีพัฒนาการทางการเมือง, เศรษฐกิจ และสังคมที่ต่างกัน

2.2 การขยายตัวของการค้าโลก ทำให้มีพ่อค้าจากแดนไกลเดินทางเข้ามาสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น ทั้งประเภทพ่อค้า, วัฒนธรรมที่พ่อค้าสังกัด และจำนวนของพ่อค้านักเดินทาง

บทบาทสำคัญของภูมิภาคนี้ในการค้าโลกก็คือ 1/ เป็นศูนย์กลางที่พ่อค้าจากจีนและอินเดียไปจนถึงตะวันออกกลางเข้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน 2/ เป็นแหล่งกำเนิดและส่งเข้าสู่ตลาดซึ่งสินค้าที่สำคัญ คือของป่า, ดีบุก, ตะกั่ว, และเครื่องเทศ และ 3/ เป็นตลาดที่สำคัญสำหรับตลาดภายในภูมิภาค

การขยายตัวของการค้าดังกล่าวทำให้เกิดการเชื่อมโยงกันของการค้าภายในระหว่างรัฐต่างๆ จึงมีการกระจายของวัฒนธรรมไปพร้อมๆ กับการขยายอำนาจทางการเมืองของรัฐ ในขณะเดียวกันก็ทำให้รัฐมีความมั่งคั่งทางโภคทรัพย์และกำลังคนเพิ่มขึ้น จนทิ้งสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ไว้ให้เห็นได้สืบมาจนถึงทุกวันนี้

2.3 การไหลบ่าเข้ามาของวัฒนธรรมและเทคโนโลยีจากต่างแดน เช่น อินเดีย, กัมพูชา, มอญ และพม่า, อาหรับ-เปอร์เซีย, และจีน ได้มาผสมปนเปกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ก่อให้เกิดรูปแบบทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ความเข้มข้นของการรับและประยุกต์วัฒนธรรมต่างแดนมีมากในหมู่คนชั้นสูง ในขณะที่ค่อยๆ เจือจางลงมาจนถึงระดับประชาชนธรรมดาซึ่งไม่ค่อยมีโอกาสสัมผัสวัฒนธรรมต่างแดน

2.4 รัฐที่ได้ประโยชน์จากการค้าระหว่างประเทศมาก โดยเฉพาะที่มีฐานการเกษตรที่แข็งแกร่งของตนเอง พัฒนารูปแบบของรัฐที่อ้างความเป็นศูนย์กลางของจักรวาล สั่งสมเกียรติยศของศูนย์กลางด้วยสิ่งก่อสร้างมโหฬารและพิธีกรรมที่โอ่อ่า

อำนาจทางวัฒนธรรมของศูนย์กลางเหล่านี้ อาจแพร่หลายไปไกลกว้างไกล โดยรัฐอื่นๆ รับเอาวัฒนธรรมของราชสำนักไปแสดงใน

ท้องถิ่นของตนเอง เกิดแบบแผนทางวัฒนธรรมที่กลายเป็นส่วนหนึ่งของอุดมคติที่รัฐในรุ่นหลังมักอ้างถึง ที่เกี่ยวข้องในประวัติศาสตร์ไทยคือเมืองพระนครในกัมพูชา, เมืองละโว้, อู่ทอง-นครชัยศรี, นครศรีธรรมราช ในประเทศไทย และมะตะรัมในชวากลาง

3. ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในคริสต์ศตวรรษที่ 13

กระทบต่อความเป็นไปของภูมิภาคนี้อย่างมาก รวมทั้งของประเทศไทยด้วย

3.1 การเข้ามาของศาสนามวลชน ได้แก่ พระพุทธศาสนาเถรวาทสำนักลังกา และศาสนาอิสลาม

ความแตกต่างที่สำคัญของศาสนาทั้งสอง ก็คือแพร่กระจายไปถึงชนธรรมดาแม้ในชนบทห่างไกล เพราะมีผู้สอนศาสนาที่เป็นพระภิกษุหรือเป็นผู้รู้ที่เข้าไปถึงหมู่บ้าน หรือจัดตั้งองค์กรทางศาสนาในหมู่บ้านโดยตรง

ฉะนั้นศาสนาที่มีลักษณะมวลชนดังกล่าว จึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการประสานสังคมที่มีความหลากหลายให้ลงรอยกันได้อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน บทบาทของผู้ปกครองในฐานะผู้ปกป้องคุ้มครองศาสนายิ่งมีความสำคัญทางการเมืองมากขึ้น

เช่นเดียวกับประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาก่อนหน้า เมืองใหญ่ๆภายใต้พระราชอำนาจกลายเป็นศูนย์กลางการศึกษาศาสนาที่มีชื่อเสียงห่างไกล ดึงดูดเอานักศึกษาจากดินแดนห่างไกลให้เข้ามาเรียนรู้ เช่น หริภุญไชย, เชียงใหม่, ละโว้, กรุงศรีอยุธยา, นครศรีธรรมราช และปัตตานี เป็นต้น

พัฒนาการขององค์กรศาสนาพุทธสำนักลังกากับอิสลามในประเทศไทยแตกต่างกัน

ในเขตที่พระพุทธศาสนาแพร่หลาย องค์กรศาสนารอบรับการอุปถัมภ์และปกป้องโครงสร้างอำนาจภายในของตัวจากพระราชอำนาจเสียจนกระทั่งกษัตริย์ของรัฐต่างๆสามารถควบคุมดูแลองค์กรคณะสงฆ์

ปัจจุบันที่เราสามารถมองเห็นความสอดคล้องกัน (compatability) หรืออย่างน้อยก็มองเห็นความที่อาจเปรียบเทียบกันได้ (comparability)

ประเด็นแรก ก็คือการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมด้วยเทคโนโลยีและการจัดการทางสังคมที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ และในแต่ละยุคสมัย เช่น กระทบต่อการจัดการด้านแรงงานในระดับต่างๆ, การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร, "อุดมการณ์"ที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับการจัดการทางสังคม ฯลฯ เป็นต้น

ประเด็นที่สอง สิ่งที่เชื่อมโยงผู้คนในดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันให้เข้ามาสัมพันธ์กัน-ใกล้บ้างห่างบ้าง-คือการแลกเปลี่ยน ทั้งการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและการค้า มีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้เกิดความจำเป็นต้องแลกเปลี่ยนกัน

ยิ่งกว่านี้การแลกเปลี่ยนดังกล่าวก็ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะชุมชนที่อยู่ในดินแดนที่เป็นประเทศไทยเท่านั้น แท้จริงแล้วพรมแดนของประเทศไทยปัจจุบันไม่มีความหมายอย่างไรในอดีต เส้นทางคมนาคมทั้งทางน้ำและทางบก ตลอดจนปัจจัยอื่นๆ เช่น สงคราม, อำนาจทางการเมือง, เกียรติยศของเมืองศูนย์กลาง, ศูนย์กลางการจาริกแสวงบุญ, การอพยพโยกย้าย, ฯลฯ ล้วนทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทั้งวัฒนธรรมและสินค้าทั้งสิ้น

ประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของผู้คนที่อยู่ในประเทศไทยแท้จริงแล้วก็เป็นส่วนหนึ่งที่แยกไม่ออกจากประวัติศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การติดต่อแลกเปลี่ยนดังที่กล่าวนี้เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดในภูมิภาค นับตั้งแต่การอพยพของผู้คนจากนอกภูมิภาคเข้ามา การตั้งหลักแหล่งและค้าขายแลกเปลี่ยนภายในภูมิภาคตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มาจนถึงความสัมพันธ์กับอารยธรรมใหญ่คืออินเดียและจีน จนกระทั่งอารยธรรมตะวันตกล้วนมีผลกระทบในหลายลักษณะต่อท้องถิ่นต่างๆ ของภูมิภาค

ฉะนั้นประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทย แม้ต้องมีศูนย์กลางของเรื่องราวคือผู้คนซึ่งกลายมาเป็น"คนไทย"ในชาติไทยปัจจุบัน แต่ควรดำเนินเรื่องภายในกรอบของประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่โยงใยทั้ง"คนไทย"ด้วยกันเอง และคนชาติอื่นๆ ในภูมิภาค (หรือแม้ในโลก) อย่างแยกออกจากกันไม่ได้

ประวัติศาสตร์แห่งชาติของโลกยุคปัจจุบัน ต้องไม่ทำให้เกิดสำนึกแบบ"บ้านนอก" (parochial) แต่ควรทำให้พลเมืองสำนึกถึงสถานะของชาติในโลกกว้างไปพร้อมกันด้วย ยิ่งกว่านี้ประวัติศาสตร์ไทยที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับส่วนอื่นๆ ของภูมิภาคกับของโลกยังน่าจะเป็นจริงมากกว่า หรืออย่างน้อยก็ทำให้อธิบายอดีตได้สอดคล้องกับ

(4) ยุคสมัยของการค้า (คริสต์ศตวรรษที่ 15-17) (5) ประเทศไทยก่อนสมัยใหม่ (6) รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม (7) การปฏิวัติ 2475 และกำเนิดรัฐประชาชาติไทยในทางทฤษฎี (8) การปฏิวัติ 14 ตุลาคม 2516

1. การตั้งถิ่นฐานของผู้คน นับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ถึงยุคประวัติศาสตร์ตอนต้น

การตั้งชุมชนและการทำมาหากิน ความเปลี่ยนแปลงในสมัยหินใหม่ พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง (เช่นการเกิดชุมชนขนาดใหญ่ระดับเมือง) การค้าที่ขยายตัวขึ้นในบางบริเวณ เนื่องจากความชำนาญเฉพาะด้าน เช่น การถลุงเหล็ก และการหล่อสัมฤทธิ์หรือการหุงเกลือ เป็นต้น รวมทั้งการค้าทางทะเลซึ่งช่วยดึงให้ชุมชนที่อยู่ส่วนในให้สัมพันธ์กันมากขึ้น

ในขณะเดียวกันก็เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในขอบข่ายที่กว้างขวางทั่วทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น การกระจายตัวของหม้อสามขา และกลองมโหระทึก ฯลฯ เป็นต้น

ฉะนั้น ก่อนหน้าที่ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดขึ้นกับอารยธรรมใหญ่คืออินเดียและจีนจะเริ่มขึ้น ได้มีพัฒนาการในระดับเมืองเกิดขึ้นแล้ว (หรืออาจถึงระดับรัฐด้วย) มีการค้าทั้งในส่วนในและที่ติดชายฝั่ง กลายเป็นเครือข่ายที่แลกเปลี่ยนสินค้าและวัฒนธรรมกันเองกว้างขวางพอสมควร มีการอพยพเคลื่อนย้ายของประชาชนซึ่งช่วย

2. การเข้ามาของอารยธรรมใหญ่ คืออินเดียและจีน

มีผลกระทบต่อชุมชนระดับต่างๆในประเทศไทยหลายลักษณะ ทั้งเป็นผลโดยตรงและโดยอ้อม เช่น การสร้างสายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและการเมืองกับศูนย์กลางที่ได้รับอิทธิพลอินเดียอย่างเข้มข้น ในกัมพูชา, เมืองมอญ, ศรีวิชัยและรัฐบนคาบสมุทรมลายู และทวารวดี ฯลฯ เป็นต้น

2.1 พัฒนาการของรัฐในส่วนต่างๆ ของประเทศไทย อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ

รัฐที่สามารถเชื่อมต่อได้กับการค้าทางทะเลโดยตรง รัฐประเภทนี้จะมีพัฒนาการที่ต่างกัน ขึ้นอยู่กับว่าจะมีฐานทางเกษตรเป็นกำลังด้วยหรือไม่ รัฐที่อยู่ในลุ่มน้ำขนาดใหญ่ย่อมเป็นที่ตั้งของประชากรหนาแน่นกว่า และมีเส้นทางคมนาคมไปถึงส่วนในของแผ่นดินได้กว้างขวางกว่ารัฐที่ตั้งตามชายฝั่งทะเลของคาบสมุทรมลายู

รัฐซึ่งตั้งในที่ราบสูงค่อนข้างแห้งแล้ง และรัฐในหุบเขา ซึ่งมีลักษณะคล้ายกันตรงที่ว่า การกระจุกตัวของประชากรขนาดใหญ่ในทำเลที่สามารถควบคุมได้ทั่วถึงและรักษาได้ยาก หุบเขาย่อมมีที่ราบจำกัด ในขณะที่ที่ราบสูงค่อนข้างแห้งแล้ง ประชากรต้อง

ขยายพื้นที่ทำ วัฒนธรรมที่พ่อค้าสังกัด และจำนวนของพ่อค้านักเดินทาง

บทบาทสำคัญของภูมิภาคนี้ในการค้าโลกก็คือ 1/ เป็นศูนย์กลางที่เป็นทางผ่านจากจีนและอินเดียไปจนถึงตะวันออกกลางเข้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน 2/ เป็นแหล่งกำเนิดและส่งเข้าสู่ตลาดซึ่งสินค้าพื้นเมืองที่สำคัญ คือของป่า, ดีบุก, ตะกั่ว, และเครื่องเทศ และทองโดยที่ผู้ซื้อมาหนักสำหรับตลาดภายในภูมิภาค

การขยายตัวของการค้าดังกล่าวทำให้เกิดการเชื่อมโยงกันของการค้าภายในระหว่างรัฐต่างๆ จึงมีการกระจายของวัฒนธรรมไปกับการขยายอำนาจทางการเมืองของรัฐ ในขณะเดียวกันก็ทำให้รัฐมีฐานที่ทางโภคทรัพย์และกำลังคนเพิ่มขึ้น จนทั้งสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ให้เห็นได้สืบมาจนถึงทุกวันนี้

2.2 การไหลบ่าเข้ามาของวัฒนธรรมและเทคโนโลยีจากต่างถิ่น เช่น อินเดีย, กัมพูชา, มอญ และพม่า, อาหรับ-เปอร์เซีย, และจีน ได้ผสมปนเปกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ก่อให้เกิดรูปแบบทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ความเข้มข้นของการรับและประยุกต์วัฒนธรรมต่างแดนมีมากในหมู่คนชั้นสูง ในขณะที่ค่อยๆ เจือจางลงในระดับประชาชนธรรมดาซึ่งไม่ค่อยมีโอกาสสัมผัสวัฒนธรรมจากแดน

ท้องถิ่นของตนเอง เกิดแบบแผนทางวัฒนธรรมที่กลายเป็นส่วนหนึ่งของอุดมคติที่รัฐในรุ่นหลังมักอ้างถึง ที่เกี่ยวข้องในประวัติศาสตร์ไทยคือเมืองพระนครในกัมพูชา, เมืองละโว้, อู่ทอง-นครชัยศรี, นครศรีธรรมราช ในประเทศไทย และมะตะรัมในชวากลาง

3. ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ในคริสต์ศตวรรษที่ 13

กระทบต่อความเป็นไปของภูมิภาคนี้อย่างมาก รวมทั้งของประเทศไทยด้วย

3.1 การเข้ามาของศาสนามวลชน ได้แก่ พระพุทธศาสนาเถรวาทสำนักลังกา และศาสนาอิสลาม

ความแตกต่างที่สำคัญของศาสนาทั้งสอง ก็คือแพร่กระจายไปถึงชนธรรมดาแม้ในชนบทห่างไกล เพราะมีผู้สอนศาสนาที่เป็นพระภิกษุหรือเป็นผู้รู้ที่เข้าไปถึงหมู่บ้าน หรือจัดตั้งองค์กรทางศาสนาในหมู่บ้านโดยตรง

ฉะนั้นศาสนาที่มีลักษณะมวลชนดังกล่าว จึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการประสานสังคมที่มีความหลากหลายให้ลงรอยกันได้อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน บทบาทของผู้ปกครองในฐานะผู้ปกป้องคุ้มครองศาสนายิ่งมีความสำคัญทางการเมืองมากขึ้น

เช่นเดียวกับประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาก่อนหน้า เมืองใหญ่ๆภายใต้พระราชอำนาจกลายเป็นศูนย์กลางการศึกษาศาสนาที่มีชื่อเสียงกว้างไกล ดึงดูดเอานักศึกษาจากดินแดนห่างไกลให้เข้ามาเรียนรู้ เช่น หริภุญไชย, เชียงใหม่, ละโว้, กรุงศรีอยุธยา, นครศรีธรรมราช และปัตตานี เป็นต้น

พัฒนาการขององค์กรศาสนาพุทธสำนักลังกากับอิสลามในประเทศไทยแตกต่างกัน

ในเขตที่พระพุทธศาสนาแพร่หลาย องค์กรศาสนารอรับการอุปถัมภ์และปกป้องโครงสร้างอำนาจภายในของตัวจากพระราชอำนาจเสียจนกระทั่งกษัตริย์ของรัฐต่างๆสามารถควบคุมดูแลองค์กรคณะสงฆ์

ได้ในระดับสูง

ตรงกันข้ามกับเขตที่ศาสนาอิสลามแพร่หลาย ศาสนาอิสลามไม่มีองค์กรศาสนาที่เป็นทางการ แต่ครูสอนศาสนาและผู้นำศาสนาอาจสร้างเครือข่ายของตนเองขึ้นได้ เช่น ศิษย์ของครูผู้มีชื่อเสียงอาจตั้งสำนักศึกษาของตนเองขึ้นอย่างกว้างขวาง โดยต่างก็ถือว่าร่วมอยู่ในเครือข่ายของสำนักศึกษาศูนย์กลางของอาจารย์ ครูและผู้นำทางศาสนาได้รับการอุปถัมภ์โดยตรงจากชาวบ้าน (เหมือนพระภิกษุในชนบทของเขตพระพุทธศาสนา แม้กระนั้นก็ยังต้องอิงอาศัยแหล่งเรียนรู้จากศูนย์กลางการศึกษาซึ่งอยู่ภายในพระบรมราชูปถัมภ์อยู่ดี) จึงไม่ตกอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของสุลต่าน ในหลายครั้งก็มีบทบาทเป็นผู้ถ่วงดุลอำนาจของผู้มีอำนาจทางการเมืองด้วย ไม่ว่าจะเป็นสุลต่านหรืออำนาจของคนนอกศาสนาที่เข้ามายึดครอง

3.2 นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา เรือเดินสมุทรชนิดใหม่คือสำเภาจีนเริ่มเข้ามามีบทบาทในการค้าทางทะเลมากขึ้น

คุณลักษณะของสำเภาจีนคือมีระวางบรรทุกสูง และโดยเปรียบเทียบแล้วแข็งแรงกว่าสำเภาชนิดอื่นที่ใช้กันในทะเลจีนและมหาสมุทรอินเดียในช่วงนั้น ผลก็คือทำให้สินค้าที่กินระวางบรรทุกสูงสามารถส่งไปยังแดนไกลได้มากขึ้น แม้ว่าการค้าสินค้าฟุ่มเฟือยยังมีความสำคัญในการค้าสืบมา แต่สินค้าที่กินระวางบรรทุกก็เข้ามามีสัดส่วนในการค้าทางทะเลเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ

ในดินแดนที่เป็นประเทศไทย ซึ่งเคยเป็นผู้ผลิตของป่าที่สำคัญแห่งหนึ่งมาก่อนแล้ว ก็สามารถป้อนของป่าแก่การค้าทางทะเลได้หลากหลายชนิดมากขึ้น โดยเฉพาะสินค้าที่กินระวางบรรทุก เช่น ไม้ฝาง, หนังสัตว์, อาหาร, ผลเร่ว ฯลฯ เป็นต้น

และนั้นการค้าทางบก (ที่อาศัยเส้นทางน้ำร่วมด้วย) น่าจะขยายตัวขึ้นเพร้อมกันกับความแพร่หลายของสำเภาจีน เป็นผลให้ชุมชนซึ่งตั้งอยู่ในเส้นทางเลที่เป็นศูนย์กลางของเส้นทางการค้าภายในเช่นเชียงใหม่, แพร่, น่าน, สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย, พิษณุโลก, กำแพงเพชร, นครพนม, โคราช, ฯลฯ ตั้งตัวขึ้นเป็นศูนย์กลางการค้าภายใน มีประชากรอพยพเข้ามาตั้งภูมิลำเนามากขึ้น และประสบความรุ่งเรืองมั่งคั่งในระดับหนึ่ง

ในขณะเดียวกัน ก็เป็นแรงผลักดันให้รัฐที่สามารถติดต่อค้าขายทางทะเลได้โดยตรง ซึ่งตั้งอยู่ชายฝั่งหรือใกล้ชายฝั่ง ขยายอำนาจไปยึดหัวเมืองต้นค้าของป่าเหล่านี้

รัฐที่มีภูมิประเทศเอื้อต่อการมีฐานการเกษตรที่เข้มแข็ง ย่อมสามารถรวบรวมประชากรได้มากกว่า และในที่สุดก็ขยายอำนาจออกไปควบคุมศูนย์การค้าภายในที่อยู่ตอนบนได้ และขยายอำนาจไปควบคุมเมืองท่าในคาบสมุทรมลายู เพื่อป้องกันการแข่งขัน และการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายการค้าทางทะเลของตน ไม่ว่ารัฐนั้นจะตั้งอยู่ในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างหรือในลุ่มน้ำอิระวดี-สะโตงตอนล่างก็ตาม

3.3 การขยายตัวของภาษาไทยและภาษามลายู

ด้วยปัจจัยบางประการ ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ภาษาไท-ไตเริ่มแพร่หลายมากขึ้นในดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบัน ปัจจัยสำคัญที่สุดน่าจะเป็นการค้าภายในดังที่กล่าวแล้ว เนื่องจากพวกไท-ไตตั้งภูมิลำเนาในหุบเขาขนาดเล็กมาก่อน เมื่อมีประชากรเพิ่มขึ้นจึงผลิตอาหารไม่พอ ต้องพึ่งพิงการค้าทางไกลเข้ามาช่วยในการดำรงชีพ และนั่นจึงน่าจะมีบทบาทมากในการค้าภายในซึ่งเฟื่องฟูเพิ่มขึ้นในช่วงนี้ และทำให้ภาษาไท-ไตกลายเป็น**ภาษากลาง**อย่างน้อยก็ในการค้าภายในประชาชนที่มีชาติพันธุ์อันหลากหลาย ทั้งที่อยู่ในที่ราบลุ่มหรือบนที่สูง

พอจะเข้าใจภาษาไท-ไตได้ในระดับหนึ่ง

ส่วนภาษามลายูคงจะแพร่หลายในวงการค้าของภูมิภาคอยู่แล้ว เพราะประชาชนที่พูดภาษามลายูมีบทบาทในการค้าทางทะเลมาตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์

ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาสำนักลังกาตัดสินใจใช้ภาษาไทยเป็นภาษากลางสำหรับการเผยแผ่ อย่างน้อยในลุ่มน้ำเจ้าพระยาทั้งตอนบนและตอนล่าง จึงยิ่งทำให้ภาษาไทยกลายเป็นภาษากลางของคนหลากหลายชาติพันธุ์ในดินแดนแถบนี้มากขึ้น

ในอยุธยา ราชสำนักอาจใช้ภาษาเขมร แต่เมื่อไรที่เป็นเอกสารสำหรับอ่านกันในวงกว้างกว่าชนชั้นสูง เช่น โองการแช่งน้ำหรือกฎหมายหรือจารึกแสดงบุญญาบารมีของผู้สร้างศาสนสถาน ก็ใช้ภาษาไทย รวมทั้งเอกสารที่เกี่ยวกับศาสนาด้วย เช่น จารึกที่เกี่ยวกับศาสนารวมไปถึงวรรณกรรมศาสนา เช่น มหาชาติคำหลวง เป็นต้น เช่นเดียวกับเวียงจัน, หลวงพระบาง และเชียงใหม่ ซึ่งผลิตกฎหมายในระยะเริ่มต้นด้วยภาษาไท-ไตเช่นกัน

เช่นเดียวกับผู้เผยแผ่ศาสนาอิสลาม เพราะภาษามลายูถูกใช้อย่างกว้างขวางอยู่แล้ว ภาษามลายูจึงถูกนำมาใช้สำหรับการเผยแผ่ศาสนาเช่นกัน วรรณกรรมทางศาสนาซึ่งเขียนขึ้นในระยะแรกๆ แม้แต่ที่เขียนในรัฐที่ไม่ได้ใช้ภาษามลายูก็ยังเป็นภาษามลายู

ความสัมพันธ์กับศาสนาใหม่นี้ทำให้สถานะของภาษาทั้งสองสูงขึ้นในสังคม เพราะภาษาทั้งสองถูกนำไปใช้เขียนวรรณกรรมหลากหลายประเภทมากขึ้นนอกจากศาสนา จนทำให้ภาษาอื่นๆในคาบสมุทรมลายูและในดินแดนที่เป็นประเทศไทยถูกภาษาทั้งสองเข้าไปแทนที่ในแทบทุกเรื่อง

ศาสนามวลชนที่เหมือนกัน และการร่วมใช้ภาษากลางที่ใกล้เคียงกันเช่นนี้ ทำให้เกิดภาพของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขึ้นในหมู่ประชากร ซึ่งในความเป็นจริงแล้วมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมอย่างสูง

4. ยุคสมัยของการค้า (คริสต์ศตวรรษที่ 15-17)

อันที่จริง ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นทำเลการค้าตลอดมา อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา การขยายตัวของการค้าของชาวยุโรปเข้ามาเอเชียโดยตรง เพิ่มปริมาณของการค้าและพ่อค้าทั้งภายในภูมิภาคด้วยกัน, ระหว่างภูมิภาคกับประเทศอื่นในเอเชีย และระหว่างภูมิภาคกับยุโรป

การค้าทางทะเลนำความมั่งคั่งมาสู่เมืองท่าอย่างมาก จนทำให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างศูนย์อำนาจใหญ่ๆที่เป็นเจ้าของเมืองท่าหรือระหว่างศูนย์อำนาจใหญ่กับเมืองท่าขนาดย่อมลงมา เพราะมีการอพยพของประชากรเข้าไปยังเมืองท่าต่างๆที่มีการค้ารุ่งเรืองจำนวนมาก จึงทำให้เมืองท่าเหล่านี้มีกำลังพอจะต้านทานการบุกรุกเข้ามายึดครองของศูนย์อำนาจขนาดใหญ่ได้ ดังกรณีตัวอย่างของอยุธยากับปัตตานี หรือระหว่างอยุธยากับจัตุรมุข (พนมเปญ) เป็นต้น ทั้งนี้นับเป็นผลกระทบอย่างแรกจากยุคสมัยของการค้าที่มีต่อประวัติศาสตร์ของดินแดนที่เป็นประเทศไทย

ผลกระทบอย่างที่สอง คือวัฒนธรรมที่หลั่งไหลตามกระแสการค้าจากแดนไกลเข้าไปสู่รัฐที่มีการค้าทางทะเลโดยตรง เพิ่มความหลากหลายมากขึ้น ในขณะเดียวกันก็มีประชากรจากแดนไกลอพยพเข้ามาสู่รัฐที่มีการค้าทางทะเลโดยตรงหลากหลายชาติมากขึ้นไปอีก ที่สำคัญคือจีน, อาหรับ, อินเดีย, ญี่ปุ่นและยุโรป

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือเครื่องราชูปโภคและฉลองพระองค์ตามประเพณีของพระมหากษัตริย์ไทยนั้น หากพิจารณาแต่ละชิ้นก็จะเห็นต้นกำเนิดที่หลากหลายมาก และส่วนใหญ่ก็รับเข้ามาในสมัยนี้

ทั้งนี้ยังไม่พูดถึงปราสาทราชวังและวัดวาอารามในกรุงศรีอยุธยา และหัวเมืองใหญ่ การสร้างป้อมปราการก่ออิฐ อาวุธปืนและปืนใหญ่ ตลอดจนบรรยากาศทางสังคมโดยทั่วไปของเมืองที่เป็นตลาด ล้วนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากยุคสมัยนี้ทั้งสิ้น

ความมั่งคั่งและกำลังของศูนย์กลาง เช่น อยุธยามีเพิ่มขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยนี้เป็นอย่างยิ่ง จนทำให้โดยเปรียบเทียบแล้วอยุธยามีอำนาจเหนือหัวเมืองอย่างล้นเหลือ ระบบราชการซึ่งเริ่มพัฒนาขึ้นก่อนหน้าจะเข้าสู่ยุคสมัยนี้ ทำให้อยุธยามีความสามารถในการควบคุมหัวเมืองของตนได้มั่นคงมากขึ้น แม้จะเกิดความวุ่นวายทางการเมืองในส่วนกลางหลายครั้ง อยุธยาก็ยังสามารถรักษาหัวเมืองของตนไว้ได้สืบมา

อย่างไรก็ตาม ความมั่งคั่งดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะศูนย์อำนาจขนาดใหญ่ที่สามารถทำการค้าทางทะเลได้โดยตรงเท่านั้น ศูนย์อำนาจที่อยู่ส่วนในของแผ่นดินซึ่งไม่อาจทำการค้าทางทะเลได้โดยตรง แต่ไม่ถูกครอบงำจากศูนย์อำนาจอื่น ก็อาจหาประโยชน์จากยุคสมัยของการค้าได้เช่นกัน เช่น **เวียงจัน** ในยุคสมัยนี้ก็ประสบความมั่งคั่งและมีกำลังอำนาจที่ทัดเทียมกับศูนย์อำนาจใหญ่อื่นๆ **จัตุรมุข**เคยเป็นศูนย์การค้าสำคัญในช่วงหนึ่ง

รัฐที่เล็กตามชายฝั่งอาจทำการค้าได้เองโดยตรง เช่น ปัตตานีและสงขลา ซึ่งต่างประสบความสำเร็จในการป้องกันตนเองจากการครอบงำของอยุธยา ผิดจากศูนย์อำนาจในอดีตทางลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางและตอนเหนือ ต่างตกอยู่ภายใต้การครอบงำของอยุธยาหรือหงสาวดี-อังวะ ทำให้ไม่ได้รับประโยชน์จากยุคสมัยการค้าได้เต็มที่ และเสื่อมถอยกำลังลงตามลำดับ

ได้ในระดับสูง

ตรงกันข้ามกับเขตที่ศาสนาอิสลามแพร่หลาย ศาสนาอิสลามไม่มีองค์กรศาสนาที่เป็นทางการ แต่ครูสอนศาสนาและผู้นำศาสนาอาจสร้างเครือข่ายของตนเองขึ้นได้ เช่น ศิษย์ของครูผู้มีชื่อเสียงอาจตั้งสำนักศึกษาของตนเองขึ้นอย่างกว้างขวาง โดยต่างก็ถือว่าร่วมอยู่ในเครือข่ายของสำนักศึกษาศูนย์กลางของอาจารย์ ครูและผู้นำทางศาสนาได้รับการอุปถัมภ์โดยตรงจากชาวบ้าน (เหมือนพระภิกษุในชนบทของเขตพระพุทธศาสนา แม้กระนั้นก็ยังต้องอิงอาศัยแหล่งเรียนรู้จากศูนย์กลางการศึกษาซึ่งอยู่ภายในพระบรมราชูปถัมภ์อยู่ดี) จึงไม่ตกอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของสุลต่าน ในหลายครั้งก็มีบทบาทเป็นผู้ถ่วงดุลอำนาจของผู้มีอำนาจทางการเมืองด้วย ไม่ว่าจะเป็นสุลต่านหรืออำนาจของคนนอกศาสนาที่เข้ามายึดครอง

3.2 นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา เรือเดินสมุทรชนิดใหม่คือสำเภาจีนเริ่มเข้ามามีบทบาทในการค้าทางทะเลมากขึ้น

คุณลักษณะของสำเภาจีนคือมีระวางบรรทุกสูง และโดยเปรียบเทียบแล้วแข็งแรงกว่าสำเภาชนิดอื่นที่ใช้กันในทะเลจีนและมหาสมุทรอินเดียในช่วงนั้น ผลก็คือทำให้สินค้าที่กินระวางบรรทุกสูงสามารถส่งไปยังแดนไกลได้มากขึ้น แม้ว่าการค้าสินค้าฟุ่มเฟือยยังมีความ

จะนั้นการค้าทางบก (ที่อาศัยเส้นทางน้ำร่วมด้วย) น่าจะขยายตัวไปพร้อมกันกับความแพร่หลายของสำเภาจีน เป็นผลให้ชุมชนซึ่งตั้งอยู่ในทำเลที่เป็นศูนย์กลางของเส้นทางการค้าภายในเช่นเชียงใหม่, แพร่, น่าน, สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย, พิษณุโลก, กำแพงเพชร, นครพนม, ไทรบุรี, ฯลฯ ตั้งตัวขึ้นเป็นศูนย์กลางการค้าภายใน มีประชากรอพยพเข้ามาตั้งภูมิลำเนามากขึ้น และประสบความรุ่งเรืองมั่งคั่งในระดับหนึ่ง

ในขณะเดียวกัน ก็เป็นแรงผลักดันให้รัฐที่สามารถติดต่อค้าขายทางทะเลได้โดยตรง ซึ่งตั้งอยู่ชายฝั่งหรือใกล้ชายฝั่ง ขยายอำนาจไปยึดท่าเรือสินค้าของป่าเหล่านี้

รัฐที่มีภูมิประเทศเอื้อต่อการมีฐานการเกษตรที่เข้มแข็ง ย่อมสามารถรวบรวมประชากรได้มากกว่า และในที่สุดก็ขยายอำนาจออกไปควบคุมศูนย์การค้าภายในที่อยู่ตอนบนได้ และขยายอำนาจไปควบคุมเมืองท่าในคาบสมุทรมลายู เพื่อป้องกันการแข่งขัน และผนวกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายการค้าทางทะเลของตน ไม่ว่ารัฐนั้นจะตั้งอยู่ในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างหรือในลุ่มน้ำอิระวดี-สะโตงตอนล่างก็ตาม

3.3 การขยายตัวของภาษาไทยและภาษามลายู

ด้วยปัจจัยบางประการ ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ภาษาไท-ไตเริ่มแพร่หลายมากขึ้นในดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบัน ปัจจัยสำคัญ

พอจะเข้าใจภาษาไท-ไตได้ในระดับหนึ่ง

ส่วนภาษามลายูคงจะแพร่หลายในวงการค้าของภูมิภาคอยู่แล้ว เพราะประชาชนที่พูดภาษามลายูมีบทบาทในการค้าทางทะเลมาตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์

ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาสำนักลังกาตัดสินใจใช้ภาษาไทยเป็นภาษากลางสำหรับการเผยแผ่ อย่างน้อยในลุ่มน้ำเจ้าพระยาทั้งตอนบนและตอนล่าง จึงยิ่งทำให้ภาษาไทยกลายเป็นภาษากลางของคนหลากหลายชาติพันธุ์ในดินแดนแถบนี้มากขึ้น

ในอยุธยา ราชสำนักอาจใช้ภาษาเขมร แต่เมื่อไรที่เป็นเอกสารสำหรับอ่านกันในวงกว้างกว่าชนชั้นสูง เช่น โองการแช่งน้ำหรือกฎหมายหรือจารึกแสดงบุญญาบารมีของผู้สร้างศาสนสถาน ก็ใช้ภาษาไทย รวมทั้งเอกสารที่เกี่ยวกับศาสนาด้วย เช่น จารึกที่เกี่ยวกับศาสนารวมไปถึงวรรณกรรมศาสนา เช่น มหาชาติคำหลวง เป็นต้น เช่นเดียวกับเวียงจัน, หลวงพระบาง และเชียงใหม่ ซึ่งผลิตกฎหมายในระยะเริ่มต้นด้วยภาษาไท-ไตเช่นกัน

เช่นเดียวกับผู้เผยแผ่ศาสนาอิสลาม เพราะภาษามลายูถูกใช้อย่างกว้างขวางอยู่แล้ว ภาษามลายูจึงถูกนำมาใช้สำหรับการเผยแผ่ศาสนาเช่นกัน วรรณกรรมทางศาสนาซึ่งเขียนขึ้นในระยะแรกๆ แม้แต่ที่เขียนในรัฐที่ไม่ได้ใช้ภาษามลายูเป็นภาษาราชการ

งกันเช่นนี้ ทำให้เกิดภาพของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขึ้นในประชากร ซึ่งในความเป็นจริงแล้วมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์วัฒนธรรมอย่างสูง

4. ยุคสมัยของการค้า (คริสต์ศตวรรษที่ 15–17)

อันที่จริง ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นทำเลการค้าตลอดมา อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา การขยายตัวของการค้าของชาวยุโรปเข้ามาเอเชียโดยตรง เพิ่มปริมาณของการค้าและพ่อค้าทั้งภายในภูมิภาคด้วยกัน, ระหว่างภูมิภาคกับประเทศอื่นในเอเชีย และระหว่างภูมิภาคกับยุโรป

การค้าทางทะเลนำความมั่งคั่งมาสู่เมืองท่าอย่างมาก จนทำให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างศูนย์อำนาจใหญ่ๆที่เป็นเจ้าของเมืองท่าหรือระหว่างศูนย์อำนาจใหญ่กับเมืองท่าขนาดย่อมลงมา เพราะมีการอพยพของประชากรเข้าไปยังเมืองท่าต่างๆที่มีการค้ารุ่งเรืองจำนวนมาก จึงทำให้เมืองท่าเหล่านี้มีกำลังพอจะต้านทานการบุกรุกเข้ามายึดครองของศูนย์อำนาจขนาดใหญ่ได้ ดังกรณีตัวอย่างของอยุธยากับปัตตานี หรือระหว่างอยุธยากับจัตุรมุข (พนมเปญ) เป็นต้น ทั้งนี้นับเป็นผลกระทบอย่างแรกจากยุคสมัยของการค้าที่มีต่อประวัติศาสตร์ของดินแดนที่เป็นประเทศไทย

ผลกระทบอย่างที่สอง คือวัฒนธรรมที่หลั่งไหลตามกระแสการค้าจากแดนไกลเข้าไปสู่รัฐที่มีการค้าทางทะเลโดยตรง เพิ่มความหลากหลายมากขึ้น ในขณะเดียวกันก็มีประชากรจากแดนไกลอพยพเข้ามาสู่รัฐที่มีการค้าทางทะเลโดยตรงหลากหลายชาติมากขึ้นไปอีก ที่สำคัญคือจีน, อาหรับ, อินเดีย, ญี่ปุ่นและยุโรป

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือเครื่องราชูปโภคและฉลองพระองค์ตามประเพณีของพระมหากษัตริย์ไทยนั้น หากพิจารณาแต่ละชิ้นก็จะเห็นต้นกำเนิดที่หลากหลายมาก และส่วนใหญ่ก็รับเข้ามาในสมัยนี้

ทั้งนี้ยังไม่พูดถึงปราสาทราชวังและวัดวาอารามในกรุงศรีอยุธยา และหัวเมืองใหญ่ การสร้างป้อมปราการก่ออิฐ อาวุธปืนและปืนใหญ่ตลอดจนบรรยากาศทางสังคมโดยทั่วไปของเมืองที่เป็นตลาด ล้วนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากยุคสมัยนี้ทั้งสิ้น

ความมั่งคั่งและกำลังของศูนย์กลาง เช่น อยุธยามีเพิ่มขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยนี้เป็นอย่างยิ่ง จนทำให้โดยเปรียบเทียบแล้วอยุธยามีอำนาจเหนือหัวเมืองอย่างล้นเหลือ ระบบราชการซึ่งเริ่มพัฒนาขึ้นก่อนหน้าจะเข้าสู่ยุคสมัยนี้ ทำให้อยุธยามีความสามารถในการควบคุมหัวเมืองของตนได้มั่นคงมากขึ้น แม้จะเกิดความวุ่นวายทางการเมืองในส่วนกลางหลายครั้ง อยุธยาก็ยังสามารถรักษาหัวเมืองของตนไว้ได้สืบมา

อย่างไรก็ตาม ความมั่งคั่งดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะศูนย์อำนาจขนาดใหญ่ที่สามารถทำการค้าทางทะเลได้โดยตรงเท่านั้น ศูนย์อำนาจที่อยู่ส่วนในของแผ่นดินซึ่งไม่อาจทำการค้าทางทะเลได้โดยตรง แต่ไม่ถูกครอบงำจากศูนย์อำนาจอื่น ก็อาจหาประโยชน์จากยุคสมัยของการค้าได้เช่นกัน เช่น เวียงจัน ในยุคสมัยนี้ก็ประสบความมั่งคั่งและมีกำลังอำนาจที่ทัดเทียมกับศูนย์อำนาจใหญ่อื่นๆ จัตุรมุขเคยเป็นศูนย์การค้าสำคัญในช่วงหนึ่ง

รัฐที่เล็กตามชายฝั่งอาจทำการค้าได้เองโดยตรง เช่น ปัตตานีและสงขลา ซึ่งต่างประสบความสำเร็จในการป้องกันตนเองจากการครอบงำของอยุธยา ผิดจากศูนย์อำนาจในอดีตทางลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางและตอนเหนือ ต่างตกอยู่ภายใต้การครอบงำของอยุธยาหรือหงสาวดี-อังวะ ทำให้ไม่ได้รับประโยชน์จากยุคสมัยการค้าได้เต็มที่ และเสื่อมถอยกำลังลงตามลำดับ

5. ประเทศไทยก่อนสมัยใหม่

แม้ว่ายุคสมัยของการค้าจะสิ้นสุดลงในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 แต่เฉพาะพ่อค้าตะวันตกและญี่ปุ่นเท่านั้นที่ลดปริมาณการค้าของตนกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ลง พ่อค้าจีนและพ่อค้าพื้นเมืองยังคงทำการค้าต่อไป ตลาดสำคัญๆ กลับมาอยู่ในเอเชีย โดยเฉพาะจีน

มีพ่อค้าจีนเข้ามาตั้งภูมิลำเนาในประเทศไทยตามเมืองท่าที่ค้าขายกับจีนเป็นจำนวนมาก ไม่เฉพาะอยุธยาเท่านั้น แต่รวมถึงบางปลาสร้อย, จันทบุรี, นครศรีธรรมราช, สงขลา และปัตตานี ฯลฯ ด้วย ชนชั้นปกครองตามเมืองท่าเหล่านี้ ได้ประโยชน์จากการค้าทางทะเลไม่น้อย ชาวจีนเข้ามามีบทบาทในราชการของกรุงศรีอยุธยา และอาจได้ขึ้นเป็นเจ้าเมืองในเมืองท่าเหล่านี้บางเมืองด้วย หรือมิฉะนั้นก็รับเป็นนายอากรให้แก่รัฐ

ช่วงสมัยนี้ มีพัฒนาการทางการเมืองที่สำคัญก็คือ เกิดการสร้างรัฐศูนย์กลางที่เข้มแข็งขึ้นใหม่ในลุ่มน้ำใหญ่ 3 แห่ง ได้แก่ เว้ (ตอนใต้ของลุ่มน้ำแดง) บางกอก (แม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง) และอังวะ (แม่น้ำอิระวดี) มีการจัดระเบียบภายในให้ศูนย์กลางที่ทำให้สามารถควบคุมหัวเมืองและประเทศราชได้รัดกุมขึ้นทั้ง 3 แห่ง

ทั้ง 3 ศูนย์กลางนี้ประสบความสำเร็จในการแผ่อำนาจออกไปยังรัฐอิสระหรือกึ่งอิสระที่อยู่รายรอบได้กว้างขวาง เป็นผลให้เกิดสงครามแย่งชิงอำนาจกันระหว่างศูนย์กลางทั้ง 3 เพื่อแข่งขันอิทธิพลกันในรัฐเล็กๆเหล่านี้หลายแห่ง เช่น มะริด ตะนาวศรี เชียงใหม่ เวียงจัน พนมเปญ รวมทั้งรัฐมลายูซึ่งบางกอกต้องเผชิญการขยายตัวของจักรวรรดิอังกฤษ

ในประเทศไทย การขยายอำนาจของส่วนกลางเข้าไปยังประเทศราชและหัวเมืองกระทำกันหลายรูปแบบ ในประเทศราชบางกอกสามารถทำให้การสืบทอดตำแหน่งเจ้าเมืองต้องอยู่ภายใต้การยินยอมหรือแม้แต่การแต่งตั้งจากส่วนกลางอย่างค่อนข้างเด็ดขาด ในหัวเมืองต่างๆ บางกอกมักจะให้อำนาจเวียนอยู่ในกลุ่มตระกูลที่ได้รับความไว้วางใจ ในขณะเดียวกันก็เรียกเก็บอากรและภาษีในอาณาบริเวณที่กว้างขวางขึ้นกว่าเดิม เช่น ขยายการเรียกเก็บหางข้าวไปจนถึงนครสวรรค์ เป็นต้น

บางกอกกลายเป็นศูนย์การค้าสำคัญของการค้าในทะเลจีนตอนใต้ แม้บทบาทของการค้าส่งผ่าน (entrepot trade) จะลดความสำคัญลง แต่บางกอกก็เป็นแหล่งรับซื้อสินค้าจากจีนอยู่ไม่น้อย (เพราะเป็นศูนย์ที่กระจายสินค้าเข้าสู่ส่วนในของแผ่นดิน) ในขณะเดียวกันก็เป็นแหล่งส่งออกสินค้าซึ่งเป็นที่ต้องการในตลาดจีนที่สำคัญด้วย เช่น น้ำตาล, ของป่า, เครื่องสำเภา, พริกไทย, และข้าว ปริมาณไม่สู้มากนัก เป็นต้น

แม้ว่าของป่ายังเป็นส่วนหนึ่งของสินค้าออก แต่จำนวนของสินค้าที่ต้องผ่านการผลิตมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ที่เป็นไปได้เช่นนี้ก็เพราะการอพยพเข้าของชาวจีนจำนวนมากอย่างรวดเร็ว กลายเป็นแรงงานในสังคมที่ไม่มีแรงงานเสรี และริเริ่มธุรกิจขึ้นหลายอย่างในสังคมที่ขาดผู้บริหารทางธุรกิจ

นอกจากนี้ชาวจีนยังเริ่มกระจายไปตั้งหลักแหล่งทำมาค้าขายในหัวเมืองใหญ่ ทั้งที่เป็นเมืองท่า หรือเป็นแหล่งชุมนุมประชากรหนาแน่น ทั้งเพื่อค้าขายในการค้าทางทะเลและผลิตเหล้าหรือสัมปทานบ่อนการพนัน เป็นแรงงานในทำเลที่มีการลงทุนทำเหมือง ในขณะเดียวกันก็ซอกซอนทะลุทะลวงนำเอาตลาดเข้าไปในชนบทห่าง

ไกลบางกอกมากขึ้นเรื่อยมา ฉะนั้นในขณะที่รัฐบาลขยายทางการเมืองของตนออกไปยังหัวเมือง คนจีนก็ได้สร้างตลาดที่เชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขึ้นไปพร้อมกัน อย่างน้อยก็ในภาคกลางและชายฝั่งภาคใต้ซึ่งการคมนาคมสะดวก

ขุนนางและเจ้านายเข้ามาหาผลประโยชน์จากการค้าอย่างมาก ทั้งเป็นเจ้าของสำเภาเอง, ร่วมทุนกับพ่อค้าจีน, หรือขูดรีดการผลิตสินค้าของจีน

การผูกขาดการค้าที่ให้กำไรดีอันเป็นนโยบายของรัฐไทยมาแต่โบราณจึงไม่ค่อยมีประโยชน์แก่พระคลังหลวงนัก ในบางช่วงรัฐบาลถึงกับไม่มีเงินสำหรับแจกเบี้ยหวัดในบางปี ต้องยืมเงินเจ้านายหรือขุนนางมาใช้ การค้าของสำเภาหลวงมีประโยชน์แต่เพียงการระบายส่วยซึ่งได้มาโดยไม่ต้องลงซื้อหาออกไป หากตีราคาแล้วกลับขาดทุน ตรงกันข้ามการค้าสำเภาของเอกชน ทั้งที่เป็นพ่อค้าจีน, ขุนนาง และเจ้านาย กลับให้กำไรได้อย่างดี

ฉะนั้น ในความเป็นจริงแล้วนโยบายผูกขาดการค้าของรัฐบาลไทย ไม่อำนวยประโยชน์ที่แท้จริงมานานแล้วก่อนถูกยกเลิกไปในสนธิสัญญาเบาว์ริง เช่นเดียวกับระบบไพร่และทาส ก็เริ่มไม่เหมาะกับการใช้เป็นแรงงานในการผลิตทางเศรษฐกิจซึ่งเปลี่ยนแปลงไปมากขึ้นตามลำดับ

การขยายอำนาจของส่วนกลางออกไป เป็นโอกาสให้กลุ่มตระกูลที่ได้ครองหัวเมืองใหญ่ขยายอิทธิพลและผลประโยชน์ของตนเช่นกัน เพราะหัวเมืองใหญ่เป็นตัวแทนในการเรียกเก็บ"ส่วย" (แรงงานและสินค้า)จากเมืองที่ขึ้นกับตัวส่งให้บางกอก ฉะนั้นจึงผลักดันให้เจ้าเมืองพากันไปจัดตั้งชุมชนต่างๆขึ้นเป็นเมือง แล้วขอให้บางกอกยอมรับว่าเป็นเมืองขึ้นของตน โดยเฉพาะในดินแดนชายขอบ เช่น ในอิสานหรือรัฐมลายู ผลก็คือยิ่งทำให้การขยายอำนาจของส่วนกลางเป็นไปในแนวลึกมากขึ้น (อย่างน้อยก็ในนาม nominally)

ฉะนั้นในช่วงสมัยนี้จึงจะพบว่ามีความขัดแย้งระหว่างหัวเมืองใหญ่อยู่เสมอ เช่น ระหว่างสงขลากับนครศรีธรรมราช, ระหว่างโคราชกับเวียงจันท์ เป็นต้น บางครั้งถึงกับก่อให้เกิดศึกสงครามที่บางกอกอาจมองว่าเป็นการกบฏ ในขณะเดียวกันการแสวงหาประโยชน์ของเจ้าเมือง จากเมืองที่ขึ้นกับตัวก็อาจทำอย่างรุนแรงเสียจนเจ้าเมืองในประเทศราชหรือดินแดนที่เปิดใหม่เหล่านั้นไม่พอใจจนแข็งเมืองขึ้นจริงๆ ด้วย

ในส่วนประชากรทั่วไป ส่วนใหญ่แล้วยังอยู่ในเศรษฐกิจยังชีพ ถึงมีการแลกเปลี่ยนสินค้าและแรงงานก็ยังทำในระบบเศรษฐกิจยังชีพ จึงไม่เป็นตลาดใหญ่สำหรับการค้ามากนัก

อย่างไรก็ตามการค้าที่ขยายตัวมากขึ้นก็กระทบต่อประชากรบางส่วน โดยเฉพาะที่อยู่ใกล้เส้นทางคมนาคมซึ่งเชื่อมโยงกับเมืองท่าขนาดใหญ่ พันธะที่มีต่อรัฐคือถูกเกณฑ์แรงงานไปใช้โดยตรงหรือเก็บส่วยส่ง และถูกเกณฑ์ไปรบในช่วงสมัยนี้ซึ่งเป็นยุคสมัยของสงครามและการปราบปรามบ่อยครั้งที่สุดในประวัติศาสตร์ไทย

รัฐที่เกิดจากศูนย์กลางทั้ง 3 นี้ ซึ่งยังคงเป็นรัฐจารีต แต่เป็นรัฐด่านหน้าที่ต้องเผชิญกับจักรวรรดินิยมตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 อำนาจที่มีอยู่เดิมถูกแทนที่-โดยตรงหรืออ้อม-ด้วยระบบอาณานิคมซึ่งตะวันตกสร้างขึ้น ในขณะเดียวกันก็กลายเป็นแกนกลางของการรวมตัวกันขึ้นเป็น**รัฐชาติ**ในเวลาต่อมา

6. รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม

รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นแก่รัฐราชาธิราช ไทยในครึ่งหลังของศตวรรษที่ 19

สถานการณ์ดังกล่าวประกอบด้วย 2 ด้าน คือการขยายตัวของเศรษฐกิจเสรีนิยมซึ่งมีอำนาจของจักรวรรดินิยมตะวันตกผลักดัน (หรือจะมองว่าเป็นการเกิดขึ้นของกระบวนการโลกาภิวัตน์ครั้งที่ 1 ก็ได้) และการที่พระราชอำนาจถูกบดบังด้วยอำนาจของขุนนางส่วนกลางที่สืบตระกูลและสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงกันแน่นหนามากขึ้น

ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ช่วยแก้ปัญหาทั้งสองนี้ได้ในระดับหนึ่ง กล่าวคือในด้านหนึ่งทอนอำนาจของขุนนางด้วยการรวมอำนาจไว้ภายใต้การกำกับอย่างใกล้ชิดของราชบัลลังก์ อีกด้านหนึ่งคือประนีประนอมกับผลประโยชน์ของมหาอำนาจจักรวรรดินิยมจนสามารถเสริมสร้างและรักษาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่สร้างขึ้นใหม่นี้ให้มั่นคงได้

ความเปลี่ยนแปลงที่กระทบต่อประชาชนในสมัยนี้ประกอบด้วย

6.1 การสร้างรัฐรวมศูนย์ที่ลอกเลียนมาจากอาณานิคมของตะวันตกในเอเชีย เครื่องมือสำคัญที่จะทำให้บรรลุการรวมอำนาจเข้าศูนย์กลางได้ก็คือระบบราชการแบบใหม่, กองทัพประจำการ โดยทั้งสองอย่างนี้เกิดขึ้นได้จากการจัดการศึกษามวลชน ภายใต้การกำกับของรัฐ

ยังมีมิติอื่นๆของรัฐรวมศูนย์ซึ่งช่วยทำให้รัฐบาลกลางมีอำนาจเพิ่มขึ้น เช่น การคมนาคม และการพิมพ์, ตลาดที่เชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วยการบุกเบิกและประกอบการของคนจีน, ความเป็นตัวแทนของเทคโนโลยีตะวันตกแต่ผู้เดียว โดยปราศจากคู่แข่ง,

ฯลฯ เป็นต้น

6.2 อำนาจของรัฐส่วนกลางซึ่งมีเพิ่มขึ้นถูกถ่วงดุลด้วยอำนาจสามอย่างคือ มหาอำนาจตะวันตก, สื่อ และข้าราชการ

อำนาจของมหาอำนาจตะวันตกมีผลต่อนโยบายภายใน เช่น การรักษาคนไว้ให้อยู่ใต้ร่มธงของสยาม ความพยายามที่จะหลีกเลี่ยงมิให้เกิดการแข็งข้อที่อาจกระทบผลประโยชน์ของตะวันตก หรือเป็นข้ออ้างให้ตะวันตกเข้ามาแทรกแซง ภารกิจของกองทัพประจำการที่สร้างขึ้นจำกัดอยู่ที่การรักษาความสงบเรียบร้อยภายใน (Odre en Rust-Order and Peace เหมือนในอาณานิคมโดยทั่วไป) ไม่ใช่การป้องกันประเทศจากภัยภายนอก ซึ่งฝากไว้กับการดำเนินนโยบายการทูตเป็นสำคัญ ฯลฯ

สื่อ โดยเฉพาะสิ่งพิมพ์ซึ่งอยู่นอกการกำกับของรัฐเกิดขึ้นอย่างช้าๆ และส่วนหนึ่งก็มีเจ้าของซึ่งไม่ได้อยู่ในบังคับสยาม หนังสือพิมพ์เริ่มเข้ามาแสดงความเห็นในด้านการบริหารกิจการของรัฐ และในต้นศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ก็เริ่มแสดงความเห็นคัดค้านหรือต่อต้านรัฐบาล หรือบุคคลบางคนในรัฐบาลมากขึ้น ทั้งหมดนี้สะท้อนการเติบโตของคนชั้นกลางในเมือง ซึ่งจะเริ่มเรียกร้องการมีส่วนร่วมในการปกครองมากขึ้นตามลำดับด้วย

คนชั้นกลางกลุ่มใหญ่ที่สุดซึ่งเกิดขึ้นภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิ์คือ**ข้าราชการ** แม้ว่าราชบัลลังก์เป็นผู้ให้กำเนิดและฝึกหัดมาแต่ต้น แต่นี่คือกลุ่มคนที่ได้รับการศึกษาและถูกฝึกให้ทำงานเฉพาะด้านในหน่วยราชการ (specialists) ความภักดีของเขาเริ่มเปลี่ยนจากการอุทิศให้แก่เจ้านายมาเป็นอุทิศให้แก่ภารกิจเฉพาะด้านที่ตนต้องปฏิบัติ แต่กลับต้องเผชิญกับอภิสิทธิ์ของคนที่มีกำเนิดสูง และความไร้สมรรถภาพของผู้บังคับบัญชา ฉะนั้นในระยะยาวแล้ว ความขัด

แย้งระหว่างคนกลุ่มนี้กับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ย่อมหลีกเลี่ยงได้ยาก ยิ่งระบบราชการขยายตัวขึ้น อำนาจต่อรองของข้าราชการก็ยิ่งเพิ่มขึ้น ความขัดแย้งในทำนองนี้ยังพบได้ในกองทัพเช่นเดียวกัน

ควรกล่าวไว้ด้วยว่า การขยายตัวของทัศนคติทางการเมืองแบบ "กระฎุมพี" อาจมีมากกว่าคนชั้นกลางในกรุงเทพฯโดยอาศัยสื่อสิ่งพิมพ์, ครูที่ถูกส่งไปอยู่หัวเมืองตามการขยายตัวอย่างช้าๆ ของการศึกษามวลชน, การสื่อสารโดยส่วนตัวของคหบดีในชนบทที่เข้ามาเรียนหนังสือในเมือง, การติดต่อทางการค้าทั้งภายในและนอกประเทศ ฯลฯ ดังจะเห็นได้จากฎีการ้องทุกข์ของราษฎรซึ่งส่วนใหญ่มาจากชาวนา แต่ก็เสนอความเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการสาธารณะอยู่เป็นประจำ

6.3 การถูกบังคับให้เปิดประเทศและกำหนดบทบาทให้เป็นผู้ผลิตข้าวป้อนอาณานิคมตะวันตก ทำให้การทำนาในเชิงพาณิชย์ขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในระยะแรกยังกระจุกอยู่ในพื้นที่ราบซึ่งเปิดขึ้นใหม่ใกล้กรุงเทพฯ แต่ต่อมาก็ขยายไปสู่หัวเมืองตามเส้นทางคมนาคมที่สะดวกขึ้นสำหรับการขนข้าวมาสู่โรงสีและท่าเรือ แม้ว่าชาวนาส่วนใหญ่ยังไม่ได้เลิกการทำนาเป็นส่วนหนึ่งของการเกษตรเพื่อยังชีพ แต่การทำนาเพื่อมุ่งป้อนตลาดมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นในกิจกรรมของชาวนาที่สามารถเข้าถึงตลาดได้

ผลก็คือตลาดที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันค่อยๆเกิดขึ้นในประเทศสยาม ซึ่งไม่เคยมีตลาดในลักษณะนี้มาก่อน ในบางส่วนของภาคอิสานซึ่งไม่ได้ปลูกข้าวเพื่อป้อนตลาดก็มีการเลี้ยงงัวควายเพื่อต้อนลงมาขายยังท้องที่ภาคกลางซึ่งมีการผลิตข้าวป้อนตลาดอย่างเข้มข้น ชาวอิสานอีกจำนวนหนึ่งอพยพย้ายถิ่นชั่วคราวเพื่อมารับจ้างทำนาในภาคกลางบางฤดู ในขณะที่พ่อค้าชาวจีนนำเอาสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคเข้าไปขายแก่หมู่บ้านชาวนาที่ได้เงินจากการขายข้าว

6.4 ตลาดที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน, การศึกษาและระบบราชการซึ่งสร้างคนชั้นกลางที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน, ระบบบริหารที่รวมศูนย์ของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์, และข่าวสารข้อมูลจากภายนอกซึ่งกระจายไปยังคนชั้นกลาง ทำให้เกิดสำนึกเกี่ยวกับ**ชาติ**ขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย โดยเฉพาะในหมู่คนชั้นกลางในเมือง

ผู้นำในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์พยายามช่วงชิงการนำกระแส**ชาตินิยม** เพื่อให้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ครอบครองพื้นที่ในความเป็นชาติในฐานะแกนกลางไว้สูงสุด

ในแง่หนึ่งก็ประสบความสำเร็จ เพราะอำนาจการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลของระบอบย่อมมีเหนือฝ่ายอื่นเป็นธรรมดา แต่ก็ทิ้งความไม่ลงรอย (contradictions) ไว้ในชาตินิยมแบบราชาธิปไตยมากทีเดียว และความไม่ลงรอยดังกล่าวนี้เองที่นักปฏิวัติชาตินิยมรุ่นแรกๆ ใช้เพื่อเผยแพร่อุดมการณ์ประชาธิปไตย ไม่ว่านักปฏิวัติเหล่านั้นจะเชื่อในประชาธิปไตยมากน้อยเพียงไรก็ตาม

6.5 ความไม่ลงรอยภายใน (internal contradictions) ของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม

นอกจากความไม่ลงรอยที่ได้กล่าวไปแล้ว ยังมีความขัดแย้งระหว่างชนชั้นนำของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างสูง จนกระทั่งสมรรถภาพในการนำแทบจะไม่เหลืออยู่เลย เพราะไม่อาจตัดสินใจไปในทางใดทางหนึ่งได้ในเรื่องสำคัญๆ หลายเรื่อง

ในขณะที่ผู้นำปลุกใจให้เสียสละเลือดเนื้อเพื่อปกป้องประเทศชาติ แต่รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิ์กลับอาศัยอำนาจขอจักรวรรดินิยมตะวันตกในการสร้างความมั่นคงแก่ระบอบ (ดังจะเห็นได้ว่า ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ความพยายามของกองทัพที่จะพัฒนาสมรรถนะของตนเองในการที่จะมีกำลังรบที่พอจะต่อสู้กับอาณานิคมของมหา

5. ประเทศไทยก่อนสมัยใหม่

แม้ว่ายุคสมัยของการค้าจะสิ้นสุดลงในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 แต่เฉพาะพ่อค้าตะวันตกและญี่ปุ่นเท่านั้นที่ลดบริมาณการค้าของตนกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ลง พ่อค้าจีนและพ่อค้าพื้นเมืองยังคงทำการค้าต่อไป ตลาดสำคัญๆ กลับมาอยู่ในเอเชียโดยเฉพาะจีน

มีพ่อค้าจีนเข้ามาตั้งภูมิลำเนาในประเทศไทยตามเมืองท่าที่ค้าขายกับจีนเป็นจำนวนมาก ไม่เฉพาะอยุธยาเท่านั้น แต่รวมถึงบางปลาสร้อย, จันทบุรี, นครศรีธรรมราช, สงขลา และปัตตานี ฯลฯ ด้วย ชนชั้นปกครองตามเมืองท่าเหล่านี้ ได้ประโยชน์จากการค้าทางทะเลไม่น้อย ชาวจีนเข้ามามีบทบาทในราชการของกรุงศรีอยุธยา และอาจได้ขึ้นเป็นเจ้าเมืองในเมืองท่าเหล่านี้บางเมืองด้วย หรือมิฉะนั้นก็รับเป็นนายอากรให้แก่รัฐ

ช่วงสมัยนี้ มีพัฒนาการทางการเมืองที่สำคัญก็คือ เกิดการสร้างรัฐศูนย์กลางที่เข้มแข็งขึ้นใหม่ในลุ่มน้ำใหญ่ 3 แห่ง ได้แก่ เว้ (ตอนใต้ของลุ่มน้ำแดง) บางกอก (แม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง) และอังวะ (แม่น้ำอิระวดี) มีการจัดระเบียบภายในให้ศูนย์กลางที่ทำให้สามารถควบคุมหัวเมืองและประเทศราชได้รัดกุมขึ้นทั้ง 3 แห่ง

ในประเทศไทย การขยายอำนาจของส่วนกลางเข้าไปยังประเทศราชและหัวเมืองกระทำกันหลายรูปแบบ ในประเทศราชบางกอกสามารถทำให้การสืบทอดตำแหน่งเจ้าเมืองต้องอยู่ภายใต้การยินยอมหรือแม้แต่การแต่งตั้งจากส่วนกลางอย่างค่อนข้างเด็ดขาด ในหัวเมืองต่างๆ บางกอกมักจะให้อำนาจเวียนอยู่ในกลุ่มตระกูลที่ได้รับความไว้วางใจ ในขณะเดียวกันก็เรียกเก็บอากรและภาษีในอาณาบริเวณที่กว้างขวางขึ้นกว่าเดิม เช่น ขยายการเรียกเก็บหางข้าวไปจนถึงนครสวรรค์ เป็นต้น

บางกอกกลายเป็นศูนย์การค้าสำคัญของการค้าในทะเลจีนตอนใต้ แม้บทบาทของการค้าส่งผ่าน (entrepot trade) จะลดความสำคัญลง แต่บางกอกก็เป็นแหล่งรับซื้อสินค้าจากจีนอยู่ไม่น้อย (เพราะเป็นศูนย์ที่กระจายสินค้าเข้าสู่ส่วนในของแผ่นดิน) ในขณะเดียวกันก็เป็นแหล่งส่งออกสินค้าซึ่งเป็นที่ต้องการในตลาดจีนที่สำคัญด้วย เช่น น้ำตาล, ของป่า, เครื่องสำเภา, พริกไทย, และข้าว บริมาณไม่สู้มากนัก เป็นต้น

แม้ว่าของป่ายังเป็นส่วนหนึ่งของสินค้าออก แต่จำนวนของสินค้าที่ต้องผ่านการผลิตมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ที่เป็นไปได้เช่นนี้ก็เพราะการอพยพเข้าของชาวจีนจำนวนมากอย่างรวดเร็ว กลายเป็นแรงงานในสังคมที่ไม่มีแรงงานเสรี และริเริ่มธุรกิจขึ้นหลายอย่างใน

ไกลบางกอกมากขึ้นเรื่อยมา ฉะนั้นในขณะที่รัฐบาลขยายทางการเมืองของตนออกไปยังหัวเมือง คนจีนก็ได้สร้างตลาดที่เชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขึ้นไปพร้อมกัน อย่างน้อยก็ในภาคกลางและชายฝั่งภาคใต้ซึ่งการคมนาคมสะดวก

ขุนนางและเจ้านายเข้ามาหาผลประโยชน์จากการค้าอย่างมาก ทั้งเป็นเจ้าของสำเภาเอง, ร่วมทุนกับพ่อค้าจีน, หรือชูตรีตการผลิตสินค้าของจีน

การผูกขาดการค้าที่ให้กำไรดีอันเป็นนโยบายของรัฐไทยมาแต่โบราณจึงไม่ค่อยมีประโยชน์แก่พระคลังหลวงนัก ในบางช่วงรัฐบาลถึงกับไม่มีเงินสำหรับแจกเบี้ยหวัดในบางปี ต้องยืมเงินเจ้านายหรือขุนนางมาใช้ การค้าของสำเภาหลวงมีประโยชน์แต่เพียงการระบายส่วยซึ่งได้มาโดยไม่ต้องลงซื้อหาออกไป หากตีราคาแล้วกลับขาดทุนตรงกันข้ามการค้าสำเภาของเอกชน ทั้งที่เป็นพ่อค้าจีน, ขุนนาง และเจ้านาย กลับให้กำไรได้อย่างดี

ฉะนั้น ในความเป็นจริงแล้วนโยบายผูกขาดการค้าของรัฐบาลไทย ไม่อำนวยประโยชน์ที่แท้จริงมานานแล้วก่อนถูกยกเลิกไปในสนธิสัญญาเบาว์ริง เช่นเดียวกับระบบไพร่และทาส ก็เริ่มไม่เหมาะกับการใช้เป็นแรงงานในการผลิตทางเศรษฐกิจซึ่งเปลี่ยนแปลงไปมากขึ้นตามลำดับ

ขอบ เช่น ในอีสานหรือรัฐมลายู ผลก็คือยิ่งทำให้การขยายอำนาจของส่วนกลางเป็นไปในแนวลึกมากขึ้น (อย่างน้อยก็ในนาม nominally)

ฉะนั้นในช่วงสมัยนี้จึงจะพบว่ามีความขัดแย้งระหว่างหัวเมืองใหญ่อยู่เสมอ เช่น ระหว่างสงขลากับนครศรีธรรมราช, ระหว่างโคราชกับเวียงจัน เป็นต้น บางครั้งถึงกับก่อให้เกิดศึกสงครามที่บางกอกอาจมองว่าเป็นการกบฏ ในขณะเดียวกันการแสวงหาประโยชน์ของเจ้าเมือง จากเมืองที่ขึ้นกับตัวก็อาจทำอย่างรุนแรงเสียจนเจ้าเมืองในประเทศราชหรือดินแดนที่เปิดใหม่เหล่านั้นไม่พอใจจนแข็งเมืองขึ้นจริงๆ ด้วย

ในส่วนประชากรทั่วไป ส่วนใหญ่แล้วยังอยู่ในเศรษฐกิจยังชีพ ถึงมีการแลกเปลี่ยนสินค้าและแรงงานก็ยังทำในระบบเศรษฐกิจยังชีพจึงไม่เป็นตลาดใหญ่สำหรับการค้ามากนัก

อย่างไรก็ตามการค้าที่ขยายตัวมากขึ้นก็กระทบต่อประชากรบางส่วน โดยเฉพาะที่อยู่ใกล้เส้นทางคมนาคมซึ่งเชื่อมโยงกับเมืองท่าขนาดใหญ่ พันธะที่มีต่อรัฐคือถูกเกณฑ์แรงงานไปใช้โดยตรงหรือเก็บส่วยส่ง และถูกเกณฑ์ไปรบในช่วงสมัยนี้ซึ่งเป็นยุคสมัยของสงครามและการปราบปรามบ่อยครั้งที่สุดในประวัติศาสตร์ไทย

รัฐที่เกิดจากศูนย์กลางทั้ง 3 นี้ ซึ่งยังคงเป็นรัฐจารีต แต่เป็น

6. รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม

รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นแก่รัฐราชาธิราช ไทยในครึ่งหลังของศตวรรษที่ 19

สถานการณ์ดังกล่าวประกอบด้วย 2 ด้าน คือการขยายตัวของเศรษฐกิจเสรีนิยมซึ่งมีอำนาจของจักรวรรดินิยมตะวันตกผลักดัน (หรือจะมองว่าเป็นการเกิดขึ้นของกระบวนการโลกาภิวัตน์ครั้งที่ 1 ก็ได้) และการที่พระราชอำนาจถูกบดบังด้วยอำนาจของขุนนางส่วนกลางที่สืบตระกูลและสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงกันแน่นหนามากขึ้น

ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ช่วยแก้ปัญหาทั้งสองนี้ได้ในระดับหนึ่ง กล่าวคือในด้านหนึ่งทอนอำนาจของขุนนางด้วยการรวมอำนาจไว้ภายใต้การกำกับอย่างใกล้ชิดของราชบัลลังก์ อีกด้านหนึ่งคือประนีประนอมกับผลประโยชน์ของมหาอำนาจจักรวรรดินิยม จนสามารถเสริมสร้างและรักษาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่สร้างขึ้นใหม่นี้ให้มั่นคงได้

ความเปลี่ยนแปลงที่กระทบต่อประชาชนในสมัยนี้ประกอบด้วย

6.1 การสร้างรัฐรวมศูนย์ที่ลอกเลียนมาจากอาณานิคมของตะวันตกในเอเชีย เครื่องมือสำคัญที่จะทำให้บรรลุการรวมอำนาจเข้าศูนย์กลางได้ก็คือระบบราชการแบบใหม่, กองทัพประจำการ โดยทั้ง

ฯลฯ เป็นต้น

6.2 อำนาจของรัฐส่วนกลางซึ่งมีเพิ่มขึ้นถูกถ่วงดุลด้วยอำนาจสามอย่างคือ มหาอำนาจตะวันตก, สื่อ และข้าราชการ

อำนาจของมหาอำนาจตะวันตกมีผลต่อนโยบายภายใน เช่น การรักษาคนไว้ใต้อยู่ใต้ร่มธงของสยาม ความพยายามที่จะหลีกเลี่ยงมิให้เกิดการแข็งข้อที่อาจกระทบผลประโยชน์ของตะวันตก หรือเป็นข้ออ้างให้ตะวันตกเข้ามาแทรกแซง ภารกิจของกองทัพประจำการที่สร้างขึ้นจำกัดอยู่ที่การรักษาความสงบเรียบร้อยภายใน (Odre en Rust-Order and Peace เหมือนในอาณานิคมโดยทั่วไป) ไม่ใช่การป้องกันประเทศจากภัยภายนอก ซึ่งฝากไว้กับการดำเนินนโยบายการทูตเป็นสำคัญ ฯลฯ

สื่อ โดยเฉพาะสิ่งพิมพ์ซึ่งอยู่นอกการกำกับของรัฐเกิดขึ้นอย่างช้าๆ และส่วนหนึ่งก็มีเจ้าของซึ่งไม่ได้อยู่ในบังคับสยาม หนังสือพิมพ์เริ่มเข้ามาแสดงความเห็นในด้านการบริหารกิจการของรัฐ และในต้นศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ก็เริ่มแสดงความเห็นคัดค้านหรือต่อต้านรัฐบาล หรือบุคคลบางคนในรัฐบาลมากขึ้น ทั้งหมดนี้สะท้อนการเติบโตของคนชั้นกลางในเมือง ซึ่งจะเริ่มเรียกร้องการมีส่วนร่วมในการปกครองมากขึ้นตามลำดับด้วย

คนชั้นกลางกลุ่มใหญ่ที่สุดซึ่งเกิดขึ้นภายใต้ระบอบสมบูรณาญา

แย้งระหว่างคนกลุ่มนี้กับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ย่อมหลีกเลี่ยงได้ยาก ยิ่งระบบราชการขยายตัวขึ้น อำนาจต่อรองของข้าราชการก็ยิ่งเพิ่มขึ้น ความขัดแย้งในทำนองนี้ยังพบได้ในกองทัพเช่นเดียวกัน

ควรกล่าวไว้ด้วยว่า การขยายตัวของทัศนคติทางการเมืองแบบ "กระฎุมพี" อาจมีมากกว่าคนชั้นกลางในกรุงเทพฯโดยอาศัยสื่อสิ่งพิมพ์, ครูที่ถูกส่งไปอยู่หัวเมืองตามการขยายตัวอย่างช้าๆ ของการศึกษามวลชน, การสื่อสารโดยส่วนตัวของคหบดีในชนบทที่เข้ามาเรียนหนังสือในเมือง, การติดต่อทางการค้าทั้งภายในและนอกประเทศ ฯลฯ ดังจะเห็นได้จากฎีการ้องทุกข์ของราษฎรซึ่งส่วนใหญ่มาจากชาวนา แต่ก็เสนอความเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการสาธารณะอยู่เป็นประจำ

6.3 การถูกบังคับให้เปิดประเทศและทำหนดบทบาทให้เป็นผู้ผลิตข้าวป้อนอาณานิคมตะวันตก ทำให้การทำนาในชิงพาณิชย์ขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในระยะแรกยังกระจุกอยู่ในพื้นที่ราบซึ่งเปิดขึ้นใหม่ใกล้กรุงเทพฯ แต่ต่อมาก็ขยายไปสู่หัวเมืองตามเส้นทางคมนาคมที่สะดวกขึ้นสำหรับการขนข้าวมาสู่โรงสีและท่าเรือ แม้ว่าชาวนาส่วนใหญ่ยังไม่ได้เลิกการทำนาเป็นส่วนหนึ่งของการเกษตรเพื่อยังชีพ แต่การทำนาเพื่อมุ่งป้อนตลาดมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นในกิจกรรมของชาวนาที่สามารถเข้าถึงตลาดได้

ผลก็คือตลาดที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันค่อยๆเกิดขึ้นในประเทศสยาม ซึ่งไม่เคยมีตลาดในลักษณะนี้มาก่อน ในบางส่วนของภาคอิสานซึ่งไม่ได้ปลูกข้าวเพื่อป้อนตลาดก็มีการเลี้ยงวัวควายเพื่อต้อนลงมาขายยังท้องที่ภาคกลางซึ่งมีการผลิตข้าวป้อนตลาดอย่างเข้มข้น ชาวอิสานอีกจำนวนหนึ่งอพยพย้ายถิ่นชั่วคราวเพื่อมารับจ้างทำนาในภาคกลางบางฤดู ในขณะที่พ่อค้าชาวจีนนำเอาสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคเข้าไปขายแก่หมู่บ้านชาวนาที่ได้เงินจากการขายข้าว

6.4 ตลาดที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน, การศึกษาและระบบราชการซึ่งสร้างคนชั้นกลางที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน, ระบบบริหารที่รวมศูนย์ของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์, และข่าวสารข้อมูลจากภายนอกซึ่งกระจายไปยังคนชั้นกลาง ทำให้เกิดสำนึกเกี่ยวกับชาติขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย โดยเฉพาะในหมู่คนชั้นกลางในเมือง

ผู้นำในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์พยายามช่วงชิงการนำกระแสชาตินิยม เพื่อให้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ครอบครองพื้นที่ในความเป็นชาติในฐานะแกนกลางไว้สูงสุด

ในแง่หนึ่งก็ประสบความสำเร็จ เพราะอำนาจการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลของระบอบย่อมมีเหนือฝ่ายอื่นเป็นธรรมดา แต่ก็ทิ้งความไม่ลงรอย (contradictions) ไว้ในชาตินิยมแบบราชาธิปไตยมากทีเดียว และความไม่ลงรอยดังกล่าวนี้เองที่นักปฏิวัติชาตินิยมรุ่นแรกๆ ใช้เพื่อเผยแพร่อุดมการณ์ประชาธิปไตย ไม่ว่านักปฏิวัติเหล่านั้นจะเชื่อในประชาธิปไตยมากน้อยเพียงไรก็ตาม

6.5 ความไม่ลงรอยภายใน (internal contradictions) ของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม

นอกจากความไม่ลงรอยที่ได้กล่าวไปแล้ว ยังมีความขัดแย้งระหว่างชนชั้นนำของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างสูง จนกระทั่งสมรรถภาพในการนำแทบจะไม่เหลืออยู่เลย เพราะไม่อาจตัดสินใจไปในทางใดทางหนึ่งได้ในเรื่องสำคัญๆ หลายเรื่อง

ในขณะที่ผู้นำปลุกใจให้เสียสละเลือดเนื้อเพื่อปกป้องประเทศชาติ แต่รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิ์กลับอาศัยอำนาจของจักรวรรดินิยมตะวันตกในการสร้างความมั่นคงแก่ระบอบ (ดังจะเห็นได้ว่า ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ความพยายามของกองทัพที่จะพัฒนาสมรรถนะของตนเองในการที่จะมีกำลังรบที่พอจะต่อสู้กับอาณานิคมของมหา

อำนาจได้ ไม่ได้รับการสนับสนุนจากระบอบอย่างยั่งยืน)

สัดส่วนของงบประมาณเพื่อผดุงความโอ่อ่าของราชสำนักสูงมากอย่างที่ระบบราชการไม่อาจรับได้ แต่ในขณะเดียวกันความโอ่อ่าของราชสำนักเป็นส่วนหนึ่งในการแสดงสิทธิธรรมของพระเจ้าแผ่นดินในวัฒนธรรมโบราณ ซึ่งระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ใช้เป็นฐานทางวัฒนธรรมของตนส่วนหนึ่ง (พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามไม่อาจมีปีเตอร์ หรือเฟรเดอริคมหาราชได้)

7. การปฏิวัติ 2475 และกำเนิดรัฐประชาชาติไทย ในทางทฤษฎี

รัฐธรรมนูญทำให้ประชาชนไทยเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยเป็นครั้งแรก และนับตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน หลักการข้อนี้เป็นที่ยอมรับอย่างน้อยโดยทางทฤษฎีเสมอมา

ฉะนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า**รัฐประชาชาติไทย**ถือกำเนิดขึ้นครั้งแรกในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 เนื้อหาของความเป็นชาติอาจไม่ปรากฏมากไปกว่าคำประกาศในรัฐธรรมนูญ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าเนื้อหานั้นขยายตัวออกไปเรื่อยๆ ในสำนึกของผู้คนและความเป็นจริง ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การขยายตัวของสำนึกเรื่องชาติ และความเป็นชาติ ที่เชื่อมโยงกับชีวิตคนคือประสบการณ์ร่วมกันที่สำคัญของประชาชนไทยในยุคใหม่นี้

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญภายใต้รัฐประชาชาติไทยมีอยู่ 3 ด้าน คือสำนึกเกี่ยวกับชาติ, การขยายตัวของระบอบประชาธิปไตย, และเศรษฐกิจทันสมัย(ที่ไม่พัฒนา)

7.1 สำนึกเกี่ยวกับชาติ

7.1.1 การขยายตัวของการสื่อสารคมนาคมแผนใหม่ รวมทั้งการศึกษา ซึ่งไม่เท่าเทียมกันในแต่ละส่วนของประเทศ ฉะนั้นจึงให้ผลต่อประชาชนช้าเร็วและเข้มข้นต่างกัน

ในบรรดาความสำเร็จของคณะราษฎร เห็นจะไม่มีสิ่งใดที่สำคัญยิ่งไปกว่าการขยายการศึกษามวลชน มีการเปิดโรงเรียนใหม่ๆ ไปตามชนบทห่างไกลจำนวนมากหลัง พ.ศ. 2475 พ.ร.บ.การศึกษาภาคบังคับซึ่งออกในสมัยสมบูรณาญาสิทธิ์มีผลในทางปฏิบัติเป็นครั้ง

แรก นอกจากโรงเรียนเป็นผู้สอนความรู้ที่ส่วนกลางเลือกสรรแล้ว โรงเรียนในประเทศไทยยังถูกใช้เป็นสนามสำหรับการรณรงค์เชิงนโยบายของรัฐบาลกลางด้วย ในขณะที่สื่อสิ่งพิมพ์ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว พร้อมกันไปกับการขยายตัวของวิทยุกระจายเสียง ซึ่งอยู่ในมือของรัฐบาลแต่ผู้เดียว

7.1.2 รัฐได้ใช้เครื่องมือสื่อสารคมนาคมเหล่านี้ไปในการสร้างสำนึกชาตินิยม แต่น่าเสียดายที่ "ชาตินิยม" ของรัฐหลัง 2475 เป็น "ชาตินิยม" เดียวกับของสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นั่นคือไม่ให้ความสำคัญแก่ความเป็นเจ้าของ"ชาติ" ร่วมกันของพลเมือง เท่ากับการทำให้ชาติเข้มแข็งทางการเมืองและเศรษฐกิจภายใต้รัฐบาลกลาง

ฉะนั้น ชาตินิยมไทยจึงไม่เอื้อต่อระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใด ในทางตรงกันข้าม กลับเป็นเครื่องมือลิดรอนสิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมในการปกครองของประชาชน เพื่อบรรลุเป้าหมายของ "ชาติ" ซึ่งไม่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง

กระแสชาตินิยมโดยรัฐเช่นนี้ ดำรงอยู่สืบมาและขยายตัวไปตามการขยายตัวของการศึกษามวลชน และสื่อสมัยใหม่ ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ, การเมืองและสังคมซึ่งเกิดจากมหาสงครามเอเชียบูรพา, สงครามเย็น, และนโยบายพัฒนาอันเนื่องมาจากโลกาภิวัตน์ที่เข้มข้นขึ้น รวมทั้งการกลับมามีบทบาทนำของสถาบันพระมหากษัตริย์ มีผลกระทบต่อสำนึกชาตินิยมไม่สู้จะมากนัก

ในขณะเดียวกัน "ชาติ" เข้ามามีบทบาทในชีวิตของคนมากขึ้น เช่น บรรยากาศใหม่ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทำให้แต่ละคนเข้าไปเชื่อมโยงกับโลกภายนอกได้โดยผ่าน "ชาติ" เช่น ไม่มีคนใต้ร่มธงมหาอำนาจอีกต่อไป ความปลอดภัยในธุรกิจหรือการติดต่อสัมพันธ์ใดๆ ที่บุคคลพึงมีกับต่างชาติ เกิดจากสนธิสัญญาที่ชาติทำ

กับชาติอื่น ทำให้ชาติกลายเป็นส่วนสำคัญในการสัมพันธ์กับโลกภายนอกของชีวิตประชาชนไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

7.1.3 เพราะสำนึกชาตินิยมที่ไม่เอื้อให้เกิดรัฐประชาชาติที่เป็นประชาธิปไตยเช่นนี้ จึงทำให้มีความไม่ลงรอยในความเป็นชาติหลายประการ เช่น การที่ไม่สามารถผนวกเอาชนส่วนน้อยเข้ามาเป็นพลเมืองอันสมบูรณ์ของชาติได้ ความมั่นคงของชาติถูกนิยามให้แคบลงเพียงการสืบต่อระบบอำนาจที่มีอยู่ ทำให้การพัฒนาทางการเมืองเป็นไปได้ยากและมักต้องอาศัยความรุนแรงทางการเมืองเสมอ นับตั้งแต่การเปลี่ยนรัฐบาลด้วยรัฐประหารซึ่งเกิดขึ้นบ่อย หรือการสังหารหมู่ปราบปรามประชาชน หรือการที่พรรคการเมืองต้องติดอาวุธและใช้ยุทธวิธีสู้รบ เป็นต้น

ในด้านเศรษฐกิจ ความไม่เท่าเทียมกันทางการเมืองเช่นนี้สะท้อนออกมาให้เห็นได้ชัดเจนในนโยบายพัฒนาซึ่งทำให้เกิดการกระจุกตัวของรายได้มากขึ้น ทำให้การพัฒนาไม่เพิ่มขีดความสามารถของประชาชนในทางเศรษฐกิจหรือทางอื่นใด ประเทศไทยจึงหลีกเลี่ยงสถานะพึ่งพาอย่างหนักในเศรษฐกิจ-สังคมโลกาภิวัตน์ไม่ได้ ในขณะเดียวกันการพัฒนาซึ่งสร้างคนชั้นกลางขึ้นจำนวนมาก แต่ไม่สามารถเปิดพื้นที่ทางการเมืองให้แก่คนที่ได้เปลี่ยนสถานะทางเศรษฐกิจ, ความคาดหวังในชีวิตและระดับการศึกษาไปเสียแล้วได้

7.2 ประเทศไทยยุคพัฒนา

7.2.1 อุดมการณ์การพัฒนาซึ่งริเริ่มผลักดันโดยองค์กรโลกบาลและมหาอำนาจตะวันตก ได้กลายเป็นอุดมคติใหม่ที่คณะรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ใช้เป็นความชอบธรรมที่จะยกเลิกสถาบันประชาธิปไตยทั้งหมดของประเทศลงหมด และดำเนินการปกครองด้วยการยึดอำนาจไว้ในมือตนเองและบริวารต่อมาอีก

16 ปี และด้วยเหตุดังนั้นอุดมการณ์พัฒนาจึงฝังแน่นอยู่ในระบบราชการและสังคมไทยอย่างแน่นแฟ้นสืบมาจนถึงทุกวันนี้

การพัฒนาในความหมายนี้ คือการเพิ่มรายได้(ที่เป็นตัวเงิน)ให้แก่ประชาชน โดยการส่งเสริมและผลักดันให้การผลิตทั้งหมดของประชาชนกลายเป็นการผลิตเชิงพาณิชย์ รัฐมีหน้าที่สองประการ คือ หนึ่งอำนวยให้เกิดโครงสร้างพื้นฐานของการผลิต ไม่ว่าจะเป็นถนนหนทาง, แหล่งพลังงาน, หรือเขื่อนชลประทาน ฯลฯ และสองใช้อำนาจรัฐออกกฎหมายหรือใช้กำลังในการทำให้การผลิตและการดำเนินธุรกรรมทางเศรษฐกิจเป็นไปตามเป้าประสงค์ของรัฐอย่างเด็ดขาด

7.2.2 ในระบอบที่ไม่เปิดโอกาสให้มีการต่อรองจากกลุ่มใด กลุ่มที่สามารถเข้าถึงอำนาจได้ย่อมมีส่วนในการวางข้อกำหนดทางกฎหมาย และมาตรการของรัฐเป็นธรรมดา และผู้มีอำนาจย่อมใช้อำนาจนั้นไปในการซื้อขายแลกเปลี่ยนกับกลุ่มผลประโยชน์ที่เข้าถึงได้เป็นธรรมดาเช่นกัน

ด้วยเหตุดังนั้นกฎหมายและมาตรการของรัฐในนโยบายพัฒนาจึงเอื้อต่อการเอารัดเอาเปรียบประชาชนส่วนใหญ่ เช่น การห้ามนำออกวัตถุดิบที่อุตสาหกรรมซึ่งได้รับการส่งเสริมต้องการใช้ทำให้ราคาพืชผลชนิดนั้นตกต่ำลง หรือการนำเอาทรัพยากรที่ประชาชนใช้อยู่แปรไปเป็นแหล่งผลิตพลังงาน หรือใช้ในเชิงพาณิชย์อื่นๆ ในขณะที่เกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพของประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้รับการพัฒนาผลผลิตทางด้านการเกษตรซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างมโหฬารเกิดจากการเปิดพื้นที่ใหม่ในเขตป่าโดยอาศัยเครื่องจักรกล แต่ไม่มีการเพิ่มผลผลิตต่อไร่แต่อย่างใด ในขณะที่ราคาพืชผลก็ผันผวนไปตามราคาตลาด หรือราคาที่ถูกบิดเบือนจากนโยบายของรัฐเอง (เช่น การเก็บค่าพรีเมียมข้าว) การสูญเสียฐานทรัพยากรและหนี้สินการ

เกษตรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

ผลของการพัฒนากระจายไปถึงคนอย่างไม่เท่าเทียมกัน มีความแตกต่างกันอย่างมากระหว่างภาคทางเศรษฐกิจและภาคทางภูมิศาสตร์ต่างๆ (sectorial and regional) ฉะนั้นจึงก่อให้เกิดความยากลำบากแก่ประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งไร้อำนาจทางการเมือง

นอกจากนี้ก็ไม่น่าประหลาดใจอย่างใด ที่ผู้นำของระบอบเผด็จการทหารทุกคนใน 16 ปีนี้ ล้วนถูกรัฐบาลในภายหลังประกาศยึดทรัพย์ เพราะไม่สามารถบอกแหล่งที่มาของทรัพย์สินตนเองได้ครบถ้วนทั้งสิ้น

7.2.3 และก็ไม่น่าประหลาดใจแต่อย่างใด ที่ฝ่ายที่เลือกต่อต้านระบอบเผด็จการด้วยกำลังอาวุธในนามของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงนี้

ประชาชนผู้ได้รับความเดือดร้อนไม่มีทางเลือกอื่นในทางการเมืองที่จะต่อรองเชิงนโยบายกับรัฐซึ่งเอียงข้างฝ่ายทุนที่สามารถเข้าถึงอำนาจได้ อีกทั้งต้องเผชิญการกดขี่ของเจ้าหน้าที่รัฐ จึงเข้าร่วมกับกองกำลังติดอาวุธของพรรคคอมมิวนิสต์ หรือในกรณีภาคใต้ของกลุ่มแข็งข้อของประชาชนชาวมลายูมุสลิม

การเคลื่อนไหวด้วยกองกำลังติดอาวุธของ พคท. ซึ่งดำเนินสืบเนื่องมาจนถึงปลายทศวรรษ 1970 เป็นความสูญเสียครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของไทย ก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินจำนวนมากทั้งสองฝ่าย

7.2.4 อย่างไรก็ตาม ยุคพัฒนาทำให้เกิดการขยายตัวของคนชั้นกลางในสังคมไทยอย่างรวดเร็ว เมื่อฐานทรัพยากรทางการเกษตรร่อยหรอลงเพราะนโยบายรัฐ การทำเกษตรหมายถึงการมีชีวิตที่ทุกข์ยากแสนสาหัส จึงเป็นธรรมดาที่ประชาชนโอนทรัพย์สินของตนมาสู่

การลงทุนเพื่อการศึกษาของบุตรหลาน พร้อมกันไปกับการขยายการศึกษาลงไปในพื้นที่ต่างๆ ของรัฐบาลเผด็จการทหาร เพื่อสร้างบุคลากรที่จำเป็นในการพัฒนา ทำให้มีผู้สำเร็จการศึกษาระดับต่างๆ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

พร้อมกันไปนั้น อาชีพในเมืองโดยเฉพาะในภาคบริการและอุตสาหกรรมก็ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ส่วนหนึ่งเพราะนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้า อีกส่วนหนึ่งเพราะการใช้จ่ายของกองทัพสหรัฐในระหว่างสงครามเวียดนาม

การขยายตัวในสองส่วนนี้ช่วยรองรับผู้ที่จบการศึกษาได้ไม่น้อย ในขณะที่เป็นหมอนกันกระแทกให้แก่การล้มละลายในภาคเกษตรในชนบทไปพร้อมกัน

7.2.5 การเกิด"ชนชั้น"ใหม่ในยุคพัฒนา คือคนชั้นกลางและกรรมาชีพ เปลี่ยนโฉมหน้าของสังคมไทยไปอย่างมาก แต่คนในสองกลุ่มนี้กลับไม่มีพื้นที่ทางการเมืองเลย ระบอบเผด็จการทหารจึงกลายเป็นความไม่ลงรอยกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปมากขึ้นทุกที สะท้อนให้เห็นในความแตกร้าวภายในอย่างหนักของกลุ่มอำนาจเอง

ในที่สุดระบอบนี้ก็พังทลายลงด้วยการลุกฮือของประชาชนในเขตเมืองในการปฏิวัติ 14 ตุลาคม 2516

8. การปฏิวัติ 14 ตุลาคม 2516

การลุกฮือขึ้นของนักศึกษาและประชาชนในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 เพื่อโค่นล้มเผด็จการทหาร นับเป็นการเคลื่อนไหวของมวลชนครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทย มีผลให้ปิดฉากสภาวะสองอย่างในการเมืองไทย

8.1 เผด็จการทหาร นับจากนั้นเป็นต้นมา ไม่มีเผด็จการทหารที่ตั้งมั่นอย่างยืนนานในประเทศไทยอีกเลย แม้ว่ากองทัพยังมีบทบาททางการเมืองอย่างเข้มแข็งหลัง พ.ศ. 2519 ต่อมาอีกกว่าหนึ่งทศวรรษ แต่การรัฐประหารของกองทัพทุกครั้งต่างต้องให้สัญญาว่าจะมีการรื้อฟื้นระบอบรัฐสภากลับคืนมาโดยเร็ว

นอกจากนั้น ผู้นำกองทัพเองกลับไม่สามารถเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ ต้องเลือกสรร หรือยอมรับพลเรือนให้เป็นผู้นำรัฐบาล ผู้นำกองทัพที่พยายามจะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี กลับถูกประชาชนคนชั้นกลางในเขตเมืองลุกขึ้นประท้วงขับไล่ จนในที่สุดต้องยอมลาออกจากตำแหน่ง แม้ได้มีการสังหารหมู่ประชาชนในท้องถนนไปแล้วอย่างเหี้ยมโหดใน พ.ศ. 2535

แม้ว่าสถานะของกองทัพในการเมืองไทยยังเป็นพลังที่ไม่อาจมองข้ามได้ แต่ไม่มีวันที่กองทัพจะสามารถเข้ามาคุมอำนาจทางการเมืองได้อย่างเด็ดขาดเหมือนอย่างที่เคยในระหว่างสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม, หลังการรัฐประหาร 2490, หรือเผด็จการสฤษดิ์-ถนอม-ประภาสอีกเลย

ในทางตรงกันข้าม อาจกล่าวได้ว่าการปฏิวัติ 14 ตุลา เปิดฉากทางการเมืองให้คนชั้นกลางเข้ามามีความสำคัญในการเมืองเมืองไทยร่วมกับระบบราชการ และค่อยๆ บดบังความสำคัญของระบบ

อำนาจได้ ไม่ได้รับการสนับสนุนจากระบอบอย่างยั่งยืน)

สัดส่วนของงบประมาณเพื่อผดุงความโอ่อ่าของราชสำนักสูงมากอย่างที่ระบบราชการไม่อาจรับได้ แต่ในขณะเดียวกันความโอ่อ่าของราชสำนักเป็นส่วนหนึ่งในการแสดงสิทธิธรรมของพระเจ้าแผ่นดินในวัฒนธรรมโบราณ ซึ่งระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ใช้เป็นฐานทางวัฒนธรรมของตนส่วนหนึ่ง (พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามไม่อาจมีปีเตอร์ หรือเฟรเดอริคมหาราชได้)

7. การปฏิวัติ 2475 และกำเนิดรัฐประชาชาติไทยในทางทฤษฎี

รัฐธรรมนูญทำให้ประชาชนไทยเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยเป็นครั้งแรก และนับตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน หลักการข้อนี้เป็นที่ยอมรับอย่างน้อยโดยทางทฤษฎีเสมอมา

ฉะนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่ารัฐประชาชาติไทยถือกำเนิดขึ้นครั้งแรกในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 เนื้อหาของความเป็นชาติอาจไม่ปรากฏมากไปกว่าคำประกาศในรัฐธรรมนูญ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าเนื้อหานั้นขยายตัวออกไปเรื่อยๆ ในสำนึกของผู้คนและความเป็นจริง ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การขยายตัวของสำนึกเรื่องชาติ และความเป็นชาติ ที่เชื่อมโยงกับชีวิตคนคือประสบการณ์ร่วมกันที่สำคัญของประชาชนไทยในยุคใหม่นี้

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญภายใต้รัฐประชาชาติไทยมีอยู่ 3 ด้าน คือสำนึกเกี่ยวกับชาติ, การขยายตัวของระบอบประชาธิปไตย, และเศรษฐกิจทันสมัย(ที่ไม่พัฒนา)

7.1 สำนึกเกี่ยวกับชาติ

7.1.1 การขยายตัวของการสื่อสารคมนาคมแผนใหม่ รวมทั้ง

แรก นอกจากโรงเรียนเป็นผู้สอนความรู้ที่ส่วนกลางเลือกสรรแล้ว โรงเรียนในประเทศไทยยังถูกใช้เป็นสนามสำหรับการรณรงค์เชิงนโยบายของรัฐบาลกลางด้วย ในขณะที่สื่อสิ่งพิมพ์ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว พร้อมกันไปกับการขยายตัวของวิทยุกระจายเสียง ซึ่งอยู่ในมือของรัฐบาลแต่ผู้เดียว

7.1.2 รัฐได้ใช้เครื่องมือสื่อสารคมนาคมเหล่านี้ไปในการสร้างสำนึกชาตินิยม แต่น่าเสียดายที่ "ชาตินิยม" ของรัฐหลัง 2475 เป็น "ชาตินิยม" เดียวกับของสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นั่นคือไม่ให้ความสำคัญแก่ความเป็นเจ้าของ"ชาติ" ร่วมกันของพลเมือง เท่ากับการทำให้ชาติเข้มแข็งทางการเมืองและเศรษฐกิจภายใต้รัฐบาลกลาง

ฉะนั้น ชาตินิยมไทยจึงไม่เอื้อต่อระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใด ในทางตรงกันข้าม กลับเป็นเครื่องมือลิดรอนสิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมในการปกครองของประชาชน เพื่อบรรลุเป้าหมายของ "ชาติ" ซึ่งไม่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง

กระแสชาตินิยมโดยรัฐเช่นนี้ ดำรงอยู่สืบมาและขยายตัวไปตามการขยายตัวของการศึกษามวลชน และสื่อสมัยใหม่ ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ, การเมืองและสังคมซึ่งเกิดจากมหาสงครามเอเชียบูรพา, สงครามเย็น, และนโยบายพัฒนาอันเนื่องมาจากโลกาภิวัตน์ที่เข้มข้นขึ้น รวมทั้งการกลับมามีบทบาทนำของสถาบันพระมหากษัตริย์ มีผลอย่าง

กับชาติอื่น ทำให้ชาติกลายเป็นส่วนสำคัญในการสัมพันธ์กับโลกภายนอกของชีวิตประชาชนไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

7.1.3 เพราะสำนึกชาตินิยมที่ไม่เอื้อให้เกิดรัฐประชาชาติที่เป็นประชาธิปไตยเช่นนี้ จึงทำให้มีความไม่ลงรอยในความเป็นชาติหลายประการ เช่น การที่ไม่สามารถผนวกเอาชนส่วนน้อยเข้ามาเป็นพลเมืองอันสมบูรณ์ของชาติได้ ความมั่นคงของชาติถูกนิยามให้แคบลงเพียงการสืบต่อระบบอำนาจที่มีอยู่ ทำให้การพัฒนาทางการเมืองเป็นไปได้ยากและมักต้องอาศัยความรุนแรงทางการเมืองเสมอ นับตั้งแต่การเปลี่ยนรัฐบาลด้วยรัฐประหารซึ่งเกิดขึ้นบ่อย หรือการสังหารหมู่ปราบปรามประชาชน หรือการที่พรรคการเมืองต้องติดอาวุธและใช้ยุทธวิธีสู้รบ เป็นต้น

ในด้านเศรษฐกิจ ความไม่เท่าเทียมกันทางการเมืองเช่นนี้สะท้อนออกมาให้เห็นได้ชัดเจนในนโยบายพัฒนาซึ่งทำให้เกิดการกระจุกตัวของรายได้มากขึ้น ทำให้การพัฒนาไม่เพิ่มขีดความสามารถของประชาชนในทางเศรษฐกิจหรือทางอื่นใด ประเทศไทยจึงหลีกเลี่ยงสถานะพึ่งพาอย่างหนักในเศรษฐกิจ-สังคมโลกาภิวัตน์ไม่ได้ ในขณะเดียวกันการพัฒนาซึ่งสร้างคนชั้นกลางขึ้นจำนวนมาก แต่ไม่สามารถเปิดพื้นที่ทางการเมืองให้แก่คนที่ได้เปลี่ยนสถานะทางเศรษฐกิจ

16 ปี และด้วยเหตุดังนั้นอุดมการณ์พัฒนาจึงฝังแน่นอยู่ในระบบราชการและสังคมไทยอย่างแน่นแฟ้นสืบมาจนถึงทุกวันนี้

การพัฒนาในความหมายนี้ คือการเพิ่มรายได้(ที่เป็นตัวเงิน)ให้แก่ประชาชน โดยการส่งเสริมและผลักดันให้การผลิตทั้งหมดของประชาชนกลายเป็นการผลิตเชิงพาณิชย์ รัฐมีหน้าที่สองประการ คือหนึ่งอำนวยให้เกิดโครงสร้างพื้นฐานของการผลิต ไม่ว่าจะเป็นถนนหนทาง, แหล่งพลังงาน, หรือเขื่อนชลประทาน ฯลฯ และสองใช้อำนาจรัฐออกกฎหมายหรือใช้กำลังในการทำให้การผลิตและการดำเนินธุรกรรมทางเศรษฐกิจเป็นไปตามเป้าประสงค์ของรัฐอย่างเด็ดขาด

7.2.2 ในระบบที่ไม่เปิดโอกาสให้มีการต่อรองจากกลุ่มใดกลุ่มที่สามารถเข้าถึงอำนาจได้ย่อมมีส่วนในการวางข้อกำหนดทางกฎหมาย และมาตรการของรัฐเป็นธรรมดา และผู้มีอำนาจย่อมใช้อำนาจนั้นไปในการซื้อขายแลกเปลี่ยนกับกลุ่มผลประโยชน์ที่เข้าถึงได้เป็นธรรมดาเช่นกัน

ด้วยเหตุดังนั้นกฎหมายและมาตรการของรัฐในนโยบายพัฒนาจึงเอื้อต่อการเอารัดเอาเปรียบประชาชนส่วนใหญ่ เช่น การห้ามนำออกวัตถุดิบที่อุตสาหกรรมซึ่งได้รับการส่งเสริมต้องการใช้ ทำให้ราคาพืชผลชนิดนั้นตกต่ำลง หรือการนำเอาทรัพยากรที่

เกษตรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

ผลของการพัฒนากระจายไปถึงคนอย่างไม่เท่าเทียมกัน มีความแตกต่างกันอย่างมากระหว่างภาคทางเศรษฐกิจและภาคทางภูมิศาสตร์ต่างๆ (sectorial and regional) ฉะนั้นจึงก่อให้เกิดความยากลำบากแก่ประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งไร้อำนาจทางการเมือง

นอกจากนี้ก็ไม่น่าประหลาดใจอย่างใด ที่ผู้นำของระบอบเผด็จการทหารทุกคนใน 16 ปีนี้ ล้วนถูกรัฐบาลในภายหลังประกาศยึดทรัพย์ เพราะไม่สามารถบอกแหล่งที่มาของทรัพย์สินตนเองได้ครบถ้วนทั้งสิ้น

7.2.3 และก็ไม่น่าประหลาดใจแต่อย่างใด ที่ฝ่ายที่เลือกต่อต้านระบอบเผด็จการด้วยกำลังอาวุธในนามของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงนี้

ประชาชนผู้ได้รับความเดือดร้อนไม่มีทางเลือกอื่นในทางการเมืองที่จะต่อรองเชิงนโยบายกับรัฐซึ่งเอียงข้างฝ่ายทุนที่สามารถเข้าถึงอำนาจได้ อีกทั้งต้องเผชิญการกดขี่ของเจ้าหน้าที่รัฐ จึงเข้าร่วมกับกองกำลังติดอาวุธของพรรคคอมมิวนิสต์ หรือในกรณีภาคใต้ของกลุ่มแข็งข้อของประชาชนชาวมลายูมุสลิม

การเคลื่อนไหวด้วยกองกำลังติดอาวุธของ พคท. ซึ่งดำเนิน

การลงทุนเพื่อการศึกษาของบุตรหลาน พร้อมกันไปกับการขยายการศึกษาลงไปในพื้นที่ต่างๆ ของรัฐบาลเผด็จการทหาร เพื่อสร้างบุคลากรที่จำเป็นในการพัฒนา ทำให้มีผู้สำเร็จการศึกษาระดับต่างๆ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

พร้อมกันไปนั้น อาชีพในเมืองโดยเฉพาะในภาคบริการและอุตสาหกรรมก็ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ส่วนหนึ่งเพราะนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้า อีกส่วนหนึ่งเพราะการใช้จ่ายของกองทัพสหรัฐในระหว่างสงครามเวียดนาม

การขยายตัวในสองส่วนนี้ช่วยรองรับผู้ที่จบการศึกษาได้ไม่น้อย ในขณะที่เป็นหมอนกันกระแทกให้แก่การล้มละลายในภาคเกษตรในชนบทไปพร้อมกัน

7.2.5 การเกิด"ชนชั้น"ใหม่ในยุคพัฒนา คือคนชั้นกลางและกรรมาชีพ เปลี่ยนโฉมหน้าของสังคมไทยไปอย่างมาก แต่คนในสองกลุ่มนี้กลับไม่มีพื้นที่ทางการเมืองเลย ระบอบเผด็จการทหารจึงกลายเป็นความไม่ลงรอยกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปมากขึ้นทุกที สะท้อนให้เห็นในความแตกร้าวภายในอย่างหนักของกลุ่มอำนาจเอง

ในที่สุดระบอบนี้ก็พังทลายลงด้วยการลุกฮือของประชาชนในเขตเมืองในการปฏิวัติ 14 ตุลาคม 2516

8. การปฏิวัติ 14 ตุลาคม 2516

การลุกฮือขึ้นของนักศึกษาและประชาชนในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 เพื่อโค่นล้มเผด็จการทหาร นับเป็นการเคลื่อนไหวของมวลชนครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทย มีผลให้ปิดฉากสภาวะสองอย่างในการเมืองไทย

8.1 เผด็จการทหาร นับจากนั้นเป็นต้นมา ไม่มีเผด็จการทหารที่ตั้งมั่นอย่างยืนนานในประเทศไทยอีกเลย แม้ว่ากองทัพยังมีบทบาททางการเมืองอย่างเข้มแข็งหลัง พ.ศ. 2519 ต่อมาอีกกว่าหนึ่งทศวรรษ แต่การรัฐประหารของกองทัพทุกครั้งต่างต้องให้สัญญาว่าจะมีการรื้อฟื้นระบอบรัฐสภากลับคืนมาโดยเร็ว

นอกจากนั้น ผู้นำกองทัพเองกลับไม่สามารถเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ ต้องเลือกสรร หรือยอมรับพลเรือนให้เป็นผู้นำรัฐบาล ผู้นำกองทัพที่พยายามจะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี กลับถูกประชาชนคนชั้นกลางในเขตเมืองลุกขึ้นประท้วงขับไล่ จนในที่สุดต้องยอมลาออกจากตำแหน่ง แม้ได้มีการสังหารหมู่ประชาชนในท้องถนนไปแล้วอย่างเหี้ยมโหดใน พ.ศ. 2535

แม้ว่าสถานะของกองทัพในการเมืองไทยยังเป็นพลังที่ไม่อาจมองข้ามได้ แต่ไม่มีวันที่กองทัพจะสามารถเข้ามาคุมอำนาจทางการเมืองได้อย่างเด็ดขาดเหมือนอย่างที่เคยในระหว่างสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม, หลังการรัฐประหาร 2490, หรือเผด็จการสฤษดิ์-ถนอม-ประภาสอีกเลย

ในทางตรงกันข้าม อาจกล่าวได้ว่าการปฏิวัติ 14 ตุลา เปิดฉากทางการเมืองให้คนชั้นกลางเข้ามามีความสำคัญในการเมืองเมืองไทยร่วมกับระบบราชการ และค่อยๆ บดบังความสำคัญของระบบ

ราชการในการเมืองลงไปเรื่อยๆ การเมืองจึงเปิดทางให้ทุนทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติยิ่งขยายตัวอย่างรวดเร็วมากขึ้น เพราะทุนสามารถเข้าถึงอำนาจรัฐได้โดยตรง ไม่ต้องผ่านระบบราชการอย่างที่เคยเป็นมาในสมัยเผด็จการทหารอีกต่อไป ความมั่นคงของระบอบรัฐสภาซึ่งมีเนื้อหาสำคัญคือการเลือกตั้งจึงเกิดจากการเข้ามาสู่เวทีการเมืองของคนชั้นกลางและทุน

8.2 ปัจจัยที่กล่าวข้างต้นก็มีส่วนร่วมกับสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนไป ทำให้การต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของ พคท. ยุติลงในทศวรรษ 2520 การแย่งชิงอำนาจรัฐด้วยการจัดตั้งกองกำลังขึ้นต่อสู้กับฝ่ายรัฐจะไม่ปรากฏอีกเลย ยกเว้นแต่การต่อสู้เพื่อแบ่งแยกดินแดน ไม่ใช่การชิงอำนาจรัฐ แม้ว่าเวทีการเมืองไทยไม่ได้เปิดให้แก่ทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมกันนัก แต่ก็มีความหวังว่าสามารถใช้หลักประกันในรัฐธรรมนูญ เพื่อผลักดันเปิดพื้นที่ทางการเมืองของฝ่ายที่ยังเข้าไม่ถึงได้มากกว่าสมัยเผด็จการ

ในแง่นี้ ความเคลื่อนไหวที่มีความสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือการเคลื่อนไหวของประชาชนระดับรากหญ้า บางส่วนอาจเคยมีประสบการณ์ทางการเมืองร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์มาก่อน บางส่วนได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนให้เคลื่อนไหวในทางเศรษฐกิจและขยายไปสู่การเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในเวลาต่อมา บางส่วนเรียนรู้จากสภาพการณ์ที่เผชิญอยู่ในสังคม

อย่างไรก็ตาม เวทีการเมืองไทยไม่ได้ตกอยู่ภายใต้การยึดครองอย่างเด็ดขาดของคนชั้นกลางในเมืองและทุน ยังมีคนหน้าใหม่ๆเข้ามาเพิ่มมากขึ้น และที่น่าสนใจคือกลุ่มประชาชนระดับรากหญ้าที่จัดองค์กรของตนเองเข้ามาร่วมดำเนินการทางการเมืองด้วย

8.3 รัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูปการเมือง

การขยายตัวของเวทีการเมืองดังที่กล่าวแล้ว ทำให้มีการผลักดันจากคนหลายกลุ่มให้ปฏิรูปการเมือง ในที่สุดก็ทำให้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ผ่านความเห็นชอบของสภาและประกาศใช้

รัฐธรรมนูญฉบับนี้พยายามตอบสนองจินตนาการทางการเมืองของคนหลายกลุ่ม ดังจะเห็นได้จากจุดมุ่งหมายของรัฐธรรมนูญซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น 3 ประการดังนี้

ก. ส่งเสริมและเปิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน รวมถึงหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่มีกลไกรองรับเพื่อป้องกันการละเมิดพอสมควร

ข. ตรวจสอบและถ่วงดุลฝ่ายบริหารด้วยวิธีที่คิดว่าน่าจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น คือการตั้งองค์กรอิสระ

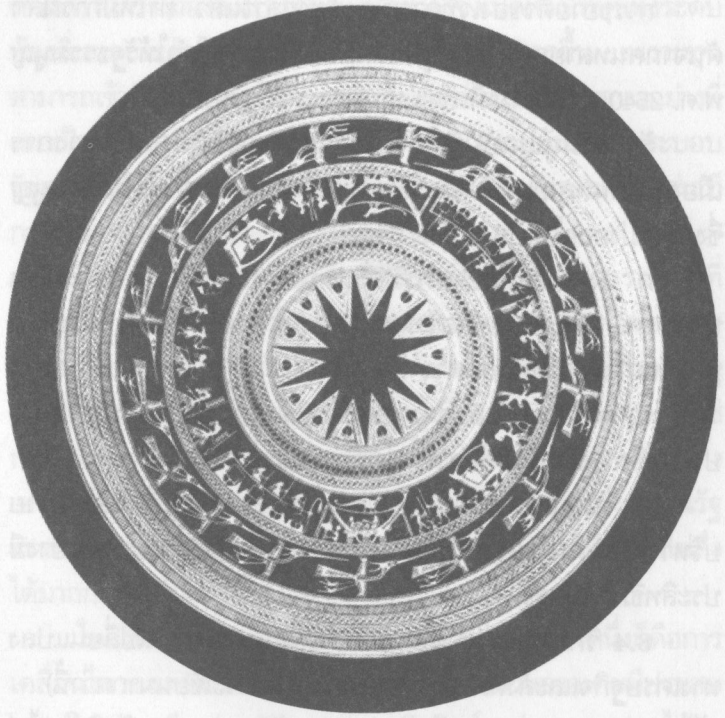
ค. ในขณะเดียวกัน พยายามให้ระบบการเมืองสร้างฝ่ายบริหารที่มีความมั่นคงมากขึ้น เพื่อจะได้สามารถบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

8.4 วิกฤตเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540 และความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมหลังจากนั้น (ไม่พร้อมจะเขียนมากกว่านี้)

8.5 สถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ (ไม่พร้อมจะเขียนมากกว่านี้)

8.6 ปัญหาของระบอบประชาธิปไตยไทย (ไม่พร้อมจะเขียนมากกว่านี้)

(สามหัวข้อหลังที่ไม่พร้อมจะเขียนนี้ เสนอไว้เพราะเป็นหัวข้อที่ขาดไม่ได้ในการเข้าใจประวัติศาสตร์ร่วมสมัยของไทย)





สุวรรณภูมิ
ภาคผนวก



คนไทยหลายเผ่าพันธุ์ 3,000 ปี ในสุวรรณภูมิ

ศาสตราจารย์ ดร. **นิธิ เอียวศรีวงศ์**

ก่อนผมจะเข้ามา ได้ยินโฆษกประกาศว่างานนี้จัดขึ้นแล้วทำให้เกิดความรัก ผมไม่แน่ใจว่าสิ่งที่จะพูดต่อไปนี้จะทำได้อย่างนั้น ในทางตรงข้ามอาจทำให้เกิดความเกลียดขึ้นได้

ความเกลียดนี้มีความสำคัญ คือต้องเกลียดให้ถูกเหตุ ไม่ใช่เกลียดคนเพื่อจะไปทำร้ายเขา แต่ต้องเกลียดสิ่งที่ครอบงำเรา สิ่งที่ทำให้เราเข้าใจอะไรผิดๆ ฉะนั้นสิ่งที่ผมจะพูดในวันนี้เป็นความเข้าใจของผม พยายามชี้ให้เห็นว่าพวกเราทั้งหมดผ่านชีวิตมากับการครอบงำบางอย่างที่เป็นการเข้าใจผิด และทำให้เกิดความเกลียดชังระหว่างคนไทยด้วยกันเองกว้างขวางมากทีเดียว ฉะนั้นที่เกลียดผิดๆ มาวันนี้ก็พยายามมายุให้เกลียดให้ถูกตัว เกลียดถูกตัวถูกเรื่องแล้วเราก็อาจจะรักกันมากขึ้น

ขอเริ่มต้นที่พูดเรื่องของคนไทย หรือการพูดถึงเรื่องของชาติไทยดีกว่า จริงๆ แล้วความคิดของเราที่เกี่ยวกับชาติไทยนั้นมาจากคำ 3 คำ ที่ทำให้เกิดความสับสนในความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นชาติของพวกเราคนไทยอย่างมาก

สามคำนั้นคือ **เชื้อชาติ ชาติพันธุ์** และ**อัตลักษณ์**

คำแรกก็คือ **เชื้อชาติ** ซึ่งฝรั่งเรียกว่า **Race** ขอให้สังเกตว่า ความคิดที่อยู่เบื้องหลังเป็นเรื่องของชีววิทยา เป็นคุณสมบัติบางอย่างในทางชีววิทยาที่มีอยู่ติดตัวคนอย่างตายตัวโดยไม่เปลี่ยนแปลงเลย แน่นอน นักชีววิทยาในโลกนี้ค้นให้ตายก็ไม่มีวันค้นพบสิ่งนั้นได้ เพราะมันเป็นสิ่งที่คนสมมุติขึ้นเท่านั้นเอง

ไม่ว่าคนเชื้อชาตินั้นๆ จะอพยพไปอยู่ที่ไหนนะครับ ผสมกับเชื้อชาติอื่นขนาดไหน ก็ยังมีเม็ดเชื้อชาติซ่อนอยู่ในตัว คุณลักษณะทางชีววิทยาที่ซ่อนอยู่



กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ บริเวณลุ่มน้ำโขง สมัยรัชกาลที่ 5 เก็บจาก *A Pictorial Journey on the Old Mekong Cambodia, Laos and Yunnan* The Old Mekong Exploration Commission Report (1866-68) Volume 3. Louis Delaporte and Francis Garnier. และ *Laos and the Hilltribes of Indochina.* F.J. Harmand 1878-79.)

ราชการในการเมืองลงไปเรื่อยๆ การเมืองจึงเปิดทางให้ทุนทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติยิ่งขยายตัวอย่างรวดเร็วมากขึ้น เพราะทุนสามารถเข้าถึงอำนาจรัฐได้โดยตรง ไม่ต้องผ่านระบบราชการอย่างที่เคยเป็นมาในสมัยเผด็จการทหารอีกต่อไป ความมั่นคงของระบอบรัฐสภาซึ่งมีเนื้อหาสำคัญคือการเลือกตั้งจึงเกิดจากการเข้ามาสู่เวทีการเมืองของคนชั้นกลางและทุน

8.2 ปัจจัยที่กล่าวข้างต้นก็มีส่วนร่วมกับสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนไป ทำให้การต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของ พคท. ยุติลงในทศวรรษ 2520 การแย่งชิงอำนาจรัฐด้วยการจัดตั้งกองกำลังขึ้นต่อสู้กับฝ่ายรัฐจะไม่ปรากฏอีกเลย ยกเว้นแต่การต่อสู้เพื่อแบ่งแยกดินแดน ไม่ใช่การชิงอำนาจรัฐ แม้ว่าเวทีการเมืองไทยไม่ได้เปิดให้แก่ทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมกันนัก แต่ก็มีความหวังว่าสามารถใช้หลักประกันในรัฐธรรมนูญ เพื่อผลักดันเปิดพื้นที่ทางการเมืองของฝ่ายที่ยังเข้าไม่ถึงได้มากกว่าสมัยเผด็จการ

ในแง่นี้ ความเคลื่อนไหวที่มีความสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือการเคลื่อนไหวของประชาชนระดับรากหญ้า บางส่วนอาจเคยมีประสบการณ์ทางการเมืองร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์มาก่อน บางส่วนได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนให้เคลื่อนไหวในทางเศรษฐกิจ

การขยายตัวของเวทีการเมืองดังที่กล่าวแล้ว ทำให้มีการผลักดันจากคนหลายกลุ่มให้ปฏิรูปการเมือง ในที่สุดก็ทำให้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ผ่านความเห็นชอบของสภาและประกาศใช้

รัฐธรรมนูญฉบับนี้พยายามตอบสนองจินตนาการทางการเมืองของคนหลายกลุ่ม ดังจะเห็นได้จากจุดมุ่งหมายของรัฐธรรมนูญซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น 3 ประการดังนี้

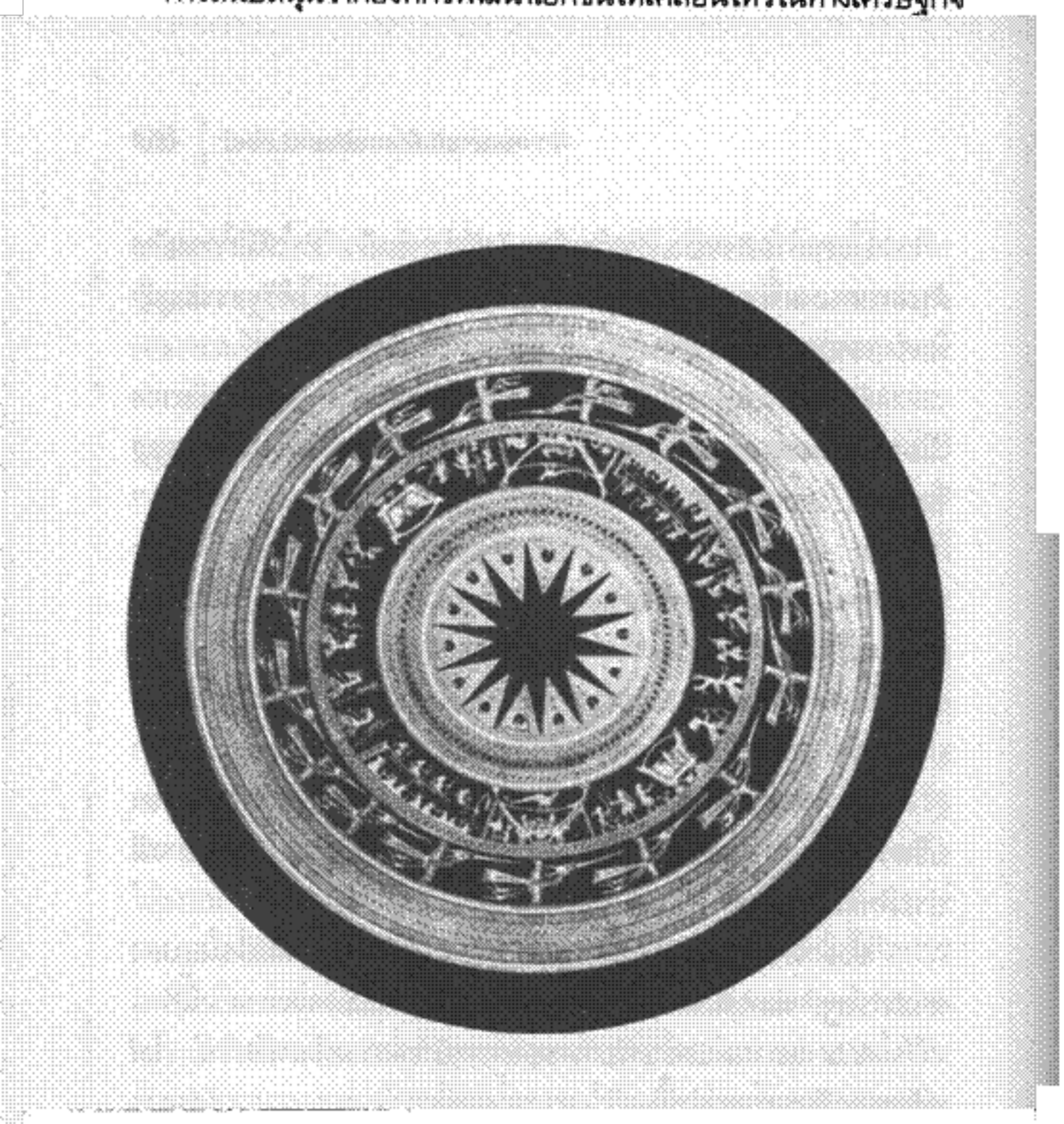
ก. ส่งเสริมและเปิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน รวมถึงหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่มีกลไกรองรับเพื่อป้องกันการละเมิดพอสมควร

ข. ตรวจสอบและถ่วงดุลฝ่ายบริหารด้วยวิธีที่คิดว่าน่าจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น คือการตั้งองค์กรอิสระ

ค. ในขณะเดียวกัน พยายามให้ระบบการเมืองสร้างฝ่ายบริหารที่มีความมั่นคงมากขึ้น เพื่อจะได้สามารถบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

8.4 วิกฤตเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540 และความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมหลังจากนั้น (ไม่พร้อมจะเขียนมากกว่านี้)

8.5 สถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ (ไม่พร้อมจะเขียนมากกว่านี้)



สุวรรณภูมิ
ภาคผนวก

คนไทยหลายเผ่าพันธุ์ 3,000 ปี ในสุวรรณภูมิ

ศาสตราจารย์ ดร. **นิธิ เอียวศรีวงศ์**

ก่อนผมจะเข้ามา ได้ยินโฆษกประกาศว่างานนี้จัดขึ้นแล้วทำให้เกิดความรัก ผมไม่แน่ใจว่าสิ่งที่จะพูดต่อไปนี้จะทำได้อย่างนั้น ในทางตรงข้ามอาจทำให้เกิดความเกลียดขึ้นได้

ความเกลียดนี้มีความสำคัญ คือต้องเกลียดให้ถูกเหตุ ไม่ใช่เกลียดคนเพื่อจะไปทำร้ายเขา แต่ต้องเกลียดสิ่งที่ครอบงำเรา สิ่งที่ทำให้เราเข้าใจอะไรผิดๆ ฉะนั้นสิ่งที่ผมจะพูดในวันนี้เป็นความเข้าใจของผม พยายามชี้ให้เห็นว่าพวกเราทั้งหมดผ่านชีวิตมากับการครอบงำบางอย่างที่เป็นการเข้าใจผิด และทำให้เกิดความเกลียดชังระหว่างคนไทยด้วยกันเองกว้างขวางมากทีเดียว ฉะนั้นที่เกลียดผิดๆ มาวันนี้ก็พยายามมาให้เกลียดให้ถูกตัว เกลียดถูกตัว ถูกเรื่องแล้วเราก็อาจจะรักกันมากขึ้น

ขอเริ่มต้นที่พูดเรื่องของคนไทย หรือการพูดถึงเรื่องของชาติไทยดีกว่า จริงๆ แล้วความคิดของเราที่เกี่ยวกับชาติไทยนั้นมาจากคำ 3 คำ ที่ทำให้เกิดความสับสนในความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นชาติของพวกเราคนไทยอย่างมาก

สามคำนั้นคือ **เชื้อชาติ ชาติพันธุ์** และ**อัตลักษณ์**

คำแรกก็คือ **เชื้อชาติ** ซึ่งฝรั่งเรียกว่า Race ขอให้สังเกตว่า ความคิดที่อยู่เบื้องหลังเป็นเรื่องของชีววิทยา เป็นคุณสมบัติบางอย่างในทางชีววิทยาที่มีอยู่ติดตัวคนอย่างตายตัวโดยไม่เปลี่ยนแปลงเลย แน่นอน นักชีววิทยาในโลกนี้ค้นให้ตายก็ไม่มีวันค้นพบสิ่งนั้นได้ เพราะมันเป็นสิ่งที่คนสมมุติขึ้นเท่านั้นเอง

ไม่ว่าคนเชื้อชาตินั้นๆ จะอพยพไปอยู่ที่ไหนนะครับ ผสมกับเชื้อชาติอื่นขนาดไหน ก็ยังมีเม็ดเชื้อชาติซ่อนอยู่ในตัว คุณลักษณะทางชีววิทยาที่ซ่อนอยู่



กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ บริเวณลุ่มน้ำโขง สมัยรัชกาลที่ 5 (ภาพจาก *A Pictorial Journey on the Old Mekong, Cambodia, Laos and Yunnan* The Old Mekong Exploration Commission Report (1866-68) Volume 3. Louis Delaporte and Francis Garnier, และ *Laos and the Hilltribes of Indochina*, E.J. Haunand 1878-79.)

ในตัวดังกล่าวนี้จะไม่ถูกกระทบ ไม่เปลี่ยนแปลงจากการผสมปนเปกับคนอื่นเลย ทั้งหมดนี้เป็นความเข้าใจผิด การสร้างแนวคิดที่ผิด หรือพูดภาษาฝรั่งเอาอย่างคุณสุจิตต์ด้วย ก็เป็น Misconception เป็นการสร้างแนวคิดที่ผิด

แนวคิดที่ผิดนี้ ฝรั่งเป็นผู้คิดขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา เพื่อจะผลักดันความเป็นชาตินิยม โดยเฉพาะในยุโรปตะวันออก ในสมัยหนึ่งนั้น ดินแดนแถบนั้นเคยเป็นอาณานิคมของออสเตรีย-ฮังการีบ้าง ตุรกีบ้าง จนมาถึงศตวรรษที่ 19 คนในยุโรปตะวันออกเหล่านั้นจึงรู้สึกตัวว่า แตกต่างจากผู้ปกครองตัวเอง พูดภาษาก็ไม่เหมือนกัน วัฒนธรรมก็ไม่เหมือนกัน รวมทั้งมีไอ้เม็ดวิเศษที่เรียกว่า เชื้อชาติ ฝังอยู่ในตัวแตกต่างจากชาติอื่นที่มาเป็นผู้ปกครองตัวเองด้วย จึงเริ่มเคลื่อนไหวในทางชาตินิยม

พวกยุโรปตะวันตก ซึ่งเป็นคนริเริ่มแนวคิดที่ผิดเรื่องเชื้อชาติ ก็รับสิ่งเหล่านี้มาเผยแพร่ทั่วไปทั้งโลก ร่วมกันไปกับระบบอาณานิคมของตัว เช่นสอนให้คนในอาณานิคมบางแห่งของตัวว่า คนพื้นเมืองเป็น "เชื้อชาติตัวเมีย" (feminine race) เพื่อทำให้คนพื้นเมืองไม่กล้าลุกขึ้นมาสู้กับ "เชื้อชาติชายชาติทหาร" (martial race) ซึ่งก็คือฝรั่งที่เป็นเจ้าอาณานิคมนั่นเอง

ผลจากการเชื่อแนวคิดผิดๆ นี้ ยังทำให้เกิดเผด็จการ เช่น นาซี ที่ยืนยันในการสร้างความบริสุทธิ์ของกลุ่มเชื้อชาติอารยันอย่างนี้เป็นต้น รวมทั้งการรังเกียจยิปซี รังเกียจยิว รังเกียจใครก็ตามแต่ที่ไม่มีเชื้อชาติอารยันด้วย

และอย่างที่ผมได้พูดแล้วว่า ประเทศไทยเองก็ใช้คติเรื่องเชื้อชาติ หรือไอ้เม็ดที่มันอยู่ตายตัว มีในตัวของเราแล้วก็ใช้มันเป็นฐานในการสร้างชาติของไทยเรา รวมทั้งใช้แนวคิดผิดๆ นี้เผด็จอำนาจเพื่อกีดกันประชาชนบางส่วนออกไปจากอำนาจทางการเมือง หรือลิดรอนสิทธิพลเมืองของประชาชนอีกบางส่วน เป็นต้นพูดง่ายๆ ก็คือแนวคิดผิดๆ เรื่องเชื้อชาตินี้ไม่ได้หนุนเผด็จการในยุโรปหรือญี่ปุ่นเท่านั้น แต่รวมถึงเผด็จการในเมืองไทยด้วย

ความจริงก็อย่างที่บอกไปแล้ว ว่า "เชื้อชาติ" มันไม่มี มันเป็น Misconception หรือการสร้างแนวคิดที่ผิดซึ่งเริ่มมาจากฝรั่ง พวกที่เราเรียกว่า ไต หรือ ไท นั้นกลับไปดูประวัติศาสตร์แล้ว เราจะพบว่า ที่คนเรียกตัวเองว่า ไต หรือ ไท ก็ตามที่พูดภาษาที่เรียกว่า ไต หรือ ไท อยู่ในภาษานี้ก็ตาม ไม่เคยอยู่โดดเดี่ยวเลย อยู่ร่วมกับชนชาติอื่นๆ ตลอดมา ไม่ได้อยู่ร่วมในความหมายว่าอยู่ที่เดียวกันหรือใกล้กันเท่านั้น แต่หมายรวมถึงการมีความสัมพันธ์กันทั้งในทางเศรษฐกิจ, การเมืองและวัฒนธรรมอย่างสลับซับซ้อนด้วย ในระบบสังคมบางแห่ง ความเป็นไตหรือไทกลายเป็นอัตลักษณ์ของอำนาจ (ดูเรื่องอัตลักษณ์ข้างหน้า) ก็มีชนชาติอื่นค่อยๆ แปลงตัวเองเป็นไตไปบ้าง เพื่อสามารถบรรลุอัตลักษณ์แห่งอำนาจดังกล่าว เช่นพวกที่เรียกตัวเองว่า "ไตลอย" (ไทดอย) ในบางพื้นที่ของรัฐฉานในพม่าเป็นต้น

และในทางกลับกัน ในพื้นที่ซึ่งอัตลักษณ์ไต-ไทไม่ได้ให้ข้อได้เปรียบ ก็คงมีคนในกลุ่มชาติพันธุ์นี้เปลี่ยนอัตลักษณ์ไปเป็นอื่นเสียเหมือนกัน

ฉะนั้นแม้แต่ในหมู่ประชาชนที่พูดภาษาตระกูลไทย-ลาวในเวียดนาม, พม่า, อินเดีย และจีนปัจจุบันก็ใช่ว่าจะมี "เชื้อชาติ" ไทย หรือมีคุณสมบัติทางชีววิทยาที่ตายตัวอย่างไม่เปลี่ยนแปลงสืบมาแต่ดึกดำบรรพ์อย่างใดไม่

ก่อนหน้าที่พวกจีนจะอพยพมาทางใต้ พวกนี้ก็ไม่ได้อยู่โดดเดี่ยวเหมือนกัน ไต หรือ ไท ก็อยู่ร่วมกับคนภาษาอื่นในวัฒนธรรมอื่น มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันตลอดมา มีการผสมเผ่าพันธุ์ระหว่างกันตลอดมา ฉะนั้น ยิ่งพูดถึง ไต หรือ ไท แล้วไปผูกพันความเป็นชาติไทยกับกลุ่มคนที่อ้างว่าเป็น Race หรือมีเชื้อชาติเป็นไตหรือไท จะเห็นได้ว่ามันเลื่อนลอย มันไม่มีเลยก็ว่าได้

ฉะนั้น สิ่งแรกที่ผมคิดว่าเป็นความสับสนความคิดที่เกี่ยวกับเรื่องเชื้อชาติของเรา ที่สอนกันเป็นแบบเรียนและสื่อแบบอื่นๆ ตลอดมานั้นก็เป็นเรื่องของเชื้อชาติ ยึดกับสิ่งที่มันไม่มีอยู่จริงไม่ว่าในทางวิทยาศาสตร์ ไม่ว่าในทางมานุษยวิทยา หรือว่าในทางประวัติศาสตร์ มันไม่มีสิ่งที่เราเรียกว่าเชื้อชาติจริงๆ นั่นเป็นความสับสนของชาติ

ความสับสนที่ 2 ของชาติไทยคือ**กลุ่มชาติพันธุ์**

กลุ่มชาติพันธุ์คืออะไร สรุปให้เข้าใจง่ายๆ กลุ่มชาติพันธุ์ไม่เกี่ยวกับชีววิทยา ไม่เกี่ยวกับเม็ดเลือด ไม่เกี่ยวกับเม็ดอะไร ที่ว่าติดตัวอยู่กับเราตลอดเวลา กลุ่มชาติพันธุ์ คือ กลุ่มวัฒนธรรม พูดง่ายๆ หมายความว่า กลุ่มคนที่ยึดถือวิถีชีวิต, ระบบค่านิยม และมีแบบแผนพฤติกรรม ฯลฯ ทำนองเดียวกัน ฉะนั้นถ้าเป็นกลุ่มวัฒนธรรมมันย่อมแปรเปลี่ยนได้ มันย่อมไม่อยู่คงที่ ย่อมไม่ตายตัวเหมือนเชื้อชาติ นอกจากนี้ ยังรับสมาชิกใหม่ก็ได้ เสียสมาชิกไปแก่กลุ่มชาติพันธุ์อื่นก็ได้เช่นคนไทยที่ไปอยู่อเมริกา จนกระทั่งพูดภาษาไทยก็ไม่เป็น

ไม่มีความรู้สึกเป็นไทยเลย รับเอาวัฒนธรรมอเมริกันทุกอย่าง เขาก็ไม่อยู่ในชาติพันธุ์ไทยอีก เพราะเขาสังกัดอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่เกี่ยวกับประเทศไทยทั้งสิ้น

ฉะนั้น ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ย่อมสั่งสมได้ อย่างที่คุณสุจิตต์ได้พูดไว้ บางอย่างสั่งสมได้ เป็นกว่า 1,000 ปี จากคนหลายเชื้อชาติ ไม่มีกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มไหนที่อยู่โดดเดี่ยว แม้แต่เอสกิโม ที่มีการแลกเปลี่ยนกับพ่อค้า มีการติดต่อสื่อสาร พูดได้ว่าทั้งโลก เราจะหากลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่ผสมปนเป ไม่มีความหลากหลายในตัวมันเอง ไม่มีเลย มันก็จะเกิดลักษณะในทางวัฒนธรรม เช่น ภาษา การแต่งกาย ฯลฯ ซึ่งไม่ใช่แปรเปลี่ยนไม่ได้ แต่แปรเปลี่ยนช้า จนทำให้เราสามารถจับแบบแผนของมันได้

เวลาเราพูดถึงชาตินิยมในประเทศไทย, ชาตินิยมของ ร.6, หลวงวิจิตรวาทการ, คึกฤทธิ์ ก็ตาม เราให้ความสำคัญกับกลุ่มนี้มาก อย่างคึกฤทธิ์บอกว่า "เกิดเป็นคนไทยต้องกินเผ็ด" การกินเผ็ดจึงกลายเป็นลักษณะหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย

ถ้าเราเอากลุ่มชาติพันธุ์เป็นฐานอย่างหนึ่งของความเป็นชาติของเรา ก็ยังดีกว่าเชื้อชาติซึ่งไม่มีอยู่จริง แต่การใช้กลุ่มชาติพันธุ์เป็นฐานของชาติก็มีปัญหาอยู่ดี นั่นก็คือ ในชาติหนึ่งๆ เช่นชาติไทยของเรา ย่อมมีประชาชนจากหลายกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกัน คนหลากหลายชาติพันธุ์เหล่านี้ล้วนเป็นเจ้าของชาติเท่าๆ กัน และย่อมมีประโยชน์ต่อชาติเท่าๆ กัน ไม่ว่าจะมองจากความหลากหลายทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นความมั่งคั่งของชาติอย่างหนึ่ง หรือมองจากความถนัดทางอื่นๆ หรือมองจากจุดที่เราอาจใช้เชื่อมต่อกับนานาชาติ (เช่นการมีพลเมืองมุสลิมอยู่จำนวนไม่น้อย น่าจะใช้เป็นจุดเชื่อมต่อกับประเทศมุสลิมอื่นๆ เหมือนกับการที่มีพลเมืองเชื้อสายจีนอยู่มาก สามารถใช้เป็นฐานความสัมพันธ์ที่ดีกับจีนได้ เป็นต้น)

แต่เรากลับไปสถาปนาลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกว่าไทยขึ้นเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ประจำชาติเพียงส่วนเดียว ทำให้ยากแก่คนในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นจะรู้สึกเป็นเจ้าของชาติได้เท่ากับคนในกลุ่มชาติพันธุ์ไทย เช่นเมื่อพูดว่าเป็นไทยต้องกินเผ็ดลูกจีนไม่กินเผ็ด ก็แสดงว่าเป็นคนไทยน้อยลง เพราะกินเผ็ดไม่เป็น

ปัญหาของกลุ่มชาติพันธุ์ มันไม่ผิดในตัวมันเอง มันผิดตรงที่ว่าเราสมมุติให้มันเป็นลักษณะจำเพาะทางวัฒนธรรมบางอย่าง แล้วไปยัดเยียดให้

คนอื่นๆ ซึ่งรวมอยู่ในชาติของเรา

ข้อน่าสังเกตอีกอย่างหนึ่ง ถึงแม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์จะเป็นฐานที่ใช้ในความเป็นฐานคิดถึงความเป็นชาติได้ก็จริง ถ้าเรายึดชาติพันธุ์ก็แปลว่าเราต้องไม่ยึดเชื้อชาติ เพราะดังที่กล่าวแล้วว่าชาติพันธุ์คือวัฒนธรรมซึ่งสั่งสมและแปรเปลี่ยนไปได้ ไม่ใช่คุณลักษณะทางชีววิทยาที่หยุดนิ่งเหมือนเชื้อชาติ

ฉะนั้น ถ้าพูดโดยชาติพันธุ์แล้ว คนไทยที่อยู่ในประเทศไทยปัจจุบันนี้เป็นพี่น้องกับมอญ, เขมร ยิ่งกว่าเป็นพี่น้องกับไทอาหม, ไทคำตี่, ไตหรือไทอื่นๆ เพราะคนเหล่านั้นล้วนอยู่ห่างไกลจากเราในทางวัฒนธรรมทั้งสิ้น ในขณะที่มอญและเขมรหรือแม้แต่มลายู กลับมีวิถีชีวิตที่ใกล้เคียงกับเรามากกว่า ดีใจเรื่องเดียวกัน โกรธเรื่องเดียวกัน และแสดงอารมณ์ความรู้สึกด้วยสัญลักษณ์คล้ายๆ กัน

คำที่ 3 ที่ผมคิดว่าทำให้เกิดความสับสน คือ **อัตลักษณ์** แน่นอนอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ไม่ได้ปรากฏขึ้นเองตามธรรมชาติ หากเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นโดยทุกฝ่ายที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

คงจำได้ เมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น เรามีอัตลักษณ์ 2 อย่าง อย่างที่ 1 คือ สยามเมืองยิ้ม ที่คนอื่นเขาสร้างให้เรา จนปัจจุบันนี้เราก็พอใจใช้ขายในธุรกิจท่องเที่ยว ผมไม่ทราบว่าฝรั่งเขายกย่องหรือไม่ได้ยกย่องที่เราเป็น **The Land of Smile** ฝรั่งยิ้มเป็นในความหมายเดียว ในขณะที่คนไทยใช้การยิ้มเพื่อสื่อความหมายหลายอย่างมาก ผมเชื่อว่าฝรั่งไม่เข้าใจ เช่น ยิ้มแหะแหะ แปลว่าอะไรไม่มีในภาษาฝรั่ง ผมไม่ได้ย้อนกลับไปดูว่าที่ฝรั่งพูดถึงไทยในแบบนั้นเป็นในเชิงยกย่องหรือเปล่า อย่างไรก็แล้วแต่ เราได้ช่วงชิงความหมายเอามาใช้ในเชิงยกย่อง

แต่ยังมีอีกคำหนึ่งที่ฝรั่งยกให้เราคือ **Siamese Talk** คือพูดอะไรเชื่อไม่ได้สักอย่าง เป็นอัตลักษณ์ที่ฝรั่งยัดให้เรา เราพยายามให้คำนี้หายไปในความรู้สึกนึกคิดของเรา ความเป็นอัตลักษณ์ของเรา แล้วยกย่อง **The Land of Smile** เป็นอัตลักษณ์แทน นี่เป็นเรื่องของการสร้างอัตลักษณ์ซึ่งมีความสลับซับซ้อน คือมีคนสร้างมันขึ้น จะเป็นตัวเองสร้างหรือคนอื่นสร้างให้ก็ตาม แต่ผู้รับไม่ได้อยู่เฉยๆ แล้วยอมรับมาอย่างเชื่องๆ ต่างฝ่ายต่างเข้ามาแย่งชิงกันในการนิยามความหมายหรือกดทับความหมายให้เลือนไป

เพราะอัตลักษณ์เป็นเรื่องของสิทธิและอำนาจ การมีอัตลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งหมายถึงการได้รับหรือการสูญเสียสิทธิและอำนาจบางอย่างไปด้วย ฉะนั้นอัตลักษณ์ของชาติจึงเป็นเรื่องของสิทธิและอำนาจของชาติในความสัมพันธ์กับคนอื่นทั่วโลก ไม่ใช่เครื่องมือที่จะสร้างไว้ใช้กดขี่กันเอง

ฉะนั้น การนิยามแล้วนิยามอีกซึ่งอัตลักษณ์ จึงเป็นเรื่องของการต่อสู้ เป็นเรื่องที่ทุกสังคมต้องพยายามสร้างอัตลักษณ์เพื่อจะต่อสู้ให้ได้มาซึ่งพื้นที่และสิทธิเมื่อเปรียบเทียบกับคนอื่นๆ นั่นเอง อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ไม่ตายตัว ถ้ามันเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้ เราก็สามารถเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และคนอื่นๆ ก็สามารถสร้างอัตลักษณ์ให้เราได้ตลอดเวลา เช่น มองกรุงเทพฯ เป็นเมืองหลวงกามารมณ์ของโลก อันนี้ก็เป็นอัตลักษณ์ที่เขายกให้กับประเทศไทย ฉะนั้นเราก็ต้องต่อสู้แต่ไม่ใช่ต่อสู้โดยการโวยวายไปบอกให้เขาปิดหนังสือพิมพ์ แต่เราต้องต่อสู้โดยการสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นกรุงเทพฯ ขึ้นมาต่อสู้กับเมืองหลวงกามารมณ์ให้ได้

การกระทำที่คุณสุจิตต์ทำในวันนี้ ก็เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะสร้างอัตลักษณ์ใหม่ในการสู้กับอัตลักษณ์ความเป็นนครหลวงกามารมณ์ของโลกเหมือนกัน ฉะนั้นเมื่อไรที่พูดถึงเรื่องอัตลักษณ์เป็นเรื่องของอำนาจเป็นเรื่องของสิทธิ ซึ่งทำให้เราต้องเปิดโอกาสให้คนทุกๆ กลุ่มสามารถมีส่วนร่วมในการสร้างอัตลักษณ์ได้ ในขณะเดียวกันก็สามารถสร้างอัตลักษณ์ให้ตนเองได้ ชาวเขานั้นใช้การสร้างอัตลักษณ์เป็นการเมืองอย่างหนึ่งในการที่เขาจะมีสิทธิเสมอภาคในสังคมไทย

ผมคิดว่า คำ 3 คำนี้ เรามักจะเข้าใจผิด เอาความเข้าใจผิดมาใช้ในการเป็นฐานของการสร้างความคิดเกี่ยวกับชาติของไทย สรุปก็คือ หาอะไรจริงไม่ได้สักอย่าง ไม่ว่าเชื้อชาติก็ไม่จริง, กลุ่มชาติพันธุ์ก็เป็นของสมมุติ, อัตลักษณ์ก็สร้างมันขึ้นมา หาอะไรจริงไม่ได้สักอย่าง สมมุติทั้งนั้น แม้แต่คำว่าชาติเองก็สมมุติ ไม่ได้มีจริงๆ ดังที่นักวิชาการฝรั่งพูดว่า "ชุมชนที่เกิดขึ้นจากจินตนากรรมของเราเอง เราเป็นคนที่จินตนากรรมให้เกิดชุมชนขึ้นมาเอง" มันไม่ได้มีอยู่เองโดยธรรมชาติมาตั้งแต่ครั้งอยุธยา แต่เป็นสิ่งที่เราจินตนากรรมให้เกิดชุมชนชนิดนี้ขึ้นมา

ในจินตนากรรมที่ทำให้เกิดชาติไทยของเราในปัจจุบันนี้ ผมอยากพูดว่า

ออกจะสับสนจนกระทั่งไม่ได้รองรับความเป็นจริงซึ่งในชาติไทยของเราหรือสังคมไทยของเรามันมีความหลากหลายมากมาย ในขณะที่จินตนาการที่ใช้อธิบายความเป็นชาติของเรามันไม่เหลือพื้นที่ให้แก่ความแตกต่างหลากหลายอย่างเพียงพอ ในขณะเดียวกันจินตนาการแบบนี้แหละที่จะสร้างความเหลื่อมล้ำเกิดขึ้นแก่คนไทยอีกมากมายหลายอย่างเหลือเกินระหว่างคนที่สามารถพิสูจน์ความเป็นไทยได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ อีกคนเก้าสิบ อีกคนแปดสิบ, เจ็ดสิบ, ห้าสิบ จนกระทั่งติดลบไปเลย มันก็จะมีสิทธิและอำนาจในชาติของเราไม่เท่ากัน เรามีวิธีการกีดกันคนอื่นไม่ให้เข้ามาสู่เวทีแห่งอำนาจ เวทีแห่งสิทธิ โดยการกันเขาออกไปจากความเป็นไทย โดยอาศัยจินตนาการที่มันคับแคบเกินไปไม่รองรับกับความเป็นจริง และที่สำคัญที่สุดทำให้ชาติที่แท้จริงเกิดขึ้นไม่ได้

ผมคิดว่าเป็นภารกิจของพวกเราคนไทย อันนี้ก็ทำงานสืบต่อมาจากคนรุ่นก่อนๆ เหมือนกัน เพียงแต่เดินคนละทาง เป็นภารกิจของเราที่ต้องสร้างชาติ แต่ไม่ใช่ชาติที่คับแคบที่สร้างความเหลื่อมล้ำ เราต้องสร้างชาติของเราขึ้นจากความยุติธรรม, สร้างชาติของเราขึ้นมาจากความเข้าใจถึงความหลากหลายของผู้คนในชาติของเราเอง เพื่อจะสร้างประชาชาติไทยที่แท้จริงนั้นต้องทำอย่างไร ผมคิดว่าสิ่งสำคัญที่สุดต้องทำความเข้าใจเรื่องนี้ให้ดีๆ

ผมอยากจะพูดในฐานะนักเรียนประวัติศาสตร์ว่า วิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดีทั้งสองอย่างนี้ ค่อนข้างจะก้าวหน้าในเรื่องนี้ เพราะเป็นกลุ่มวิชาแรกๆ ที่ชี้ให้เห็นว่า คติชาติที่คับแคบแบบนี้ไม่รองรับความเป็นจริง เพราะยิ่งขุดค้น ยิ่งศึกษาลงไปมากเท่าไร เราก็จะยิ่งพบความหลากหลายมากขึ้นเท่านั้น

ที่สำคัญผมคิดว่า รากเหง้าของคนไทยที่แท้จริงคือความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และความหลากหลายในทางวัฒนธรรมอีกมากมาย คนไทยไม่ได้เป็นอะไรที่อยู่นิ่งๆ มา 3,000 ปีมาแล้ว และจะคงอยู่เช่นนั้นต่อไป คนไทยเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและแลกเปลี่ยนรับเอาวัฒนธรรมรับเอากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เข้ามาผสมปนเปมากมาย อันนี้น่าจะเป็นแก่นเรื่องหลักของการสอนประวัติศาสตร์ไทย แต่แบบเรียนประวัติศาสตร์ไม่ได้สอนสิ่งนี้ กลับไม่ทำให้เรารู้จักความมั่งคั่งของชาติพันธุ์และวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดชาติไทยปัจจุบัน ทำให้เราเห็นบทบาทของคนหลายกลุ่มในสังคมไทย ไม่ใช่เกิดจากกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งกลุ่มเดียว กว่าจะเป็นชาติไทยทุกวันนี้มันมีคนหลายกลุ่มเข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญ

เมื่อตอนที่ผมเรียนในระดับปริญญาตรีนั้น ตอนนั้นจีนแทบจะไม่มีบทบาทในประวัติศาสตร์ ปัจจุบันนี้เราพูดถึงจีนในบทบาททางเศรษฐกิจไม่มีใครเถียง แต่ด้วยเหตุผลอย่างใดอย่างหนึ่งเขาสามารถผลักตัวเองเข้าไปอยู่ในพื้นที่ความทรงจำของคนไทยปัจจุบันได้ ไม่ว่าทางเศรษฐกิจ หรือเทคโนโลยี ที่เราเรียกอาหารไทยลองไม่มีกระทะเหล็กซะใบเดียว คุณไม่ได้กินหรอก และกระทะเหล็กก็มาจากเมืองจีน เพราะก่อนที่กระทะเหล็กจะเข้ามานั้นคุณก็จะผัดหรือทอดอาหารไม่ได้ นั่นแหละคืออาหารไทย ไม่ว่าเศรษฐกิจ จีนจะเข้ามามีบทบาทค่อนข้างมาก แย่งชิงพื้นที่เป็นของเขาได้พอสมควร แต่เราควรคิดถึงกลุ่มคนอื่นๆ มีใครพูดถึงกะเหรี่ยงบ้าง กะเหรี่ยงมีอำนาจเหนือดินแดนซึ่งผมขอเรียกว่ารัฐอิสระตามชายแดน ไม่ว่าพม่าจะรบกับไทยหรือไทยรบกับพม่า ก็ต้องเป็นพันธมิตรกับพวกนี้ เพราะคุณต้องส่งเสบียงผ่านดินแดนของกะเหรี่ยง และยังรวมถึงการค้าด้วย เพราะพบถ้วยชามสังคโลกบนเส้นทางการค้าที่ผ่านดินแดนซึ่งครั้งหนึ่งน่าจะเป็นดินแดนของกะเหรี่ยงหรือใครก็ตามที่ไม่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ไทย

พวกกูยซึ่งคนภาคกลางเรียกว่าส่วย เป็นผู้สอนเกี่ยวกับช้างในทางปฏิบัติ ซึ่งจะเปลี่ยนจากช้างป่าเป็นช้างบ้าน ยังไม่พูดถึงการประมงที่มีทั้งจีน ญวน มลายู เป็นครู เพราะประมงทะเลเป็นสิ่งที่คนไทยไม่มีความรู้ แต่อาศัยคนกลุ่มอื่นๆ มาสอนเราจนชำนาญ คนเหล่านี้จึงมีบทบาทมากมาย ซึ่งเราไม่ค่อยพูดถึง

ถ้าเราคิดถึงเรื่องข้าว พันธุ์พืชหลากหลาย ถ้าไม่มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่ช่วยเก็บรักษาและเพาะพันธุ์พืช เราก็จะไม่เป็นประเทศที่มีความมั่งคั่งในเรื่องพันธุ์พืช ผมคิดว่าผลไม้ไทยถูกพัฒนาพันธุ์มาก ไม่ใช่เกิดจากการพัฒนาของกรมอะไรของกระทรวงเกษตร ก่อนหน้านั้นไปอีกมีการทำสวนของจีนที่อพยพเข้ามาและพวกนี้รู้จักการคัดพันธุ์มาตั้งแต่เมืองจีนและมาคัดพันธุ์ในเมืองไทย ที่มีได้เพราะมีคนพัฒนามัน

สิ่งที่เรามองว่าเป็นอัตลักษณ์ของเรานั้น มันควรจะกว้างขวางกว่านี้ ไม่ใช่เฉพาะอัตลักษณ์ของกลุ่มคนไทยในภาคกลาง แต่ว่ามันเป็นอัตลักษณ์ที่กว้างขวางเพื่อที่เราจะสามารถมีพลังต่อรองในโลกข้างนอกได้มากขึ้น เพราะฉะนั้นถามว่าคนไทยคืออะไร คนไทยคือกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลาย มีความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ ไม่ได้อยู่นิ่งตายตัว

ผมเรียกร้องว่าในการคิดถึงความเป็นชาติของไทย เราต้องสร้างจินตนาการใหม่ให้แก่ชาติไทย ไม่ใช่ยึดจินตนาการที่สืบทอดมาเมื่อ 100 ปีที่แล้ว เพราะเป็นจินตนาการที่แคบเกินไปและอาจก่อให้เกิดความบาดหมางความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยเป็นอย่างสูง

(ถอดเทปบันทึกเสียงจากปาฐกถาพิเศษของ ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ เรื่อง คนไทยหลายเผ่าพันธุ์ 3,000 ปี ในสุวรรณภูมิในงานภูมิสังคมเสวนาสาธารณะ ณ ท้องพระโรง วังท่าพระ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันพุธที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2548)

ในตัวดังกล่าวนี้จะไม่ถูกกระทบ ไม่เปลี่ยนแปลงจากการผสมปนเปกับคนอื่นเลย ทั้งหมดนี้เป็นความเข้าใจผิด การสร้างแนวคิดที่ผิด หรือพูดภาษาฝรั่งเอาอย่างคุณสุจิตต์ด้วย ก็เป็น Misconception เป็นการสร้างแนวคิดที่ผิด

แนวคิดที่ผิดนี้ ฝรั่งเป็นผู้คิดขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา เพื่อจะผลักดันความเป็นชาตินิยม โดยเฉพาะในยุโรปตะวันออก ในสมัยหนึ่งนั้นดินแดนแถบนี้เคยเป็นอาณาจักรของออสเตรีย-ฮังการีบ้าง ตุรกีบ้าง จนมาถึงศตวรรษที่ 19 คนในยุโรปตะวันออกเหล่านั้นจึงรู้สึกตัวว่า แตกต่างจากผู้ปกครองตัวเอง พูดภาษาที่ไม่เหมือนกัน วัฒนธรรมก็ไม่เหมือนกัน รวมทั้งมีไอ้เม็ดวิเศษที่เรียกว่า เชื้อชาติ ฝังอยู่ในตัวแตกต่างจากชาติอื่นที่มาเป็นผู้ปกครองตัวเองด้วย จึงเริ่มเคลื่อนไหวในทางชาตินิยม

พวกยุโรปตะวันตก ซึ่งเป็นคนเริ่มแนวคิดที่ผิดเรื่องเชื้อชาติ ก็รับสิ่งเหล่านี้มาเผยแพร่ทั่วไปทั้งโลก ร่วมกันไปกับระบบอาณานิคมของตัว เช่นสอนให้คนในอาณานิคมบางแห่งของตัวว่า คนพื้นเมืองเป็น "เชื้อชาติตัวเมีย" (feminine race) เพื่อทำให้คนพื้นเมืองไม่กล้าลุกขึ้นมาสู้กับ "เชื้อชาติชายชาติทหาร" (martial race) ซึ่งก็คือฝรั่งที่เป็นเจ้าอาณานิคมนั่นเอง

ผลจากการเชื่อแนวคิดผิดๆ นี้ ยังทำให้เกิดเผด็จการ เช่น นาซี ที่ยืนยันในการสร้างความบริสุทธิ์ของกลุ่มเชื้อชาติอารยันอย่างนี้เป็นต้น รวมทั้งการรังเกียจยิวซี รังเกียจยิว รังเกียจใครก็ตามแต่ที่ไม่มีเชื้อชาติอารยันด้วย

และอย่างที่ผมได้พูดแล้วว่า ประเทศไทยเองก็ใช้คติเรื่องเชื้อชาติ หรือไอ้เม็ดที่มันอยู่ตายตัว มีในตัวของเราแล้วก็ใช้มันเป็นฐานในการสร้างชาติของไทยเรา รวมทั้งใช้แนวคิดผิดๆ นี้และดำเนาจะเพื่อกีดกันชาชนบางส่วนออกไปจากอำนาจทางการเมือง หรือลิดรอนสิทธิพลเมืองของประชาชนบางส่วน

อยู่ที่เดียวกันหรือใกล้กันเท่านั้น แต่หมายรวมถึงการมีความสัมพันธ์กันทั้งในทางเศรษฐกิจ, การเมืองและวัฒนธรรมอย่างสลับซับซ้อนด้วย ในระบบสังคมบางแห่ง ความเป็นไตหรือไทกลายเป็นอัตลักษณ์ของอำนาจ (ดูเรื่องอัตลักษณ์ข้างหน้า) ก็มีชนชาติอื่นค่อยๆ แปลงตัวเองเป็นไตไปบ้าง เพื่อสามารถบรรลุอัตลักษณ์แห่งอำนาจดังกล่าว เช่นพวกที่เรียกตัวเองว่า "ไตลอย" (ไทดอย) ในบางพื้นที่ของรัฐชานในพม่าเป็นต้น

และในทางกลับกัน ในพื้นที่ซึ่งอัตลักษณ์ไต-ไทไม่ได้ให้ข้อได้เปรียบ ก็คงมีคนในกลุ่มชาติพันธุ์นี้เปลี่ยนอัตลักษณ์ไปเป็นอื่นเสียเหมือนกัน

ฉะนั้นแม้แต่ในหมู่ประชาชนที่พูดภาษาตระกูลไทย-ลาวในเวียดนาม, พม่า, อินเดีย และจีนปัจจุบันก็ใช่ว่าจะมี "เชื้อชาติ" ไทย หรือมีคุณสมบัติทางชีววิทยาที่ตายตัวอย่างไม่เปลี่ยนแปลงสืบมาแต่เด็กดำบรรพ์อย่างใดไม่

ก่อนหน้าที่พวกจีนจะอพยพมาทางใต้ พวกนี้ก็ไม่ได้อยู่โดดเดี่ยวเหมือนกัน ไต หรือ ไท ก็อยู่ร่วมกับคนภาษาอื่นในวัฒนธรรมอื่น มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันตลอดมา มีการผสมเผ่าพันธุ์ระหว่างกันตลอดมา ฉะนั้น ยิ่งพูดถึง ไต หรือ ไท แล้วไปผูกพันความเป็นชาติไทยกับกลุ่มคนที่อ้างว่าเป็น Race หรือมีเชื้อชาติเป็นไตหรือไท จะเห็นได้ว่ามันเลื่อนลอย มันไม่มีเลยก็ว่าได้

ฉะนั้น สิ่งแรกที่ผมคิดว่าเป็นความสับสนความคิดที่เกี่ยวกับเรื่องเชื้อชาติของเรา ที่สอนกันเป็นแบบเรียนและสื่อแบบอื่นๆ ตลอดมานั้นก็เป็นเรื่องของเชื้อชาติ ยึดกับสิ่งที่มันไม่มีอยู่จริงไม่ว่าในทางวิทยาศาสตร์ ไม่ว่าในทางมานุษยวิทยา หรือว่าในทางประวัติศาสตร์ มันไม่มีสิ่งที่เราเรียกว่าเชื้อชาติจริงๆ นั่นเป็นความสับสนของชาติ

ความสับสนที่ 2 ของชาติไทยคือกลุ่มชาติพันธุ์

ไม่มีความรู้สึกเป็นไทยเลย รับเอาวัฒนธรรมอเมริกันทุกอย่าง เขาก็ไม่อยู่ในชาติพันธุ์ไทยอีก เพราะเขาสังกัดอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่เกี่ยวกับประเทศไทยทั้งสิ้น

ฉะนั้น ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ย่อมสังสมได้ อย่างที่คุณสุจิตต์ได้พูดไว้บางอย่างสังสมได้ เป็นกว่า 1,000 ปี จากคนหลายเชื้อชาติ ไม่มีกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มไหนที่อยู่โดดเดี่ยว แม้แต่เอสกิโม ที่มีการแลกเปลี่ยนกับพ่อค้า มีการติดต่อสื่อสาร พูดได้ว่าทั่วโลก เราจะหากลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่ผสมปนเป ไม่มีความหลากหลายในตัวมันเอง ไม่มีเลย มันก็จะเกิดลักษณะในทางวัฒนธรรม เช่น ภาษา การแต่งกาย ฯลฯ ซึ่งไม่ใช่แปรเปลี่ยนไม่ได้ แต่แปรเปลี่ยนช้า จนทำให้เราสามารถจับแบบแผนของมันได้

เวลาเราพูดถึงชาตินิยมในประเทศไทย, ชาตินิยมของ ร.6, หลวงวิจิตรวาทการ, คึกฤทธิ์ ปราโมช เราให้ความสำคัญกับกลุ่มนี้มาก อย่างคึกฤทธิ์บอกว่า "เกิดเป็นคนไทยต้องกินผัด" การกินผัดจึงกลายเป็นลักษณะหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย

ถ้าเราเอากลุ่มชาติพันธุ์เป็นฐานอย่างหนึ่งของความเป็นชาติของเรา ก็ยังดีกว่าเชื้อชาติซึ่งไม่มีอยู่จริง แต่การใช้กลุ่มชาติพันธุ์เป็นฐานของชาติก็มีปัญหาอยู่ดี นั่นก็คือ ในชาติหนึ่งๆ เช่นชาติไทยของเรา ย่อมมีประชาชนจากหลายกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกัน คนหลากหลายชาติพันธุ์เหล่านี้ล้วนเป็นเจ้าของชาติเท่าๆ กัน และย่อมมีประโยชน์ต่อชาติเท่าๆ กัน ไม่ว่าจะมองจากความหลากหลายทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นความมั่งคั่งของชาติอย่างหนึ่ง หรือมองจากความถนัดทางอื่นๆ หรือมองจากจุดที่เราอาจใช้เชื่อมต่อกับนานาชาติ (เช่นการมีพลเมืองมุสลิมอยู่จำนวนไม่น้อย น่าจะใช้เป็นจุดเชื่อมต่อกับประเทศมุสลิมอื่นๆ เหมือนกับการที่มีพลเมืองเชื้อสายจีนอยู่มาก สามารถใช้เป็นฐานความสัมพันธ์ที่ดีกับจีนได้ เป็นต้น)

คนอื่นๆ ซึ่งรวมอยู่ในชาติของเรา

ข้อน่าสังเกตอีกอย่างหนึ่ง ถึงแม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์จะเป็นฐานที่ใช้ในความเป็นฐานคิดถึงความเป็นชาติได้ก็จริง ถ้าเรายึดชาติพันธุ์ก็แปลว่าเราต้องไม่ยึดเชื้อชาติ เพราะดังที่กล่าวแล้วว่าชาติพันธุ์คือวัฒนธรรมซึ่งสั่งสมและแปรเปลี่ยนไปได้ ไม่ใช่คุณลักษณะทางชีววิทยาที่หยุดนิ่งเหมือนเชื้อชาติ

ฉะนั้น ถ้าพูดโดยชาติพันธุ์แล้ว คนไทยที่อยู่ในประเทศไทยปัจจุบันนี้เป็นพี่น้องกับมอญ, เขมร ยิ่งกว่าเป็นพี่น้องกับไทอาหม, ไทคำตี่, ไตหรือไทอื่นๆ เพราะคนเหล่านั้นล้วนอยู่ห่างไกลจากเราในทางวัฒนธรรมทั้งสิ้น ในขณะที่มอญและเขมรหรือแม้แต่มลายู กลับมีวิถีชีวิตที่ใกล้เคียงกับเรามากกว่า ดีใจเรื่องเดียวกัน โกรธเรื่องเดียวกัน และแสดงอารมณ์ความรู้สึกด้วยสัญลักษณ์คล้ายๆ กัน

คำที่ 3 ที่ผมคิดว่าทำให้เกิดความสับสน คืออัตลักษณ์ แน่นอนอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ไม่ได้ปรากฏขึ้นเองตามธรรมชาติ หากเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นโดยทุกฝ่ายที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

คงจำได้ เมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น เรามีอัตลักษณ์ 2 อย่างอย่างที่ 1 คือ สยามเมืองยิ้ม ที่คนอื่นเขาสร้างให้เรา จนปัจจุบันนี้เราก็พอใจใช้ขายในธุรกิจท่องเที่ยว ผมไม่ทราบว่าฝรั่งเขายกย่องหรือไม่ได้ยกย่องที่เราเป็น The Land of Smile ฝรั่งยิ้มเป็นในความหมายเดียว ในขณะที่คนไทยใช้การยิ้มเพื่อสื่อความหมายหลายอย่างมาก ผมเชื่อว่าฝรั่งไม่เข้าใจ เช่น ยิ้มแหะแหะ แปลว่าอะไรไม่มีในภาษาฝรั่ง ผมไม่ได้ย้อนหาสันในปัดูว่าที่ฝรั่งพูดถึงไทยในแบบนั้นเป็นในเชิงยกย่องหรือเปล่า อย่างไรก็แล้วแต่ เราได้ช่วงชิงความหมายเอามาใช้ในเชิงยกย่อง

แต่ยังมีอีกคำหนึ่งที่ฝรั่งยกให้เราคือ Siamese Talk คือพูดอะไรเชื่อไม่

เพราะอัตลักษณ์เป็นเรื่องของสิทธิและอำนาจ การมีอัตลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งหมายถึงการได้รับหรือการสูญเสียสิทธิและอำนาจบางอย่างไปด้วย ฉะนั้นอัตลักษณ์ของชาติจึงเป็นเรื่องของสิทธิและอำนาจของชาติในความสัมพันธ์กับคนอื่นทั่วโลก ไม่ใช่เครื่องมือที่จะสร้างไว้ใช้กับที่ที่ตนเอง

ฉะนั้น การนิยามแล้วนิยามอีกซึ่งอัตลักษณ์ จึงเป็นเรื่องของการต่อสู้เป็นเรื่องที่ทุกสังคมต้องพยายามสร้างอัตลักษณ์เพื่อจะต่อสู้ให้ได้มาซึ่งพื้นที่และสิทธิเมื่อเปรียบเทียบกับคนอื่นๆ นั่นเอง อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ไม่ตายตัว ถ้ามันเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้ เราก็สามารถเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และคนอื่นๆ ก็สามารถสร้างอัตลักษณ์ให้เราได้ตลอดเวลา เช่น มองกรุงเทพฯ เป็นเมืองหลวงกามารมณ์ของโลก อันนี้ก็เป็นอัตลักษณ์ที่เขายกให้กับประเทศไทย ฉะนั้นเราก็ต้องต่อสู้แต่ไม่ใช่ต่อสู้โดยการโวยวายไปบอกให้เขาปิดหนังสือพิมพ์ แต่เราต้องต่อสู้โดยการสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นกรุงเทพฯ ขึ้นมาต่อสู้กับเมืองหลวงกามารมณ์ให้ได้

การกระทำที่คุณสุจิตต์ทำในวันนี้ ก็เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะสร้างอัตลักษณ์ใหม่ในการสู้กับอัตลักษณ์ความเป็นนครหลวงกามารมณ์ของโลกเหมือนกัน ฉะนั้นเมื่อไรที่พูดถึงเรื่องอัตลักษณ์เป็นเรื่องของอำนาจเป็นเรื่องของสิทธิ ซึ่งทำให้เราต้องเปิดโอกาสให้คนทุกๆ กลุ่มสามารถมีส่วนร่วมในการสร้างอัตลักษณ์ได้ ในขณะเดียวกันก็สามารถสร้างอัตลักษณ์ให้ตนเองได้ ชาวเขาน้ำใช้การสร้างอัตลักษณ์เป็นการเมืองอย่างหนึ่งในการที่เขาจะมีสิทธิเสมอภาคในสังคมไทย

ผมคิดว่า คำ 3 คำนี้ เรามักจะเข้าใจผิด เอาความเข้าใจผิดมาใช้ในการเป็นฐานของการสร้างความคิดเกี่ยวกับชาติของไทย สรุปก็คือ หายะไรจริงไม่ได้

ออกจะสับสนจนกระทั่งไม่ได้รองรับความเป็นจริงซึ่งในชาติไทยของเราหรือสังคมไทยของเรามีมีความหลากหลายมากมาย ในขณะที่จินตนาการที่ใช้อธิบายความเป็นชาติของเรามันไม่เหลือพื้นที่ให้แก่ความแตกต่างหลากหลายอย่างเพียงพอ ในขณะเดียวกันจินตนาการแบบนี้แหละที่จะสร้างความเหลื่อมล้ำเกิดขึ้นแก่คนไทยอีกมากมายหลายอย่างเหลือเกินระหว่างคนที่สามารถพิสูจน์ความเป็นไทยได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ อีกคนแก้สิบ, อีกคนแปดสิบ, เจ็ดสิบ, ห้าสิบ จนกระทั่งติดลบไปเลย มันก็จะมีสิทธิและอำนาจในชาติของเราไม่เท่ากัน เรามีวิธีการกีดกันคนอื่นไม่ให้เข้ามาสู่เวทีแห่งอำนาจ เวทีแห่งสิทธิ โดยการกันเขาออกไปจากความเป็นไทย โดยอาศัยจินตนาการที่มีนัดับแคบเกินไปไม่รองรับกับความเป็นจริง และที่สำคัญที่สุดทำให้ชาติที่แท้จริงเกิดขึ้นไม่ได้

ผมคิดว่าเป็นการกีดของพวกเราคนไทย อันนี้ก็ห่างานสืบต่อมาจากคนรุ่นก่อนๆ เหมือนกัน เพียงแต่เดินคนละทาง เป็นการกีดของเราที่ต้องสร้างชาติแต่ไม่ใช่ชาติที่คับแคบที่สร้างความเหลื่อมล้ำ เราต้องสร้างชาติของเราขึ้นจากความยุติธรรม, สร้างชาติของเราขึ้นมาจากความเข้าใจถึงความหลากหลายของผู้คนในชาติของเราเอง เพื่อจะสร้างประชาชาติไทยที่แท้จริงนั้นต้องทำอย่างไร ผมคิดว่าสิ่งสำคัญที่สุดต้องทำความเข้าใจเรื่องนี้ให้ดีๆ

ผมอยากจะพูดในฐานะนักเรียนประวัติศาสตร์ว่า วิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดีทั้งสองอย่างนี้ ค่อนข้างจะก้าวหน้าในเรื่องนี้ เพราะเป็นกลุ่มวิชาแรกๆ ที่ชี้ให้เห็นว่า คติชาติที่คับแคบแบบนี้ไม่รองรับความเป็นจริง เพราะยิ่งขุดค้น ยิ่งศึกษาลงไปมากเท่าไร เราก็จะยิ่งพบความหลากหลายมากขึ้นเท่านั้น

ที่สำคัญผมคิดว่า รากเหง้าของคนไทยที่แท้จริงคือความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และความหลากหลายในทางวัฒนธรรมอีกมากมาย คนไทยไม่ได้

เมื่อตอนที่ผมเรียนในระดับปริญญาตรีนั้น ตอนนั้นจีนแทบจะไม่มีบทบาทในประวัติศาสตร์ ปัจจุบันนี้เราพูดถึงจีนในบทบาททางเศรษฐกิจไม่มีใครเถียง แต่ด้วยเหตุผลอย่างใดอย่างหนึ่งเขาสามารถผลักตัวเองเข้าไปอยู่ในพื้นที่ความทรงจำของคนไทยปัจจุบันได้ ไม่ว่าทางเศรษฐกิจ หรือเทคโนโลยี ที่เรารู้จักอาหารไทยลองไม่มีกระทะเหล็กชะใบเดียว คุณไม่ได้กินหรอก และกระทะเหล็กก็มาจากเมืองจีน เพราะก่อนที่กระทะเหล็กจะเข้ามานั้นคุณก็จะผัดหรือทอดอาหารไม่ได้ นั่นแหละคืออาหารไทย ไม่ว่าเศรษฐกิจ จีนจะเข้ามามีบทบาทก่อนข้างมาก แย่งชิงพื้นที่เป็นของเขาได้พอสมควร แต่เราควรคิดถึงกลุ่มคนอื่นๆ ที่ใครพูดถึงกะเหรี่ยงบ้าง กะเหรี่ยงมีอำนาจเหนือดินแดนซึ่งผมขอเรียกว่ารัฐอิสระตามชายแดน ไม่ว่าพม่าจะรบกับไทยหรือไทยรบกับพม่า ก็ต้องเป็นพันธมิตรกับพวกนี้ เพราะคุณต้องส่งเสบียงผ่านดินแดนของกะเหรี่ยง และยังรวมถึงการค้าด้วย เพราะพบถ้วยชามสังคโลกบนเส้นทางการค้าที่ผ่านดินแดนซึ่งครั้งหนึ่งน่าจะเป็นดินแดนของกะเหรี่ยงหรือใครก็ตามที่ไม่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ไทย

พวกยูซึ่งคนภาคกลางเรียกว่าส่วย เป็นผู้สอนเกี่ยวกับช้างในทางปฏิบัติซึ่งจะเปลี่ยนจากช้างป่าเป็นช้างบ้าน ยังไม่พูดถึงการประมงที่มีทั้งจีน ญวน มลายู เป็นครู เพราะประมงทะเลเป็นสิ่งที่คนไทยไม่มีความรู้ แต่อาศัยคนกลุ่มอื่นๆ มาสอนเราจนชำนาญ คนเหล่านี้จึงมีบทบาทมากมาย ซึ่งเราไม่ค่อยพูดถึง

ถ้าเราคิดถึงเรื่องข้าว พันธุ์พืชหลากหลาย ถ้าไม่มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่ช่วยเก็บรักษาและพาะพันธุ์พืช เราก็จะไม่เป็นประเทศที่มีความมั่งคั่งในเรื่องพันธุ์พืช ผมคิดว่าผลไม้ไทยถูกพัฒนาพันธุ์มาก ไม่ใช่เกิดจากการพัฒนาของกรมอะไรของกระทรวงเกษตร ก่อนหน้านั้นไปอีกมีการทำส่วนของจีนที่อพยพเข้ามาและพวกนี้รู้จักการคัดพันธุ์มาตั้งแต่เมืองจีนและมาคัดพันธุ์ในเมืองไทย ที่มีได้เพราะมีคนพัฒนามัน

สิ่งที่เรามองว่าเป็นอัตลักษณ์ของเรานั้น มันควรจะกว้างขวางกว่านี้ ไม่ใช่เฉพาะอัตลักษณ์ของกลุ่มคนไทยในภาคกลาง แต่ว่ามันเป็นอัตลักษณ์ที่กว้างขวางเพื่อที่เราจะสามารถมีพลังต่อรองในโลกข้างนอกได้มากขึ้น เพราะฉะนั้นถามว่าคนไทยคืออะไร คนไทยคือกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลาย มีความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ ไม่ได้อยู่นิ่งตายตัว

ผมเรียกร้องว่าในการคิดถึงความเป็นชาติของไทย เราต้องสร้างจินตนาการใหม่ให้แก่ชาติไทย ไม่ใช่ยึดจินตนาการที่สิบทอดมาเมื่อ 100 ปีที่แล้ว เพราะเป็นจินตนาการที่แคบเกินไปและอาจก่อให้เกิดความบาดหมางความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยเป็นอย่างสูง

(ถอดเทปบันทึกเสียงจากปาฐกถาพิเศษของ ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ เรื่อง คนไทยหลายเผ่าพันธุ์ 3,000 ปี ในสุวรรณภูมิไร้งานกลุ่มสังคมเสวนาสาธารณะ ณ ห้องพระโรง วังท่าพระ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันพุธที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2548)

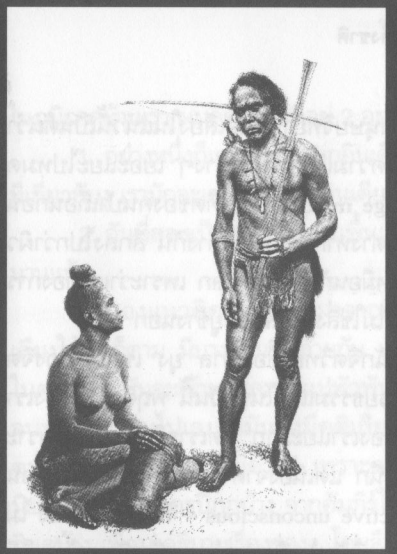
นาค : “คนเปลือย” ดึกดำบรรพ์

ชาติพันธุ์พื้นเมืองอุษาคเนย์

ศาสตราจารย์ ดร. **นิธิ เอียวศรีวงศ์**

กราบนมัสการพระคุณเจ้า สวัสดีท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน ความรู้ทั้งหมดที่ผมมีเกี่ยวกับเรื่องนาคเป็นความรู้ที่ได้มาจากคุณสุจิตต์ ซึ่งก็ได้พิมพ์ในที่ต่างๆ เยอะแยะไปหมด ฉะนั้นท่านในที่นี้ก็รู้เรื่องนาคเท่าๆ กับผม มีอีกเรื่องหนึ่งที่คุณสุจิตต์ยังไม่ได้พิมพ์คือเรื่องของ นางนาค ในฐานะที่ผมเป็นคนพระโขนง คุณสุจิตต์ก็บอกไม่เอา จึงต้องกลับมาพูดเรื่องนาค ก็พยายามจะหาเรื่องซึ่งคุณสุจิตต์ยังไม่ได้เอาไปพิมพ์ไว้ที่ไหนหรือยังไม่ได้เขียนไว้ที่ไหนเพื่อจะให้ไม่ซ้ำกับสิ่งที่เป็นความรู้ของทุกท่านที่อยู่ในที่นี้อยู่แล้ว

ผมขอเริ่มต้นด้วยเรื่องที่อาจจะเครียดสักหน่อย คืออย่างนี้ครับ สิ่งที่จะพูดในวันนี้ตั้งอยู่บนคติหรือวิธีคิดของมานุษยวิทยาที่นักมานุษยวิทยาที่ยังมีชีวิตอยู่ทุกวันนี้ไม่มีใครเขาเชื่ออีกแล้ว เพราะว่ามันเป็นความคิดที่เก่ามาก แต่อยากสรุปให้ฟังสั้นๆ ในที่นี้ว่า นักมานุษยวิทยารุ่นอายุร้อยกว่าถึงสองร้อยกว่าปีมาแล้วเชื่อว่า ถ้าเราศึกษาวัฒนธรรมของมนุษย์ในที่ต่างๆ ให้ทั่ว ในที่สุดเราจะสามารถค้นพบสิ่งที่เป็นลักษณะร่วมกันของมนุษย์ทั้งโลก คือไม่ใช่ศึกษาตัววัฒนธรรมในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งหรือในเวลาใดเวลาหนึ่งในสังคมใดหนึ่งแต่เพียงสังคมเดียว แต่ศึกษาเพื่อจะมาเปรียบเทียบกันในทุกสังคมทั้งโลก แล้วเราจะค้นพบสิ่งที่เป็นแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์ นี่คืออุดมคติหรือเป้าหมายในการ





นาค เป็นกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองของสุวรรณภูมิ ลายเส้นชาวยุโรปวาดขึ้นสมัยรัชกาลที่ 5

ศึกษาวัฒนธรรมของเขา จะมีนักมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียงในแนวนี้เป็นต้นว่า เจมส์ เฟรเซอร์ ที่ศึกษาวัฒนธรรมความเชื่อของคนต่างๆ เยอะแยะไปหมด เพื่อจะไปศึกษาหาสิ่งที่เรียกว่า savage mind คือ วิธีคิดของคนป่าเถื่อนก่อนจะเข้าสู่อารยธรรม เพราะอารยธรรมต่างหากที่ทำให้เราต่างกัน ลึกลงไปกว่าผิวหน้าที่เรียกว่าอารยธรรม มนุษย์เราเหมือนกันหมดทั้งโลก เพราะว่าเขาต้องการค้นหาสิ่งที่เป็นเนื้อหนังแท้ของมนุษย์ไม่ใช่สิ่งที่เคลือบอยู่ข้างนอก

อีกคนหนึ่งที่มีชื่อเสียง เป็นนักจิตวิทยาชื่อ คาล ยุง เขาเชื่อเรื่องจิตไร้สำนึก แม้แต่เราทุกคนซึ่งอยู่ในอารยธรรมแล้วในทุกวันนี้ พฤติกรรมของเราที่ไม่รู้สึกตัว เราทำตามจิตไร้สำนึกของเราแยะมาก แต่เราอธิบายไม่ได้เพราะมันไม่อยู่ในความทรงจำหรืออยู่ในสำนึก แต่เนื่องจากว่าเราเป็นมนุษย์ที่เหมือนกันบางอย่าง จึงมีสิ่งที่เรียกว่า collective unconscious - จิตไร้สำนึกร่วม ไม่ว่าคนดำ คนขาว คนแอฟริกา คนที่ยังป่าเถื่อนอยู่ คนที่เจริญแล้ว ก็มีจิตไร้สำนึกร่วมอันนี้ ซึ่งสะท้อนแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์เหมือนกัน ก็เลยทำให้ คาล ยุง หันไปศึกษาเรื่องของคติและสัญลักษณ์ที่คนโบราณใช้ในสังคมต่างๆ จำนวนมาก

อันนี้เป็นวิธีคิดที่ปัจจุบันนักมานุษยวิทยาที่ยังหายใจได้ทั้งหลายไม่สนใจกันแล้วนะครับ เพราะว่ามันเก่าก็มากแล้ว

อย่างไรก็ตาม นี่คือพื้นฐานการศึกษาของท่านเจ้าคุณอนุมานราชธน ถ้าหากว่าเราอ่านหนังสือของท่านเราจะพบว่า ท่านพูดเสมอว่าความแตกต่างของมนุษย์อยู่ที่ผิวหนังเท่านั้น ถ้าสะกิดผิวหนังลงไปแล้วจะพบว่ามันมีเนื้อแดงๆ เหมือนกันหมดไม่มีอะไรต่างกัน อันนี้คือความคิดแบบนี้ที่ผมพูดถึง กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ให้อิทธิพลแก่ท่านเจ้าคุณอนุมานฯ ค่อนข้างมาก เพราะฉะนั้นงานด้านมานุษยวิทยาของท่านก็จะออกมาในลักษณะนี้ ถึงแม้ว่าศึกษาวัฒนธรรมไทยก็จริงแต่ว่าก็เอาไปเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมต่างๆ ทั่วโลก เพื่อที่จะสะกิดเลยผิวหนังลงไปให้เห็นว่าคนไทยก็เป็นมนุษย์เหมือนกับคนอื่นๆ อันนี้จะเป็นพื้นฐานในการที่ผมจะพยายามพูดถึงเรื่องนาคเพราะว่ามันเป็นสิ่งที่คุณสุจิตต์ยังไม่ได้พูด เพราะฉะนั้นผมก็พอจะมีช่องว่างอยู่นิดหนึ่งที่จะเอามาพูด

นาคที่ผมจะพูดถึงในที่นี้ ผมต้องการจะให้หมายถึงงู ตามที่เป็นภาษาสันสกฤตตามที่รู้ๆ กันทั่วไป ความคิดเกี่ยวกับเรื่องนาคหรืองูในอุษาคเนย์หรือ

ในภูมิภาคบ้านเรา ผมคิดว่ามันมีอยู่ 2 อย่าง

1. อย่างหนึ่งก็แน่นอนมาจากอินเดีย ซึ่งใช้เป็นคำอธิบายอะไรก็แล้วแต่ที่เกี่ยวกับงู เรามักจะเอาคติมาจากอินเดียมาอธิบายบ่อยๆ

2. อันที่สองเป็นคติที่มีอยู่ในพื้นเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มานานแล้ว

ทั้งสองแนวคิดนี้ไม่ว่าจะมาจากอินเดียหรือมาจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เองก็ตาม มีบางส่วนที่คล้ายกัน แต่ก็มีบางส่วนที่ต่างกันอยู่ด้วย แต่ว่าในตอนหลังมันจะเข้ามาผสมปนเปพัวพันกันไปมาระหว่างอินเดียกับพื้นเมืองจนบางทีเราลืมไปเลยว่ามันยังมีคติเกี่ยวกับงูที่เป็นของพื้นเมืองหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เองอยู่ด้วย เพราะฉะนั้นเวลาเราพูดเรื่องนาคเราก็มักจะนิยมยกจากพระไตรปิฎกบ้าง จากคัมภีร์ในศาสนาพุทธอื่นบ้าง จากปุราณะของฮินดูบ้าง เพื่อมาอธิบายเรื่องของงู โดยลืมไปว่ามันยังมีอีกคติหนึ่ง คือคติของภูมิภาคอุษาคเนย์นี่เอง

ในทางวิชาการเกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่เราพูดถึง อย่างที่ คาล ยุง ศึกษาก็ตามหรือที่เฟรเซอร์ศึกษาก็ตาม หรือที่คนอื่นๆ ศึกษา เขาพยายามไปดูเรื่องสัญลักษณ์ของชาติโบราณต่างๆ เขาพบว่างูถูกใช้ในหลายชาติ หลายวัฒนธรรมมาก เพื่อเป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนของหลายอย่างมากอีกเหมือนกัน

ถามว่า งู ถูกใช้เป็นตัวแทนของอะไรได้บ้าง ก็จะพบความหมายหลากหลายมากมาย ทั้งในโลกตะวันตกคือฝรั่ง ตะวันออกกลาง และในโลกตะวันออกคือในเอเชียด้วย สัญลักษณ์เหล่านี้บางทีก็ขัดแย้งกันเอง เช่น งู เป็นสัญลักษณ์ของความดีก็ได้ เป็นสัญลักษณ์ของความชั่วก็ได้

เพราะว่า งู มีความสามารถในการทำตัวให้เป็นรูปคลื่น การเป็นรูปคลื่นก็คือเป็นตัวแทนของคลื่นในทะเลก็ได้ เป็นตัวแทนของน้ำก็ได้ และคลื่นในทะเลหรือน้ำนั้นก็เป็นสัญลักษณ์ "ในทัศนะของคนโบราณ" ของพลังชีวิตหรือพลังทางโลก เพราะว่ามันสามารถเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อเรา เป็นชีวิตของเราเป็นพลังที่ทำให้เกิดชีวิต และให้ชีวิตดำเนินต่อไปได้ เพราะฉะนั้นในแง่นี้งูก็เป็นสัญลักษณ์ของพลังชีวิต เป็นพลังของทางโลก เป็นของดี

แต่ถ้าหากเราเอาพลังชีวิต พลังทางโลกไปเปรียบกับพลังทางธรรม พลังชีวิตก็กลายเป็นของไม่ดีไป เพราะว่าเรามีพลังชีวิตมาก มีตัณหามาก มีแรงขับ

ในทางโลกมากก็ทำให้เราห่างออกไปจากทางธรรม ฉะนั้น งูก็เป็นสัญลักษณ์ของความไม่ดีด้วย คือเมื่อใดที่เราพูดถึงงูในความหมายของพลังทางโลกเพื่อเปรียบเทียบกับสัญลักษณ์ทางธรรม งูก็กลายเป็นของไม่ดี แต่ถ้าเราพูดถึงงูเฉยๆ โดยไม่คิดถึงทางธรรมงูก็กลายเป็นของดี นี่ก็เป็นเหตุผลว่าทำไมเวลาเราอ่านไบเบิลทำไมสัตว์จึงไม่เป็นจิ้งหรีดที่มาหลอกอีฟให้กินแอปเปิ้ล ทำไมต้องเป็นงู เพราะว่างูเป็นสัญลักษณ์ของพลังทางโลกที่จะมาต่อสู้กับพลังของคำสั่งของพระเจ้าที่เป็นพลังทางธรรม

เพราะฉะนั้น งูจึงถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของสิ่งที่ขัดกันอยู่แยะมาก

งูเป็นสัญลักษณ์ของการรักษาพยาบาลก็ได้ เพราะว่ามันเป็นพลังชีวิต เพราะฉะนั้นงูก็ย่อมให้พลังแก่คนเจ็บป่วยให้ฟื้นขึ้นมา นั่นเป็นเหตุผลที่ทำให้ทางการแพทย์จึงใช้งูเป็นสัญลักษณ์จนกระทั่งถึงทุกวันนี้ แต่ในขณะเดียวกันงูก็กัดคนตาย งูทำลายสัตว์อื่นๆ ที่เป็นเหยื่อเป็นอาหารของมัน ฉะนั้นงูจึงเป็นสัญลักษณ์ของการทำลายด้วย [จะเห็นว่า] ใช้งูเป็นสัญลักษณ์ของการทำลายก็ได้ ใช้งูเป็นสัญลักษณ์การรักษาก็ได้ ฉะนั้นงูที่คล้องคอพระศิวะเป็นสายสังโยชปวีตของพระศิวะจึงมีความหมายเหลื่อมล้ำซ้ำซ้อนกัน และพระศิวะเองก็มีความหมายเหลื่อมล้ำ เพราะท่านก็เป็นพระผู้เป็นเจ้าแห่งการทำลายและในการทำลายนั้นก่อให้เกิดสิ่งใหม่ขึ้น ก็เป็นพระผู้เป็นเจ้าแห่งการสร้างสรรค์ด้วย ฉะนั้นจะหาสัตว์อะไรที่จะเป็นสัญลักษณ์ของพระศิวะที่ดีไปกว่างูที่เป็นสายคล้องตามวรรณะของพระศิวะ ก็คงจะไม่มี

ทีนี้ที่พบในอินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่พบตรงกันก็คือว่า งูถูกใช้ในอินเดียเป็นสัญลักษณ์ของพลังชีวิตแน่นอน เพราะว่างูสามารถลอกคราบได้ด้วย คนโบราณรู้สึกว่าทุกครั้งที่งูลอกคราบมันจะเกิดชีวิตใหม่ มีพลังอันใหม่เกิดขึ้น คล้ายๆ กับว่ามันได้ทิ้งตัวเก่า-ความตาย ออกไป แล้วเกิดชีวิตอันใหม่ เพราะฉะนั้นงูจึงเป็นสัญลักษณ์ของพลังชีวิต ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เราก็พบงูเป็นพลังของชีวิตหรือพลังทางโลกเหมือนกัน ด้วยเหตุดังนั้นงูจึงเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ด้วย ทั้งในอินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ถ้าในอินเดียเรื่องที่เราคุ้นเคยอย่างดีก็คือ พระนารายณ์บรรทมสินธุ์บนหลังนาค ทำไมพระนารายณ์ถึงได้บรรทมสินธุ์บนหลังนาค เพราะว่าตัวท่านเองจริงๆ แล้วเป็นพระเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์ การเกิดความรุ่งเรือง ท่านมีเมียคือพระลักษมี พระลักษมีเป็นเทพีแห่งโชคลาภ ในชุมชนก่อนอารยันมีภาพของเทวดาผู้หญิงหรือเทพี ซึ่งในเวลาต่อมาเมื่อพวกอารยันเข้ามายึดครองอินเดียแล้ว เทพีผู้หญิงที่เป็นของชนพื้นเมืองในอินเดียก่อนหน้าอารยันเข้ามาก็จะค่อยๆ แปลงจนกลายเป็นพระลักษมีในที่สุด มันมีภาพที่อยู่ในหินที่พบในอารยธรรมก่อนพวกอารยันว่าเทพีผู้หญิงองค์นี้เป็นเทพีแห่งธัญพืช เป็นเทพีแห่งปศุสัตว์ ก็คือเทพีของทรัพย์ และทรัพย์ในสังคมเกษตรยังชีพจะเป็นไรไปได้นอกจากธัญพืช ปศุสัตว์และอื่นๆ เทพีองค์นี้เองก็คือเทพีแห่งโชคลาภ คือพระศรีที่เรารู้จักในภายหลัง ด้วยเหตุดังนั้นพระวิษณุจึงต้องนอนบนหลังงู เพราะงูเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ ในขณะเดียวกันงูก็เป็นสัญลักษณ์ของน้ำซึ่งก็เป็นความอุดมสมบูรณ์อีกอย่างหนึ่ง

ในอินเดียรวมถึงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เราจะพบเสมอว่า งู หรือ นาค ก็แล้วแต่ จะเป็นใหญ่ในน้ำเสมอ และอย่าลืมนะครับ ตัวน้ำเองก็เป็นความอุดมสมบูรณ์ด้วย ในแถวบ้านเราก็มีตำนานเกี่ยวกับนาคและน้ำอยู่เยอะแยะเต็มไปหมด แม่น้ำโขงก็เกิดจากการที่นาคชอนไชให้เกิดขึ้นมา อันนี้ก็คงทราบกันอยู่แล้ว

สัญลักษณ์ของน้ำอีกอย่างหนึ่งก็คือ ดอกบัว ท่านคงจะทราบกันอยู่แล้วว่าเมียของพระวิษณุหรือพระลักษมี ท่านมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า ปัทมา ซึ่งก็คือดอกบัวนั่นเอง ดอกบัวกับน้ำเป็นเรื่องเดียวกัน อันนี้ก็เข้าใจได้ง่ายเพราะว่าบัวเกิดในน้ำ แต่ว่าคติเรื่องบัวเป็นตัวแทนของน้ำ น้ำเป็นตัวแทนของความอุดมสมบูรณ์ ไม่ได้พบเฉพาะในอินเดียเท่านั้น แต่พบโน่นเลยตั้งแต่ตะวันออกกลางมาเลย แล้วเวลาพูดถึงพระวิษณุ นางปัทมาหรือพระศรี จะพบได้ว่าเวลากำเนิดโลก ฮินดูจะแสดงโดยการมีดอกบัวงอกออกมาจากสะดือของพระวิษณุ เหนือดอกบัวนั้นก็จะมีพระพรหมาซึ่งเป็นผู้สร้างโลกอยู่เหนือดอกบัวอีกทีหนึ่ง นัยหนึ่ง ภาพนี้ก็เป็นภาพที่แสดงว่าโลกถูกสร้างขึ้นโดยการอำนวยความอุดมสมบูรณ์ของพระลักษมีนั่นเอง คือโลกเกิดขึ้นได้ด้วยพระลักษมีหรือผู้หญิงเป็นผู้ให้ความอุดมสมบูรณ์

ทำไมเป็นผู้หญิง เดี๋ยวจะได้พูดถึงข้างหน้า เพราะว่าดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้มากเหลือเกินในศิลปะแถบอุษาคเนย์ จะพบดอกบัวในภาพแกะ

สลักเยอะแยะเต็มไปหมด เรามักจะอธิบายเรื่องดอกบัวด้วยคติอินเดียทั้งหมด ว่าดอกบัวเป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้แล้วแต่ แต่ว่าอาจจะไม่ใช่ทั้งหมดก็ได้นะครับ เพราะว่าดอกบัวถูกใช้กว้างขวางมาก ในอุษาคเนย์เองดอกบัวถูกใช้ในสัญลักษณ์อะไร มันอาจจะอธิบายได้อีกอย่างหนึ่งนอกเหนือจากการอธิบายตามคติอินเดีย แต่ว่าต้องหันกลับไปศึกษาวิเคราะห์ประติมากรรมเหล่านี้ให้กว้างขวาง บางทีเราก็จะพบความหมายของดอกบัวอีกชนิดหนึ่งซึ่งไม่พบในอินเดียก็ได้

นอกจากนั้นแล้วงูยังเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นใหญ่บนผืนแผ่นดินด้วย ทั้งในอินเดียและในอุษาคเนย์มันเป็นใหญ่ในน้ำก็จริง ในขณะเดียวกันงูก็เป็นใหญ่บนผืนแผ่นดินด้วย อันนี้ก็ปรากฏในทุกวัฒนธรรมเหมือนกันเรื่องงูเป็นใหญ่ในแผ่นดินหรือเป็นเจ้าของแผ่นดิน ที่จริงดินกับน้ำเป็นเรื่องเดียวกัน มันไม่ได้ขัดแย้งอะไรกันเลย คาล ยุง เสนออะไรอย่างหนึ่งซึ่งผมเห็นว่าน่าสนใจเหมือนกัน เขาบอกว่า ธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งพบทั้งในตะวันออกกลางและในเอเชียเหมือนกัน ดิน น้ำ ลม ไฟ อาจจะแบ่งได้ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ลม ไฟ เป็น active คือถ้าเป็น ลม เมื่อไร มันก็ต้องเคลื่อนที่ ถ้ามันอยู่นิ่งๆ เราก็ไม่เรียกว่าลม ไฟก็เหมือนกันมันเป็นตัวกระทำ ในขณะที่ดินกับน้ำเป็นตัวถูกกระทำหรือเป็นตัว passive

ด้วยเหตุดังนั้น คาล ยุง จึงอธิบายว่าจะพบเสมอในหลายวัฒนธรรมว่าเวลาพูดถึงดินกับน้ำจะแทนที่ด้วยสัญลักษณ์ของเพศหญิง คือไม่ได้บอกว่ามันเป็นผู้หญิงนะครับ มันจะเป็นหรือไม่เป็นก็แล้วแต่เถิด แต่ว่าจะใช้สัญลักษณ์เพศหญิง ในขณะที่ลมกับไฟเป็นสัญลักษณ์ของเพศชาย เพราะในความคิดของคน เพศชายเป็นฝ่ายกระทำ ส่วนเพศหญิงเป็นฝ่ายถูกกระทำหรือ passive อยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น ดินกับน้ำจึงเป็นสิ่งเดียวกัน เป็นเรื่องเดียวกันในความคิดของคนสมัยโบราณ

ที่นี้ผมขอออกนอกเรื่องไปนิดหนึ่ง คือเรื่องของ ครุฑ เพื่อจะชี้ถึงความแตกต่างระหว่างอินเดียกับอุษาคเนย์ คืองูเป็นสัญลักษณ์ของแผ่นดินเป็นพลังชีวิตเป็นเรื่องของโลกนี้ ส่วนนกเป็นสัญลักษณ์ของฟากฟ้า หรือสัญลักษณ์ของที่สูงด้วยเหตุดังนั้น เราจะพบว่านกกับงูทั้งโลก ไม่ว่าจะในตะวันออกกลาง ในยุโรป และในเอเชีย นกกับงูจะอยู่ฝ่ายตรงข้ามกันเสมอ เป็นสัญลักษณ์ของความขัดแย้ง เมื่อไรมีนกกับงูเมื่อนั้นเป็นสัญลักษณ์ของความขัดแย้ง อันนี้

พบได้เก่าแก่มาก มีภาพสลักของพวกสุเมอเรียนในตะวันออกกลาง ที่มีภาพความขัดแย้งของนกกับงูมานานมาก คนชาวพื้นเมืองในอินเดียก่อนหน้าที่ชาวอารยันจะเข้ามา ก็พบภาพแสดงความแตกต่าง ความอยู่ตรงกันข้ามของนกกับงูเหมือนกัน

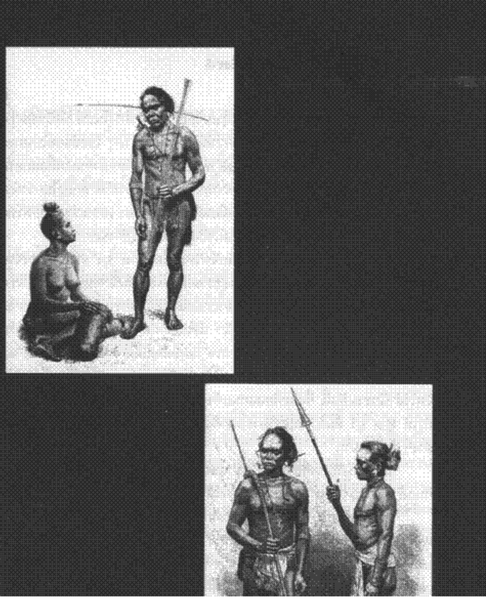
แต่เท่าที่ผมเข้าใจซึ่งอาจจะผิดนะครับ คือ ผมไม่พบสัญลักษณ์นกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตรงกันข้ามกับงู ยกเว้นจากที่เราไปเอาจากอินเดีย พระวิษณุนอนบนหลังนาค ขี่รถเก๋งเป็นครุฑ แต่ว่าสิ่งที่เราสงสัยคือตอนที่ท่านขี่รถเก๋งมาจอด แล้วรถเก๋งไม่ทันมาหม่ำที่นอนบ้างหรือ แต่ว่ามันไม่หม่ำกันด้วยเหตุผลที่ว่า นาคตัวที่ท่านนอนเป็นนาคตัวที่ท่านเอามือไปสัมผัสแล้วเมื่อสมัยที่ท่านเป็นพระกฤษณะ ท่านปราบนาคแล้วท่านก็เอามือไปสัมผัสหัวมัน สิ่งที่พระวิษณุสัมผัสแล้ว ครุฑไม่กิน ก็เลยทำให้เบนซ์ของท่านก็ยังอยู่ได้ ที่นอนก็ยังอยู่ได้ ทั้งสองฝ่าย สัญลักษณ์ครุฑยุดนาคเป็นสัญลักษณ์แสดงความเป็นใหญ่ของพระวิษณุ คือ เหนือทั้งแผ่นดิน เหนือทั้งผืนฟ้า คือจักรวาลนั่นเอง แล้วสัญลักษณ์ครุฑยุดนาค ทั้งหมดนี้เอามาจากอินเดียทั้งนั้น เราอาจเอามาเขียนใหม่ มาแต่งให้มันเป็นไทยๆ แต่ว่ามันไม่พบในสัญลักษณ์แบบเก่าที่เรามีอยู่

ในคติอินเดีย ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ตาม นาคสามารถแปลงตัวได้ แต่ผมอาจจะผิดอีกเหมือนกันนะครับ เท่าที่ผมเห็น ความต่างมันมีตรงที่ว่านาคแขกชอบแปลงตัวเป็นผู้ชาย เป็นต้นว่าในพุทธศาสนาในเรื่องนาคไปขอบวช หลังจากที่เสด็จประทับใต้ต้นมุจลินทร์เป็นเวลาเจ็ดวัน ฝนตก นาคแผ่พังพานบังเสร็จ นาคก็แปลงตัวเป็นผู้ชายมาขอบวช แต่นาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะแปลงตัวเป็นผู้หญิง อันนี้ดูเหมือนจะขัดแย้งหรือตรงข้ามกัน แต่ในความเป็นจริงแล้วมันไม่ค่อยต่างกันเท่าไรนะครับ เป็นเรื่องของวิธีคิดเกี่ยวกับ gender หรือเพศสภาพ แต่ละวัฒนธรรมอยากสะท้อนอำนาจออกมาเป็นรูปธรรม คุณจะเล่าเรื่อง จะเขียนภาพเรื่องของอำนาจอย่างไร วัฒนธรรมหนึ่ง (แขกอารยัน) มองอำนาจเป็นเพศชาย ขณะที่คนแบบพวกเราในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มองอำนาจเป็นเพศหญิง มันก็แค่นั้นเอง แต่จริงๆ แล้วไม่ว่าเพศหญิงหรือเพศชายก็ตามแต่ ไม่ได้แปลว่าอำนาจคือผู้หญิง อำนาจคือผู้ชาย ไม่ใช่นะครับ แต่มีลักษณะเป็นเพศหญิงกับมีลักษณะเป็นเพศชายเท่านั้นเอง

นาค : "คนเปลือย" ดึกดำบรรพ์

ชาติพันธุ์พื้นเมืองอุษาคเนย์

ศาสตราจารย์ ดร. **นิธิ เอียวศรีวงศ์**



กราบขมัสการพระคุณเจ้า สวัสดีท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน ความรู้ทั้งหมดที่ผมมีเกี่ยวกับเรื่องนาคเป็นความรู้ที่ได้มาจากคุณสุจิตต์ ซึ่งก็ได้พิมพ์ในที่ต่างๆ เยอะแยะไปหมด ฉะนั้นท่านในที่นี้ก็รู้เรื่องนาคเท่าๆ กับผม มีอีกเรื่องหนึ่งที่คุณสุจิตต์ยังไม่ได้พิมพ์คือเรื่องของ นางนาค ในฐานะที่ผมเป็นคนพระโขนง คุณสุจิตต์ก็บอกไม่เอา จึงต้องกลับมาพูดเรื่องนาค ก็พยายามจะหาเรื่องซึ่งคุณสุจิตต์ยังไม่ได้เอาไปพิมพ์ไว้ที่ไหนหรือยังไม่ได้เขียนไว้ที่ไหนเพื่อจะให้ไม่ซ้ำกับสิ่งที่เป็นความรู้ของทุกท่านที่อยู่ในที่นี้อยู่แล้ว

ผมขอเริ่มต้นด้วยเรื่องที่อาจจะเครียดสักหน่อย คืออย่างนี้ครับ สิ่งที่จะ

ศึกษาวัฒนธรรมของเขา จะมีนักมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียงในแนวนี้เป็นต้นว่า เจมส์ เฟรเซอร์ ที่ศึกษาวัฒนธรรมความเชื่อของคนต่างๆ เยอะแยะไปหมด เพื่อจะไปศึกษาหาสิ่งที่เรียกว่า **savage mind** คือ วิธีคิดของคนป่าเถื่อนก่อนจะเข้าสู่อารยธรรม เพราะอารยธรรมต่างหากที่ทำให้เราต่างกัน ลึกลงไปกว่าผิวหน้าที่เรียกว่าอารยธรรม มนุษย์เราเหมือนกันหมดทั้งโลก เพราะว่าเขาต้องการค้นหาสิ่งที่เป็นเนื้อหนังแท้ของมนุษย์ไม่ใช่สิ่งที่เคลือบอยู่ข้างนอก

อีกคนหนึ่งที่มีชื่อเสียง เป็นนักจิตวิทยาชื่อ คาล ยุง เขาเชื่อเรื่องจิตไร้สำนึก แม้แต่เราทุกคนซึ่งอยู่ในอารยธรรมแล้วในทุกวันนี้ พฤติกรรมของเราที่ไม่รู้สึกตัว เราทำตามจิตไร้สำนึกของเรามาก แต่เราอธิบายไม่ได้เพราะมันไม่อยู่ในความทรงจำหรืออยู่ในสำนึก แต่เนื่องจากว่าเราเป็นมนุษย์ที่เหมือนกันบางอย่าง จึงมีสิ่งที่เรียกว่า **collective unconscious** - จิตไร้สำนึกร่วม ไม่ว่าคนดำ คนขาว คนแอฟริกา คนที่ยังป่าเถื่อนอยู่ คนที่เจริญแล้ว ก็มีจิตไร้สำนึกร่วมอันนี้ ซึ่งสะท้อนแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์เหมือนกัน ก็เลยทำให้ คาล ยุง หันไปศึกษาเรื่องของคติและสัญลักษณ์ที่คนโบราณใช้ในสังคมต่างๆ จำนวนมาก

อันนี้เป็นวิธีคิดที่ปัจจุบันนักมานุษยวิทยาที่ยังหายใจได้ทั้งหลายไม่สนใจกันแล้วนะครับ เพราะว่ามันก้ากึ่งมากแล้ว

อย่างไรก็ตาม นี่คือพื้นฐานการศึกษาของท่านเจ้าคุณอนุมานราชธน ถ้าหากว่าเราอ่านหนังสือของท่านเราจะพบว่า ท่านพูดเสมอว่าความแตกต่างของมนุษย์อยู่ที่ผิวหนังเท่านั้น ถ้าสะกิดผิวหนังลงไปแล้วจะพบว่ามันมีเนื้อแดงๆ เหมือนกันหมดไม่มีอะไรต่างกัน อันนี้คือความคิดแบบนี้ที่ผมพูดถึง กลุ่มนี้

ในภูมิภาคบ้านเรา ผมคิดว่ามันมีอยู่ 2 อย่าง

1. อย่างหนึ่งก็แน่นอนมาจากอินเดีย ซึ่งใช้เป็นคำอธิบายอะไรก็แล้วแต่ที่เกี่ยวกับงู เรามักจะเอาคติมาจากอินเดียมาอธิบายบ่อยๆ

2. อันที่สองเป็นคติที่มีอยู่ในพื้นเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มานานแล้ว

ทั้งสองแนวคิดนี้ไม่ว่าจะมาจากอินเดียหรือมาจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เองก็ตาม มีบางส่วนที่คล้ายกัน แต่ก็มีบางส่วนที่ต่างกันอยู่ด้วย แต่ว่าในตอนหลังมันจะเข้ามาผสมปนเปพัวพันกันไปมาระหว่างอินเดียกับพื้นเมืองจนบางทีเราลืมไปเลยว่ามันยังมีคติเกี่ยวกับงูที่เป็นของพื้นเมืองหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เองอยู่ด้วย เพราะฉะนั้นเวลาเราพูดเรื่องนาคเราก็มักจะนิยมยกจากพระไตรปิฎกบ้าง จากคัมภีร์ในศาสนาพุทธอื่นบ้าง จากปุราณะของฮินดูบ้าง เพื่อมาอธิบายเรื่องของงู โดยลืมไปว่ามันยังมีอีกคติหนึ่ง คือคติของภูมิภาคอุษาคเนย์นี่แหละ

ในทางวิชาการเกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่เราพูดถึง อย่างที่ คาล ยุง ศึกษา ก็ตามหรือที่เฟรเซอร์ศึกษาก็ตาม หรือที่คนอื่นๆ ศึกษา เขาพยายามไปดูเรื่องสัญลักษณ์ของชาติโบราณต่างๆ เขาพบว่างูถูกใช้ในหลายชาติ หลายวัฒนธรรมมาก เพื่อเป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนของหลายอย่างมากอีกเหมือนกัน

ถามว่า งู ถูกใช้เป็นตัวแทนของอะไรได้บ้าง ก็จะพบความหมายหลากหลายมากมาย ทั้งในโลกตะวันตกคือฝรั่ง ตะวันออกกลาง และในโลกตะวันออกคือในเอเชียด้วย สัญลักษณ์เหล่านี้บางทีก็ขัดแย้งกันเอง เช่น งู เป็นสัญลักษณ์ของความดีก็ได้ เป็นสัญลักษณ์ของความชั่วก็ได้

เพราะว่า งู มีความหลากหลายในการทำตัวให้เป็นอย่างอื่น การเป็นอย่างอื่น

ในทางโลกมากก็ทำให้เราห่างออกไปจากทางธรรม ฉะนั้น งูก็เป็นสัญลักษณ์ของความไม่ดีด้วย คือเมื่อใดที่เราพูดถึงงูในความหมายของพลังทางโลกเพื่อเปรียบเทียบกับสัญลักษณ์ทางธรรม งูก็กลายเป็นของไม่ดี แต่ถ้าเราพูดถึงงูเฉยๆ โดยไม่คิดถึงทางธรรมงูก็กลายเป็นของดี นี่ก็เป็นเหตุผลว่าทำไมเวลาเราอ่านไบเบิลทำไมสัตว์จึงไม่เป็นจิ้งหรีดที่มาหลอกอีฟให้กินแอปเปิ้ล ทำไมต้องเป็นงู เพราะว่างูเป็นสัญลักษณ์ของพลังทางโลกที่จะมาต่อสู้กับพลังของคำสั่งของพระเจ้าที่เป็นพลังทางธรรม

เพราะฉะนั้น งูจึงถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของสิ่งที่ชั่วก็มากอยู่แยะมาก

งูเป็นสัญลักษณ์ของการรักษาพยาบาลก็ได้ เพราะว่ามันเป็นพลังชีวิต เพราะฉะนั้นงูก็ยอมให้พลังแก่คนเจ็บป่วยให้ฟื้นขึ้นมา นั่นเป็นเหตุผลที่ทำให้ทางการแพทย์จึงใช้งูเป็นสัญลักษณ์จนกระทั่งถึงทุกวันนี้ แต่ในขณะเดียวกันงูก็กัดคนตาย งูทำลายสัตว์อื่นๆ ที่เป็นเหยื่อเป็นอาหารของมัน ฉะนั้นงูจึงเป็นสัญลักษณ์ของการทำลายด้วย [จะเห็นว่า] ใช้งูเป็นสัญลักษณ์ของการทำลายก็ได้ ใช้งูเป็นสัญลักษณ์การรักษาก็ได้ ฉะนั้นงูที่ คล้องคอพระศิวะเป็นสายสังโยชน์ของพระศิวะจึงมีความหมายเหลื่อมล้ำซ้ำซ้อนกัน และพระศิวะเองก็มีความหมายเหลื่อมล้ำ เพราะท่านก็เป็นพระผู้เป็นเจ้าแห่งการทำลายและในการทำลายนั้นก่อให้เกิดสิ่งใหม่ขึ้น ก็เป็นพระผู้เป็นเจ้าแห่งการสร้างสรรค์ด้วย ฉะนั้นจะหาสัตว์อะไรที่จะเป็นสัญลักษณ์ของพระศิวะที่ดีไปกว่างูที่เป็นสายคล้องตามวรรณของพระศิวะ ก็คงจะไม่มี

ที่นี้ที่พบในอินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่พบตรงกันก็คือว่า งูถูกใช้ในอินเดียเป็นสัญลักษณ์ของพลังชีวิตแน่นอน เพราะว่างูสามารถลอก

จริงๆ แล้วเป็นพระเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์ การเกิดความรุ่งเรือง ท่านมีเมียคือพระลักษมี พระลักษมีเป็นเทพีแห่งโชคลาภ ในชุมชนก่อนอารยันมีภาพของเทวดาผู้หญิงหรือเทพี ซึ่งในเวลาต่อมาเมื่อพวกอารยันเข้ามายึดครองอินเดียแล้ว เทพีผู้หญิงที่เป็นของชนพื้นเมืองในอินเดียก่อนหน้าอารยันเข้ามาก็จะค่อยๆ แปลงจนกลายเป็นพระลักษมีในที่สุด มีมีภาพที่อยู่ในหินที่พบในอารยธรรมก่อนพวกอารยันว่าเทพีผู้หญิงองค์นี้เป็นเทพีแห่งธัญพืช เป็นเทพีแห่งปศุสัตว์ ก็คือเทพีของทรัพย์ และทรัพย์ในสังคมเกษตรยังชีพจะเป็นไรไปได้นอกจากธัญพืช ปศุสัตว์และอื่นๆ เทพีองค์นี้องก็คือเทพีแห่งโชคลาภ คือพระศรีที่เรารู้จักในมายหลัง ด้วยเหตุดังนั้นพระวิษณุจึงต้องนอนบนหลังงู เพราะงูเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ ในขณะเดียวกันงูก็เป็นสัญลักษณ์ของน้ำซึ่งก็เป็นความอุดมสมบูรณ์อีกอย่างหนึ่ง

ในอินเดียรวมถึงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เราจะพบเสมอว่า งู หรือ นาค ก็แล้วแต่ จะเป็นใหญ่ในน้ำเสมอ และอย่าลืมนะครับ ตัวน้ำเองก็เป็นความอุดมสมบูรณ์ด้วย ในแถวบ้านเราก็มีตำนานเกี่ยวกับนาคและน้ำอยู่เยอะแยะเต็มไปหมด แม่น้ำโขงก็เกิดจากการที่นาคชอนไชให้เกิดขึ้นมา อันนี้ก็คงทราบกันอยู่แล้ว

สัญลักษณ์ของน้ำอีกอย่างหนึ่งก็คือ ดอกบัว ท่านคงจะทราบกันอยู่แล้วว่าเมียของพระวิษณุหรือพระลักษมี ท่านมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า ปัทมา ซึ่งก็คือดอกบัวนั่นเอง ดอกบัวกับน้ำเป็นเรื่องเดียวกัน อันนี้ก็เข้าใจได้ง่ายเพราะว่าบัวเกิดในน้ำ แต่ว่าคติเรื่องบัวเป็นตัวแทนของน้ำ น้ำเป็นตัวแทนของความอุดมสมบูรณ์ ไม่ได้พบเฉพาะในอินเดียเท่านั้น แต่พบโน่นเลยตั้งแต่ตะวัน

สลักเยอะแยะเต็มไปหมด เรามักจะอธิบายเรื่องดอกบัวด้วยคติอินเดียทั้งหมดว่าดอกบัวเป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้แล้วแต่ แต่ว่าอาจจะไม่ใช่ทั้งหมดก็ได้นะครับ เพราะว่าดอกบัวถูกใช้กว้างขวางมาก ในอุษาคเนย์เองดอกบัวถูกใช้ในสัญลักษณ์อะไรมันอาจจะอธิบายได้อีกอย่างหนึ่งนอกเหนือจากการอธิบายตามคติอินเดีย แต่ว่าต้องหันกลับไปศึกษาวิเคราะห์ประติมากรรมเหล่านี้ให้กว้างขวาง บางทีเราก็จะพบความหมายของดอกบัวอีกชนิดหนึ่งซึ่งไม่พบในอินเดียก็ได้

นอกจากนั้นแล้วงูยังเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นใหญ่บนผืนแผ่นดินด้วย ทั้งในอินเดียและในอุษาคเนย์มันเป็นใหญ่ในน้ำก็จริง ในขณะเดียวกันงูก็เป็นใหญ่บนผืนแผ่นดินด้วย อันนี้ก็ปรากฏในทุกวัฒนธรรมเหมือนกันเรื่องงูเป็นใหญ่ในแผ่นดินหรือเป็นเจ้าของแผ่นดิน ที่จริงดินกับน้ำเป็นเรื่องเดียวกัน มันไม่ได้ขัดแย้งอะไรกันเลย คาล ยุง เสนออะไรอย่างหนึ่งซึ่งผมเห็นว่าน่าสนใจเหมือนกัน เขาบอกว่า ธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งพบทั้งในตะวันออกกลางและในเอเชียเหมือนกัน ดิน น้ำ ลม ไฟ อาจจะแบ่งได้ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ลม ไฟ เป็น **active** คือถ้าเป็น ลม เมื่อไร มันก็ต้องเคลื่อนที่ ถ้ามันอยู่นิ่งๆ เราก็ไม่เรียกว่าลม ไฟก็เหมือนกันมันเป็นตัวกระทำ ในขณะที่ดินกับน้ำเป็นตัวถูกกระทำหรือเป็นตัว **passive**

ด้วยเหตุดังนั้น คาล ยุง จึงอธิบายว่าจะพบเสมอในหลายวัฒนธรรมว่าเวลาพูดถึงดินกับน้ำจะแทนที่ด้วยสัญลักษณ์ของเพศหญิง คือไม่ได้บอกว่ามันเป็นผู้หญิงนะครับ มันจะเป็นหรือไม่เป็นก็แล้วแต่เถิด แต่ว่าจะใช้สัญลักษณ์เพศหญิง ในขณะที่ลมกับไฟเป็นสัญลักษณ์ของเพศชาย เพราะในความคิดของคน เพศชายเป็นฝ่ายกระทำ ส่วนเพศหญิงเป็นฝ่ายถูกกระทำหรือ **passive** อยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น ดินกับน้ำจึงเป็นสิ่งเดียวกัน เป็นเรื่องเดียวกันในความคิดของคนสมัยโบราณ

ที่นี้ผมขอออกนอกเรื่องไปนิดหนึ่ง คือเรื่องของ ครุฑ เพื่อจะชี้ถึงความแตกต่างระหว่างอินเดียกับอุษาคเนย์ คืองูเป็นสัญลักษณ์ของแผ่นดินเป็นพลังชีวิตเป็นเรื่องของโลกนี้ ส่วนนกเป็นสัญลักษณ์ของฟ้าฝน หรือสัญลักษณ์ของที่สูงด้วยเหตุดังนั้น เราจะพบว่านกกับงูทั้งโลก ไม่ว่าจะในตะวันออกกลาง ในยุโรป และในเอเชีย นกกับงูจะอยู่ฝ่ายตรงข้ามกันเสมอ เป็นสัญลักษณ์ของความขัดแย้ง เมื่อไรมีนกกับงูเมื่อนั้นเป็นสัญลักษณ์ของความขัดแย้ง อันนี้

พบได้เก่าแก่มาก มีภาพสลักของพวกสุเมอเรียนในตะวันออกกลาง ที่มีภาพความขัดแย้งของนกกับงูมานานมาก คนชาวพื้นเมืองในอินเดียก่อนหน้าที่ชาวอารยันจะเข้ามา ก็พบภาพแสดงความแตกต่าง ความอยู่ตรงกันข้ามของนกกับงูเหมือนกัน

แต่เท่าที่ผมเข้าใจซึ่งอาจจะผิดนะครับ คือ ผมไม่พบสัญลักษณ์นกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตรงกันข้ามกับงู เขาเน้นจากที่เราไปเอาจากอินเดีย พระวิษณุนอนบนหลังนาค ชีวรเก่งเป็นครุฑ แต่ว่าสิ่งที่เราสงสัยคือตอนที่ท่านชีวรเก่งมาจอด แล้วรถเก่งไม่ทันมาหม่าที่นอนบ้างหรือ แต่ว่ามันไม่หม่ากันด้วยเหตุผลที่ว่า นาคตัวที่ท่านนอนเป็นนาคตัวที่ท่านเอามือไปสัมผัสแล้วเมื่อสมัยที่ท่านเป็นพระกฤษณะ ท่านปราบนาคแล้วท่านก็เอามือไปสัมผัสหัวมัน สิ่งที่พระวิษณุสัมผัสแล้ว ครุฑไม่กิน ก็เลยทำให้เบนซ์ของท่านก็ยังอยู่ได้ ที่นอนก็ยังอยู่ได้ ทั้งสองฝ่าย สัญลักษณ์ครุฑยุดนาคเป็นสัญลักษณ์แสดงความเป็นใหญ่ของพระวิษณุ คือ เหนือทั้งแผ่นดิน เหนือทั้งฝนฟ้า คือจักรวาลนั่นเอง แล้วสัญลักษณ์ครุฑยุดนาค ทั้งหมดนี้เอามาจากอินเดียทั้งนั้น เราอาจเอามาเขียนใหม่ มาแต่งให้มันเป็นไทยๆ แต่ว่ามันไม่พบในสัญลักษณ์แบบเก่าที่เรามีอยู่

ในคติอินเดีย ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ตาม นาคสามารถแปลงตัวได้ แต่ผมอาจจะผิดอีกเหมือนกันนะครับ เท่าที่ผมเห็น ความต่างมันมีตรงที่ว่านาคแยกชอบแปลงตัวเป็นผู้ชาย เป็นต้นว่าในพุทธศาสนาในเรื่องนาคไปขอบวช หลังจากที่เสด็จประทับใต้ต้นมุจลินทร์เป็นเวลาเจ็ดวัน ฝนตก นาคแผ่พังพานบังเสร็จ นาคก็แปลงตัวเป็นผู้ชายมาขอบวช แต่นาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะแปลงตัวเป็นผู้หญิง อันนี้ดูเหมือนจะขัดแย้งหรือตรงข้ามกัน แต่ในความเป็นจริงแล้วมันไม่ค่อยต่างกันเท่าไรนะครับ เป็นเรื่องของวิธีคิดเกี่ยวกับ **gender** หรือเพศสภาพ แต่ละวัฒนธรรมอยากสะท้อนอำนาจออกมาเป็นรูปธรรม คุณจะเล่าเรื่อง จะเขียนภาพเรื่องของอำนาจอย่างไร วัฒนธรรมหนึ่ง (แขกอารยัน) มองอำนาจเป็นเพศชาย ขณะที่ตนแบบพวกเราในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมองอำนาจเป็นเพศหญิง มันก็แค่นั้นเอง แต่จริงๆ แล้วไม่ว่าเพศหญิงหรือเพศชายก็ตามแต่ ไม่ได้แปลว่าอำนาจคือผู้หญิง อำนาจคือผู้ชาย ไม่ใช่นะครับ แต่มีลักษณะเป็นเพศหญิงกับมีลักษณะเป็นเพศชายเท่านั้นเอง

และอันนี้คือที่มาของนางนาค คือของเราเวลาพูดถึงนาคมันจะเป็นนางนาคบ่อยๆ เพราะว่ามันเป็นตัวแทนของเจ้าของแผ่นดิน ซึ่งก็คืออำนาจทางโลกนั่นเอง เป็นตัวแทนของน้ำ เป็นตัวแทนของความอุดมสมบูรณ์ ทั้งหมดเหล่านี้เราแสดงภาพมันออกมาด้วยสัญลักษณ์ที่มันเป็นเพศหญิง

ทีนี้ตอนนี้ก็ขอพูดสิ่งที่นักวิชาการพูดถึง **model type** หรือภาพจำลองที่มันไม่จริง แต่นักวิชาการสำนักหนึ่งเชื่อว่าคุณต้องสร้างภาพจำลองที่ไม่จริงขึ้นไว้ เพื่อที่คุณจะได้จับความจริงที่อยู่ตรงกลางได้ นี่ก็เป็นวิธีคิดอย่างหนึ่งในวงวิชาการซึ่งในปัจจุบันก็อาจจะไม่ใช้กันแล้ว แต่ว่าสมัยหนึ่งเขาก็ใช้กันอยู่ เช่น เวลาคุณคิดว่าสีเขียวคืออะไร คุณต้องสร้างภาพสุดโต่งคือสีน้ำเงินกับสีเหลืองเอาไว้ คุณจะได้มองเห็นสิ่งที่อยู่ตรงกลางๆ ซึ่งก็คือความจริง ส่วนสีเหลืองกับสีน้ำเงินไม่มีจริงในโลกแต่ว่าเพื่อจะจับสัมผัสกับความจริงได้คุณต้องสร้างสิ่งที่สุดโต่งสองข้างขึ้นมา สิ่งสุดโต่งสองข้างอันหนึ่งที่ทางมานุษยวิทยาพูดกันก็คือสิ่งสุดโต่งที่เรียกว่า **patriarchy** หรือปิตาธิปไตย คือมันไม่มีจริงหรอก สังคมที่ให้อำนาจแก่พ่อล้นเหลือไม่มีจริงหรอก ในความเป็นจริงมันไม่มีแต่คุณต้องสร้างสุดโต่งไว้อันหนึ่ง กับอีกอันหนึ่งที่เรียกว่า มาตาธิปไตย หรือ **matriarchy** สังคมที่ให้อำนาจแก่ผู้หญิงไว้สุดโต่ง ความจริงก็คือว่ามันจะต้องอยู่ตรงกลาง อาจจะบางสังคมเอียงไปทางข้างหนึ่งบ้าง ให้อำนาจแก่พ่อไว้มาก บางสังคมก็เอียงไปทางให้อำนาจแก่แม่ไว้มาก

คำว่าอำนาจในที่นี้หมายถึงการนับโคตรตระกูลทางสายพ่อหรือนับโคตรตระกูลทางสายแม่ อำนาจในการจัดการทรัพย์สมบัติคุณยกให้ใครจัดการมาก ยกให้ใครจัดการน้อย เป็นต้น จะบอกว่าผู้หญิงไม่มีอำนาจในการจัดการทรัพย์สมบัติเลยไม่มีหรอก ในทุกสังคมมันมีบ้าง แต่มีมากมีน้อยเท่านั้นเอง เป็นต้น ความสัมพันธ์ทางครอบครัวเช่นอยู่ภายใต้การกำกับของพ่อหรืออยู่ภายใต้การกำกับของแม่ เป็นต้น สืบสิทธิทางมรดก สืบทางสายพ่อหรือสืบทางสายแม่ ตำแหน่งสาธารณะต้องเป็นผู้หญิงหรือต้องเป็นผู้ชาย อะไรเหล่านี้เป็นต้น นี่ก็เป็นวิธีคิดอันหนึ่ง

ที่ผมพูดสิ่งนี้ขึ้นมาเพราะว่าบางทีเราจะพูดถึงการเป็นสังคมมาตาธิปไตยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งผมก็เห็นด้วยนะครับว่าสังคมเราเป็นมาตาธิปไตย มันมีส่วนที่เอียงไปทางผู้หญิงมากกว่าสังคมตามรูปแบบอุดมคติที่เรา

รับมาจากอินเดีย คืออินเดียกับจีนนี่เรียกว่าโคตรปิตาธิปไตยเลย คือให้อำนาจแก่ผู้ชายค่อนข้างมาก แต่ว่าพื้นเดิมของสังคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ค่อนข้างเอียงไปทางด้านมาตาธิปไตย หรือให้บทบาทแก่ผู้หญิงมากกว่าอุดมคติของพวกฮินดูอย่างมากมายทีเดียว

สิ่งที่มันเป็นจริงมากกว่าและนักมานุษยวิทยาพูดถึงคือ **matrilineal patrilineal** คือสืบสิทธิจากสายพ่อหรือแม่ โดยผู้หญิงหรือผู้ชาย ซึ่งเราจะพบว่าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มันจะเอียงไปทางด้านผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย คือหมายความว่าถ้ามันมีตรงกลาง มันจะเอียงมาทางผู้หญิงมากกว่า

นักประวัติศาสตร์สมัยก่อนเวลาพูดถึงการเข้ามาของวัฒนธรรมอินเดียชอบนึกถึงแขกที่ไว้หนวดรุงรังหรือว่าโกนหัวนุ่งเหลืองอะไรก็แล้วแต่ ที่เป็นแขกเลย แล้วก็มาตั้งสอนศาสนาที่นี่เหมือนกับคล้ายๆ เปิด **international school** คือคล้ายๆ กับดินแดนแถบนี้รู้จักอินเดียโดยตรง ซึ่งผมคิดว่าไม่ใช่ เรารู้จักอินเดียโดยตรงน้อยมาก

อินเดียที่เรารู้จักคือแขกขายถั่วมันๆ พูดง่ายๆ คือพ่อค้า ซึ่งไม่สามารถเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมชั้นสูงของอินเดียได้ พ่อค้าอินเดียเดินทางมาที่นี่ไม่ใช่ปัญญาชนอินเดียเดินทางมาที่นี่ เพราะฉะนั้นเรารู้จักอินเดียทางไหน เรารู้จักอินเดียจากตำรา เหมือนเรารู้จักฝรั่งสมัยหนึ่งเรารู้จักฝรั่งจากตำราฝรั่ง ไม่ได้รู้จักฝรั่งตัวจริง คนที่พูดภาษาอังกฤษเก่งๆ ในเมืองไทย พูดเก่งเสียจนฝรั่งไม่เคยพูดแบบนี้ คือพูดถูกต้องเป๊ะ ซึ่งมันไม่ใช่ตัวจริงฝรั่ง ก็เรารู้จักฝรั่งผ่านหนังสือ หนังสือมันเป๊ะนี่นา เราก็เป๊ะตามหนังสือ อย่างนี้เป็นต้น

ผมคิดว่าเราก็รู้จักอินเดียในลักษณะนี้เช่นกัน คือรับผ่านตำรา ไม่ได้รับมาโดยตรงมากนัก แล้วด้วยเหตุดังนั้น เวลาเรารับอินเดียเป็นครู เราจึงเอาปิตาธิปไตยซึ่งมันตรงตามตำราแขกมาเคลือบความเป็นมาตาธิปไตยของเราไว้อย่างมากพอสมควร แต่เคลือบได้ไม่หมด มันก็จะแฝงความเป็นมาตาธิปไตยเอาไว้เยอะแยะไปหมด

กรณีของไทย ตัวอย่างเช่น ในพระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับเรื่องอิสริยศต่างๆ ของเจ้านาย รัชกาลที่ 5 ท่านบอกเลยว่า ราชสกุลต้องสืบทางสายพ่อก็จริงแต่ว่าใครจะได้เป็นเจ้าฟ้า ใครจะได้เป็นพระองค์เจ้า ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับพ่อนะ ขึ้นอยู่กับแม่ เช่นเป็นต้นว่า ถ้าเจ้าฟ้าแต่งงานกับเจ้าฟ้า ถ้าเรานับทาง

สายพ่ออย่างเดียว ลูกก็ต้องเป็นพระองค์เจ้าใช่ไหม ไม่ใช่ เจ้าฟ้าแต่งงานกับเจ้าฟ้าลูกก็ต้องเป็นเจ้าฟ้าอีก เพราะมันขึ้นอยู่กับแม่ว่าแม่เป็นใคร แต่แน่นอนถ้าเจ้าฟ้าไปแต่งงานกับนางอะไรสักคนหนึ่ง ลูกก็ไม่ใช่เจ้าฟ้า คือแม่เป็นตัวกำหนดฐานะของลูก แสดงให้เห็นว่าการสืบสิทธิไม่ได้มาทางสายพ่ออย่างเดียว แต่มาทางสายแม่ด้วย อันนี้ก็เป็นลักษณะมาตาธิปไตยที่มันแฝงอยู่ในอุดมคติปิตาธิปไตยที่เราไปลอกตำราแขกมาสวมเอาไว้ อันนี้เป็นความจริงที่ซ่อนอยู่ตลอดเวลา

ความเป็นมาตาธิปไตยของดินแดนแถบบ้านเรา นักวิชาการสมัยก่อนก็รู้ ไม่ใช่ไม่รู้ แต่ไม่ค่อยให้ความสำคัญ เพราะอยากจะชี้ให้เห็นอิทธิพลอินเดียมากกว่านักวิชาการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็เป็นฝรั่งทั้งนั้น ฝรั่งเหล่านี้ไม่สนใจที่จะชี้ให้เห็นวัฒนธรรมพื้นถิ่นของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่าไร เพราะพอใจที่จะชี้ให้เห็นว่าเราได้รับอิทธิพลของแขกมาอย่างไรบ้าง เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะนักวิชาการเหล่านั้น ศึกษาเอเชียจากอินเดีย คือจริงๆ ไม่ว่าจะเป็นเซเดส์หรือคนอื่น เดิมทีเดียวเขาเป็นนักภารตวิทยา คือเขาเรียนหนังสือมาในฐานะที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านอินเดีย หรืออีกพวกหนึ่งก็เป็นพวกนักจีนศึกษาเรียนมาทางจีนแล้วจะลงมาศึกษาเวียดนามก็จะมองเวียดนามเป็นจีนไปเสียหมด

ในขณะเดียวกันกลุ่มที่มาจากอินเดียก็จะมองไทย เขมร ลาว ให้กลายเป็นแขกไปให้หมด โดยลืมคิดไปว่ามันมีวัฒนธรรมพื้นถิ่นอยู่เดิมซึ่งมีความสำคัญเหมือนกัน การที่ใช้อินเดียมาศึกษามันก็มีประโยชน์แต่มันก็มีโทษด้วยเหมือนกัน เพราะว่ามันทำให้ละเลยส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไป ฉะนั้นถ้าเรามองในทางนี้ ผมคิดว่าเราจะสามารถเข้าใจเรื่องที่นักศึกษารุ่นแรกๆ ตีความไม่ได้ในอีกทางหนึ่งเลย ผมจะพูดสองสามเรื่องนะครับ

เรื่องแรกก็คือเรื่องของนางหลิวเย่ ใครๆ ก็คงรู้นะครับว่าเป็นนิทานเขาเอามาเล่ากำเนิดของอาณาจักรเจิ้นหลา เจิ้นหล้า เจนละ หรืออะไรก็แล้วแต่ ที่เรียกกันแบบไทยๆ ซึ่งก็คือกัมพูชาในเวลาต่อมา ต้นฉบับมันไม่มี หายไปหมดแล้ว เป็นแต่เพียงว่ามีข้อความของมันเป็นเกร็ดๆ ถูกเก็บอยู่ในสารานุกรมบ้างอะไรบ้างของจีนรุ่นหลัง ก็เลยเอาจดหมายเหตุของกังไถ่ซึ่งเขียนในศตวรรษที่ ๘ มาจริงแต่ว่าฉบับมันไม่มี ที่เราเหลือเป็นปลีกๆ ในเวลานี้มันปรากฏอยู่

ในที่อื่นๆ ซึ่งเป็นระยะหลังลงมา กังไถ่ซึ่งได้เข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จริง คือเข้ามาในกัมพูชา เขาเขียนไว้ว่า กำเนิดของอาณาจักรนี้เกิดขึ้นมาจากผู้ชายคนหนึ่งชื่อในภาษาจีน แต่ผมก็อ่านแบบคนไม่รู้ภาษาจีนก็แล้วกันนะครับว่า นายฮุนเทียน ซึ่งได้ศรจากเทพประจำตัว เป็นศรวิเศษ แล้วโดยสารเรือมายังดินแดนแถบเจิ้นหลาหรือกัมพูชาก็พบว่ามีชนพื้นเมือง ซึ่งมีผู้หญิงเป็นหัวหน้าพากันนั่งเรือเข้ามาโจมตีเรือที่มาจากต่างแดนนี้ ฉะนั้นฮุนเทียนจึงชักศรยิงออกไปยังเรือหัวหน้าเผ่าที่กำลังจะมาโจมตี โดนเรือทะลุ หัวหน้าเผ่าซึ่งชื่อหลิวเย่ แปลว่าใบหลิว ก็ตกใจกลัว ก็เลยยอมจำนนต่อฮุนเทียน เขาก็เลยเอามาเป็นเมียเสีย แต่ทีนี้หลิวเย่นั้นแก้ผ้าอยู่ ก็เลยเอาผ้าของตัวผูกมัดอย่างไรก็แล้วแต่ก็โยนไปสวมหัวพอดี ก็กลายเป็นเครื่องนุ่งห่ม เพราะไม่อยากให้เมียแก้ผ้า

เรื่องทั้งหมดนี้ ก็ชัดเจนเลย เป็นเรื่องของการเข้ามาของสิ่งที่เราเรียกว่าอารยธรรม นักศึกษารุ่นนั้นตีความเรื่องนี้ว่า ฮุนเทียนเป็นใคร ความที่เขาอยากจะให้เป็นแขก ก็ตีความว่าฮุนเทียนน่าจะเป็นคนที่ชื่อ เกาณฑินยะ ทำไมต้องชื่อนี้ก็บังเอิญว่าเรื่องทำนองนี้ไปปรากฏอยู่ในจารึกจามปาและใช้ชื่อว่าเกาณฑินยะจริงๆ จึงบอกฮุนเทียนคือเกาณฑินยะแน่

เรื่องในจารึกจามปามีความทำนองเดียวกันเท่านั้น ไม่ใช่เรื่องเดียวกันเป๊ะ

เพราะฉะนั้นถ้าชื่อเกาณฑินยะมันจะมาจากไหนได้ มันก็ต้องมาจากอินเดียถูกไหมครับ ทั้งๆ ที่ศาสตราจารย์ยอร์จ เซเดส์ก็ยอมรับนะครับว่า ฮุนเทียนอาจจะมาจากมลายูก็ได้ หรืออาจจะมาจากหมู่เกาะที่เป็นอินโดนีเซียในปัจจุบันนี้ก็ได้ คือมาจากทางทิศใต้ทางเรือ แต่มาจากทางไหนก็ไม่รู้ ก็กลายเป็นเรื่องเล่าที่แสดงให้เห็นถึงการเข้ามาของอารยธรรมอินเดีย

ภาพที่เราได้ในเรื่องนี้ก็คือว่า คนพื้นเมืองตรงนี้ไม่มีอารยธรรมเลย ขนาดนุ่งผ้ายังไม่มีจะนุ่ง เป็นคนเปลือย เป็นนาค แบบที่คุณสุจิตต์อธิบายไว้ว่านาคมันคือ **nok** คำเดียวกันนี่ คือ **naked** ในภาษาอังกฤษ คือเปลือย คนเปลือย มันไม่มีอารยธรรมเอาเลย แต่จริงๆ นิทานทำนองนี้คือคนที่ไม่มีอารยธรรมแล้วก็มีคนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีอารยธรรมกว่ามาปราบปรามแล้วนำอารยธรรมมาให้ เป็นเรื่องที่เราพบได้กว่าครึ่งโลกกระมัง

ในอินเดียใต้ซึ่งไม่ใช่อารยันก็มีเรื่องทำนองนี้เยอะแยะไปหมด พวกมลายูก็มี พวกปาลวะก็มี แล้วก็อีกหลายดินแดนที่มีนิทานเรื่องทำนองเดียวกันนี้ ในจารึกจามปาที่ผมพูดถึงสักครู่นี้ก็เล่าว่า คนๆ หนึ่งซึ่งชื่อเกาณฑินยะไปได้หลาววิเศษมาอันหนึ่ง แล้วก็อยากสร้างเมืองหลวง จึงได้พุ่งหลาวไป หลายคนคงนึกถึงเรื่องในพงศาวดารก่อนกรุงศรีอยุธยา พุ่งหลาวไปปัก ก็อยากได้ที่ตรงนั้นไปสร้างเมือง จึงได้ไปแต่งงานกับลูกสาวนางนาค อย่างที่บอกเมื่อสักครู่นี้ นาคคือเจ้าของแผ่นดิน แล้วก็ตั้งวงศ์กษัตริย์สืบมา และก็ตั้งเมืองหลวงอยู่ตรงนั้น เป็นตำนานที่เล่าคล้ายกัน ฉะนั้นเรื่องเหล่านี้แทนที่จะไปถามนักประวัติศาสตร์ที่มีความคิดอยู่แล้วว่าทุกอย่างต้องมาจากอินเดียทั้งนั้น ไปถามนักคติชนวิทยาบ้างว่า ถ้าคุณฟังนิทานเรื่องนี้แล้วคุณจะบอกอะไรบ้าง ผมเชื่อว่านักคติชนวิทยาจะบอกว่านี่เป็นนิทานกำเนิดอารยธรรมซึ่งพบไปหมดเลยทั่วทั้งโลก มันมีลักษณะคล้ายกันบางอย่าง คือ นิทานอารยธรรมทั้งหลาย แม้แต่ที่พบในประเทศจีนซึ่งมีลักษณะประหลาดคือมันเกิดขึ้นในตัวมันเองไม่ค่อยเชื่อมโยงกับตะวันออกกลาง ก็ยังมีลักษณะคล้ายกัน

เราจะพบว่าในนิทานกำเนิดอารยธรรมจะมีสิ่งที่ตรงกันก็คือว่า คนที่นำอารยธรรมมาล้วนไม่เคยเป็นคนในพื้นที่เลย มันต้องมาจากที่อื่นเสมอ จะมาจากฟ้าเป็นเทวดาก็ได้ มาจากไหนก็แล้วแต่ที่มันไกลออกไป จะไม่มีวันที่คนที่นำอารยธรรมจะเป็นคนในพื้นที่เป็นอันขาด เป็นคนที่มาจากที่อื่นเสมอ

นิทานเรื่องพระมนูของแขกเองก็ใช่ พระมนูไปได้กฎหมายมาจากไหน โน่นเทาะไปที่ขอบจักรวาลจึงไปลอกที่เทวดาจารึกไว้มาเป็นกฎหมาย คือเมื่อไรที่เป็นอารยธรรม เมื่อนั้นจะไม่มีวันเกิดขึ้นในพื้นที่ของมันเอง แต่ประเด็นว่าทำไมจึงเป็นเช่นนี้ ผมจะไม่อธิบายนะครับ แต่มันมีเหตุผลอธิบายได้ว่าทำไมต้องเป็นเช่นนั้น

ที่น่าสนใจก็คือว่า ในกรณีนางหลิวเย่ ผู้ที่นำอารยธรรมมา มาทางเรือ คือไม่ได้เทาะมาคือมาทางเรือ คือมาจากอีกฝั่งหนึ่งของห้วงน้ำใหญ่ๆ ถามว่าเขาคือใคร ใครมาจากห้วงน้ำใหญ่ๆ หรือมาจากอีกฝั่งของทะเล

ผมอยากจะเดาว่าในส่วนอารยธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ บรรพบุรุษ เพราะถ้าเราย้อนกลับไปถึงกลองมโหระทึก มันมีภาพของการนำวิญญาณคนตายลงเรือ ตั้งแต่สมัยดองซอน หรือดองเซิน มาแล้ว แสดงว่าคนแถวนี้

เชื่อว่าบรรพบุรุษหรือวิญญาณบรรพบุรุษเมื่อตายแล้วจะไปอยู่ในที่ที่หนึ่งที่ต้องผ่านน้ำ ถามว่าผ่านน้ำไปไหน ผมเดาว่าหมายถึงอีกฝั่งหนึ่งของทะเล หรืออีกฝั่งหนึ่งของอะไรที่ไกลมากๆ จริงๆ มันมีสองกลุ่ม อีกกลุ่มหนึ่งเชื่อว่าอยู่ยอดเขา แต่อีกกลุ่มหนึ่งเชื่อว่าอยู่อีกฝั่งหนึ่งของทะเล เพราะฉะนั้นนายฮุนเทียนไม่ว่าจะชื่อเกาณฑินยะ หรือชื่ออะไรก็ตาม ผมเชื่อว่านิทานต้องการจะเล่าถึงการเข้ามาของอารยธรรมที่มาจากบรรพบุรุษ ที่นำเข้ามาสู่ลูกหลานนั่นเอง ถ้ามองจากในแง่คติชนวิทยามันไม่ได้สะท้อนถึงการเข้ามาของอารยธรรมอินเดียอะไรทั้งสิ้น แต่เป็นเรื่องนิทานที่เกิดขึ้นเหมือนกันทั้งโลก ไม่ได้เกี่ยวกับอินเดียเลย

อย่างที่ผมบอกไปแล้วว่าเซเดส์เองก็ยอมรับว่านายฮุนเทียนจะมาจากมลายูก็ได้ มาจากอินโดนีเซียก็ได้ มาจากไหนก็แล้วแต่ มาจากโพ้นทะเลก็แล้วกัน ได้ทั้งหมด ท่านเองพอใจที่จะบอกว่ามันมาจากอินเดีย ท่านยอมรับว่าท่านพอใจที่จะอธิบายว่ามันมาจากอินเดีย ก็เลยกลายเป็นเรื่องของการเข้ามาของอารยธรรมอินเดียไป

ที่น่าสนใจอีกอย่างในนิทานนางหลิวเย่ ก็คือว่าเจ้าของแผ่นดินเป็นผู้หญิง ชนเผ่าพื้นเมืองที่มาตีโจมคนกลุ่มนี้ [กลุ่มที่มีอารยธรรมเหนือกว่า-ผู้ถอดเทป] หัวหน้าเป็นผู้หญิง ไม่ได้แปลว่าต้องเป็นผู้หญิงจริงๆ นะครับ แต่จะหาอะไรที่เป็นตัวแทนของอำนาจของแผ่นดิน อำนาจเหนือแผ่นดิน ความเป็นเจ้าของแผ่นดิน ดีไปกว่าเพศหญิงไม่ได้ ก็พูดถึงว่ามันเป็นผู้หญิง ฉะนั้นนางหลิวเย่จึงเป็นสัญลักษณ์ของสิทธิเหนือแผ่นดินด้วย และเจ้าของแผ่นดินจะมีสัญลักษณ์อีกอย่างหนึ่งคืองูซึ่งพบได้ทั่วไป

นั่นคือเหตุผลที่นิทานจารึกของจามปาต้องพูดถึงว่า ทำไมคนที่พุ่งหลาวไปแล้วต้องไปแต่งงานกับลูกสาวของนางนาค ก็เพราะนาคเป็นตัวแทนของความเป็นเจ้าของแผ่นดิน ก็ต้องไปแต่งงานกับลูกสาวของนางนาค และขอให้สังเกตการแต่งงานกับนางนาค มีสืบมานานมาก ของพวกไทยเองก็มีเยอะแยะเลย เรื่องไปมีลูกกับนางนาค มีพระเจ้าแผ่นดินของเราหลายองค์เลยในตำนานที่เป็นลูกของนางนาค นิทานเหล่านั้นล้วนเกี่ยวข้องกับการอ้างสิทธิเหนือแผ่นดินทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นถ้าเราสรุปว่าเรื่องนี้มีคนเล่าให้กังไถ่ซึ่งเป็นทูตจีนเข้ามาในดินแดนแถบนี้เมื่อศตวรรษที่ 8 จริง ก็คงมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง

ผมเชื่อว่าตำนานและความเชื่อเกี่ยวกับงูและก็อำนาจเหนือแผ่นดินคงมีมานานเก่าแก่มากก่อนที่กังไถ่จะมาได้ยิน พูดอีกอย่างก็คือว่า รัฐในดินแดนแถบนี้ได้ผนวกเอาความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับงู เรื่องเกี่ยวกับเจ้าของแผ่นดินที่เป็นของงู เข้าไปในนิทานการเมืองของตนเองมาเก่าแก่ยาวนานก่อนหน้ากังไถ่ในศตวรรษที่ 8 เสียอีก

อีกด้านหนึ่งของงู เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ เป็นสัญลักษณ์ของชีวิตด้วย ฉะนั้นการแต่งงานกับงู หรือการได้รับการยินยอมจากงู คือการได้รับสิทธิในอำนาจทางโลก ในอำนาจการมีพลังชีวิตหรือพลังความสมบูรณ์ของราชอาณาจักรไปพร้อมกัน เราจะพบได้ว่าการแต่งงานกับพระเจ้า ถ้าเชื่อเฟรเซอร์นะครับ ทั้งโลกเลยเหมือนกัน คนแต่งงานกับพระเจ้าหรือกับผีเหมือนกัน มีหมด

ทั้งหมดเป็นสัญลักษณ์เพื่อจะทำให้เข้าใจว่า คนๆ นั้นจะได้รับอำนาจพิเศษบางอย่างจากสิ่งลี้ลับทั้งหลายเหล่านี้

ในแง่ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ทุกคนรู้กันอยู่ดีแล้วนะครับ อารยธรรมได้เกิดในดินแดนแถบนี้ก่อนหน้าที่อินเดียจะเข้ามาอย่างเป็นจริงเป็นจังเป็นเวลานานพอสมควร เพราะฉะนั้นนิทานสัญลักษณ์เรื่องการเข้ามาของอารยธรรมและการผสมกับงูจึงเก่าแก่มากๆ

ถ้าเราเข้าใจว่าตรงนี้มันแก้ผ้ากันหมด อินเดียเข้ามาถึงได้เริ่มนุ่งผ้าเป็นถ้าอย่างนั้นมันก็จะมีความหมายอย่างหนึ่ง แต่ถ้าเราศึกษางานทางประวัติศาสตร์เราจะพบว่ามันไม่จริง ก่อนหน้าที่อินเดียเข้ามา มันเกิดรัฐในแถวนี้แล้วด้วยซ้ำไป ฉะนั้นนิทานเรื่องนี้จึงไม่น่ามีความหมายถึงการเข้ามาของอารยธรรมเท่าใดแล้ว

นอกจากนี้ถ้าเราไปดูเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธรูปนาคปรก อันนี้ก็เป็นสัญลักษณ์ที่น่าสนใจมากๆ เรื่องพุทธประวัติที่เล่ากันมาว่ามีนาคเลื้อยขึ้นไปแผ่พังพานเหนือพระพุทธเจ้าหลังจากที่ท่านตรัสรู้แล้ว เขาบอกว่าพุทธประวัติตอนนี้ไม่พบในอินเดีย แต่ไปพบในลังกา แต่ไมเคิล ไรท ก็บอกว่าในลังกาก็ไม่มีพระพุทธรูปนาคปรก คือเขาไม่ทำ แต่มันมาทำในแถวนี้ ทำไม? ก็เพราะนาคมีความสำคัญมากในแถบนี้ นาคเป็นสัญลักษณ์แทนพลังชีวิตพลังทางโลกที่สำคัญ เพราะฉะนั้นพระพุทธรูปนาคปรกจึงเป็นการกลืนกันระหว่างอำนาจทางธรรมกับอำนาจทางโลกให้กลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ทุกครั้งที่เรากราบพระพุทธรูปนาคปรก เรากราบทั้งอำนาจทางธรรมซึ่งแสดงโดยตัวองค์พระพุทธรูป กับนาคปรกที่อยู่ข้างหลังด้วยเหมือนกัน นิทานฮินดูหลายเรื่องที่พยายามกลืนสองอย่างนี้เข้าหากัน เขาไม่ได้ทำสัญลักษณ์แบบที่เราเรียกว่านาคปรก ฉะนั้นการกราบพุทธรูปนาคปรกก็คือการบูชาความอุดมสมบูรณ์ในทั้งทางจิตใจและในทางโลกในเวลาเดียวกัน

ผลของการแต่งงานกับนาค การรวมกันของนาคไม่ว่าจะมองมันในแง่ความสมบูรณ์ทางโลกหรือทางธรรมอะไรก็แล้วแต่ เราจะพบเยอะแยะไปหมด เรื่องหนึ่งที่เราได้ยินเสมอคือรายงานของโจวตากวนที่เข้ามาในอาณาจักรกัมพูชาในระยะหลังมากก่อนหน้าที่กัมพูชาจะสลายไป/เปลี่ยนไป ก็เล่าว่ากษัตริย์กัมพูชาต้องไปนอนกับนางนาคทุกวัน ซึ่งแน่นอนว่าคงหมายถึงว่ามันต้องเป็นพิธีกรรมอะไรสักอย่างหนึ่งแน่ๆ

ผมก็เห็นด้วยกับคุณสุจิตต์ว่า พิธีกรรมที่ว่าก็ยังปรากฏในกฎหมายตราสามดวงของเรา คือพิธีเบาะพก ที่ต้องทำพิธีอะไรสักอย่างที่เป็นการสมสู่กับนางนาค ไม่ใช่เป็นการสมสู่จริงๆ นะครับ แต่โดยพิธีกรรมเป็นการสมสู่กับนางนาค อีกนัยหนึ่งพระเจ้าแผ่นดินซึ่งเป็นตัวแทนของอารยธรรมของอำนาจทางธรรมอะไรก็แล้วแต่ จะต้องบวกตัวเองกับอำนาจทางโลก ซึ่งมีตัวแทนก็คืองูหรือนางนาคอยู่ตลอดเวลาเพื่อทำให้แผ่นดินของตนเองมีทั้งความเป็นธรรมและมีทั้งความอุดมสมบูรณ์ เป็นการกระทำในเชิงสัญลักษณ์ระหว่างอำนาจสองอย่างที่มีความสำคัญในแง่ของการปกครอง

ถ้าเราคิดว่าพระเจ้าแผ่นดินในแถบนี้ล้วนแต่เป็นเทวราชา คือเอาคติเรื่องความเป็นพระเจ้าจากแขกมา การสมสู่กับนางนาคก็เป็นเรื่องของการเอาพระเจ้ากับอำนาจทางโลกมาสัมพันธ์กันนั่นเอง ไม่ได้แตกต่างอะไรเลย และในแง่นี้ผมคิดว่าคือลักษณะการผสมกลมกลืนในทางวัฒนธรรม (syncretism) ซึ่งเป็นลักษณะที่เราพบได้ทั่วทั้งโลก ไม่ใช่มีเฉพาะในอุษาคเนย์แต่เพียงอย่างเดียว

อันนี้เราก็เห็นได้เลยว่ามันมีลักษณะผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมที่มาจากที่อื่นกับวัฒนธรรมพื้นเมืองที่แสดงตัวเองออกมาในรูปของนาคหรือนางนาคปรากฏให้เห็นมาตั้งแต่ระยะเริ่มต้น เป็นแต่เพียงว่า

และอันนี้คือที่มาของนางนาค คือของเราเวลาพูดถึงนาคมันจะเป็นนางนาคบ่อยๆ เพราะว่ามันเป็นตัวแทนของเจ้าของแผ่นดิน ซึ่งก็คืออำนาจทางโลกนั่นเอง เป็นตัวแทนของน้ำ เป็นตัวแทนของความอุดมสมบูรณ์ ทั้งหมดเหล่านี้เราแสดงภาพมันออกมาด้วยสัญลักษณ์ที่มันเป็นเพศหญิง

ที่นี้ตอนนี้ก็ขอพูดสิ่งที่นักวิชาการพูดถึง model type หรือภาพจำลองที่มันไม่จริง แต่นักวิชาการสำนักหนึ่งเชื่อว่าคุณต้องสร้างภาพจำลองที่ไม่จริงขึ้นไว้ เพื่อที่คุณจะได้จับความจริงที่อยู่ตรงกลางได้ นี่ก็เป็นวิธีคิดอย่างหนึ่งในวงวิชาการซึ่งในปัจจุบันก็อาจจะไม่ใช่ก็ตามแล้ว แต่ว่าสมัยหนึ่งเขาก็ใช้กันอยู่ เช่น เวลาคุณคิดว่าสีเขียวคืออะไร คุณต้องสร้างภาพสุดโต่งคือสีน้ำเงินกับสีเหลืองเอาไว้ คุณจะได้มองเห็นสิ่งที่อยู่ตรงกลางๆ ซึ่งก็คือความจริง ส่วนสีเหลืองกับสีน้ำเงินไม่มีจริงในโลกแต่ว่าเพื่อจะจับสัมผัสกับความจริงได้คุณต้องสร้างสิ่งที่สุดโต่งสองข้างขึ้นมา สิ่งสุดโต่งสองข้างอันหนึ่งที่ทางมานุษยวิทยาพูดกันก็คือสิ่งสุดโต่งที่เรียกว่า patriarchy หรือปิตาธิปไตย คือมันไม่มีจริงหรอก สังคมที่ให้อำนาจแก่พ่อล้นเหลือไม่มีจริงหรอก ในความเป็นจริงมันไม่มีแต่คุณต้องสร้างสุดโต่งไว้อันหนึ่ง กับอีกอันหนึ่งที่เรียกว่า มาตาธิปไตย หรือ matriarchy สังคมที่ให้อำนาจแก่ผู้หญิงไว้สุดโต่ง ความจริงก็คือว่ามันจะต้องอยู่ตรงกลาง อาจจะบางสังคมเอียงไปทางข้างหนึ่งบ้าง ให้อำนาจแก่พ่อไว้มาก บางสังคมก็เอียงไปทางให้อำนาจแก่แม่ไว้มาก

คำว่าอำนาจในที่นี้หมายถึงการนับโคตรตระกูลทางสายพ่อหรือนับโคตรตระกูลทางสายแม่ อำนาจในการจัดการทรัพย์สมบัติคุณยกให้ใครจัดการมากยกให้ใครจัดการน้อย เป็นต้น จะบอกว่าผู้หญิงไม่มีอำนาจในการจัดการทรัพย์สมบัติเลยไม่มีหรอก ในทุกสังคมมันมีบ้าง แต่มีมากมีน้อยเท่านั้นเอง เป็นต้น

รับมาจากอินเดีย คืออินเดียกับจีนนี่เรียกว่าโคตรปิตาธิปไตยเลย คือให้อำนาจแก่ผู้ชายค่อนข้างมาก แต่ว่าพื้นเดิมของสังคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ค่อนข้างเอียงไปทางด้านมาตาธิปไตย หรือให้บทบาทแก่ผู้หญิงมากกว่าอุดมคติของพวกอินดูอย่างมากมายทีเดียว

สิ่งที่มันเป็นจริงมากกว่าและนักมานุษยวิทยาพูดถึงคือ matrilineal patrilineal คือสืบสิทธิจากสายพ่อหรือแม่ โดยผู้หญิงหรือผู้ชาย ซึ่งเราจะพบว่าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มันจะเอียงไปทางด้านผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย คือหมายความว่ากึ่งมันมีตรงกลาง มันจะเอียงมาทางผู้หญิงมากกว่า

นักประวัติศาสตร์สมัยก่อนเวลาพูดถึงการเข้ามาของวัฒนธรรมอินเดีย ชอบนึกถึงแขกที่ไว้หนวดรุงรังหรือว่าโกนหัวนุ่งเหลืองอะไรก็แล้วแต่ ที่เป็นแขกเลย แล้วก็มาตั้งสอนศาสนาที่นี่เหมือนกับคลายๆ เปิด international school ดีอคล้ายๆ กับดินแดนแถบนี้รู้จักอินเดียโดยตรง ซึ่งผมคิดว่าไม่ใช่ เรารู้จักอินเดียโดยตรงน้อยมาก

อินเดียที่เรารู้จักคือแขกขายถั่วมันๆ พูดง่ายๆ คือพ่อค้า ซึ่งไม่สามารถเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมชั้นสูงของอินเดียได้ พ่อค้าอินเดียเดินทางมาที่นี่ไม่ใช่ปัญญาชนอินเดียเดินทางมาที่นี่ เพราะฉะนั้นเรารู้จักอินเดียทางไหน เรารู้จักอินเดียจากตำรา เหมือนเรารู้จักฝรั่งสมัยหนึ่งเรารู้จักฝรั่งจากตำราฝรั่ง ไม่ได้รู้จักฝรั่งตัวจริง คนที่พูดภาษาอังกฤษเก่งๆ ในเมืองไทย พูดเก่งเสียจนฝรั่งไม่เคยพูดแบบนี้ คือพูดถูกต้องเป๊ะ ซึ่งมันไม่ใช่ตัวจริงฝรั่ง ก็เรารู้จักฝรั่งผ่านหนังสือ หนังสือมันเป็นนี่นา เราก็เป๊ะตามหนังสือ อย่างนี้เป็นต้น

ผมคิดว่าเราก็รู้จักอินเดียในลักษณะนี้เช่นกัน คือรับผ่านตำรา ไม่ได้รับมาโดยตรงมากนัก แล้วด้วยเหตุดังนั้น เวลาเรารับอินเดียเป็นครู เราจึงเอา

สายพ่ออย่างเดียว ลูกก็ต้องเป็นพระองค์เจ้าใช่ไหม ไม่ใช่ เจ้าฟ้าแต่งงานกับเจ้าฟ้าลูกก็ต้องเป็นเจ้าฟ้าอีก เพราะมันขึ้นอยู่กับแม่ว่าแม่เป็นใคร แต่แน่นอนถ้าเจ้าฟ้าไปแต่งงานกับนางอะไรสักคนหนึ่ง ลูกก็ไม่ใช่เจ้าฟ้า คือแม่เป็นตัวกำหนดฐานะของลูก แสดงให้เห็นว่าการสืบสิทธิไม่ได้มาทางสายพ่ออย่างเดียว แต่มาทางสายแม่ด้วย อันนี้ก็เป็นลักษณะมาตาธิปไตยที่มันแฝงอยู่ในอุดมคติปิตาธิปไตยที่เราไปลอกตำราแขกมาสวมเอาไว้ อันนี้เป็นความจริงที่ซ่อนอยู่ตลอดเวลา

ความเป็นมาตาธิปไตยของดินแดนแถบบ้านเรา นักวิชาการสมัยก่อนก็รู้ ไม่ใช่ไม่รู้ แต่ไม่ค่อยให้ความสำคัญ เพราะอยากจะชี้ให้เห็นอิทธิพลอินเดียมากกว่านักวิชาการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็เป็นฝรั่งทั้งนั้น ฝรั่งเหล่านี้ไม่สนใจที่จะชี้ให้เห็นวัฒนธรรมพื้นถิ่นของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่าไร เพราะพอใจที่จะชี้ให้เห็นว่าเราได้รับอิทธิพลของแขกมาอย่างไรบ้าง เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะนักวิชาการเหล่านั้น ศึกษาเอเชียจากอินเดีย คือจริงๆ ไม่ว่าจะเป็นเซเดส์หรือคนอื่น เดิมทีเดียวเขาเป็นนักภารตวิทยา คือเขาเรียนหนังสือมาในฐานะที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านอินเดีย หรืออีกพวกหนึ่งก็เป็นพวกนักจีนศึกษาเรียนมาทางจีนแล้วจะลงมาศึกษาเวียดนามก็จะมองเวียดนามเป็นจีนไปเสียหมด

ในขณะเดียวกันกลุ่มที่มาจากอินเดียก็จะมองไทย เขมร ลาว ให้กลายเป็นแขกไปให้หมด โดยลืมคิดไปว่ามันมีวัฒนธรรมพื้นถิ่นอยู่เดิมซึ่งมีความสำคัญเหมือนกัน การที่ใช้อินเดียมาศึกษามันก็มีประโยชน์แต่มันก็มีโทษด้วยเหมือนกัน เพราะว่ามันทำให้ละเลยส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเอเชีย

ในที่อื่นๆ ซึ่งเป็นระยะหลังลงมา กังไสที่ว่าได้เข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จริง คือเข้ามาในกัมพูชา เขาเขียนไว้ว่า กำเนิดของอาณาจักรนี้เกิดขึ้นมาจากผู้ชายคนหนึ่งชื่อในภาษาจีน แต่ผมก็อ่านแบบคนไม่รู้ภาษาจีนก็แล้วกันนะครับว่า นายฮุนเทียน ซึ่งได้ศรจากเทพประจำตัว เป็นศรวิเศษ แล้วโดยสารเรือมายังดินแดนแถบเจ้นหลาหรือกัมพูชาก็พบว่ามีชนพื้นเมือง ซึ่งมีผู้หญิงเป็นหัวหน้าพากันนั่งเรือเข้ามาโจมตีเรือที่มาจากต่างแดนนี้ ฉะนั้นฮุนเทียนจึงชักศรยิงออกไปยังเรือหัวหน้าเผ่าที่กำลังจะมาโจมตี ใครเร็วกระสุน หัวหน้าเผ่าซึ่งชื่อหลิวเย่ แปลว่าใบหลิว ก็ตกใจกลัว ก็เลยยอมจำนนต่อฮุนเทียน เขาก็เลยเอามาเป็นเมียเสีย แต่ที่นี้หลิวเย่นั้นแก้ผ้าอยู่ ก็เลยเอาผ้าของตัวผูกมัดอย่างไรก็แล้วแต่ก็โยนไปสวมหัวพอดี ก็กลายเป็นเครื่องนุ่งห่ม เพราะไม่อยากให้เมียแก้ผ้า

เรื่องทั้งหมดนี้ ก็ชัดเจนเลย เป็นเรื่องของการเข้ามาของสิ่งที่เราเรียกว่าอารยธรรม นักศึกษารุ่นนั้นตีความเรื่องนี้ว่า ฮุนเทียนเป็นใคร ความที่เขาอยากจะให้เป็นแขก ก็ตีความว่าฮุนเทียนน่าจะเป็นคนที่อื่น เกาฉนหินยะ ทำไมต้องชื่อนี้ก็บังเอิญว่าเรื่องทำนองนี้ไปปรากฏอยู่ในจารึกจามปาและใช้ชื่อว่าเกาฉนหิยะจริงๆ จึงบอกฮุนเทียนคือเกาฉนหินยะแน่

เรื่องในจารึกจามปามีความทำนองเดียวกันเท่านั้น ไม่ใช่เรื่องเดียวกันเป๊ะ

เพราะฉะนั้นถ้าชื่อเกาฉนหิยะมันจะมาจากไหนได้ มันก็ต้องมาจากอินเดียถูกไหมครับ ทั้งๆ ที่ศาสตราจารย์ยอร์จ เซเดส์ก็ยอมรับนะครับว่า ฮุน

ในอินเดียได้ซึ่งไม่ใช่อารยันก็มีเรื่องทำนองนี้เยอะแยะไปหมด พวกมลายูก็มี พวกปาลวะก็มี แล้วก็อีกหลายดินแดนที่มีนิทานเรื่องทำนองเดียวกันนี้ ในจารึกจามปาที่ผมพูดถึงสักครู่นี้ก็เล่าว่า คนๆ หนึ่งซึ่งชื่อเกาฉนหินยะไปได้หลาวริเชษฐาอันหนึ่ง แล้วก็อยากสร้างเมืองหลวง จึงได้พุ่งหลาวไปหลายคนคงนึกถึงเรื่องในพงศาวดารก่อนกรุงศรีอยุธยา พุ่งหลาวไปปัก ก็อยากได้ที่ตรงนั้นไปสร้างเมือง จึงได้ไปแต่งงานกับลูกสาวนางนาค อย่างที่บอกเมื่อสักครู่นี้ นาคคือเจ้าของแผ่นดิน แล้วก็ตั้งวงศ์กษัตริย์สืบมา และก็ตั้งเมืองหลวงอยู่ตรงนั้น เป็นตำนานที่เล่าคล้ายกัน ฉะนั้นเรื่องเหล่านี้มันหนีจะไปถามนักประวัติศาสตร์ที่มีความคิดอยู่แล้วว่าทุกอย่างต้องมาจากอินเดียทั้งนั้น ไปถามนักคติชนวิทยาบ้างว่า ถ้าคุณฟังนิทานเรื่องนี้แล้วคุณจะบอกอะไรบ้าง ผมเชื่อว่านักคติชนวิทยาจะบอกว่านี่เป็นนิทานกำเนิดอารยธรรมซึ่งพบไปหมดเลยทั่วทั้งโลก มันมีลักษณะคล้ายกันบางอย่าง คือ นิทานอารยธรรมทั้งหลาย แม้แต่ที่พบในประเทศจีนซึ่งมีลักษณะประหลาดคือมันเกิดขึ้นในตัวมันเองไม่ค่อยเชื่อมโยงกับตะวันออกกลาง ก็ยังมีลักษณะคล้ายกัน

เราจะพบว่าในนิทานกำเนิดอารยธรรมจะมีสิ่งที่ตรงกันก็คือว่า คนที่นำอารยธรรมมาล้วนไม่เคยเป็นคนในพื้นที่เลย มันต้องมาจากที่อื่นเสมอ จะมาจากฟ้าเป็นเทวดาก็ได้ มาจากไหนก็แล้วแต่ที่มันไกลออกไป จะไม่มีวันที่คนที่นำอารยธรรมจะเป็นคนในพื้นที่เป็นอันขาด เป็นคนที่มาจากที่อื่นเสมอ

นิทานเรื่องพระมนูของแขกเองก็ใช่ พระมนูไปได้กฎหมายมาจากไหน โน่นเหาะไปที่ขอบจักรวาลจึงไปลอกที่เทวดาจารึกไว้มาเป็นกฎหมาย คือเมื่อไรที่เป็นอารยธรรม เมื่อนั้นจะไม่มีวันเกิดขึ้นในพื้นที่ของมันเอง แต่ประเด็นว่าทำไมจึงเป็นเช่นนี้ ผมจะไม่ขอยืดยาวนะครับ แต่มันมีเหตุผลอธิบายได้ว่าทำไม

เชื่อว่าบรรพบุรุษหรือวิญญาณบรรพบุรุษเมื่อตายแล้วจะไปอยู่ในที่ที่หนึ่งที่ต้องผ่านน้ำ ถามว่าผ่านน้ำไปไหน ผมเดาว่าหมายถึงอีกฝั่งหนึ่งของทะเล หรืออีกฝั่งหนึ่งของอะไรที่ไกลมากๆ จริงๆ มันมีสองกลุ่ม อีกกลุ่มหนึ่งเชื่อว่าอยู่ยอดเขา แต่อีกกลุ่มหนึ่งเชื่อว่าอยู่อีกฝั่งหนึ่งของทะเล เพราะฉะนั้นนายฮุนเทียนไม่ว่าจะชื่อเกาฉนหินยะ หรือชื่ออะไรก็ตาม ผมเชื่อว่านิทานต้องการจะเล่าถึงการเข้ามาของอารยธรรมที่มาจากบรรพบุรุษ ที่นำเข้ามาสู่ลูกหลานนั่นเอง ถ้ามองจากในแง่คติชนวิทยามันไม่ได้สะท้อนถึงการเข้ามาของอารยธรรมอินเดียอะไรทั้งสิ้น แต่เป็นเรื่องนิทานที่เกิดขึ้นเหมือนกันทั้งโลก ไม่ได้เกี่ยวกับอินเดียเลย

อย่างที่ผมบอกไปแล้วว่าเซเดส์เองก็ยอมรับว่านายฮุนเทียนจะมาจากมลายูก็ได้ มาจากอินโดนีเซียก็ได้ มาจากไหนก็แล้วแต่ มาจากไพ่นกเขาก็แล้วกัน ได้ทั้งหมด ท่านเองพอใจที่จะบอกว่ามันมาจากอินเดีย ท่านยอมรับว่าท่านพอใจที่จะอธิบายว่ามันมาจากอินเดีย ก็เลยกลายเป็นเรื่องของการเข้ามาของอารยธรรมอินเดียไป

ที่น่าสนใจอีกอย่างในนิทานนางหลิวเย่ ก็คือว่าเจ้าของแผ่นดินเป็นผู้หญิง ชนเผ่าพื้นเมืองที่มาตีโจมตีนางกลุ่มนี้ [กลุ่มที่มีอารยธรรมเหนือกว่า-ผู้รอดเทป] หัวหน้าเป็นผู้หญิง ไม่ได้แปลว่าต้องเป็นผู้หญิงจริงๆ นะครับ แต่จะหาอะไรที่เป็นตัวแทนของอำนาจของแผ่นดิน อำนาจเหนือแผ่นดิน ความเป็นเจ้าของแผ่นดิน ดีไปกว่าเพศหญิงไม่ได้ ก็พูดถึงว่ามันเป็นผู้หญิง ฉะนั้นนางหลิวเย่จึงเป็นสัญลักษณ์ของสิทธิเหนือแผ่นดินด้วย และเจ้าของแผ่นดินจะมีสัญลักษณ์อีกอย่างหนึ่งคือสิ่งที่พบได้ทั่วไป

นั่นคือเหตุผลที่นิทานจารึกของจามปาต้องพูดถึงว่า ทำไมคนที่พุ่งหลาว

ผมเชื่อว่าตำนานและความเชื่อเกี่ยวกับงูและก็อำนาจเหนือแผ่นดินคงมีมานานเท่าแก่มาก่อนที่กังไถ่จะมาได้ยิน พูดอีกอย่างก็คือว่า รัฐในดินแดนแถบนี้ได้ผนวกเอาความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับงู เรื่องเกี่ยวกับเจ้าของแผ่นดินที่เป็นของงู เข้าไปในนิทานการเมืองของตนเองมาเก่าแก่ยาวนานก่อนหน้ากังไถ่ในศตวรรษที่ 8 เสียอีก

อีกด้านหนึ่งของงู เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ เป็นสัญลักษณ์ของชีวิตด้วย ฉะนั้นการแต่งงานกับงู หรือการได้รับการยินยอมจากงู คือการได้รับสิทธิในอำนาจทางโลก ในอำนาจการมีพลังชีวิตหรือพลังความสมบูรณ์ของราชอาณาจักรไปพร้อมกัน เราจะพบได้ว่าการแต่งงานกับพระเจ้า ถ้าเชื่อเฟรเซอร์นะครับ ทั้งโลกเลยเหมือนกัน คนแต่งงานกับพระเจ้าหรือกับผีเหมือนกัน มีหมด

ทั้งหมดเป็นสัญลักษณ์เพื่อจะทำให้เข้าใจว่า คนๆ นั้นจะได้รับอำนาจพิเศษบางอย่างจากสิ่งลี้ลับทั้งหลายเหล่านี้

ในแง่ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ทุกคนรู้กันอยู่ดีแล้วนะครับ อารยธรรมได้เกิดในดินแดนแถบนี้ก่อนหน้าที่อินเดียจะเข้ามาอย่างเป็นจริงเป็นจังเป็นเวลานานพอสมควร เพราะฉะนั้นนิทานสัญลักษณ์เรื่องการเข้ามาของอารยธรรมและการผสมกับงูจึงเก่าแก่มากๆ

ถ้าเราเข้าใจว่าตรงนี้มันแก้ผ้ากันหมด อินเดียเข้ามาถึงได้เริ่มนุ่งผ้าเป็น ถ้าอย่างนั้นมันก็จะมีความหมายอย่างหนึ่ง แต่ถ้าเราศึกษางานทางประวัติศาสตร์เราจะพบว่ามันไม่จริง ก่อนหน้าที่อินเดียเข้ามา มันเกิดรัฐในแถวนี้แล้วด้วยซ้ำไป ฉะนั้นนิทานเรื่องนี้จึงไม่น่ามีความหมายถึงการเข้ามาของอารยธรรมเท่าใดแล้ว

นอกจากนี้ถ้าเราไปดูเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธรูปนาคปรก อันนี้ก็เป็นสัญลักษณ์ที่น่าสนใจมากๆ เรื่องพุทธประวัติที่เล่ากันมาว่ามีนาคเลื่อยขึ้นไปแผ่พังพานเหนือพระพุทธเจ้าหลังจากที่ท่านตรัสรู้แล้ว เขาบอกว่าพุทธประวัติตอนนี้ไม่พบในอินเดีย แต่ไปพบในลังกา แต่ไม่เคิล ไรท ก็บอกว่าในลังกาก็ไม่มีพระพุทธรูปนาคปรก คือเขาไม่ทำ แต่มันมาทำในแถวนี้ ทำไม? ก็เพราะนาคมีความสำคัญมากในแถบนี้ นาคเป็นสัญลักษณ์แทนพลังชีวิตพลังทางโลกที่สำคัญ เพราะฉะนั้นพระพุทธรูปนาคปรกจึงเป็นการกลืนกันระหว่างอำนาจทาง

ธรรมกับอำนาจทางโลกให้กลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ทุกครั้งที่เรากราบพระพุทธรูปนาคปรก เรากราบทั้งอำนาจทางธรรมซึ่งแสดงโดยตัวองค์พระพุทธรูป กับนาคปรกที่อยู่ข้างหลังด้วยเหมือนกัน นิทานอินดูหลายเรื่องที่พยายามกลืนสองอย่างนี้เข้าหากัน เขาไม่ได้ทำสัญลักษณ์แบบที่เราเรียกว่านาคปรก ฉะนั้นการกราบพุทธรูปนาคปรกก็คือการบูชาความอุดมสมบูรณ์ในทั้งทางจิตใจและในทางโลกในเวลาเดียวกัน

ผลของการแต่งงานกับนาค การรวมกันของนาคไม่ว่าจะมองมันในแง่ความสมบูรณ์ทางโลกหรือทางธรรมอะไรก็แล้วแต่ เราจะพบเยอะแยะไปหมด เรื่องหนึ่งที่เราได้ยินสมอคือรายงานของโจวตากวนที่เข้ามาในอาณาจักรกัมพูชา ในระยะหลังมากก่อนหน้าที่กัมพูชาจะสลายไป/เปลี่ยนไป ก็เล่าว่ากษัตริย์กัมพูชาต้องไปนอนกับนางนาคทุกวัน ซึ่งแน่นอนว่าคงหมายถึงว่ามันต้องเป็นพิธีกรรมอะไรสักอย่างหนึ่งแน่ๆ

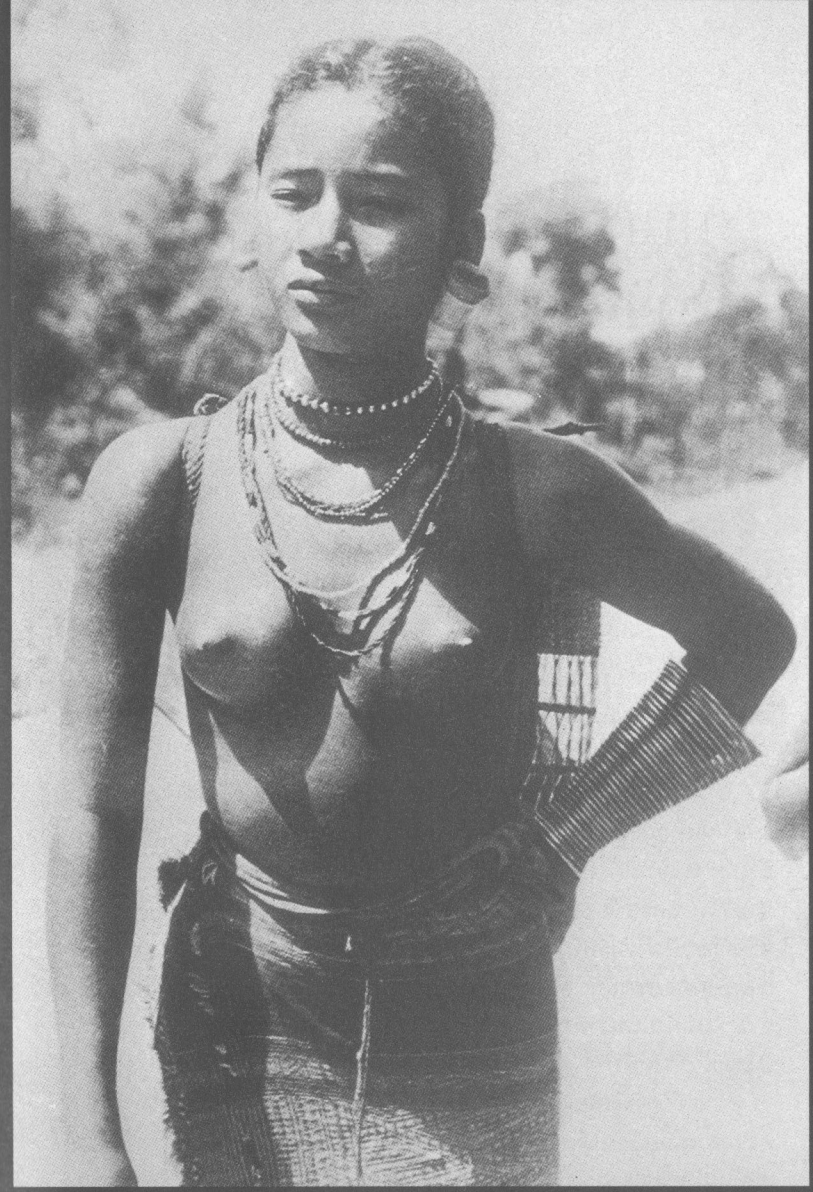
ผมก็เห็นด้วยกับคุณสุจิตต์ว่า พิธีกรรมที่ว่าก็ยังปรากฏในกฎหมายตราสามดวงของเรา คือพิธีเบาะพก ที่ต้องทำพิธีอะไรสักอย่างที่เป็นการสมสู่กับนางนาค ไม่ใช่เป็นการสมสู่จริงๆ นะครับ แต่โดยพิธีกรรมเป็นการสมสู่กับนางนาค อีกนัยหนึ่งพระเจ้าแผ่นดินซึ่งเป็นตัวแทนของอารยธรรมของอำนาจทางธรรมอะไรก็แล้วแต่ จะต้องบวกตัวเองกับอำนาจทางโลก ซึ่งมีตัวแทนก็คือนางนาคอยู่ตลอดเวลาเพื่อทำให้แผ่นดินของตนเองมีทั้งความเป็นธรรมและมีทั้งความอุดมสมบูรณ์ เป็นการกระทำในเชิงสัญลักษณ์ระหว่างอำนาจสองอย่างที่มีความสำคัญในแง่ของการปกครอง

ถ้าเราคิดว่าพระเจ้าแผ่นดินในแถบนี้ล้วนแต่เป็นเทวราชา คือเอาคติเรื่องความเป็นพระเจ้าจากแขกมา การสมสู่กับนางนาคก็เป็นเรื่องของการเอาพระเจ้ากับอำนาจทางโลกมาสัมพันธ์กันนั่นเอง ไม่ได้แตกต่างอะไรเลย และในแง่นี้ผมคิดว่าคือลักษณะการผสมกลมกลืนในทางวัฒนธรรม (syncretism) ซึ่งเป็นลักษณะที่เราพบได้ทั่วทั้งโลก ไม่ใช่มีเฉพาะในอุษาคเนย์แต่เพียงอย่างเดียว

อันนี้เราก็เห็นได้เลยว่ามันมีลักษณะผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมที่มาจากที่อื่นกับวัฒนธรรมพื้นเมืองที่แสดงตัวเองออกมาในรูปของนาคหรือนางนาคปรากฏให้เห็นมาตั้งแต่ระยะแรกๆ เป็นต้น เป็นแต่เพียงว่า

เราให้ความสนใจกับสิ่งที่เป็นของพื้นเมืองน้อยเกินไป เพราะว่าเราไปให้ความสนใจกับสิ่งที่มาจากอินเดียมาก อธิบายโดยอาศัยตำราที่มาจากอินเดีย เพราะว่ามันง่ายกว่า มันชัดเจนกว่า แต่จริงๆ แล้วกว่าที่จะมาเป็นไทย เขมร มอญ ลาวในทุกวันนี้ นอกจากจะมีอินเดียแล้ว มันก็มีความเป็นพื้นเมืองของมันแทรกผสมกลมกลืนอยู่อย่างสำคัญตลอดเวลา

(ถอดเทปบันทึกเสียงจากปาฐกถาพิเศษของ ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ เรื่องนาค : "คนเปลือย" ดึกดำบรรพ์ ชาติพันธุ์พื้นเมืองอุษาคเนย์ ในงานภูมิสังคมเสวนาสาธารณะ ณ ท้องพระโรง วังท่าพระ มหาวิทยาลัยศิลปากร วันศุกร์ที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2548)



ผู้หญิงเผ่าละเวนในลาว สะพายตะกร้าไว้ข้างหลังมีเครื่องประดับที่หู คอ แขน ฯลฯ เหมือน "เครื่องราง" ตามจารีตประเพณีดึกดำบรรพ์ของคนพื้นเมืองในสุวรรณภูมิ ภาพนี้ชาวยุโรปถ่ายไว้เมื่อ ค.ศ. 1910 (พ.ศ. 2453)

คนในสามภูมิลำเนา

ในภาคพื้นทวีปของอุษาคเนย์นับตั้งแต่เริ่มสมัยประวัติศาสตร์ได้ไม่นาน ผมคิดว่าเราอาจแบ่งการตั้งภูมิลำเนาของประชาชนในภูมิภาคนี้ออกได้เป็นสามประเภทคือ **บนที่สูง, หุบเขาขนาดเล็ก,** และ**ลุ่มน้ำใหญ่** การตั้งภูมิลำเนาในสามประเภทนี้ก่อให้เกิดพัฒนาการทางสังคมที่แตกต่างกัน ด้วยปัจจัยที่เอื้ออำนวยหลายอย่าง ทั้งในทางภูมิศาสตร์และสังคม ทำให้คนในลุ่มน้ำใหญ่สามารถสร้างรัฐที่มีกำลังมากกว่ารัฐในภูมิประเทศแบบอื่น จึงกลายเป็นศูนย์กลางของรัฐสมัยใหม่ซึ่งเกิดขึ้นทั่วอุษาคเนย์ภาคพื้นทวีป จนทำให้เราลืมไปว่าแม้ในปัจจุบันนี้ก็ยังมีประชาชนอาศัยอยู่ในภูมิลำเนาทั้งสามประเภท แม้ไม่ได้มีรัฐอิสระของตนเอง แต่ก็มีวิถีชีวิตและเงื่อนไขในทางเศรษฐกิจ-สังคมที่แตกต่างกัน ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐในลุ่มน้ำใหญ่กับประชาชนในบริเวณอื่นอยู่เป็นประจำ และในทุกประเทศ ในบางแห่งรุนแรงถึงต้องจับอาวุธขึ้นต่อสู้กัน

เรื่องราวในมหากาพย์**ท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง** เกิดขึ้นในบริเวณของหุบเขาขนาดเล็ก หรือดังที่อาจารย์**ศรีศักร วัลลิโภดม** กำหนดคือประมาณเหนือเส้นขนานที่ 17 ขึ้นไป[1] หากกล่าวตามความเห็นของศาสตราจารย์**ยอร์ช กองโดมินาส์** ซึ่งศึกษาเรื่องราวของไทดำ ก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นระยะเวลาก่อนที่พวกไทย-ลาวจะสามารถสร้าง"**ราชอาณาจักร**"ในหุบเขาที่ใหญ่ขึ้นหรือริมฝั่งแม่น้ำขนาดใหญ่นั่นเอง

แม้แก่นของนิยายจะเป็นเรื่องของคนในหุบเขาขนาดเล็ก แต่ก็แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนในสามภูมิลำเนานี้อย่างชัดเจน

"เมือง" ในหุบเขาขนาดเล็ก

ในหุบเขาขนาดเล็ก มีลำน้ำไหลผ่านที่ราบซึ่งมีขนาดไม่ใหญ่นัก จึงเหมาะแก่การตั้งภูมิลำเนาทำเกษตรกรรมโดยไม่ต้องเคลื่อนย้ายหาแหล่งเพาะปลูกอยู่เสมอ ในขณะเดียวกันก็สามารถเลี้ยงคนในปริมาณที่มากกว่าชุมชนในเขตที่สูง ฉะนั้นพัฒนาการทางสังคมถึงตั้งขึ้นเป็นบ้านเป็นเมืองจึงเกิดขึ้นใน

ถิ่นฐานประเภทนี้ ดังที่ปรากฏในเนื้อเรื่อง**ท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง** ซึ่งทำให้เข้าใจว่าสภาพความเป็นบ้านเมืองได้เกิดขึ้นมานานก่อนหน้านั้นแล้ว

เมืองเหล่านี้ไม่น่าจะมีอาณาเขตกว้างขวางเกินกว่าหุบเขาซึ่งเป็นที่ตั้ง ฉะนั้นเมืองในมหากาพย์เรื่องนี้จึงตั้งอยู่ไม่ห่างกันนัก ถัดจากหุบเขาหนึ่งออกไปในอีกหุบเขาหนึ่งก็มีเมืองอีกเมืองหนึ่งตั้งอยู่ เช่นเมื่อนางง้อมคิดถึงท้าวฮุ่ง จึงให้แองคอนนำสารไปส่งแก่ท้าวฮุ่ง แองคอนใช้เวลาวิ่งม้าวันเดียว ตกเย็นก็ถึงเมืองของท้าวฮุ่งแล้ว (277) เมืองเงินยางซึ่งว่าอยู่ไกลจากเมืองสวนตาลนักต้องข้ามเขาสูงจึงสามารถไปถึงได้ ก็สามารถเดินทัพไปถึงได้ในเวลาเพียง 10 วัน ถ้ารีบเดินทัพอย่างที่ท้าวซื่มกระทำในการยกไปร่วมตีเมืองตุมวาง ก็ใช้เวลาเพียง 8 วันเท่านั้น

แม้อยู่ใกล้ชิดกัน และนับญาติกันก็ตาม แต่ดูเหมือนเมืองเหล่านี้ไม่มีความไว้วางใจกันนัก ดังเช่นเมื่อท้าวซื่มส่งคนมาขอกำลังท้าวฮุ่งให้ไปช่วยสู้รบกับพวกแกวปะกันที่ยกมาล้อมเมืองเงินยางไว้ ท้าวฮุ่งซึ่งเป็นหลานของท้าวซื่มกลับไม่ค่อยไว้วางใจท้าวซื่มนัก เกรงว่าจะทำกลและหักหลังในภายหลัง (1154-8) อาจเป็นเพราะทรัพยากรในหุบเขามีจำกัดจึงต้องหวงแหนอย่างยิ่ง หรืออาจเป็นเพราะเรื่อง**ท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง** อยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านของสังคม"**เมือง**"ในหุบเขา แต่ละเมืองต้องการขยายอำนาจไปเรียกเก็บส่วยและกำลังคนจากเมืองใกล้เคียง อาจเพื่อตอบสนองการค้าทางทะเลซึ่งเพิ่งเข้ามาเชื่อมโยงในปริมาณที่มากขึ้นก็ได้ จึงมีสงครามมากกว่าปรกติ

เมืองเหล่านี้ล้วนมี "**เจ้า**" ปกครอง มักเรียกกันว่า "**ท้าว**" (ตรงกับที่**กองโดมินาส์** พบในหมู่พวกไทดำ) อำนาจของคนเหล่านี้มาจากปัจจัยสองสามอย่าง

ประการแรก คือ**อำนาจทางอุดมการณ์** เจ้าหรือท้าวอ้างว่าเป็นลูกหลานของแถน บิดาที่ตายแล้วก็จะเป็นแถนกลับไปอยู่ในเมืองฟ้า ในกรณีของท้าวฮุ่งเอง แถนเจืองจุติมาเกิดเลยด้วยซ้ำ ความสัมพันธ์ระหว่างแถนและเจ้าคงเป็นอุดมการณ์เก่าแก่ ซึ่งพบใน"**เมือง**"ที่อยู่ในหุบเขาขนาดเล็กเช่นนี้ทั่วไป เช่น การไต่บันไดลงมาปกครองบ้านเมืองดังที่พบในนิทานเรื่องขุนบุลม ปรากฏเรื่องทำนองเดียวกันกว้างขวาง คำว่า"**เจ้าฟ้า**"แสดงความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างแถนและเจ้า และใช้กันทั่วไปในหลาย"**เมือง**"ของเขตนี้[2] ในเรื่อง

ท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง เราจะได้พบการยืนยันอุดมการณ์นี้ตลอด

นอกจากนี้ดูเหมือนจะถือเป็นประเพณีที่เจ้าจะแต่งงานในหมู่เครือญาติ (endogamous) ดังที่ท้าวซื่มบอกแก่ทูตของท้าวแองกา ว่าในการเสาะหาเมียนั้นไม่ควรหลีกพี่น้องใกล้เคียงกัน (901) ทั้งนี้เพื่อรักษาเชื้อสายความเป็นแถนของตนไว้ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเจ้ามักมีสนมซึ่งได้จากการถวายลูกสาวของบริวารที่ไปกินเมืองอื่นหรือกินนาอื่นด้วย ในที่สุดก็ต้องมีเชื้อสายซึ่งไม่ได้สืบมาจากแถนปะปนอยู่ด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (ประเด็นที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งก็คือ **ท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง**ยังถือว่าแถนและแมนไม่ใช่เทวดาพวกเดียวกัน)

ประการที่สอง คือ**อำนาจทางเศรษฐกิจ** ดูเหมือนเจ้าจะมีที่ดินของตนเอง ซึ่งใช้กำลังแรงงานจากบริวารของตนในการผลิตโดยตนเองเป็นผู้ดูแลควบคุมการผลิตอย่างใกล้ชิด เข้าใจว่าผลผลิตที่ได้นั้นนอกจากเพื่อบริโภคใน"**โฮง**" หรือวังของเจ้าแล้ว ยังคงต้องใช้สำหรับเลี้ยงดูบริวารด้วย ทั้งหมดนี้เห็นได้ชัดในตอนที่ท้าวฮุ่งทำนาและหาปลาในตอนต้นเรื่อง[3] ด้วยเหตุดังนั้นจึงเข้าใจได้ไม่ยากว่า **ในพื้นที่ราบซึ่งไม่กว้างใหญ่นักของหุบเขาขนาดเล็กเจ้าหรือตระกูลของเจ้าคงจับจองที่ดินซึ่งมีคุณสมบัติดีไว้มากกว่าผู้อื่น** และเพราะเลี้ยงบริวารได้มากนี้เอง จึงสามารถเพิ่มพูนโภคทรัพย์ทางอื่นได้อีกนับตั้งแต่การล่าสัตว์ใหญ่ (ซึ่งปรากฏในมหากาพย์เช่นกัน) และอาจรวมไปถึงการรวบรวมของป่าเพื่อการค้าด้วย แม้ไม่ปรากฏเรื่องนี้โดยตรงใน**ท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง** แต่มีเรื่องของการค้าทางไกลอย่างแน่นอน

นอกจากนี้ เจ้ายังได้ค่านาจากนาใน"**เมือง**"ของตน หรือ"**เมือง**"ของบริวาร ซึ่งในมหากาพย์บางแห่งก็ว่าเก็บเป็นข้าวบางแห่งก็เรียก"**ส่วย**" ซึ่งทำให้เข้าใจว่าหมายถึงทองคำ, เงินหรือทองแดง (คำแดง) และช้าง ฉะนั้นเมืองที่มี"**ดินนาอันกว้างขวาง**"ก็สามารถเก็บค่านาได้มากและมีฐานะเศรษฐกิจดี ดังเช่นเมืองสวนตาลของท้าวฮุ่งคงมีฐานะเศรษฐกิจไม่สู้จะดีนัก จึงไม่มีเงินเสียค่าสินสอดตามที่แม่นางง้อมเรียกได้ ในขณะที่เมืองคำวังของท้าวแองกาน่าจะมีฐานะดี ดังที่อ้างแก่เจ้าเมืองเงินยางซึ่งท้าวแองกาส่งคนไปขอลูกสาว

หาก"**เมือง**"ของเจ้าเป็นศูนย์กลางการค้า ("พวกเดินทางไกลมารวมกันลงตลาดอยู่ที่นั้น") ก็ยังเรียกเก็บภาษีจากพ่อค้าอีกด้วย ส่วยสำคัญอีกอย่างหนึ่งซึ่งเจ้าได้จาก"**เมือง**"ในอุปถัมภ์ของตน หรือจากการระดมกำลังคนของ

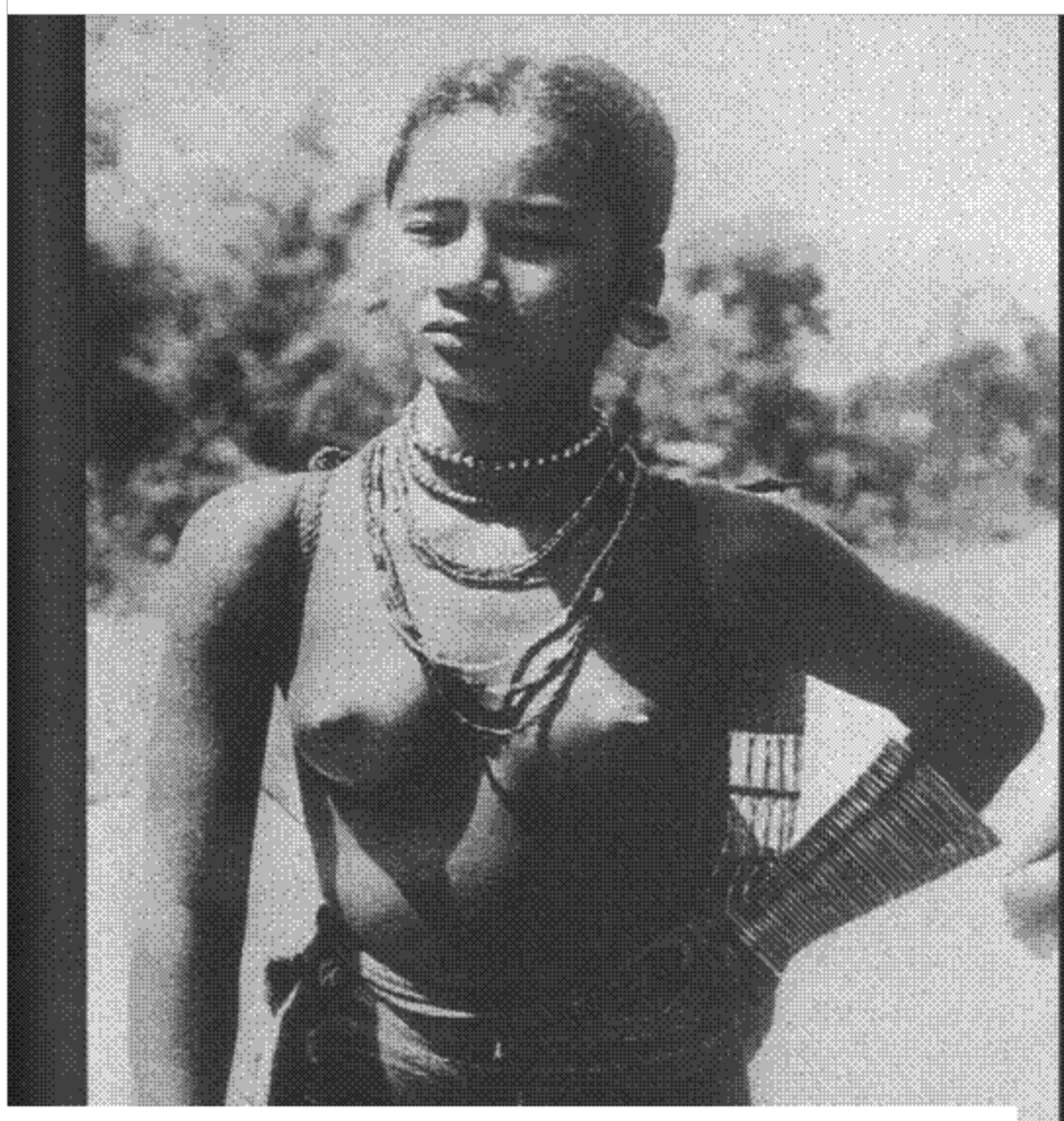
ตนไปจับจากป่าคือช้าง อันเป็นอานุภาพที่ยิ่งใหญ่ของเจ้า เพราะใช้เป็นกำลังในการทำสงคราม (2584-9)

ทั้งอำนาจที่ได้จากอุดมการณ์และทรัพยากรกำลังคนของเจ้า จะกระจุกอยู่ในกลุ่มตระกูลและเครือญาติ เพราะเจ้านิยมแต่งงานในเชื้อสายเดียวกัน ซึ่งทำให้ผู้หญิงมีบทบาทสูงในการสืบทอดสิทธิทั้งทางทรัพย์สินและการเมือง *(ดวงเดือนบุนยาวง, "แนวคิดและอุดมคติในมหากาพย์ท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง," 2538, 214)* ดังนั้นทั้งอำนาจที่ได้จากอุดมการณ์"**เจ้าฟ้า**" กับทรัพยากรและกำลังคนจึงไม่กระจัดกระจายหรือลดทอนลง ทั้งนี้ยังไม่พูดถึงการแต่งงานเพื่อขยายอำนาจทางการเมืองซึ่งพบได้ทั่วไปใน**ท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง**

ประการที่สาม คือ**การขยายอำนาจทางการเมืองด้วยการแต่งงานและการสงคราม** การแต่งงานอาจนำมาซึ่งการได้สืบราชสมบัติของเมืองพ่อตา ดังที่ท้าวฮุ่งเองก็ได้สืบราชสมบัติของท้าวซื่มในเมืองเงินยาง ส่วนการสงครามนั้น จะด้วยเหตุใดก็ตาม แกนเรื่องหลักอันหนึ่งของวรรณกรรมเรื่องนี้คือสงครามและการรบ เมื่อได้ชัยชนะจากข้าศึก ผู้พิชิตก็จะเก็บรวบรวมทรัพย์สิ่งของข้าคนเชลย แล้วแบ่งปันกันในหมู่เครือญาติและบริวารไพร่พล นอกจากนี้ยังให้รางวัลแก่บริวารด้วยการส่งไป"**กินเมือง**"ต่างๆ ของศัตรู โดยเจ้าผู้พิชิตได้ส่วนแบ่งของส่วยสาอากร[4] แต่ที่สำคัญกว่าก็คือ เหล่าบริวารกระจายออกไปคุมกำลังผู้คนในเมืองต่างๆ กว้างขวางขึ้น เจ้าสามารถเรียกเกณฑ์กำลังคนเหล่านี้ในการสงครามได้ และทำให้สามารถทำสงครามระดับใหญ่ขึ้นได้ด้วย ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ชัยชนะในสงครามเป็นผลให้สร้างเครือข่ายความจงรักภักดีต่อตัวบุคคลคือเจ้าผู้พิชิตให้กว้างขวางออกไป ดังที่มหากาพย์เรื่องนี้เน้น**บุญญาบารมีของท้าวฮุ่ง** และเช่นเดียวกับนิทานประวัติศาสตร์อีกมากของรัฐแถบนี้ ซึ่งอธิบายการสร้าง"**อาณาจักร**"ด้วยบุญญาบารมีของตัวบุคคล เช่น เรื่องพระร่วง, มังราย, ขุนบุลม, เจ้าเสือหาญฟ้า, หรือแม้แต่หนงจื้อเกา

เครือข่ายความจงรักภักดีนี้อาจแตกสลายเมื่อตัวบุคคลที่มีบุญญาบารมีสิ้นชีวิตลง แม้ว่ามีความพยายามจะสืบทอด"**สิทธิธรรม**"นี้ผ่านสายเลือดด้วยการเน้นความเป็นแถนของเจ้าและการแต่งงานในกลุ่มเครือญาติก็ตาม อย่างไรก็ตามในช่วงที่เจ้าผู้พิชิตยังไม่ตาย การสงครามก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ช่วยเสริมอำนาจของเจ้าในทางการเมือง ซึ่งย่อมมีผลต่ออำนาจทางเศรษฐกิจและ

เราให้ความสนใจกับสิ่งที่เป็นของพื้นเมืองน้อยเกินไป เพราะว่าเราไปให้ความสนใจกับสิ่งที่มาจากอินเดียมาก อธิบายโดยอาศัยตำราที่มาจากอินเดีย เพราะว่ามันง่ายกว่า มันชัดเจนกว่า แต่จริงๆ แล้วกว่าที่จะมาเป็นไทย เขมร มอญ ลาวในทุกวันนี้ นอกจากจะมีอินเดียแล้ว มันก็มีความเป็นพื้นเมืองของมันแทรกผสมกลมกลืนอยู่อย่างสำคัญตลอดเวลา



คนในสามภูมิลำเนา

ในภาคพื้นทวีปของอุษาคเนย์นับตั้งแต่เริ่มสมัยประวัติศาสตร์ได้ไม่นาน ผมคิดว่าเราอาจแบ่งการตั้งภูมิลำเนาของประชาชนในภูมิภาคนี้ออกได้เป็นสามประเภทคือ **บนที่สูง, หุบเขาขนาดเล็ก,** และ**ลุ่มน้ำใหญ่** การตั้งภูมิลำเนาในสามประเภทนี้ก่อให้เกิดพัฒนาการทางสังคมที่แตกต่างกัน ด้วยปัจจัยที่เอื้ออำนวยหลายอย่าง ทั้งในทางภูมิศาสตร์และสังคม ทำให้คนในลุ่มน้ำใหญ่สามารถสร้างรัฐที่มีกำลังมากกว่ารัฐในภูมิประเทศแบบอื่น จึงกลายเป็นศูนย์กลางของรัฐสมัยใหม่ซึ่งเกิดขึ้นทั่วอุษาคเนย์ภาคพื้นทวีป จนทำให้เราลืมไปว่าแม้ในปัจจุบันนี้ก็ยังมีประชาชนอาศัยอยู่ในภูมิลำเนาทั้งสามประเภท แม้ไม่ได้มีรัฐอิสระของตนเอง แต่ก็มีวิถีชีวิตและเงื่อนไขในทางเศรษฐกิจ-สังคมที่แตกต่างกัน ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐในลุ่มน้ำใหญ่กับประชาชนในบริเวณอื่นอยู่เป็นประจำ และในทุกประเทศ ในบางแห่งรุนแรงถึงต้องจับอาวุธขึ้นต่อสู้กัน

เรื่องราวในมหากาพย์**ท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง** เกิดขึ้นในบริเวณของหุบเขาขนาดเล็ก หรือดังที่อาจารย์**ศรีศักร วัลลิโภดม** กำหนดคือประมาณเหนือเส้นขนานที่ 17 ขึ้นไป[1] หากกล่าวตามความเห็นของศาสตราจารย์**ยอร์ช กองโดมินาส์** ซึ่งศึกษาเรื่องราวของไทดำ ก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นระยะเวลาก่อนที่พวกไทย-ลาวจะสามารถสร้าง"**ราชอาณาจักร**"ในหุบเขาที่ใหญ่ขึ้นหรือริมฝั่งแม่น้ำขนาดใหญ่นั่นเอง

แม้แก่นของนิยายจะเป็นเรื่องของคนในหุบเขาขนาดเล็ก แต่ก็แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนในสามภูมิลำเนานี้อย่างชัดเจน

ถิ่นฐานประเภทนี้ ดังที่ปรากฏในเนื้อเรื่องท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง ซึ่งทำให้เข้าใจว่าสภาพความเป็นบ้านเมืองได้เกิดขึ้นมานานก่อนหน้านั้นแล้ว

เมืองเหล่านี้ไม่น่าจะมีอาณาเขตกว้างขวางเกินกว่าหุบเขาซึ่งเป็นที่ตั้ง ฉะนั้นเมืองในมหากาพย์เรื่องนี้จึงตั้งอยู่ไม่ห่างกันนัก ถัดจากหุบเขาหนึ่งออกไปในอีกหุบเขาหนึ่งก็มีเมืองอีกเมืองหนึ่งตั้งอยู่ เช่นเมื่อนางง้อมคิดถึงท้าวฮุ่ง จึงให้แองคอนนำสารไปส่งแก่ท้าวฮุ่ง แองคอนใช้เวลาวิ่งม้าวันเดียว ตกเย็นก็ถึงเมืองของท้าวฮุ่งแล้ว (277) เมืองเงินยางซึ่งว่าอยู่ไกลจากเมืองสวนตาลนักต้องข้ามเขาสูงจึงสามารถไปถึงได้ ก็สามารถเดินทัพไปถึงได้ในเวลาเพียง 10 วัน ถ้ารีบเดินทัพอย่างที่ท้าวชื่มกระทำในการยกไปร่วมตีเมืองตุมวาง ก็ใช้เวลาเพียง 8 วันเท่านั้น

แม้อยู่ใกล้ชิดกัน และนับญาติกันก็ตาม แต่ดูเหมือนเมืองเหล่านี้ไม่มีความไว้วางใจกันนัก ดังเช่นเมื่อท้าวชื่มส่งคนมาขอกำลังท้าวฮุ่งให้ไปช่วยสู้รบกับพวกแกวปะกันที่ยกมาล้อมเมืองเงินยางไว้ ท้าวฮุ่งซึ่งเป็นหลานของท้าวชื่มกลับไม่ค่อยไว้วางใจท้าวชื่มนัก เกรงว่าจะทำกลและหักหลังในภายหลัง (1154-8) อาจเป็นเพราะทรัพยากรในหุบเขามีจำกัดจึงต้องหวงแหนอย่างยิ่ง หรืออาจเป็นเพราะเรื่อง**ท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง** อยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านของสังคม"**เมือง**"ในหุบเขา แต่ละเมืองต้องการขยายอำนาจไปเรียกเก็บส่วยและกำลังคนจากเมืองใกล้เคียง อาจเพื่อตอบสนองการค้าทางทะเลซึ่งเพิ่งเข้ามาเชื่อมโยงในปริมาณที่มากขึ้นก็ได้ จึงมีสงครามมากกว่าปรกติ

เมืองเหล่านี้ล้วนมี "**เจ้า**" ปกครอง มักเรียกกันว่า "**ท้าว**" (ตรงกับที่**กองโดมินาส์** พบในหมู่พวกไทดำ) อำนาจของคนเหล่านี้มาจากปัจจัยสองสามอย่าง

ท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง เราจะได้พบการยืนยันอุดมการณ์นี้ตลอด

นอกจากนี้ดูเหมือนจะถือเป็นประเพณีที่เจ้าจะแต่งงานในหมู่เครือญาติ (endogamous) ดังที่ท้าวชื่มบอกแก่ทูตของท้าวแองกา ว่าในการเสาะหาเมียนั้นไม่ควรหลีกพี่น้องใกล้เคียงกัน (901) ทั้งนี้เพื่อรักษาเชื้อสายความเป็นแถนของตนไว้ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเจ้ามักมีสนมซึ่งได้จากการถวายลูกสาวของบริวารที่ไปกินเมืองอื่นหรือกินนาอื่นด้วย ในที่สุดก็ต้องมีเชื้อสายซึ่งไม่ได้สืบมาจากแถนปะปนอยู่ด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (ประเด็นที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งก็คือ **ท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง**ยังถือว่าแถนและแมนไม่ใช่เทวดาพวกเดียวกัน)

ประการที่สอง คือ**อำนาจทางเศรษฐกิจ** ดูเหมือนเจ้าจะมีที่ดินของตนเอง ซึ่งใช้กำลังแรงงานจากบริวารของตนในการผลิตโดยตนเองเป็นผู้ดูแลควบคุมการผลิตอย่างใกล้ชิด เข้าใจว่าผลผลิตที่ได้นั้นนอกจากเพื่อบริโภคใน"**โฮง**" หรือวังของเจ้าแล้ว ยังคงต้องใช้สำหรับเลี้ยงดูบริวารด้วย ทั้งหมดนี้เห็นได้ชัดในตอนที่ท้าวฮุ่งทำนาและหาปลาในตอนต้นเรื่อง[3] ด้วยเหตุดังนั้นจึงเข้าใจได้ไม่ยากว่า **ในพื้นที่ราบซึ่งไม่กว้างใหญ่นักของหุบเขาขนาดเล็กเจ้าหรือตระกูลของเจ้าคงจับจองที่ดินซึ่งมีคุณสมบัติดีไว้มากกว่าผู้อื่น** และเพราะเลี้ยงบริวารได้มากนี้เอง จึงสามารถเพิ่มพูนโภคทรัพย์ทางอื่นได้อีก นับตั้งแต่การล่าสัตว์ใหญ่ (ซึ่งปรากฏในมหากาพย์เช่นกัน) และอาจรวมไปถึงการรวบรวมของป่าเพื่อการค้าด้วย แม้ไม่ปรากฏเรื่องนี้โดยตรงใน**ท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง** แต่มีเรื่องของการค้าทางไกลอย่างแน่นอน

นอกจากนี้ เจ้ายังได้ค่านาจากนาใน"**เมือง**"ของตน หรือ"**เมือง**"ของบริวาร ซึ่งในมหากาพย์บางแห่งก็ว่าเก็บเป็นข้าวบางแห่งก็เรียก"**ส่วย**" ซึ่งทำให้เข้าใจว่าหมายถึงทองคำ, เงินหรือทองแดง (คำแดง) และช้าง ฉะนั้นเมืองที่มี"**ดินนาอันกว้างขวาง**"ก็สามารถเก็บค่านาได้มากและมีฐานะเศรษฐกิจดี ดังเช่นเมืองสวนตาลของท้าวฮุ่งคงมีฐานะเศรษฐกิจไม่สู้จะดีนัก จึงไม่มีเงินเสียค่าสินสอดตามที่แม่นางง้อมเรียกได้ ในขณะที่เมืองคำวังของท้าวแองกาน่าจะมีฐานะดี ดังที่อ้างแก่เจ้าเมืองเงินยางซึ่งท้าวแองกาส่งคนไปขอลูกสาว

หาก"**เมือง**"ของเจ้าเป็นศูนย์กลางการค้า ("พวกเดินทางไกลมารวมกันลงตลาดอยู่ที่นั้น") ก็ยังเรียกเก็บภาษีจากพ่อค้าอีกด้วย ส่วยสำคัญอีกอย่างหนึ่งซึ่งเจ้าได้จาก"**เมือง**"ในอุปถัมภ์ของตน หรือจากการระดมกำลังคนของ

ตนไปจับจากป่าคือช้าง อันเป็นอานุภาพที่ยิ่งใหญ่ของเจ้า เพราะใช้เป็นกำลังในการทำสงคราม (2584-9)

ทั้งอำนาจที่ได้จากอุดมการณ์และทรัพยากรกำลังคนของเจ้า จะกระจุกอยู่ในกลุ่มตระกูลและเครือญาติ เพราะเจ้านิยมแต่งงานในเชื้อสายเดียวกัน ซึ่งทำให้ผู้หญิงมีบทบาทสูงในการสืบทอดสิทธิทั้งทางทรัพย์สินและการเมือง *(ดวงเดือนบุนยาวง, "แนวคิดและอุดมคติในมหากาพย์ท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง," 2538, 214)* ดังนั้นทั้งอำนาจที่ได้จากอุดมการณ์"**เจ้าฟ้า**" กับทรัพยากรและกำลังคนจึงไม่กระจัดกระจายหรือลดทอนลง ทั้งนี้ยังไม่พูดถึงการแต่งงานเพื่อขยายอำนาจทางการเมืองซึ่งพบได้ทั่วไปใน**ท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง**

ประการที่สาม คือ**การขยายอำนาจทางการเมืองด้วยการแต่งงานและการสงคราม** การแต่งงานอาจนำมาซึ่งการได้สืบราชสมบัติของเมืองพ่อตา ดังที่ท้าวฮุ่งเองก็ได้สืบราชสมบัติของท้าวชื่มในเมืองเงินยาง ส่วนการสงครามนั้น จะด้วยเหตุใดก็ตาม แกนเรื่องหลักอันหนึ่งของวรรณกรรมเรื่องนี้คือสงครามและการรบ เมื่อได้ชัยชนะจากข้าศึก ผู้พิชิตก็จะเก็บรวบรวมทรัพย์สิ่งของข้าคนเชลย แล้วแบ่งปันกันในหมู่เครือญาติและบริวารไพร่พล นอกจากนี้ยังให้รางวัลแก่บริวารด้วยการส่งไป"**กินเมือง**"ต่างๆ ของศัตรู โดยเจ้าผู้พิชิตได้ส่วนแบ่งของส่วยสาอากร[4] แต่ที่สำคัญกว่าก็คือ เหล่าบริวารกระจายออกไปคุมกำลังผู้คนในเมืองต่างๆ กว้างขวางขึ้น เจ้าสามารถเรียกเกณฑ์กำลังคนเหล่านี้ในการสงครามได้ และทำให้สามารถทำสงครามระดับใหญ่ขึ้นได้ด้วย ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ชัยชนะในสงครามเป็นผลให้สร้างเครือข่ายความจงรักภักดีต่อตัวบุคคลคือเจ้าผู้พิชิตให้กว้างขวางออกไป ดังที่มหากาพย์เรื่องนี้เน้น**บุญญาบารมีของท้าวฮุ่ง** และเช่นเดียวกับนิทานประวัติศาสตร์อีกมากของรัฐแถบนี้ ซึ่งอธิบายการสร้าง"**อาณาจักร**"ด้วยบุญญาบารมีของตัวบุคคล เช่น เรื่องพระร่วง, มังราย, ขุนบุลม, เจ้าเสือหาญฟ้า, หรือแม้แต่หนงจื้อเกา

เครือข่ายความจงรักภักดีนี้อาจแตกสลายเมื่อตัวบุคคลที่มีบุญญาบารมีสิ้นชีวิตลง แม้ว่ามีความพยายามจะสืบทอด"**สิทธิธรรม**"นี้ผ่านสายเลือดด้วยการเน้นความเป็นแถนของเจ้าและการแต่งงานในกลุ่มเครือญาติก็ตาม อย่างไรก็ตามในช่วงที่เจ้าผู้พิชิตยังไม่ตาย การสงครามก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ช่วยเสริมอำนาจของเจ้าในทางการเมือง ซึ่งย่อมมีผลต่ออำนาจทางเศรษฐกิจและ

สังคมของเจ้าด้วย

ถัดลงมาจาก"**เจ้า**"คือบริวารใกล้ชิด ซึ่งในรัฐของไทดำดูเหมือนจะเรียกว่า"**นาย**"ในวรรณกรรมเรื่องนี้เรียกว่า"**ขุน**"ก็มี ดังเช่นเมื่อตอนที่ท้าวซื่มซุมนุมผู้คนเพื่อสู้ศึกปะกัน พวก"**ขุนใหญ่**"พากันมารวมตัวกันในลานกว้าง (1043) พร้อมช้างศึกจำนวนมาก บริวารเหล่านี้คงมีกำลังผู้คนในการควบคุมของตนเอง "แต่ละคนมีไพร่ช่วยกำลังอีกเป็นร้อย" (1762) หากยึดตามที่ศาสตราจารย์**กองโดมินาส**บรรยายไว้เกี่ยวกับรัฐของไทดำ "**ไพร่**"หมายถึงคนในกลุ่มไต-ไท ฉะนั้นไพร่เป็นร้อยที่ช่วยนายรบจึงน่าจะหมายถึงกำลังคนที่อยู่ในบังคับของ"**เมือง**"โดยตรง หมายความว่ามีการจัดสรรกำลังคนของ "**เมือง**"ให้อยู่ในสังกัดของนาย แต่พวกบริวารเหล่านี้ยังอาจมีกำลังคนบนที่สูงได้อีก (ดังจะกล่าวถึงข้างหน้า)

นอกจากคุมกำลังคนสำหรับช่วยกิจการของ"**เจ้า**"แล้ว ในกรณีที่เป็น"**เมือง**"ซึ่งมีอำนาจไปครอบคลุม"**เมือง**"ในหุบเขาอื่นด้วย ก็อาจส่งให้บริวารเหล่านี้ไปกินเมืองหรือกินนา แต่"**เจ้า**"ก็รักษาสายสัมพันธ์กับบริวารเหล่านี้ไว้ด้วยการนำเอาลูกสาวของขุนต่างเมืองเหล่านี้มาเป็นสนมกำนัล เช่นท้าวกว่าเจ้าเมืองปะกันนั้นมีสนมกำนัลที่เป็นลูกสาวของขุนที่ส่งไปกินเมืองเหล่านี้อยู่ไม่น้อย โดยบรรยายว่าพ่อของนางเหล่านั้นกินนาที่ใดบ้าง (2553-4)

แม้ว่าในมหากาพย์ไม่ได้ระบุชัดเจนว่า ในแต่ละ"**เมือง**"ของหุบเขาขนาดเล็ก ประชากรประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์อะไรบ้าง แต่นักวิชาการทั่วไปก็ลงความเห็นจากพฤติกรรมของชนชั้นผู้ปกครองว่า ต้องมีการสมรสข้ามเผ่าพันธุ์กันมาก กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกเอ่ยถึงในเรื่องนอกจากลาวแล้ว ยังมีมอญ-เม็ง ซึ่งเป็นเชื้อสายฝ่ายมารดาของท้าวฮุ่ง, แกว-แมน, (บางครั้งถูกเรียกว่า"**แย้**"-1279 และ 1310 - คือ **Yueh** หรือเยว่-เวียด และ"**ตายืน**"-1801) และข้า-ข่า ซึ่งอยู่บนดอย *(ประคอง นิมมานเหมินท์, "มหากาพย์เรื่องท้าวบาเจือง," 2538, 85)* ในวรรณกรรมประวัติศาสตร์เรื่องอื่นของล้านนา ก็แสดงการผสมกลมกลืนข้ามชาติพันธุ์กันระหว่างกลุ่ม"**ปู่เจ้าลาวจก**"ซึ่งอยู่บนดอย และถนัดการถลุงโลหะ กับกลุ่มสิงหนวัติซึ่งถนัดการเกษตรบนพื้นราบ *(สุจิตต์ วงษ์เทศ, "คำนำเสนอ," 2538, 46)* และในบางแห่งยังกล่าวถึงขอม ซึ่งผมเข้าใจว่าหมายถึงคนที่อยู่ทางใต้ลงมา และด้วยเหตุดังนั้นจึงน่าจะอยู่ในเขตลุ่มน้ำใหญ่ นอก

จากนี้มีกล่าวถึง"**เขน**"ซึ่งผมเข้าใจว่าหมายถึงเขินหรือขืน และกล่าวถึงลื้อ (3789-3793)

กลุ่มชาติพันธุ์ที่ค่อนข้างใกล้ชิดกับ "**เมือง**" เหล่านี้มากที่สุดเห็นจะเป็นคนบนที่สูง ความสัมพันธ์ในเชิงพึ่งพาอาศัยกันนั้นจะกล่าวถึงข้างหน้า แต่เฉพาะในเขตเมืองเองก็มีคนบนที่สูงมาอาศัยอยู่ (โดยยังรักษาอัตลักษณ์ของตนไว้-ไม่นับที่ผสมกลมกลืนไปแล้วซึ่งย่อมมีจำนวนมากดังที่กล่าวแล้ว) เพราะ"**เมือง**"เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้า จึงเป็นธรรมดาที่คนบนที่สูงย่อมลงมาทำกิจธุระในเมือง เช่นเมื่อท้าวซื่มยกทัพลงจากภูสู่ที่ราบเพื่อไปร่วมกันตีเมืองตุมวาง ก็พบเด็กน้อยชาวข้าหาบเครื่องของเดินตามทาง (3907-8) นอกจากนี้เจ้าก็ยังมีกำลังคนที่เป็นคนบนที่สูงไว้ใช้สอยใกล้ตัวด้วย ดังเช่นเมื่อขณะที่ท้าวฮุ่งเลี้ยงผีและกินเลี้ยงกันตอนหนึ่ง ก็ร้องเรียกหา"**อ้ายง่ำ**"ซึ่งเป็นข้าพางดำเพื่อใช้สอย บริวารของท้าวฮุ่งระดับ"**นาย**"เองก็อาจมีบางคนที่เป็นคนบนที่สูง โดยเฉพาะคนที่เป็นหัวหน้าคุมกำลังคนบนที่สูงในการสงครามเช่น "**อ้ายหาด**"ซึ่งวรรณกรรมเรื่องนี้บอกชัดเจนว่า"**พร้อมทั้งพวกข้าพานดำ**" (2471)[5]

เมืองในหุบเขาขนาดเล็กที่ปรากฏในท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง ยังมีความสัมพันธ์กว้างออกไปไกลนอกเขตภูมิลำเนาประเภทนี้ เพราะมีการกล่าวถึง"**ขอม**" เช่นข้าหลวงของนางง้อมนั้นก็บรรยายว่า"**เป็นสาวงามลูกเชื้อขอม**"(273) ในสงครามกับเมืองปะกันครั้งแรกก็กล่าวถึง"**พวกวีวอห้อแต่**" (2081) คือ **สิบสองปันนา** บุญญาบารมีของท้าวฮุ่งทำให้มีกษัตริย์จากเมืองไกลส่งบรรณาการมาถวาย ดังที่กล่าวถึง"**พระยาห้อใหญ่ผู้ครองเมืองหนองแส**" (3789) ก็คือยูนนาน อันเป็นราชอาณาจักรในหุบเขาเช่นเดียวกัน แต่ใหญ่กว่ากันมา นอกจากนี้กล่าวถึง**จีน, พะโค, เมืองน่าน** และ**ชวา (หลวงพระบาง)** (3790) รวมทั้งพวก**ลื้อ, ม่าน** และ**ชาวเมืองปะกัน, พวกลี**, พวก**เขม** (นักวิชาการบางท่านว่าคือเขมร-ขแมร์) (3793)

สำนึกที่มีต่อรัฐอื่นๆ กว้างไกล ทั้งที่อยู่ในเขตหุบเขาขนาดเล็กด้วยกัน (เหนือเส้นขนานที่ 17 ขึ้นไป) และในเขตลุ่มน้ำขนาดใหญ่ คงเกิดขึ้นได้จากการค้าของป่าหนึ่ง และเป็นไปได้ว่าในช่วงที่มีการขยายอำนาจของ"**เมือง**"ในหุบเขาขนาดเล็กภายใต้เจ้าที่มีบุญญาบารมีบางองค์เช่นท้าวฮุ่งนี้เอง นอกจากทำให้ต้องไปสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ"**เมือง**"อื่นๆ ในเขตเดียวกันแล้ว ยังต้องไป

สัมผัสกับรัฐที่ตั้งอยู่ในเขตลุ่มน้ำขนาดใหญ่ด้วย ผมอยากจะเดาว่าวรรณกรรมเรื่องท้าวฮุ่ง ท้าวเจืองกำลังบรรยายถึงช่วงระยะเวลาของการเปลี่ยนผ่านของรัฐในหุบเขาขนาดเล็ก (ไปสู่ความเป็นราชอาณาจักรขนาดใหญ่เช่นล้านนาของราชวงศ์มังราย, ล้านช้างของขุนบุลม ฯลฯ เป็นต้น) ฉะนั้นจึงเป็นช่วงเวลาที่รัฐในหุบเขาขนาดเล็กกำลังเปิดกว้างกว่าที่ผ่านมาในอดีตเป็นอันมาก

ชนชาติและชาติพันธุ์

คำว่าชนชาติให้ความหมายถึงลักษณะของกลุ่มคนที่สืบต่อกันทางสายเลือด ทั้งๆ ที่ลักษณะเหล่านี้ล้วนเป็นวัฒนธรรมเท่านั้น เช่น ภาษา, การแต่งกาย, ประเพณี, ความเชื่อ ฯลฯ อันเป็นสิ่งที่ใครๆ ก็สามารถเข้ามาร่วมเป็นสมาชิกด้วยได้ หรือในทางตรงกันข้ามละทิ้งลักษณะนี้ไปเพื่อไปรับเอาลักษณะทางวัฒนธรรมอื่น แล้วแต่ความจำเป็นของชีวิต (ลักษณะที่สืบสายเลือดคือลักษณะทางกายภาพของคน เช่น สีผม, นัยน์ตา, จมูก, สีผิว ฯลฯ กลับเป็นสมบัติที่ผู้คนในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีร่วมกัน จนแยกออกจากกันไม่ได้ด้วยรูปกายภายนอก) ผมจึงอยากใช้คำว่าชาติพันธุ์มากกว่าชนชาติ หมายความว่าคนในชนชาติใดก็ตาม ที่เข้ามายึดถือวัฒนธรรมร่วมกับคนอื่นจนเห็นว่าตัวมีอัตลักษณ์ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับคนอื่นในชุมชนหรือสังคมนั้นๆ เขาก็อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น

ผมคิดว่าการใช้แนวคิดเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์จะทำให้เข้าใจสภาพการณ์ที่กล่าวถึงในมหากาพย์เรื่องนี้ได้ดีกว่าชนชาติ ดังที่กล่าวแล้วว่าประชากรของ "เมือง"ในเขตหุบเขาขนาดเล็กเหล่านี้ประกอบด้วยหลายชนชาติผสมปนเปกันจนไม่น่าจะแยกออกจากกันได้ เพราะมีการแต่งงานข้ามกลุ่มกันเป็นปรกติ สิ่งเดียวที่อาจถือได้ว่ายังมีสำนึกถึงความแตกต่างอยู่ก็คือ"อัตลักษณ์" ดังที่เรียกแยกกันว่าลาว, เม็ง, แกว เป็นต้น แต่ถ้าดูลึกลงไปในกลุ่มที่มีอัตลักษณ์ต่างกันเหล่านี้ ท้าวฮุ่ง ท้าวเจืองไม่ได้แสดงความแตกต่างด้านวัฒนธรรมประเพณีหรือความเชื่อระหว่าง"เมือง"เลย[6] แม้แต่"เมือง"ที่เป็นคู่ปรปักษ์กัน เช่นเมืองในกลุ่ม"แกว" และกลุ่มท้าวฮุ่ง ฉะนั้น อย่างน้อยในความคิดของผู้ประพันธ์วรรณกรรมเรื่องนี้กำลังพูดถึงคนในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน

นอกจากนี้"อัตลักษณ์"ดังกล่าวก็ไม่ใช่เส้นแบ่งที่ตายตัวสำหรับการเลือกฝ่ายเลือกข้างนัก ดังที่กล่าวแล้วว่าท้าวแองกาซึ่งเป็นฝ่ายแกว-แมน และเป็นญาติกับท้าวกว่า กลับไปขอลูกสาวท้าวซื่มซึ่งเป็นฝ่ายลาว-แถน แม้แต่ในการสงครามอัตลักษณ์ดังกล่าวก็ไม่ทำให้ใครเลือกเข้าข้างไหนอย่างแน่นอนเสมอไป ญาติทางฝ่ายท้าวฟ้าฮ่วนซึ่งเป็นแกว-แมนกลับไปร่วมมือกับท้าวฮุ่งก็มี (4124)

เมื่อเป็นเช่นนี้ เหตุใดจึงต้องรักษาความต่างด้าน"อัตลักษณ์"ไว้ด้วย ผมตอบไม่ได้[7] แต่ผมเกรงว่าการยกให้อัตลักษณ์ที่ต่างกันเหล่านี้เป็นตัวแทนของชนชาติไทย-ลาว, มอญ, ข่า, ญวน ฯลฯ กลับจะทำให้สับสนมากขึ้น เช่น พัฒนาการของรัฐในหุบเขาขนาดเล็กเหล่านี้ เป็นพัฒนาการของกลุ่มคนซึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ในเขตนั้นในช่วงหนึ่ง ไม่ใช่ต้นกำเนิดของรัฐลาวหรือไทยหรือเวียดนาม

อย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ก็คือ พัฒนาการของรัฐและสังคมเหล่านี้ เมื่อตกมาถึงพุทธศตวรรษที่ 18 (โดยประมาณ) ภาษาไทย-ลาวก็กลายเป็นภาษาที่แพร่หลายในอาณาบริเวณนี้ และต่อมาในศตวรรษที่ 19-20 ภาษาไทย-ลาวก็กลายเป็นภาษาที่รองรับการขยายตัวของพระพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ ซึ่งยิ่งทำให้ภาษาไทย-ลาวกลายเป็นภาษากลางของประชาชนในเขตดังกล่าวหนักแน่นขึ้นไปอีก ผมคิดว่าเหตุใดภาษาไทย-ลาวจึงมีบทบาทดังกล่าวเป็นคำถามที่น่าสนใจและน่าหาคำตอบยิ่งกว่าเหตุใดคนไทย-ลาวจึงสถาปนารัฐเหล่านี้ขึ้น หรือสถาปนาขึ้นได้อย่างไร เพราะดังที่กล่าวแล้วว่า พัฒนาการทางสังคมและการเมืองในช่วงนี้น่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของกลุ่มชนที่ผสมปนเปกันหลายชนชาติมากกว่าของชนชาติไทย-ลาวเพียงกลุ่มเดียว

คนบนที่สูง

อาจกล่าวได้ว่า คนบนที่สูงปรากฏตัวให้เห็นอย่างมากมายและเกือบตลอดเรื่องของมหากาพย์เรื่องนี้ คนบนที่สูงจะประกอบด้วยชนชาติอะไรบ้างไม่ทราบได้ ทั้งหมดถูกวรรณกรรมเรื่องนี้เรียกว่า"ข้า" ซึ่งแสดงสถานะทางสังคมไม่ใช่ชื่อชนชาติ แต่เห็นได้ชัดว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ค่อนข้างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อีกทั้งกระจายอยู่ทั่วไปในภูมิภาคขุนเขาและสายน้ำของภูมิภาค

เหนือเส้นขนานที่ 17 อันเป็นฉากของท้องเรื่อง

เจ้าผู้ครอง"**เมือง**"ต่างๆล้วนมีคนบนที่สูงเป็นกำลังสำคัญในการสงคราม ทั้งสิ้น ท้าวซื่มแห่งเงินยางให้เอาของฝากไปให้หัวหน้าของคนกลุ่มนี้ (1032-5) ระหว่างที่ท้าวฮุ่งยกทัพผ่านป่าไปช่วยศึกเมืองเงินยาง **ท้าวฮุ่งท้าวเจืองอ้างว่า** ชื่อเสียงของท้าวฮุ่งเลื่องลือไปทุกหนทุกแห่ง ทำให้คนบนที่สูงเกรงกลัว ชาวภูมอนจึงออกมาต้อนรับกองทัพของท้าวฮุ่ง และเอาของมาถวาย (1424-5) เข้าใจว่าของถวายเหล่านี้ใช้เป็นเสบียงอาหารหรือสัตว์ต่างเข้าของ ดังเช่นในการเดินทัพครั้งหนึ่ง ชนเผ่าเหล่านี้ก็นำควายมาถวายเป็นพันตัว (2766) บางครั้งคนเหล่านี้บางเผ่าก็เข้ามาขันอาสาช่วยท้าวฮุ่งรบกับแมน (1459) จนกระทั่งในกองทัพของท้าวฮุ่งมีคนบนที่สูงเป็นกำลังจำนวนมาก (1769) ท้าวกว่าแห่งปะกันก็มีกำลังเป็นชนเผ่าบนที่สูงเช่นกัน ในการเดินทัพไปตีเงินยาง ท้าวกว่าใช้คนให้ไปบอกคนบนภูสูงแต่งทัพเอาหน้าไม้ล่วงหน้าไปก่อน (1015)

บทบาทของคนเหล่านี้ในการสงครามก็คือเป็นผู้นำทางผ่านป่าเขา ซึ่งเป็นความเจนจัดภูมิประเทศของพวกเขาอยู่แล้ว (1884) ในด้านการรบคนบนที่สูงถูกกล่าวถึงในวรรณกรรมเรื่องนี้ว่าเป็นผู้ชำนิชำนาญการใช้หน้าไม้-ลูกดอก[8] ในอีกตอนหนึ่ง มีข้อความตามการถอดความของท่านมหาสิลาว่า *"ฟังเสียงพวกข้าพางชวนกันมาเป็นแสนๆ คน เป็นกำลังช่วย ใครจะสามารถกางแพนต้านลูกธนู เชิญมาเลย พวกเราจะยิงใส่เข้าตรงแนวโค้ง ทะลุแพนเข้าไป ได้ฟังเช่นนั้น พระองค์ก็ชื่นชมดีใจ* ***ตกลงเอาพวกข้าพางเป็นกำลังหลักต้นตอ****"* (1637-8)

ในทุกแห่งที่บรรยายการรบของคนบนที่สูงเหล่านี้ พวกเขามักเป็นทหารเดินเท้า มีอาวุธสำคัญคือหน้าไม้-ลูกดอก และถือหอก (มีความชำนาญการถลุงโลหะ) มีอยู่เพียงแห่งเดียวที่กล่าวว่าชนเผ่าเหล่านี้ขี่ม้า (2007-ว่า ขี่ม้ายิงหน้าไม้เข้าช่วย) ส่วนช้างซึ่งเป็นยุทโธปกรณ์สำคัญที่สุดของประชาชนพื้นราบในเมืองไม่ปรากฏในที่แห่งใดเลยว่าชนเผ่าใช้ในการสงคราม เข้าใจว่าการจับและฝึกช้างต้องอาศัยการการจัดองค์กรทางสังคมชนิดที่ชนเผ่าบนที่สูงไม่อาจทำได้ด้วยตนเอง ช้างจึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของคนชั้นสูงในการสงคราม

ไม่ว่าจะเป็นใครก็ตามที่ลงมาช่วยเจ้าใน"**เมือง**"รบราฆ่าฟันกันนี้ โดยส่วนใหญ่แล้วก็ไม่ได้ให้ประโยชน์แก่ชนเผ่าบนที่สูงเหล่านี้นัก สงครามเป็น

โอกาสให้เจ้าใน"**เมือง**"ยกกำลังขึ้นไปบนที่สูง แล้วเรียกเอาทรัพย์สมบัติและกำลังคนของชนเผ่าไปใช้ประโยชน์ ดังพวก"**ข้า**"ที่เอาสิ่งของมาถวายท้าวฮุ่ง ก็ระบุไว้ชัดเจนว่าเป็นเพราะเกรงกลัว (กองทัพของท้าวฮุ่งซึ่งยกผ่านชุมชนของตน) ตอนที่ท้าวฮุ่งขออนุญาตเอานางอั้วคำ ธิดาของท้าวซื่มไปร่วมหลับนอนเป็นกำลังใจก่อนจะชนช้างกับท้าวกว่าท้าวซื่มบ่ายเบี่ยงว่าเป็นวันอวมงคล ขอผัดไปก่อน ท้าวฮุ่งและกองทัพแสดงความน้อยใจ ทำเหมือนจะเลิกทัพกลับไปกลางคัน วรรณกรรมเรื่องนี้บรรยายถึงคำรำพึงของชนเผ่าบนที่สูงว่า *"พวกข้าพางดำจากดงไฮมานี้ ก็ไม่ได้ทำข้าวไร่ ท้าวไปขอเอากำลังมาหมด ป่านนี้ไร่คงเต็มแต่ไม้รุ่นใหม่ รกเป็นหนามหมดแล้ว"* (1808-9)

ฉะนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างคนบนที่สูงกับชนชั้นปกครองใน"**เมือง**"จึงไม่ได้ราบรื่นเสมอไป มีลุ่มๆ ดอนๆ เป็นครั้งคราว ดังเช่นเมื่อกองทัพนางกว่ารู้ว่าคนบนที่สูงซึ่งเคยขึ้นกับเมืองปะกันกลับหันไปเข้ากับท้าวฮุ่ง (ซึ่งก็เข้าใจได้เพราะกองทัพของท้าวฮุ่งเดินผ่านเข้ามาในบริเวณที่อยู่อาศัยของชนเผ่าเหล่านี้) นางก็รำพึงว่าไส้ของตนคงเป็นหนอนเสียแล้ว (2435-6) ส่วนพ่อของนางง้อมนั้น ก็ดูเหมือนจะถูกพวก"**ข้าภูทุ่ม**"สังหาร (3248) แม้ว่าคนบนที่สูงเป็นกำลังสำคัญของเจ้า แต่การมี"**ข้า**"ประเภทนี้อยู่มาก ย่อมหมายถึงว่าเจ้าต้องสามารถให้ความคุ้มครองแก่ชนเผ่าที่ยอมสวามิภักดิ์เหล่านี้ได้ด้วย มิฉะนั้นเจ้าของ"**เมือง**"อื่นที่เป็นศัตรูก็อาจมารบกวน (เรียกเก็บวัสดุสิ่งของและกำลังแรงงาน) สาเหตุหนึ่งที่ท้าวฮุ่งยกทัพไปรบกับพระยาฟ้าฮ่วน ก็เพราะทางฝ่ายฟ้าฮ่วนรบกวนทำร้ายแก่"**ข้าพาง**"ซึ่งเป็นคนของท้าวฮุ่งหลายบ้าน (3958) แน่นอนว่าเจ้าที่มีอานุภาพจะให้ความคุ้มครองได้ ชนเผ่าบนที่สูงก็ไม่อาจปฏิเสธบริการที่ถูกเรียกร้องจากเจ้านั้นได้เช่นกัน

ผมมีความประทับใจจากการอ่านมหากาพย์เรื่องนี้ด้วยว่ากองทัพของฝ่ายท้าวฮุ่งนั้นมีกำลังพลเป็นคนบนที่สูงจำนวนมาก ถ้าเทียบเป็นสัดส่วนแล้วน่าจะมากกว่ากองทัพของแกวหลายเท่า[9] จึงอาจเป็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่าง"**เมือง**"ของฝ่ายท้าวฮุ่ง กับคนบนที่สูงมีความสนิทใกล้ชิดกว่า"**เมือง**"ของพวกแกว

ความใกล้ชิดกว่านี้คงเกิดขึ้นจากการที่"**เมือง**"ของแกวมีกำลังผู้คนมากกว่า"**เมือง**"ของฝ่ายท้าวฮุ่ง เพราะกองทัพของปะกันก็ตาม ของเมืองตุมวาง

ก็ตาม ถูกบรรยายว่ามีกำลังพลมากมายอย่างชนิดที่ถึงจะถูกสังหารไปเท่าไรก็หนุนเนื่องกันเข้ามาอย่างไม่ขาดสาย เป็นไปได้หรือไม่ว่า"**เมือง**"ของแกวตั้งอยู่ในหุบเขาที่มีขนาดใหญ่กว่า หรือมิฉะนั้นก็เกี่ยวข้องสืบเนื่องโดยทางใดทางหนึ่งกับรัฐในลุ่มน้ำขนาดใหญ่

ดังที่กล่าวแล้วว่าการกะเกณฑ์ส่วยและแรงงานจากชนเผ่าบนที่สูงนั้น รัฐที่ใหญ่มีกำลังคนมากกว่าย่อมสามารถทำได้มากกว่า และด้วยแรงบีบของรัฐในหุบเขาขนาดใหญ่ หรือรัฐในลุ่มน้ำใหญ่นี้เอง ที่ทำให้คนบนที่สูงหันไปผูกพันกับ"**เมือง**"ในหุบเขาขนาดเล็ก เช่นเมืองในกลุ่มของท้าวฮุ่งมากขึ้น ประวัติศาสตร์ของชนเผ่าบนที่สูง คือต้องเผชิญกับการรีดนาทาเน้นจากรัฐที่ใหญ่ในลุ่มน้ำใหญ่สืบมา (หลวงพระบาง, เวียงจัน, เชียงใหม่, เชียงแสน, หรือแม้แต่สุโขทัย-กำแพงเพชรซึ่งเคยค้างวัวกับคนบนที่สูง) จึงทำให้ชนเผ่าบนที่สูงมองท้าวฮุ่งเป็นวีรบุรุษของตน เพราะท้าวฮุ่งคือผู้ที่ปราบรัฐในหุบเขาขนาดใหญ่หรือในลุ่มน้ำลงได้ ทั้งยังใช้กองทัพที่มีคนบนที่สูงเป็นกำลังหลัก ท้าวฮุ่งจึงเป็นแรงบันดาลใจในการต่อสู้กับรัฐในลุ่มน้ำใหญ่หรือรัฐในหุบเขาใหญ่ กลายเป็นสำนวนว่า"**ข่าเป็นเจือง**"คือก่อกบฏต่ออำนาจที่มีศูนย์กลางอยู่ในลุ่มน้ำ ท้าวฮุ่งในท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง นั้นไม่ตาย เพราะพระอินทร์เอาน้ำมนต์มาฮดสรงให้ฟื้นคืนมาพร้อมไพร่พล (4384) ในที่สุดก็ได้รับเชิญจากพระอินทร์ให้ได้ครองเมืองสรวง (เมืองฟ้า) (4520) ฉะนั้นถ้าจะหาผีที่สามารถคุ้มครองชนเผ่าได้ ก็คงไม่มีผีใดที่จะศักดิ์สิทธิ์ยิ่งไปกว่าท้าวฮุ่ง ท้าวเจืองได้เลยอย่างน้อยในนิทานที่เล่าสืบกันมา ท้าวฮุ่งก็เป็นกษัตริย์จากเมืองในหุบเขาขนาดเล็กคนเดียว ที่พาชนเผ่าบนที่สูงไปปราบปราม"**เมือง**"ในลุ่มน้ำใหญ่หรือหุบเขาใหญ่ลงได้อย่างราบคาบ[10]

[ปรับปรุงจากต้นฉบับถอดเทปบันทึกเสียงปาฐกถาพิเศษ ของ ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ ในงานเปิดตัวหนังสือ ท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน) จัดขึ้น ณ ห้องเมจิก 3 โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ คอนเวนชั่น เมื่อวันพุธที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2548]

เชิงอรรถ

[1] ทุกรัฐในท้าวฮุ่ง ท้าวเจืองล้วนตั้งอยู่ในภูมิลำเนาของหุบเขาขนาดเล็กเหมือนกันทั้งสิ้น เพียงแต่ว่าบางเมืองอาจอยู่ในหุบเขาที่มีพื้นที่ราบกว้างขวางกว่าตลอดจนอาจมีลำน้ำสายใหญ่กว่าไหลผ่าน เช่นเมืองเงินยางน่าจะตั้งอยู่ในทำเลที่มีทุ่งราบกว้างขวางกว่าเมืองสวนตาล จึงดูจะมั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติและผู้คนมากกว่า เช่นเดียวกับปัจจุบัน เราอาจกล่าวได้ว่าเชียงใหม่หรือเชียงราย ตั้งอยู่ในหุบเขาที่มีที่ราบใหญ่กว่าเชียงดาวหรือแพร่ เป็นต้น แต่ทั้งหมดเหล่านี้ก็ล้วนเป็นเมืองในหุบเขาทั้งสิ้น

[2] ตอนที่เชิญแถนมากินเลี้ยงเพื่อชั่งแนนกัน เมื่อแถนจะลากลับผู้คนก็สั่งความแก่แถนว่า"เจ้าฟ้าอย่าทิ้งอย่าไล่" เห็นได้ชัดว่าแถนถูกเรียกว่า"เจ้าฟ้า" (620)

[3] นักวิชาการบางท่านกล่าวว่าความในตอนนี้เป็นการแต่งเสริมในภายหลังหรือเป็นเรื่องปลีกนอกท้องเรื่องหลัก

[4] ข้อนี้ผมอ่านแล้วไม่สู้กระจ่างนัก กล่าวคือเมืองบริวารโดยเฉพาะที่ห่างไกลต้องส่งส่วนแบ่งส่วยให้แก่เจ้าเป็นอัตราแน่นอนสม่ำเสมอหรือไม่ หรือเพียงแต่ถวาย"บรรณาการ"เป็นครั้งคราว การส่งส่วยเป็นอัตราแน่นอนสม่ำเสมอ หมายถึงการที่ส่วนกลางต้องมีระบบราชการที่เข้มแข็งพอจะบังคับและตรวจตราให้เป็นไปได้ด้วย อันเราอาจพบในรัฐซึ่งอยู่ในหุบเขาขนาดใหญ่ หรือราชอาณาจักรในลุ่มน้ำใหญ่ เช่น เชียงใหม่หรืออยุธยา แม้กระนั้น อาณาบริเวณที่รัฐส่วนกลางสามารถกระทำเช่นนั้นได้ก็มีจำกัด หาได้มีกำลังที่จะทำอย่างทั่วถึงทั้งรัฐไม่

[5] ปัญหาที่น่าสนใจก็คือ"อ้ายหาด"เองเป็นข้าพานดำด้วยหรือไม่ น่าสงสัยว่าใช่ เพราะการออกนามด้วยคำว่า"อ้าย"หลายที่ด้วยกันในมหากาพย์นี้คือคนบนที่สูง ในอีกที่หนึ่ง *"...ก็บอกท้าวกิ่งผู้เป็นขุนหลวงพวกข้าอยู่ป่าให้มาหาเรา"* (3953) เท่าที่ผมอ่านแล้วเข้าใจจากการถอดความของท่านมหาสิลา วีระวงส์ ท้าวกิ่งคือกษัตริย์หรือหัวหน้าของคนบนที่สูงเผ่าหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่ง ได้ดำรงฐานะเป็น"ท้าว"อย่างเดียวกับเจ้าของ"เมือง"ในหุบเขาขนาดเล็กดำรง แต่ในขณะเดียวกันพวก"นาย"ที่เป็นบริวารชั้นสูงของเจ้าก็อาจได้รับมอบข้าคนที่เป็นคนบนที่สูงให้กำกับดูแลด้วย เช่นเมื่อแถนลอยกทัพมาช่วยพระยาฟ้าฮ่วน คนของพระยาฟ้าฮ่วนชี้ให้ดูกองทัพของท้าวฮุ่งตอนหนึ่งว่า *"ส่วนที่อยู่พุ้นเป็นกำลังของหานพาย มันนำพาไพร่พลชาวข้าพางจับหน้าไม้ขี่ช้างตัวงามย่างออกหน้า"* (4129) หานพายนั้นมีชื่อปรากฏมาแต่ต้นเรื่องเป็นบริวารใกล้ชิดของท้าวฮุ่ง จึงเข้าใจว่าจะไม่ใช่คนบนที่สูง แสดงว่าได้รับมอบหมายให้ได้"กินเมือง"ซึ่งอยู่ในทำเลที่อาจกะเกณฑ์กำลังของคนบนที่สูงมาใช้

สังคมของเจ้าด้วย

ถัดลงมาจาก"เจ้า"คือบริวารใกล้ชิด ซึ่งในรัชของไทดำดูเหมือนจะเรียกว่า"นาย"ในวรรณกรรมเรื่องนี้เรียกว่า"ขุน"ก็มี ดังเช่นเมื่อตอนที่ท้าวซื่มขุนมุมผู้คนเพื่อสู้ศึกปะกัน พวก"ขุนใหญ่"พากันมารวมตัวกันในลานกว้าง (1043) พร้อมช้างศึกจำนวนมาก บริวารเหล่านี้คงมีกำลังผู้คนในการควบคุมของตนเอง "แต่ละคนมีไพร่ช่วยกำลังอีกเป็นร้อย" (1762) หากยึดตามที่ศาสตราจารย์กองโคมินาส์บรรยายไว้เกี่ยวกับรัชของไทดำ **"ไพร่"**หมายถึงคนในกลุ่มไต-ไท ฉะนั้นไพร่เป็นร้อยที่ช่วยนายรบจึงน่าจะหมายถึงกำลังคนที่อยู่ในบังคับของ"เมือง"โดยตรง หมายความว่ามีการจัดสรรกำลังคนของ "เมือง"ให้อยู่ในสังกัดของนาย แต่พวกบริวารเหล่านี้ยังอาจมีกำลังคนบนที่สูงได้อีก (ดังจะกล่าวถึงข้างหน้า)

นอกจากคุมกำลังคนสำหรับช่วยกิจการของ"เจ้า"แล้ว ในกรณีที่เป็น"เมือง"ซึ่งมีอำนาจไปครอบคลุม"เมือง"ในหุบเขาอื่นด้วย ก็อาจส่งให้บริวารเหล่านี้ไปกินเมืองหรือกินนา แต่"เจ้า"ก็รักษาสายสัมพันธ์กับบริวารเหล่านี้ไว้ด้วยการนำเอาลูกสาวของขุนต่างเมืองเหล่านี้มาเป็นสนมกำนัล เช่นท้าวกว่าเจ้าเมืองปะกันนั้นมีสนมกำนัลที่เป็นลูกสาวของขุนที่ส่งไปกินเมืองเหล่านี้อยู่ไม่น้อย โดยบรรยายว่าพ่อของนางเหล่านั้นกินนาที่ใดบ้าง (2553-4)

แม้ว่าในมหากาพย์ไม่ได้ระบุชัดเจนว่า ในแต่ละ"เมือง"ของหุบเขาขนาดเล็ก ประชากรประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์อะไรบ้าง แต่นักวิชาการทั่วไปก็ลงความเห็นจากพฤติกรรมของชนชั้นผู้ปกครองว่า ต้องมีการสมรสข้ามเผ่าพันธุ์กันมาก กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกเอ่ยถึงในเรื่องนอกจากลาวแล้ว ยังมีมอญ-เมิ่ง ซึ่งเป็นเชื้อสายฝ่ายมารดาของท้าวซ่ง แกว-แมน, (บางครั้งถูกเรียกว่า"แย้"-

จากนี้มีกล่าวถึง"เขน"ซึ่งผมเข้าใจว่าหมายถึงเขินหรือชิน และกล่าวถึงลื้อ (3789-3793)

กลุ่มชาติพันธุ์ที่ค่อนข้างใกล้ชิดกับ "เมือง" เหล่านี้มากที่สุดเห็นจะเป็นคนบนที่สูง ความสัมพันธ์ในเชิงพึ่งพาอาศัยกันนั้นจะกล่าวถึงข้างหน้า แต่เฉพาะในขอบเมืองเองก็มีคนบนที่อยู่อย่างผสมผสานอยู่ (โดยยังรักษาอัตลักษณ์ของตนไว้-ไม่นับที่ผสมกลมกลืนไปแล้วซึ่งย่อมมีจำนวนมากดังที่กล่าวแล้ว) เพราะ"เมือง"เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้า จึงเป็นธรรมดาที่คนบนที่สูงย่อมลงมาทำกิจธุระในเมือง เช่นเมื่อท้าวซื่มยกทัพลงจากภูสู่ที่ราบเพื่อไปร่วมกันตีเมืองตุมวาง ก็พบเด็กน้อยชาวข้าหาบเครื่องของเดินตามทาง (3907-8) นอกจากนี้เจ้าก็ยังมีกำลังคนที่เป็นคนบนที่สูงไว้ใช้สอยในลักวังด้วย ดังเช่นเมื่อขณะที่ท้าวซุ่งเลี้ยงผีและกินเลี้ยงกันตอนหนึ่ง ก็ร้องเรียกหา"อ้ายงั่ง"ซึ่งเป็นข้าพวงดำเพื่อใช้สอย บริวารของท้าวซุ่งระดับ"นาย"เองก็อาจมีบางคนที่เป็นคนบนที่สูงโดยเฉพาะคนที่เป็นหัวหน้าคุมกำลังคนบนที่สูงในการสงครามเช่น "อ้ายหาด"ซึ่งวรรณกรรมเรื่องนี้บอกชัดเจนว่า**"พร้อมทั้งพวกข้าพานต่ำ"** (2471)[5]

เมืองในหุบเขาขนาดเล็กที่ปรากฏในท้าวซุ่ง ท้าวเจือง ยังมีความสัมพันธ์กว้างออกไปไกลนอกเขตภูมิลำเนาประเทศนี้ เพราะมีการกล่าวถึง"ขอม" เช่น ข้าหลวงของนางจ้อมนั้นก็บรรยายว่า**"เป็นสาวงามลูกเชื้อขอม"**(273) ในสงครามกับเมืองปะกันครั้งแรกก็กล่าวถึง**"พวกวีวอห้อแต่"** (2081) คือสิบสองปันนา บุญญาบารมีของท้าวซุ่งทำให้มีกษัตริย์จากเมืองไกลส่งบรรณาการมาถวาย ดังที่กล่าวถึง**"พระยาห้อใหญ่ผู้ครองเมืองหนองแส"** (3789) ก็คือยูนนาน อันเป็นราชอาณาจักรในหุบเขาเช่นเดียวกัน แต่ใหญ่กว่ากันมาก นอกจากนี้กล่าวถึงจีน, พะโค, เมืองน่าน และชวา (หลวงพระบาง) (3790)

สัมผัสกับรัฐที่ตั้งอยู่ในเขตลุ่มน้ำขนาดใหญ่ด้วย ผมอยากจะเตาว่าวรรณกรรมเรื่องท้าวซุ่ง ท้าวเจืองกำลังบรรยายถึงช่วงระยะเวลาของการเปลี่ยนผ่านของรัฐในหุบเขาขนาดเล็ก (ไปสู่ความเป็นราชอาณาจักรขนาดใหญ่เช่นล้านนาของราชวงศ์มังราย, ล้านช้างของขุนบุลม ฯลฯ เป็นต้น) ฉะนั้นจึงเป็นช่วงเวลาที่รัฐในหุบเขาขนาดเล็กกำลังเปิดกว้างกว่าที่ผ่านมาในอดีตเป็นอันมาก

ชนชาติและชาติพันธุ์

คำว่าชนชาติให้ความหมายถึงลักษณะของกลุ่มคนที่สืบต่อกันทางสายเลือด ทั้งๆ ที่ลักษณะเหล่านี้ล้วนเป็นวัฒนธรรมเท่านั้น เช่น ภาษา, การแต่งกาย, ประเพณี, ความเชื่อ ฯลฯ อันเป็นสิ่งที่ใครๆ ก็สามารถเข้ามาร่วมเป็นสมาชิกด้วยได้ หรือในทางตรงกันข้ามละทิ้งลักษณะนี้ไปเพื่อไปรับเอาลักษณะทางวัฒนธรรมอื่น แม้แต่ความจำเป็นของชีวิต (ลักษณะที่สืบสายเลือดคือลักษณะทางกายภาพของคน เช่น สีผม, นัยน์ตา, จมูก, สีผิว ฯลฯ กลับเป็นสมบัติที่ผู้คนในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีร่วมกัน จนแยกออกจากกันไม่ได้ด้วยรูปกายภายนอก) ผมจึงอยากใช้คำว่าชาติพันธุ์มากกว่าชนชาติ หมายความว่าคนในชนชาติใดก็ตาม ที่เข้ามายึดถือวัฒนธรรมร่วมกับคนอื่น จนเห็นว่าตัวมีอัตลักษณ์ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับคนอื่นในชุมชนหรือสังคมนั้นๆ เขาก็อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น

ผมคิดว่าการใช้แนวคิดเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์จะทำให้เข้าใจสภาพการณ์ที่กล่าวถึงในมหากาพย์เรื่องนี้ได้ดีกว่าชนชาติ ดังที่กล่าวแล้วว่าประชากรของ

นอกจากนี้"อัตลักษณ์"ดังกล่าวก็ไม่ใช่เส้นแบ่งที่ตายตัวสำหรับการเลือกฝ่ายเลือกข้างนัก ดังที่กล่าวแล้วว่าท้าวแองกาซึ่งเป็นฝ่ายแกว-แมน และเป็นญาติกับท้าวกว่า กลับไปขอลูกสาวท้าวซื่มซึ่งเป็นฝ่ายลาว-แถน แม้แต่ในการสงครามอัตลักษณ์ดังกล่าวก็ไม่ทำให้ใครเลือกเข้าข้างไหนอย่างแน่นอนสมอไป ญาติทางฝ่ายท้าวฟ้าช่วนซึ่งเป็นแกว-แมนกลับไปร่วมมือกับท้าวซุ่งก็มี (4124)

เมื่อเป็นเช่นนี้ เหตุใดจึงต้องรักษาความต่างด้าน"อัตลักษณ์"ไว้ด้วย ผมตอบไม่ได้[7] แต่ผมเกรงว่าการยกให้อัตลักษณ์ที่ต่างกันเหล่านี้เป็นตัวแทนของชนชาติไทย-ลาว, มอญ, ข่า, ญวน ฯลฯ กลับจะทำให้สับสนมากขึ้น เช่น พัฒนาการของรัฐในหุบเขาขนาดเล็กเหล่านี้ เป็นพัฒนาการของกลุ่มคนซึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ในเขตนั้นในช่วงหนึ่ง ไม่ใช่ตั้นกำเนิดของรัฐลาวหรือไทยหรือเวียดนาม

อย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ก็คือ พัฒนาการของรัฐและสังคมเหล่านี้ เมื่อตกมาถึงพุทธศตวรรษที่ 18 (โดยประมาณ) ภาษาไทย-ลาวก็กลายเป็นภาษาที่แพร่หลายในอาณาบริเวณนี้ และต่อมาในศตวรรษที่ 19-20 ภาษาไทย-ลาวก็กลายเป็นภาษาที่รองรับการขยายตัวของพระพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ ซึ่งยิ่งทำให้ภาษาไทย-ลาวกลายเป็นภาษากลางของประชาชนในเขตดังกล่าวหนักแน่นขึ้นไปอีก ผมคิดว่าเหตุใดภาษาไทย-ลาวจึงมีบทบาทดังกล่าวเป็นคำถามที่น่าสนใจและน่าหาคำตอบยิ่งกว่าเหตุใดคนไทย-ลาวจึงสถาปนารัฐเหล่านี้ขึ้น หรือสถาปนาขึ้นได้อย่างไร เพราะดังที่กล่าวแล้วว่า พัฒนาการทางสังคมและการเมืองในช่วงนี้น่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของกลุ่มชนที่ผสมปนเปกันหลายชนชาติมากกว่าของชนชาติไทย-ลาวเพียงกลุ่มเดียว

เหนือเส้นขนานที่ 17 อันเป็นฉากของท้องเรื่อง

เจ้าผู้ครอง"เมือง"ต่างๆ ล้วนมีคนบนที่สูงเป็นกำลังสำคัญในการสงครามทั้งสิ้น ท้าวซื่มแห่งเงินยางให้เอาของฝากไปให้หัวหน้าของคนกลุ่มนี้ (1032-5) ระหว่างที่ท้าวซุ่งยกทัพผ่านป่าไปช่วยศึกเมืองเงินยาง ท้าวซุ่งท้าวเจืองอ้างว่าชื่อเสียงของท้าวซุ่งเลื่องลือไปทุกหนทุกแห่ง ทำให้คนบนที่สูงเกรงกลัว ชาวภูมอนจึงออกมาต้อนรับกองทัพของท้าวซุ่ง และเอาของมาถวาย (1424-5) เข้าใจว่าของถวายเหล่านี้ใช้เป็นเสบียงอาหารหรือสัตว์ต่างเข้าของ ดังเช่นในการเดินทัพครั้งหนึ่ง ชนเผ่าเหล่านี้ก็นำควายมาถวายเป็นพันตัว (2766) บางครั้งคนเหล่านี้บางเผ่าก็เข้ามาช่วยท้าวซุ่งรบกับแมน (1459) จนกระทั่งในกองทัพของท้าวซุ่งมีคนบนที่สูงเป็นกำลังจำนวนมาก (1769) ท้าวกว่าแห่งปะกันก็มีกำลังเป็นชนเผ่าบนที่สูงเช่นกัน ในการเดินทัพไปตีเงินยาง ท้าวกว่าใช้คนให้ไปบอกคนบนภูสูงแต่งทัพเอาหน้าไม้ล่วงหน้าไปก่อน (1015)

บทบาทของคนเหล่านี้ในการสงครามก็คือเป็นผู้นำทางผ่านป่าเขา ซึ่งเป็นความเจนจัดภูมิประเทศของพวกเขาอยู่แล้ว (1884) ในด้านการรบคนบนที่สูงถูกกล่าวถึงในวรรณกรรมเรื่องนี้ว่าเป็นผู้ชำนาญการใช้หน้าไม้-ลูกดอก* ในอีกตอนหนึ่ง มีข้อความตามการถอดความของท่านมหาสิลาว่า *"ฟังเสียงพวกข้าพางชวนกันมาเป็นแสนๆ คน เป็นกำลังช่วย ใครจะสามารถกางแพนต้านลูกธนู เชิญมาเลย พวกเราจะยิงใส่เข้าตรงแนวโค้ง ทะลุแพนเข้าไป ได้ฟังเช่นนั้น พระยองก็ชื่นชมดีใจ ตกลงเอาพวกข้าพางเป็นกำลังหลักต้นตอ"* (1637-8)

ในทุกแห่งที่บรรยายการรบของคนบนที่สูงเหล่านี้ พวกเขามักเป็นทหารเดินเท้า มีอาวุธสำคัญคือหน้าไม้-ลูกดอก และถือหอก (มีความชำนาญการถลุง

โอกาสให้เจ้าใน"เมือง"ยกกำลังขึ้นไปบนที่สูง แล้วเรียกเอาทรัพย์สมบัติและกำลังคนของชนเผ่าไปใช้ประโยชน์ ดังพวก"ข้า"ที่เอาสิ่งของมาถวายท้าวซุ่ง ก็ระบุไว้ชัดเจนว่าเป็นเพราะเกรงกลัว (กองทัพของท้าวซุ่งซึ่งยกผ่านชุมชนของตน) ตอนที่ท้าวซุ่งขออนุญาตเอานางอั้วคำ ธิดาของท้าวซื่มไปร่วมหลับนอนเป็นกำลังใจก่อนจะชนช้างกับท้าวกว่าท้าวซื่มบ่ายเบี่ยงว่าเป็นวันอวมงคล ขอผัดไปก่อน ท้าวซุ่งและกองทัพแสดงความน้อยใจ ทำเหมือนจะเลิกทัพกลับไปกลางคัน วรรณกรรมเรื่องนี้บรรยายถึงคำรำพึงของชนเผ่าบนที่สูงว่า *"พวกข้าพางดำจากดงไฮมานี้ ก็ไม่ได้ทำข้าวไร่ ทำไปขอเอากำลังมาหนด ปานนี้ไร่คงเต็มแต่ไม่รุ้นใหม่ รกเป็นหนามหมดแล้ว"* (1808-9)

ฉะนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างคนบนที่สูงกับชนชั้นปกครองใน"เมือง"จึงไม่ได้ราบรื่นเสมอไป มีสุ่มๆ ตอนๆ เป็นครั้งคราว ดังเช่นเมื่อกองทัพนางกว่ารู้ว่าคนบนที่สูงซึ่งเคยขึ้นกับเมืองปะกันกลับหันไปเข้ากับท้าวซุ่ง (ซึ่งก็เข้าใจได้เพราะกองทัพของท้าวซุ่งเดินผ่านเข้ามาในบริเวณที่อยู่อาศัยของชนเผ่าเหล่านี้) นางก็ร่ำพึงว่าไส้ของตนคงเป็นหนอนเสียแล้ว (2435-6) ส่วนพ่อของนางจ้อมนั้น ก็ดูเหมือนจะถูกพวก"ข้าดูพุ่ม"สังหาร (3248) แม้ว่าคนบนที่สูงเป็นกำลังสำคัญของเจ้า แต่การมี"ข้า"ประเภทนี้อยู่มาก ย่อมหมายถึงว่าเจ้าต้องสามารถให้ความคุ้มครองแก่ชนเผ่าที่ยอมสวามิภักดิ์เหล่านี้ได้ด้วย มิฉะนั้นเจ้าของ"เมือง"อื่นก็เป็นศัตรูก็อาจมารบกวน (เรียกเก็บวัสดุสิ่งของและกำลังแรงงาน) สาเหตุหนึ่งที่ท้าวซุ่งยกทัพไปรบกับพระยาฟ้าช่วน ก็เพราะทางฝ่ายฟ้าช่วนรบกวนทำร้ายแก่"ข้าพาง"ซึ่งเป็นคนของท้าวซุ่งหลายบ้าน (3958) แน่นอนว่าเจ้าที่มีอนุภาพจะให้ความคุ้มครองได้ ชนเผ่าบนที่สูงก็ไม่อาจปฏิเสธบริการที่ถูกเรียกร้องจากเจ้านั่นได้เช่นกัน

ก็ตาม ถูกบรรยายว่ามีกำลังพลมากมายอย่างชนิดที่ถึงจะถูกสังหารไปเท่าไรก็หนุนเนื่องกันเข้ามาอย่างไม่ขาดสาย เป็นไปได้หรือไม่ว่า"เมือง"ของแกวตั้งอยู่ในหุบเขาที่มีขนาดใหญ่กว่า หรือมิฉะนั้นก็เกี่ยวข้องสืบเนื่องโดยทางใดทางหนึ่งกับรัฐในลุ่มน้ำขนาดใหญ่

ดังที่กล่าวแล้วว่าการกะเกณฑ์สวยและแรงงานจากชนเผ่าบนที่สูงนั้น รัฐที่ใหญ่มีกำลังคนมากกว่าย่อมสามารถทำได้มากกว่า และด้วยแรงบีบของรัฐในหุบเขาขนาดใหญ่ หรือรัฐในลุ่มน้ำใหญ่นี้เอง ที่ทำให้คนบนที่สูงหันไปผูกพันกับ"เมือง"ในหุบเขาขนาดเล็ก เช่นเมืองในกลุ่มของท้าวซุ่งมากขึ้น ประวัติศาสตร์ของชนเผ่าบนที่สูง คือต้องเผชิญกับการรีดนาทาเร้นจากรัฐที่ใหญ่ในลุ่มน้ำใหญ่สิบสอง (หลวงพระบาง, เวียงจัน, เชียงใหม่, เชียงแสน, หรือแม้แต่สุโขทัย-กำแพงเพชรซึ่งเคยค้าขึ้นกับคนบนที่สูง) จึงทำให้ชนเผ่าบนที่สูงมองท้าวซุ่งเป็นวีรบุรุษของตน เพราะท้าวซุ่งคือผู้ที่ปราบรัฐในหุบเขาขนาดใหญ่หรือในลุ่มน้ำลงได้ ทั้งยังใช้ท่องทัพที่มีคนบนที่สูงเป็นกำลังหลัก ท้าวซุ่งจึงเป็นแรงบันดาลใจในการต่อสู้กับรัฐในลุ่มน้ำใหญ่หรือรัฐในหุบเขาใหญ่ กลายเป็นสำนวนว่า"ข่าเป็นเจือง"คือก่อกบฏต่ออำนาจที่มีศูนย์กลางอยู่ในลุ่มน้ำ ท้าวซุ่งในท้าวซุ่ง ท้าวเจือง นั้นไม่ตาย เพราะพระอินทร์เอาน้ำมนต์มาอยดสรงให้ฟื้นคืนมาพร้อมไพร่พล (4384) ในที่สุดก็ได้รับเชิญจากพระอินทร์ให้ได้ครองเมืองสวรรค์ (เมืองฟ้า) (4520) ฉะนั้นถ้าจะหาผีที่สามารถคุ้มครองชนเผ่าได้ ก็คงไม่มีผีใดที่จะศักดิ์สิทธิ์ยิ่งไปกว่าท้าวซุ่ง ท้าวเจืองได้เลยอย่างน้อยในนิทานที่เล่าสืบกันมา ท้าวซุ่งก็เป็นกษัตริย์จากเมืองในหุบเขาขนาดเล็กคนเดียว ที่พาชนเผ่าบนที่สูงไปปราบปราม"เมือง"ในลุ่มน้ำใหญ่หรือหุบเขาใหญ่ลงได้อย่างราบคาบ[10]

เชิงอรรถ

[1] ทุกรัฐในท้าวซุ่ง ท้าวเจืองล้วนตั้งอยู่ในภูมิลำเนาของหุบเขาขนาดเล็กเหมือนกันทั้งสิ้น เพียงแต่ว่าบางเมืองอาจอยู่ในหุบเขาที่มีพื้นที่ราบกว้างขวางกว่า ตลอดจนอาจมีลำน้ำสายใหญ่กว่าไหลผ่าน เช่นเมืองเงินยางน่าจะตั้งอยู่ในทำเลที่มีทุ่งราบกว้างขวางกว่าเมืองสวนตาล จึงดูจะมั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติและผู้คนมากกว่า เช่นเดียวกับปัจจุบัน เราอาจกล่าวได้ว่าเชียงใหม่หรือเชียงราย ตั้งอยู่ในหุบเขาที่มีที่ราบใหญ่กว่าเชียงดาวหรือแพร่ เป็นต้น แต่ทั้งหมดเหล่านี้ก็ล้วนเป็นเมืองในหุบเขาทั้งสิ้น

[2] ตอนที่เชิญแถนมากินเลี้ยงเพื่อชั่งแขนกัน เมื่อแถนจะลากลับผู้คนก็สั่งความแก่แถนว่า"เจ้าฟ้าอย่าทิ้งอย่าได้" เห็นได้ชัดว่าแถนถูกเรียกว่า"เจ้าฟ้า" (620)

[3] นักวิชาการบางท่านกล่าวว่าความในตอนนี้เป็นการแต่งเสริมในภายหลัง หรือเป็นเรื่องปลีกนอกท้องเรื่องหลัก

[4] ข้อนี้ผมอ่านแล้วไม่สู้กระจ่างนัก กล่าวคือเมืองบริวารโดยเฉพาะที่ห่างไกลต้องส่งส่วนแบ่งส่วยให้แก่เจ้าเป็นอัตราแน่นอนสม่ำเสมอหรือไม่ หรือเพียงแต่ถวาย"บรรณาการ"เป็นครั้งคราว การส่งส่วยเป็นอัตราแน่นอนสม่ำเสมอ หมายถึงการที่ส่วนกลางต้องมีระบบราชการที่เข้มแข็งพอจะบังคับและตรวจตราให้เป็นไปได้ด้วย อันเราอาจพบในรัฐซึ่งอยู่ในหุบเขาขนาดใหญ่ หรือราชอาณาจักรในลุ่มน้ำใหญ่ เช่น เชียงใหม่หรืออยุธยา แม้กระนั้น อาณาบริเวณที่รัฐส่วนกลางสามารถกะเกาะเช่นนั้นได้ก็มีจำกัด หาได้มีกำลังที่จะทำอย่างทั่วถึงทั้งรัฐไม่

[5] ปัญหาที่น่าสนใจก็คือ"อ้ายหาด"เองเป็นข้าพานต่ำด้วยหรือไม่ น่าสงสัยว่าใช่ เพราะการออกนามด้วยคำว่า"อ้าย"หลายที่ด้วยกันในมหากาพย์นี้คือคนบนที่สูง ในอีกที่หนึ่ง *"...เกิบยกท้าวกิ่งผู้เป็นขุนหลวงพวกข้าอยู่ป่าให้มาหาเรา"* (3953) เท่าที่ผมอ่านแล้วเข้าใจจากการถอดความของท่านมหาสิลา วีระวงศ์ ท้าวกิ่งคือกษัตริย์หรือหัวหน้าของคนบนที่สูงเผ่าหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่ง ได้ด้วยฐานะเป็น"ท้าว"อย่างเดียวกับเจ้าของ"เมือง"ในหุบเขาขนาดเล็กด้วย แต่ในขณะเดียวกันพวก"นาย"ที่เป็นบริวารชั้นสูงของเจ้าก็อาจได้รับมอบข้าคนที่เป็นคนบนที่สูงให้กำกับดูแลด้วย เช่นเมื่อแถนลอยกทัพมาช่วยพระยาฟ้าช่วน คนของพระยาฟ้าช่วนนี้ให้ลูกของทัพของท้าวซุ่งตอนหนึ่งว่า *"ส่วนที่อยู่ฟุ้นเป็นกำลังของหานพาย มันนำหาวไพร่พลราวร้าหางข้บหน้าไม่รีช้างต้วงมาย่างออกหน้า"* (4129) หานพายนั้นมีชื่อปรากฏมาแต่ต้นเรื่องเป็นบริวารใกล้ชิดของท้าวซุ่ง จึงเข้าใจว่าจะไม่ใช่คนบนที่สูง แสดงว่าได้รับมอบหมายให้ได้"กินเมือง"ซึ่งอยู่ในทำเลที่อาจกะเกณฑ์กำลังของคนบนที่สูงมาใช้

ปรับปรุงจากต้นฉบับถอดเทปปาฐกถาพิเศษ ของ ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ ในงานเปิดตัวหนังสือ ท้าวซุ่ง ท้าวเจือง บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน) จัดขึ้น ณ ห้องเฉลิก 3 โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ คอนเวนชั่น เมื่อวันพุธที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2548)

ในการสงครามได้ ศาสตราจารย์กองโดมินาส์อธิบายสถานะทางสังคมของบุคคลในสังคมไทยดำว่า ต่ำลงมาจากพวก"เจ้า"และ"ท้าว" คือไพร่ ซึ่งอาจแปลได้ว่าคืออิสรชนซึ่งมีสิทธิ์จับอาวุธและใช้เครื่องมือการเกษตรได้ทุกชนิด สถานะนี้สงวนไว้เฉพาะพวกไต-ไทเท่านั้น ซึ่งทำให้พวกที่ไม่ใช่ไต-ไท พยายามปรับตัวรับเอาวัฒนธรรมของชนชาติผู้ปกครอง เพื่อเปลี่ยนตัวเองเป็นไท-ไตบ้าง จะทำให้ได้อภิสิทธิ์อย่างเดียวกัน ถ้าใช้คำอธิบายนี้เป็นบรรทัดฐาน ก็หมายความว่าคนบนที่สูงเหล่านี้มีสถานะใน"เมือง"อยู่สองอย่าง หนึ่งคือเป็นข้าหรือทาสของเจ้าและท้าว หรืออาจรวมพวกนายไว้ด้วย พวกนี้คือพวกที่จะผสมกลมกลืนไปกับคนชาติพันธุ์อื่นๆ ในเมืองในระยะยาว ส่วนอีกสถานะหนึ่งคือพวกที่ไม่ได้ลงมาอยู่ใน"เมือง" แต่ยังมีภูมิลำเนาอยู่บนที่สูงของตน พวกนี้อาจเป็นอิสรชนเช่นกัน อยู่ภายใต้ผู้ปกครองของตนเองเช่น"ท้าวกิ่ง" หรืออยู่ในกำกับดูแลของนายซึ่งอยู่ในเมืองอีกทีหนึ่ง แต่ทั้งหมดนี้ไม่ใช่"ไพร่" คือไม่ได้ถูกผนวกเข้าไปในระบบสังคมของ"เมือง"ในหุบเขา

[6] มีความในบางตอนที่ดูเหมือนว่าจะใช้ภาษาที่ต่างกัน เช่นพูดถึงการใช้ล่าม แต่ก็ไม่ชัดเจนนัก เพราะ"ล่าม"คือคนกลางของการเจรจาซึ่งต้องใช้แม้ระหว่างคนที่พูดภาษาเดียวกัน

[7] แต่สงสัยว่า จะเกี่ยวกับการจำแนกสิทธิของกลุ่มคนในสังคมหนึ่งๆ มากกว่าเป็นเครื่องหมายของชนชาติ

[8] หากเปรียบเทียบกับเรื่องเล่าเกี่ยวกับการแข็งข้อของข่าในสมัยหลัง น่าจะเป็นลูกดอกอาบยาพิษมากกว่าหน้าไม้ แต่ในมหากาพย์กล่าวถึงไว้ทั้งสองอย่าง

[9] ยกเว้นแต่ว่าจะถือ"แมน"เป็นชนเผ่าบนที่สูงเหมือนกัน แต่ผมมองไม่เห็นเช่นนั้น ชื่อ"แมน"อาจสัมพันธ์กับคำว่าหมาน, เมี้ยน, ฯลฯ ก็เป็นได้ แต่แมนที่ปรากฏในเรื่องมีจำนวนมาก ขนาดที่กล่าวว่าหลั่งไหลกันเข้ารบเหมือนน้ำบ่า แสดงการจัดตั้งอย่างดี จึงไม่น่าจะหมายถึงกลุ่มชนเผ่าบนที่สูง ซึ่งจัดองค์กรทางสังคมในลักษณะที่มีผู้คนในแต่ละองค์กรจำนวนน้อย

[10] ดวงเดือน บุนยาวง รายงานว่า จนถึงทุกวันนี้ชาวข่าหรือลาวเทิงยังมีประเพณีเลี้ยงผีเจือง ถือว่าเจืองเป็นผู้นำที่จะกอบกู้พาอยู่เป็นสุขในอนาคต (ดวงเดือน บุนยาวง, 2538, 198)

การอ้างอิง

1 ข้อความในท้าวสุ่ง ท้าวเจืองทั้งหมด ใช้การถอดความของท่านมหาสิลา วีระวงส์ ไม่ใช่ต้นฉบับ เพราะเห็นว่าท่านถอดความโดยพยายามรักษาถ้อยคำในต้นฉบับไว้มากที่สุดเท่าที่จะทำให้คนปัจจุบันอ่านรู้เรื่องได้นอกจากนี้ก็พอเหมาะกับความสามารถของผู้เขียนด้วย

2 สุจิตต์ วงษ์เทศ, ท้าวสุ่ง ขุนเจือง วีรบุรุษสองฝั่งโขง, ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ, 2538.

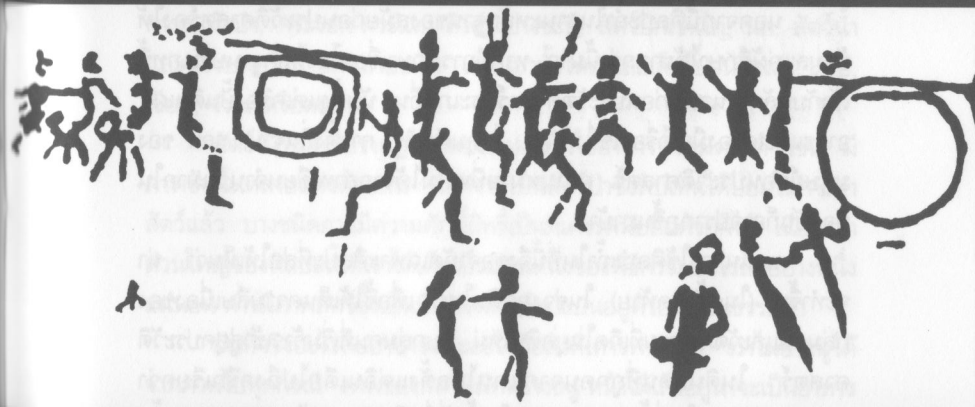
3 หนังสืออื่นที่เคยอ่านและอยู่ในความทรงจำอันเลอะเลือน ฉะนั้นบางทีจึงอ้างถึงชื่อผู้เขียนโดยจำไม่ได้ว่าเรื่องอะไร

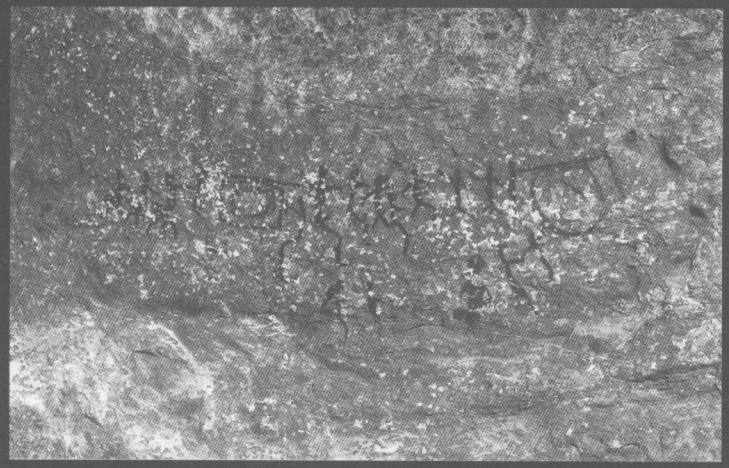
ศิลปะถ้ำ
และชาวสุวรรณภูมิ

ศาสตราจารย์ ดร. **นิธิ เอียวศรีวงศ์**

ศิลปะถ้ำในประเทศไทยได้มีการค้นพบมานานแล้ว แต่การสำรวจอย่างเป็นระบบและกว้างขวางเพิ่งเริ่มขึ้นเมื่อทศวรรษ 2520 นี่เอง แม้กระนั้น ก็อาจกล่าวได้ว่า ในปัจจุบันเรามีข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้กว้างขวางทั่วประเทศ และมีจำนวนมาก ถึงจะยังไม่หมดเท่าที่มีในประเทศก็ตาม

อย่างไรก็ตามในฐานะหลักฐานก่อนประวัติศาสตร์ ข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะถ้ำกลับถูกใช้ประโยชน์ไม่ได้มากนัก เพราะความรู้ที่มีอยู่ในปัจจุบันยังอยู่ในระดับความรู้เชิงสำรวจเท่านั้น ถึงมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ แต่ก็ไม่อาจนำไปสู่ข้อสรุปในทางประวัติศาสตร์ได้ การกำหนดอายุทำได้เฉพาะจากวัสดุอื่นซึ่งพบในสถานที่ ซึ่งก็หาความแน่นอนได้ยาก เนื่องจากวัสดุอาจถูกนำเข้ามาภายหลังหรือก่อนศิลปะก็ได้ ยิ่งกว่านั้น ส่วนใหญ่ของถ้ำที่มีงานศิลปะอยู่ มักถูกสำรวจเมื่อพื้นที่ได้ถูกรบกวนมาเป็นเวลานานแล้วทั้งสิ้น ทำให้การกำหนดอายุทำเกือบไม่ได้เลย ในปัจจุบันอายุที่นักวิชาการที่สนใจศึกษาศิลปะถ้ำกำหนดไว้คือ 5,000-1,000 ปี ซึ่งกว้างมากจนมีประโยชน์ในแง่ประวัติศาสตร์น้อย ศิลปะถ้ำในประเทศเพื่อนบ้านยังไม่มีการสำรวจอย่างเป็นระบบเพียงพอ ทำให้ยากที่จะทำความเข้าใจแม้แต่กับศิลปะถ้ำในบางแห่ง เพราะเรามองเห็นเพียงส่วนเดียวของระบบ เช่น ปรากฏว่ามีศิลปะถ้ำลักษณะคล้ายกับผาแต้มในฝั่งตรงข้ามซึ่งอยู่ใน สปป.ลาว แสดงว่าผาแต้มเป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบความเชื่อที่มีพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทั้งสองฝั่งน้ำ





ขบวนแห่ในพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์เพื่อความมั่งคั่งและมั่นคงของชุมชน เมื่อ 3,000 ปีมาแล้ว มีคนทำท่าเต้นฟ้อน บางคนแสดงอวัยวะเพศชายอย่างชัดเจน มีเครื่องดีดประโคมคล้ายกลองมโหระทึก คัดลอกจากภาพเขียนที่ถ้ำตาด้วง อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี

นอกจากนี้ศิลปะถ้ำในฐานะหลักฐานของสมัยก่อนประวัติศาสตร์คงให้ข้อมูลแก่ผู้ศึกษาได้มากกว่านี้มาก หากมีการศึกษาเชื่อมโยงหลักฐานประเภทนี้เข้ากับหลักฐานสมัยก่อนประวัติศาสตร์ประเภทอื่น นับตั้งแต่เครื่องปั้นดินเผา, อาวุธและเครื่องมือเครื่องใช้ซึ่งค้นพบ, หลุมฝังศพ, การตั้งถิ่นฐาน, ฯลฯ ของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ ความหมายที่หาไม่ได้จากภาพเขียนจำนวนมากในปัจจุบันก็อาจปรากฏขึ้นมาบ้าง

ฉะนั้นการใช้ศิลปะถ้ำในที่นี้จึงขอจำกัดเฉพาะศิลปะที่ส่อให้เห็นว่า น่าจะทำขึ้น (ในครั้งสุดท้าย) ในช่วงยุคหินใหม่ เพื่อชี้ให้เห็นความสืบเนื่องของกลุ่มคนและวัฒนธรรมที่เกิดในยุคหินใหม่ กับกลุ่มคนที่เริ่มก้าวเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ ในดินแดนที่ถูกคนจากแดนไกลตั้งแต่อินเดียไปถึงกรีกเรียกว่า "สุวรรณภูมิ" (แต่ในที่นี้จะจำกัดเฉพาะในพื้นที่ซึ่งเป็นประเทศไทยปัจจุบันเท่านั้น เนื่องจากหลักฐานศิลปะถ้ำที่ใช้มาจากเฉพาะประเทศไทยเท่านั้น)

ความเป็น"หินใหม่"ในศิลปะถ้ำจำนวนมากที่ได้สำรวจกันไปแล้วนั้นเห็นได้ชัด นับตั้งแต่การใช้โลหะเพื่อตอกเส้นลงบนหิน การเพาะปลูก, การนำสัตว์ป่ามาเลี้ยง (domestication of animals), การจักสาน (เช่น ภาพของตุ้ม-เครื่องมือจับปลา), เป็นต้น แต่ทั้งนี้มิได้ปฏิเสธว่า ศิลปะถ้ำบางแห่งอาจมีอายุเก่าแก่กว่ายุคหินใหม่ นับว่าสอดคล้องกับส่วนใหญ่ของหลุมศพหรือแม้แต่ชุมชนโบราณที่ได้ขุดพบในประเทศไทย กล่าวคืออยู่ในยุคหินใหม่ลงมา

และถ้ามองจากแง่ของวิถีชีวิต ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ที่ปรากฏในศิลปะถ้ำ ก็อาจกล่าวได้ว่าดำรงสืบต่อมาอีกยาวนานมากในประวัติศาสตร์ แม้ว่าวิถีคิดของคนที่สร้างศิลปะถ้ำเหล่านี้อาจแตกต่างจากคนรุ่นหลังซึ่งเข้ามาอยู่ในรัฐ และรับนับถือศาสนาสากลบางศาสนาไปอย่างมากแล้วก็ตาม แต่การทำมาหากินและเครื่องมือเครื่องใช้จำนวนมากก็ยังเหลือตกทอดสืบมา

การดำรงชีวิต

ที่มาของอาหารของคนที่สร้างศิลปะถ้ำเหล่านี้มีอยู่ 2 ทาง

ทางแรกคือการล่าสัตว์และเก็บอาหารจากธรรมชาติ (food gathering) ศิลปะถ้ำจำนวนมากแสดงภาพของการล่าสัตว์ นับตั้งแต่สัตว์บกนานาชนิด เช่น

กวาง, งัวป่า, กระรอก-กระแต, ลิงค่างบ่างชะนี, สัตว์ปีกเช่นไก่, นก, สัตว์น้ำและครึ่งบกครึ่งน้ำอีกหลายชนิด เช่นปลาทั้งใหญ่และเล็กไปจนถึงเต่า, กบ, เขียด, จระเข้หรือตะกวด

สัตว์ทั้งหมดที่ปรากฏในศิลปะถ้ำอาจไม่ใช่อาหารทั้งหมดก็ได้ เช่น มีภาพช้างในหลายแห่งด้วยกัน นอกจากเป็นสัตว์ป่าซึ่งพบเห็นได้บ่อยในการล่าสัตว์แล้ว บางชนิดอาจมีความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพนับถือด้วยก็ได้ เนื่องจากส่วนใหญ่ของศิลปะถ้ำที่เราได้เห็นเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมอะไรสักอย่างหนึ่งแน่นอน การมีภาพสัตว์ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือปะปนอยู่ด้วยจึงเป็นธรรมดา

อันที่จริงอะไรคืออาหารและอะไรคือสิ่งที่เคารพนับถือ เราไม่อาจดูได้จากภาพไปทุกกรณี ภาพของสัตว์ที่มีคนง้างธนู-หน้าไม้เล็งอยู่น่าจะเป็นอาหารแน่นอน แต่มีภาพสัตว์อีกมากที่ร่วมอยู่ในขบวนแห่ หรือยืนอยู่ไม่ไกลจากขบวนแห่ในพิธีกรรมบางอย่าง สัตว์เหล่านี้เป็นอาหารหรือเป็นการเล่าถึงสัตว์ที่พบเห็นในป่า หรือสัตว์ที่พวกเขาเคารพนับถือ ไม่อาจทราบได้ เราคาดว่าอะไรคืออาหาร อะไรคือสิ่งที่เขาเคารพนับถือจากพฤติกรรมของคนรุ่นหลังหรือคนในยุคประวัติศาสตร์แล้วต่างหาก เช่น กระรอกหรือกระแตน่าจะเป็นอาหาร เนื่องจากไม่มีกลุ่มคนในประเทศไทยสมัยหลังที่นับถือกระรอก-กระแต แต่เหี้ย, ตะกวด, จระเข้ หากดูจากผู้คนสมัยหลัง เป็นได้ทั้งอาหารและสิ่งที่นับถือ

ส่วนการเก็บพืชจากธรรมชาติมาเป็นอาหารไม่พบในศิลปะถ้ำ ยกเว้นการตีผึ้ง แม้เราอาจแน่ใจได้ว่า อย่างไรเสียก็น่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในการหาอาหารของคนสมัยนั้น ในหลายสังคมหน้าที่การเก็บรวบรวมพืชมาเป็นอาหารเป็นหน้าที่ของผู้หญิง เหตุใดจึงไม่มีภาพกิจกรรมที่สำคัญนี้เลย? เป็นไปได้หรือไม่ว่า เพราะเป็นกิจกรรมของผู้หญิงจึงไม่มีบทบาทในภาพที่เป็นพิธีกรรม แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า ไม่มีผู้หญิงในศิลปะถ้ำเลย ตรงกันข้ามภาพของผู้หญิงอาจพบได้ทั่วไป มีการเน้นเครื่องเพศของผู้หญิงให้ไม่อาจเข้าใจได้คลาดเคลื่อนด้วย เช่น หน้าอกหรืออวัยวะเพศ แต่น่าสังเกตว่าหน้าที่บทบาทของภาพผู้หญิงในศิลปะถ้ำมักเกี่ยวเนื่องกับความเจริญงอกงาม เช่น ภาพการร่วมเพศ, ภาพอวัยวะเพศหญิงที่ใหญ่เชิงสัญลักษณ์ของพลังกำเนิด, และภาพผู้หญิงตั้งครรภ์

อาจเป็นได้ว่า ภาพของกิจกรรมทำมาหากินที่ปรากฏในศิลปะถ้ำคือกิจกรรมที่คนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์เห็นว่าอันตรายหรือเสี่ยงมาก จึงต้องทำพิธีกรรมบางอย่างเพื่อความเจริญงอกงามและความปลอดภัยแก่กิจกรรมนั้นๆ กิจกรรมการหากินที่ผู้หญิงรับผิดชอบอาจไม่ถูกจัดว่าอันตรายหรือเสี่ยง ฉะนั้นจึงไม่ต้องผ่านพิธีกรรมที่ซับซ้อนนัก จึงไม่ปรากฏในภาพ

ศิลปะถ้ำจึงไม่บอกให้เรารู้ถึงสถานภาพของผู้หญิงในสังคมก่อนประวัติศาสตร์ แต่กำหนดหน้าที่บทบาทของผู้หญิงในภาพพิธีกรรมให้จำกัดลงเพียงเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญงอกงามเท่านั้น

การประมงเป็นแหล่งอาหารที่มีความสำคัญ ศิลปะถ้ำที่พบในที่ซึ่งใกล้แหล่งน้ำขนาดใหญ่ เช่น ผาแต้ม หรือชายทะเล จะมีภาพปลาจำนวนมาก เฉพาะที่ผาแต้มมีเครื่องมือการประมงให้เห็นด้วย

ในแง่ของความสืบเนื่อง แม้ว่าการเพาะปลูกจะเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญในยุคประวัติศาสตร์ แต่ประชาชนในประเทศไทยไม่เคยทิ้งการล่าสัตว์ไปอย่างเด็ดขาด จนไม่นานมานี้เอง การล่าสัตว์เป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในเศรษฐกิจชุมชนตลอดมา แม้ว่าการจัดองค์กรเพื่อการล่าสัตว์อาจไม่ใหญ่โตอย่างที่เห็นในศิลปะถ้ำ (ที่ใช้"หมู่คน"จำนวนหลายคน-พึงนับออกมาเป็นตัวเลขหรือพึงถือว่าเป็นสัญลักษณ์ว่าใช้คนจำนวนมากก็ตาม-ร่วมมือกันในการล่าสัตว์) แต่ทั้งนี้อาจเป็นด้วยการพัฒนาเครื่องมือในการล่าให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นจนกระทั่งพรานจำนวนน้อยก็สามารถล่าสัตว์ได้

อย่างไรก็ตามในกรณีที่การล่าจัดขึ้นโดยผู้นำที่มีบ่าวไพร่บริวารมาก เช่น พระเจ้าแผ่นดิน การล่าสัตว์ในสมัยประวัติศาสตร์ก็ยังต้องมีการจัดองค์กรขนาดใหญ่เช่นกัน ดังเช่นการต้อนช้างป่าเข้าเพนียดซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่คล้ายกับการจับสัตว์ป่าที่ปรากฏในศิลปะถ้ำ นั่นคือศิลปะถ้ำเขาสามร้อยยอดซึ่งเป็นภาพการต้อนฝูงวัวป่าหรือควายป่า (และเข้าใจว่าคงต้อนไปเพื่อจับเป็น สำหรับการใช้งานในการเพาะปลูก)

ทางที่ 2 คือการเพาะปลูก ภาพที่เกี่ยวกับการเพาะปลูกอาจเป็นที่ถกเถียงกันในหมู่นักวิชาการ แต่จากการสำรวจตรวจสอบอย่างละเอียดของเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรซึ่งออกสำรวจศิลปะถ้ำ เชื่อว่าเป็นการเพาะปลูกจริง และยังถือว่าสอดคล้องกับภาพสัตว์เลี้ยงประเภทวัวหรือกระบือซึ่งพบในบางแหล่งด้วย

ศิลปะถ้ำที่ผาหมอนน้อยมีภาพการเพาะปลูกข้าว เขียนเป็นกอข้าวเรียงแถว ซ้ำวางภาพของกอข้าวอย่างเป็นระเบียบที่ทำให้นักสำรวจคิดว่าน่าจะเป็นข้าวที่เกิดจากการปักดำ นอกจากนี้ที่เขาภูพาน สกลนคร ยังมีภาพสลักคล้ายกับคนกำลังดำนาด้วย

ส่วนสัตว์เลี้ยงที่พบเสมอคือสุนัข ซึ่งเป็นสัตว์ชนิดแรกที่มนุษย์สามารถทำให้เชื่องจนเป็นสัตว์บ้านได้ สุนัขปรากฏตัวในภาพการล่าสัตว์และต้อนสัตว์อยู่บ่อยครั้งในศิลปะถ้ำ สัตว์อีกชนิดหนึ่งที่พบได้บ่อยมากคืองัวหรือกระบือหลายภาพด้วยกันเป็นงัวหรือกระบือป่าอย่างแน่นอน แต่อีกหลายภาพไม่ชัดว่าเป็นสัตว์เลี้ยงหรือสัตว์ป่า เช่น ภาพงัวที่มีเส้นลากไปถึงมือคน อาจเป็นภาพคนแทงหอกไปยังงัวก็ได้ หรือคนกำลังจูงงัวก็ได้ อย่างไรก็ตามภาพที่เขาปลาร้าอุทัยธานี มีภาพคนจูงงัวอยู่อย่างน้อย 2 ภาพ ภาพหนึ่งอยู่หน้างัว อีกภาพหนึ่งอยู่หลังงัว ยังไม่นับภาพในศิลปะถ้ำอีกบางแห่งที่มีการดึงงัวไปฆ่าบูชายัญ ก็น่าจะเป็นงัวบ้านมากกว่างัวป่า ที่เขาภูพาน สกลนคร มีภาพเด็กเลี้ยงควายอยู่ด้วย ฉะนั้นจึงอาจสรุปได้อย่างไม่น่าจะผิดว่า เมื่อมีการเพาะปลูกคือทำนาการใช้งัวควายเป็นแรงงานย่อมมีในสังคมนั้นเป็นธรรมดา

นอกจากภาพสัตว์และการทำนาแล้ว ศิลปะถ้ำยังมีภาพของเครื่องมือการเกษตรอย่างอื่นอยู่ด้วย เช่น จอบ, วี (สำหรับพัดไล่แกลบ) ไถและผาล (ถ้ำผาลายภูผายนต์) เป็นต้น

ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า ในยุคสมัยที่มีการทำศิลปะถ้ำจำนวนหนึ่งนั้น ผู้คนได้ทำการเพาะปลูกแล้ว มีข้าวเป็นอย่างน้อย และการเพาะปลูกก็จะเป็นที่มาของอาหารที่สำคัญแก่ผู้คนในดินแดนแถบนี้สืบต่อมา แม้กระนั้นการหาอาหารเสริมจากการล่าสัตว์และการเก็บอาหารจากธรรมชาติก็ยังมีความสำคัญเคียงคู่กันมากับการเพาะปลูก

ภูมิลำเนา

แม้ว่าศิลปะถ้ำที่ค้นพบมักจะตั้งบนที่สูง อย่างน้อยก็เพราะมี"ถ้ำ"ในที่สูง นักวิชาการได้ตั้งข้อสังเกตว่าบริเวณที่ถูกเลือกเป็นที่เขียนภาพมักเป็นถ้ำหรือ

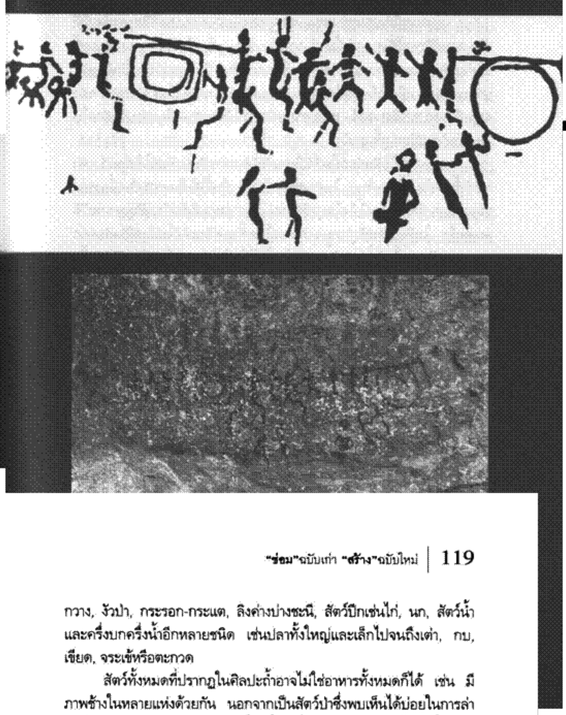
ในการสงครามได้ ศาสตราจารย์กองโตมินาส์ธอธิบายสถานะทางสังคมของบุคคลในสังคมไทยดำว่า ต่ำลงมาจากพวก"เจ้า"และ"ท้าว" คือไทร์ ซึ่งอาจแปลได้ว่าคือ อิสรชนซึ่งมีสิทธิ์จับอาวุธและใช้เครื่องมือการเกษตรได้ทุกชนิด สถานะนี้สงวนไว้เฉพาะพวกไต-ไทเท่านั้น ซึ่งทำให้พวกที่ไม่ใช่ไต-ไท พยายามปรับตัวรับเอาวัฒนธรรมของชนชาติผู้ปกครอง เพื่อเปลี่ยนตัวเองเป็นไท-ไตบ้าง จะทำให้ได้อภิสิทธิ์อย่างเดียวกัน ถ้าใช้คำอธิบายนี้เป็นบรรทัดฐาน ก็หมายความว่าคนบนที่สูงเหล่านี้มีสถานะใน"เมือง"อยู่สองอย่าง หนึ่งคือเป็นข้าหรือทาสของเจ้าและท้าว หรืออาจรวมพวกนายไว้ด้วย พวกนี้คือพวกที่จะผสมกลมกลืนไปกับคนชาติพันธุ์อื่นๆ ในเมืองในระยะยาว ส่วนอีกสถานะหนึ่งคือพวกที่ไม่ได้ลงมาอยู่ใน"เมือง" แต่ยังมีภูมิลำเนาอยู่บนที่สูงของตน พวกนี้อาจเป็นอิสรชนเช่นกัน อยู่ภายใต้ผู้ปกครองของตนเองเช่น"ท้าวกิ่ง" หรืออยู่ในกำกับดูแลของนายซึ่งอยู่ในเมืองอีกทีหนึ่ง แต่ทั้งหมดนี้ไม่ใช่"ไพร่" คือไม่ได้ถูกผนวกเข้าไปในระบบสังคมของ"เมือง"ในหุบเขา

[6] มีความในบางตอนที่คุเหมือนว่าจะใช้ภาษาที่ต่างกัน เช่นพูดถึงการใช้ล่าม แต่ก็ไม่ชัดเจนนัก เพราะ"ล่าม"คือคนกลางของการเจรจาซึ่งต้องใช้แม้ระหว่างคนที่พูดภาษาเดียวกัน

[7] แต่สงสัยว่า จะเกี่ยวกับการจำแนกสิทธิของกลุ่มคนในสังคมหนึ่งๆ มากกว่าเป็นเครื่องหมายของชนชาติ

[8] หากเปรียบเทียบกับเรื่องเล่าเกี่ยวกับการแข็งข้อของข่าในสมัยหลัง น่าจะเป็นลูกดอกอาบยาพิษมากกว่าหน้าไม้ แต่ในมหากาพย์กล่าวถึงไว้ทั้งสองอย่าง

[9] ยกเว้นแต่ว่าจะถือ"แมน"เป็นชนเผ่าบนที่สูงเหมือนกัน แต่ผมมองไม่เห็นเช่นนั้น ชื่อ"แมน"อาจสัมพันธ์กับคำว่าหมาน, เมี่ยน, ฯลฯ ก็เป็นได้ แต่แมนที่ปรากฏในเรื่องมีจำนวนมาก ขนาดที่กล่าวว่าหลั่งไหลกันเข้ารบเหมือนน้ำป่า แสดงการจัดตั้งอย่างดี จึงไม่น่าจะหมายถึงกลุ่มชนเผ่าบนที่สูง ซึ่งจัดองค์กรทางสังคมในการต่อสู้ไม่ได้ขนาดนี้



ศิลปะถ้ำ
และชาวสุวรรณภูมิ

ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์

ศิลปะถ้ำในประเทศไทยได้มีการค้นพบมานานแล้ว แต่การสำรวจอย่างเป็นระบบและกว้างขวางเพิ่งเริ่มขึ้นเมื่อกว่าทศวรรษ 2520 นี่เอง แม้กระนั้น ก็อาจกล่าวได้ว่า ในปัจจุบันเรามีข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้กว้างขวางทั่วประเทศ และมีจำนวนมาก ถึงจะยังไม่หมดเท่าที่มีในประเทศก็ตาม

อย่างไรก็ตาม ในฐานะหลักฐานก่อนประวัติศาสตร์ ข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะถ้ำกลับถูกใช้ประโยชน์ไม่ได้มากนัก เพราะความรู้ที่มีอยู่ในปัจจุบันยังอยู่ในระดับความรู้เชิงสำรวจเท่านั้น ถึงมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ แต่ก็ไม่อาจนำไปสู่ข้อสรุปในทางประวัติศาสตร์ได้ การกำหนดอายุทำได้เฉพาะจากวัสดุอื่นซึ่งพบในสถานที่ ซึ่งที่หาความแน่นอนได้ยาก เนื่องจากวัสดุอาจถูกนำเข้ามาภายหลังหรือก่อนศิลปะก็ได้ ยิ่งกว่านั้น ส่วนใหญ่ของถ้ำที่มีงานศิลปะอยู่ มักถูก

นอกจากนี้ศิลปะถ้ำในฐานะหลักฐานของสมัยก่อนประวัติศาสตร์คงให้ข้อมูลแก่ผู้ศึกษาได้มากกว่านี้มาก หากมีการศึกษาเชื่อมโยงหลักฐานประเภทนี้เข้ากับหลักฐานสมัยก่อนประวัติศาสตร์ประเภทอื่น นับตั้งแต่เครื่องปั้นดินเผา, อาวุธและเครื่องมือเครื่องใช้ซึ่งค้นพบ, หลุมฝังศพ, การตั้งถิ่นฐาน, ฯลฯ ของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ ความหมายที่หาไม่ได้จากภาพเขียนจำนวนมากในปัจจุบันก็อาจปรากฏขึ้นมาบ้าง

ฉะนั้นการใช้ศิลปะถ้ำในที่นี้จึงขอจำกัดเฉพาะศิลปะที่ส่อให้เห็นว่า น่าจะทำขึ้น (ในครั้งสุดท้าย) ในช่วงยุคหินใหม่ เพื่อชี้ให้เห็นความสืบเนื่องของกลุ่มคนและวัฒนธรรมที่เกิดในยุคหินใหม่ กับกลุ่มคนที่เริ่มก้าวเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ ในดินแดนที่ถูกคนจากแดนไกลตั้งแต่อินเดียไปถึงกรีกเรียกว่า "สุวรรณภูมิ" (แต่ในที่นี้จะจำกัดเฉพาะในพื้นที่ซึ่งเป็นประเทศไทยปัจจุบันเท่านั้น เนื่องจากหลักฐานศิลปะถ้ำที่ใช้มาจากเฉพาะประเทศไทยเท่านั้น)

ความเป็น"หินใหม่"ในศิลปะถ้ำจำนวนมากที่ได้สำรวจกันไปแล้วนั้นเห็นได้ชัด นับตั้งแต่การใช้โลหะเพื่อตอกเส้นลงบนหิน การเพาะปลูก, การนำสัตว์ป่ามาเลี้ยง (domestication of animals), การจักสาน (เช่น ภาพของตุ่ม-เครื่องมือจับปลา), เป็นต้น แต่ทั้งนี้มิได้ปฏิเสธว่า ศิลปะถ้ำบางแห่งอาจมีอายุเก่าแก่กว่ายุคหินใหม่ นับว่าสอดคล้องกับส่วนใหญ่ของหลุมศพหรือแม้แต่ชุมชนโบราณที่ได้ขุดพบในประเทศไทย กล่าวคืออยู่ในยุคหินใหม่ลงมา

และถ้ามองจากแง่ของวิถีชีวิต ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ที่ปรากฏในศิลปะถ้ำ ก็อาจกล่าวได้ว่าดำรงสืบต่อมาอีกยาวนานมากในประวัติศาสตร์ แม้ว่าวิถีคิดของคนที่สร้างศิลปะถ้ำเหล่านี้อาจแตกต่างจากคนรุ่นหลังซึ่งเข้ามา

กวาง, ช้างป่า, กระรอก-กระแต, ลิงค่างป่างชนิด, สัตว์ปีกเช่นไก่, นก, สัตว์น้ำและครึ่งบกครึ่งน้ำอีกหลายชนิด เช่นปลาทั้งใหญ่และเล็กไปจนถึงเต่า, กบ, เขียด, จระเข้หรือตะกวด

สัตว์ทั้งหมดที่ปรากฏในศิลปะถ้ำอาจไม่ใช่อาหารทั้งหมดก็ได้ เช่น มีภาพช้างในหลายแห่งด้วยกัน นอกจากเป็นสัตว์ป่าซึ่งพบเห็นได้บ่อยในการล่าสัตว์แล้ว บางชนิดอาจมีความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพนับถือด้วยก็ได้ เนื่องจากส่วนใหญ่ของศิลปะถ้ำที่เราได้เห็นเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมอะไรสักอย่างหนึ่งแน่นอน การมีภาพสัตว์ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือประปนอยู่ด้วยจึงเป็นธรรมดา

อันที่จริงอะไรคืออาหารและอะไรคือสิ่งที่เคารพนับถือ เราไม่อาจดูได้จากภาพไปทุกกรณี ภาพของสัตว์ที่มีคนล้างชนู-หน้าไม้เล็งอยู่น่าจะเป็นอาหารแน่นอน แต่มีภาพสัตว์อีกมากที่ร่วมอยู่ในขบวนแห่ หรือยืนอยู่ไม่ไกลจากขบวนแห่ในพิธีกรรมบางอย่าง สัตว์เหล่านี้เป็นอาหารหรือเป็นการเล่าถึงสัตว์ที่พบเห็นในป่า หรือสัตว์ที่พวกเขาเคารพนับถือ ไม่อาจทราบได้ เราคาดว่าอะไรคืออาหาร อะไรคือสิ่งที่เขาเคารพนับถือจากพฤติกรรมของคนรุ่นหลังหรือคนในยุคประวัติศาสตร์แล้วต่างหาก เช่น กระรอกหรือกระแตน่าจะเป็นอาหาร เนื่องจากไม่มีกลุ่มคนในประเทศไทยสมัยหลังที่ไม่นับถือกระรอก-กระแต แต่เที่ย, ตะกวด, จระเข้ หากดูจากผู้คนสมัยหลัง เป็นได้ทั้งอาหารและสิ่งที่นับถือ

ส่วนการเก็บพืชจากธรรมชาติมาเป็นอาหารไม่พบในศิลปะถ้ำ ยกเว้นการตีผึ้ง แม้เราอาจแน่ใจได้ว่า อย่างไรเสียก็น่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในการหาอาหารของคนสมัยนั้น ในหลายสังคมหน้าที่การเก็บรวบรวมพืชมาเป็นอาหารเป็นหน้าที่ของผู้หญิง เหตุใดจึงไม่มีภาพกิจกรรมที่สำคัญนี้เลย?

อาจเป็นได้ว่า ภาพของกิจกรรมทำมาหากินที่ปรากฏในศิลปะถ้ำคือกิจกรรมที่คนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์เห็นว่าอันตรายหรือเสี่ยงมาก จึงต้องทำพิธีกรรมบางอย่างเพื่อความเจริญงอกงามและความปลอดภัยแก่กิจกรรมนั้นๆ กิจกรรมการหากินที่ผู้หญิงรับผิดชอบอาจไม่ถูกจัดว่าอันตรายหรือเสี่ยง ฉะนั้นจึงไม่ต้องผ่านพิธีกรรมที่ซับซ้อนนัก จึงไม่ปรากฏในภาพ

ศิลปะถ้ำจึงไม่บอกให้เรารู้ถึงสถานภาพของผู้หญิงในสังคมก่อนประวัติศาสตร์ แต่กำหนดหน้าที่บทบาทของผู้หญิงในภาพพิธีกรรมให้จำกัดลงเพียงเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญงอกงามเท่านั้น

การประมงเป็นแหล่งอาหารที่มีความสำคัญ ศิลปะถ้ำที่พบในที่ซึ่งใกล้แหล่งน้ำขนาดใหญ่ เช่น ผาแต้ม หรือชายทะเล จะมีภาพปลาจำนวนมาก เฉพาะที่ผาแต้มมีเครื่องมือการประมงให้เห็นด้วย

ในแง่ของความสืบเนื่อง แม้ว่าการเพาะปลูกจะเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญในยุคประวัติศาสตร์ แต่ประชาชนในประเทศไทยไม่เคยทิ้งการล่าสัตว์ไปอย่างเด็ดขาด จนไม่นานมานี้เอง การล่าสัตว์เป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในเศรษฐกิจชุมชนตลอดมา แม้ว่าการจัดองค์กรเพื่อการล่าสัตว์อาจไม่ใหญ่โตอย่างที่เห็นในศิลปะถ้ำ (ที่ใช้"หมู่คน"จำนวนหลายคน-พึงนับออกมาเป็นตัวเลขหรือพึงถือว่าเป็นสัญลักษณ์ว่าใช้คนจำนวนมากก็ตาม-ร่วมมือกันในการล่าสัตว์) แต่ทั้งนี้อาจเป็นด้วยการพัฒนาเครื่องมือในการล่าให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นจนกระทั่งพรานจำนวนน้อยก็สามารถล่าสัตว์ได้

อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่การล่าสัตว์ขึ้นโดยผู้นำที่มีบ่าวไพร่บริวารมาก เช่น พระเจ้าแผ่นดิน การล่าสัตว์ในสมัยประวัติศาสตร์ก็ยังต้องมีการจัดองค์กรขนาดใหญ่เช่นกัน ดังเช่นการต้อนช้างป่าเข้าเพนียดซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่คล้ายกับการจับสัตว์ป่าที่ปรากฏในศิลปะถ้ำ นั่นคือศิลปะถ้ำเขาสามร้อยยอดซึ่งเป็นภาพการต้อนฝูงวัวป่าหรือควายป่า (และเข้าใจว่าคงต้อนไปเพื่อจับเป็น สำหรับการใช้งานในการเพาะปลูก)

ทางที่ 2 คือการเพาะปลูก ภาพที่เกี่ยวกับการเพาะปลูกอาจเป็นที่ถกเถียงกันในหมู่นักวิชาการ แต่จากการสำรวจตรวจสอบอย่างละเอียดของเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรซึ่งออกสำรวจศิลปะถ้ำ เชื่อว่าเป็นการเพาะปลูกจริง และยัง

ถือว่าสอดคล้องกับภาพสัตว์เลี้ยงประเภทวัวหรือกระบือซึ่งพบในบางแหล่งด้วย

ศิลปะถ้ำที่ผาหมอนน้อยมีภาพการเพาะปลูกข้าว เขียนเป็นกอข้าวเรียงแถว ข้าวงอกภาพของกอข้าวอย่างเป็นระเบียบที่ทำให้นักสำรวจคิดว่าน่าจะเป็นข้าวที่เกิดจากการปักดำ นอกจากนี้ที่เขาภูพาน สกลนคร ยังมีภาพสลักคล้ายกับคนกำลังดำนาด้วย

ส่วนสัตว์เลี้ยงที่พบเสมอคือสุนัข ซึ่งเป็นสัตว์ชนิดแรกที่มนุษย์สามารถทำให้เชื่องจนเป็นสัตว์บ้านได้ สุนัขปรากฏตัวในภาพการล่าสัตว์และต้อนสัตว์อยู่บ่อยครั้งในศิลปะถ้ำ สัตว์อีกชนิดหนึ่งที่พบได้บ่อยมากคือวัวหรือกระบือ หลายภาพด้วยกันเป็นวัวหรือกระบือป่าอย่างแน่นอน แต่อีกหลายภาพไม่ชัดว่าเป็นสัตว์เลี้ยงหรือสัตว์ป่า เช่น ภาพวัวที่มีเส้นลากไปถึงมือคน อาจเป็นภาพคนแทงหอกไปยังวัวก็ได้ หรือคนกำลังจูงวัวก็ได้ อย่างไรก็ตามภาพที่เขาปลาร้า อุทัยธานี มีภาพคนจูงวัวอยู่อย่างน้อย 2 ภาพ ภาพหนึ่งอยู่หน้าวัว อีกภาพหนึ่งอยู่หลังวัว ยังไม่นับภาพในศิลปะถ้ำอีกบางแห่งที่มีการตีวงวัวไปฆ่าบูชายัญ ก็น่าจะเป็นวัวบ้านมากกว่าวัวป่า ที่เขาภูพาน สกลนคร มีภาพเด็กเลี้ยงควายอยู่ด้วย ฉะนั้นจึงอาจสรุปได้อย่างไม่น่าจะผิดว่า เมื่อมีการเพาะปลูกคือทำนา การใช้วัวควายเป็นแรงงานย่อมมีในสังคมนั้นเป็นธรรมดา

นอกจากภาพสัตว์และการทำนาแล้ว ศิลปะถ้ำยังมีภาพของเครื่องมือการเกษตรอย่างอื่นอยู่ด้วย เช่น จอบ, วี (สำหรับพัดไล่แกลบ) ไถและผาล (เข้าผาลายภูมายนต์) เป็นต้น

ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า ในยุคสมัยที่มีการทำศิลปะถ้ำจำนวนหนึ่งนั้น ผู้คนได้ทำการเพาะปลูกแล้ว มีข้าวเป็นอย่างน้อย และการเพาะปลูกจะเป็นที่มาของอาหารที่สำคัญแก่ผู้คนในดินแดนแถบนี้สืบต่อมา แม้กระนั้นการหาอาหารเสริมจากการล่าสัตว์และการเก็บอาหารจากธรรมชาติก็ยังมีความสำคัญเคียงคู่กันมากับการเพาะปลูก

ภูมิลำเนา

แม้ว่าศิลปะถ้ำที่ค้นพบมักจะตั้งบนที่สูง อย่างน้อยก็เพราะมี"ถ้ำ"ในที่สูง นักวิชาการได้ตั้งข้อสังเกตว่าบริเวณที่ถูกเลือกเป็นที่เขียนมากมักเป็นถ้ำหรือ

การอ้างอิง

1 ข้อความในท้าวสุ่ง ท้าวเจืองทั้งหมด ใช้การถอดความของท่านมหาสิลา วีระวงส์ ไม่ใช่ต้นฉบับ เพราะเห็นว่าท่านถอดความโดยพยายามรักษาถ้อยคำในต้นฉบับไว้มากที่สุดเท่าที่จะทำให้คนปัจจุบันอ่านรู้เรื่องได้นอกจากนี้ก็พอเหมาะกับความสามารถของผู้เขียนด้วย

2 สุจิตต์ วงษ์เทศ, ท้าวสุ่ง ขุนเจือง วีรบุรุษสองฝั่งโขง, ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ, 2538.

3 หนังสืออื่นที่เคยอ่านและอยู่ในความทรงจำอันเลอะเลือน จะนั้นบางทีจึงอ้างถึงชื่อผู้เขียนโดยจำไม่ได้ว่าเรื่องอะไร

เพิงผาที่ไม่อับทึบ อากาศถ่ายเทดี ปลอดภัยจากแดดและฝน สภาพแวดล้อมมักมีลานหินที่โล่งเตียน มีแหล่งน้ำหรือลำห้วยอยู่ไม่ไกลนัก

ทำเลดังกล่าวนี้อาจเป็นที่ตั้งภูมิลำเนาในสมัยหนึ่งก็ได้ อย่างน้อยก็เป็นการชั่วคราวระหว่างการเคลื่อนย้าย ในช่วงที่ชุมชนยังมีขนาดเล็ก แต่หากชุมชนมีขนาดใหญ่ขึ้น ก็ไม่น่าจะเหมาะสำหรับการตั้งภูมิลำเนานัก ยิ่งเมื่อเข้าสู่ยุคหินใหม่เมื่อมีการเพาะปลูกแล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่าไม่สามารถใช้เป็นที่ตั้งของชุมชนการเกษตรได้เลย ภาพที่ปรากฏในศิลปะถ้ำจำนวนไม่น้อยแสดงให้เห็นได้อย่างไม่ต้องสงสัยว่าต้องเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่พอสมควร และมีการเพาะปลูกแล้ว ฉะนั้นทำเลเหล่านี้จึงน่าจะเป็นทำเลที่เหมาะในทางพิธีกรรมมากกว่าการตั้งถิ่นฐาน การทำนาข้าวของยุคหินใหม่ทำให้เชื่อว่า การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ (อย่างน้อยในหมู่ที่ได้บรรลุอารยธรรมของหินใหม่แล้ว) น่าจะอยู่ในพื้นราบ แต่อาจกลับขึ้นไปทำพิธีกรรมบางอย่างในทำเลเก่าซึ่งมีความศักดิ์สิทธิ์ในเชิงพิธีกรรม

การเพาะปลูกทำให้ต้องตั้งถิ่นฐานในลักษณะค่อนข้างถาวร อย่างน้อยก็ต้องรอเวลากว่าจะเก็บเกี่ยวพืชผลที่ได้ลงแรงไว้ การหยุดเร่ร่อนนำมาซึ่งความเจริญในด้านอื่นๆ อีกหลายอย่าง นับตั้งแต่การประดิษฐ์เครื่องใช้ไม้สอยที่ประณีตขึ้น เพราะไม่ต้องทิ้งขว้างเมื่อต้องเคลื่อนย้ายไป มีประสิทธิภาพมากขึ้นซึ่งยิ่งเพิ่มผลผลิต การที่ชุมชนขยายตัวและตั้งถิ่นฐานถาวร ทำให้ต้องมีระบบการปกครองที่ซับซ้อนขึ้น เพื่อรับรองสิทธิในผลผลิตและเครื่องมือการผลิต เกิดกฎหมายประเพณีเพื่อรักษาระเบียบบางประการที่จำเป็น การค้าหรือการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนก็น่าจะเกิดขึ้นด้วย แม้ไม่ปรากฏหลักฐานในศิลปะถ้ำโดยตรง แต่ก็เคยพบลูกปัดในถ้ำที่มีศิลปะ หากเป็นยุคสมัยเดียวกับภาพในถ้ำ ก็แสดงว่ามีการค้าทางไกลเกิดขึ้นแล้ว อย่างไรก็ตามหากภาพวัสดุที่มีคนแบกในขบวนแห่ที่ถ้ำตาด้วง กาญจนบุรี คือกลองมโหระทึก ก็แสดงว่ามีการกระจายของกลองมโหระทึกซึ่งอยู่ไกลจากทำเลที่ตั้งของชุมชนอย่างมากอยู่ดี นอกจากนี้ในถ้ำผีหัวโต กระบี่ ยังมีภาพของเรือ ซึ่งแม้ไม่ทราบว่าจะมีขนาดเล็ก-ใหญ่เพียงใด แต่ก็เป็นประจักษ์พยานของพาหนะการเดินทางที่อาจนำคนรอนแรมไปได้ไกลมากกว่าชุมชนของตนเอง

แม้ภาพที่ปรากฏในศิลปะถ้ำอาจบอกเราไม่ได้มากนักถึงสังคมและเศรษฐกิจของยุคหินใหม่ การขุดค้นด้านโบราณคดีในที่ต่างๆ ก็ให้ภาพของสังคมเกษตรกรรมที่กำลังพัฒนาไปสู่ความเป็นรัฐ มีความซับซ้อนด้านสังคมมากขึ้น เช่น มีชนชั้นหรือมีสถานภาพทางสังคมที่ลดหลั่นกัน, มีความชำนาญเฉพาะด้านที่สืบทอดกันในชุมชน เช่น การถลุงโลหะ, การประมง, การหล่อสัมฤทธิ์, การทำเครื่องปั้นดินเผา, น่าจะมีความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย ฯลฯ เป็นต้น

สังคม

ศิลปะถ้ำให้ข้อมูลไม่ได้มากนักในเรื่องนี้ แต่ที่แน่ชัดก็คือมีการจัดองค์กรทางสังคมในระดับที่มากกว่าการหาเลี้ยงชีพอย่างแน่นอน ส่วนใหญ่ของภาพต่างๆ เป็นการประกอบพิธีกรรม หลายภาพด้วยกันแสดงการจัดองค์กรที่ซับซ้อนพอสมควร เช่น มีแบบแผนการฟ้อนรำซึ่งต้องถ่ายทอดกันอย่างเป็นระบบมากกว่าการเต้นแบบตัวใครตัวมันตามธรรมชาติ มีเครื่องดนตรี โดยเฉพาะเครื่องประกอบจังหวะ ซึ่งอย่างน้อยก็ต้องมีจังหวะที่ต้องตกลงกันมาก่อน นอกจากนี้ยังต้องมีกติกาอีกหลายอย่างที่ทำให้ขบวนแห่ในพิธีกรรมเป็นขบวนแห่ ไม่ใช่การเดินของฝูงชนธรรมดา

ในภาพเขียนจำนวนมากที่มีภาพคน หลายครั้งแสดงให้เห็นว่าคนมีขนาดไม่เท่ากัน แม้อยู่ในระนาบเดียวกัน และการแต่งกายที่แตกต่างกัน คือมีบางคนที่มีศิราภรณ์ และบางคนไม่มี ทั้งหมดนี้สะท้อนว่าน่าจะมีสถานภาพที่แตกต่างกัน อย่างน้อยก็แตกต่างกันในเชิงพิธีกรรม

ทั้งการจัดองค์กรทางสังคมและสถานภาพที่แตกต่างกันดังกล่าวนี้ชี้ไปในทางที่ทำให้เชื่อว่า น่าจะมีการปกครอง หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คืออำนาจไม่ได้กระจายออกไปตามแต่กำลังกาย หากต้องมีแบบแผนบางอย่างที่ทำให้บางคนมีอำนาจมากกว่าบางคน ซึ่งเป็นธรรมดาที่จะรักษาอำนาจนี้ไว้ได้ ย่อมต้องทำตามความคาดหวังของชุมชนหรือสังคม (เพราะหากไม่ใช้กำลังดิบก็ต้องมีกำลังทางวัฒนธรรมจึงสามารถรักษาอำนาจไว้ได้) การที่สังคมคาดหวังอะไรบางอย่างร่วมกันได้ ก็คือมีมาตรฐานทางสังคมบางอย่างที่สามารถแพร่

หลายได้ และสืบทอดต่อไปให้ลูกหลานได้ ฉะนั้นแม้จะอยู่ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ก็ไม่ได้แตกต่างจากสังคมที่เราอาจพบได้ในยุคประวัติศาสตร์ถัดมามากนัก

พิธีกรรมซึ่งพบในจำนวนมากของศิลปะถ้ำที่ค้นพบแล้วชี้ให้เห็นว่า การทำพิธีเพื่อประกันความเจริญงอกงาม (fertility cult) มีความสำคัญทั้งในการล่าสัตว์ และการเพาะปลูก อาการร่วมเพศ, หญิงมีครรภ์, อวัยวะเพศ ล้วนส่อให้เห็นว่าพิธีกรรมที่ทำกันในภาพนั้นน่าจะเกี่ยวกับความเจริญงอกงาม ภาพของความงอกงามในต้นฤดูฝน อันอาจแสดงเป็นสัญลักษณ์ได้ด้วยกบและเขียดเป็นต้น ก็น่าจะเกี่ยวข้องกับความเจริญงอกงามเช่นกัน

ความเจริญงอกงามเกิดขึ้นได้เองเมื่อประกอบพิธีกรรมถูกต้อง หรือต้องอาศัยมีพลังบางอย่างบันดาลให้ ข้อนี้ศิลปะถ้ำให้คำตอบไม่ชัดนักเช่นกัน ภาพที่เขาปลาร้า อุทัยธานี แสดงภาพของสัตว์บางชนิดกำลังถูกแทงที่ซอกคอ ทำให้น่าสงสัยว่าเป็นภาพของการบูชายัญสัตว์ในพิธีกรรม ถ้าการสันนิษฐานนี้จริง การบูชายัญย่อมแสดงว่าผู้คนที่สร้างภาพนี้เชื่อว่ามีพลังบางอย่างที่อาจบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ขึ้น

พลังที่ว่านี้คืออะไร ไม่มีคำตอบจากศิลปะถ้ำ แต่หากอาศัยหลักฐานอื่นในรุ่นเดียวกันและหลังจากนั้นมาอธิบายแล้ว ก็เข้าใจว่าเป็นพลังของบรรพบุรุษที่ได้ตายไปแล้ว เพราะความตายหมายถึงการเคลื่อนของวิญญาณไปยังโลกของบรรพบุรุษ (ดังเช่นลายสลักเรือมรณะบนกลองมโหระทึก ที่กล่าวกันว่านำเอาวิญญาณของผู้ตายไปยังอีกฟากหนึ่งอันเป็นดินแดนของบรรพบุรุษ) การฝังศพที่มีแบบแผนธรรมเนียมแน่นอน และเครื่องประดับศพ แสดงว่าเมื่อบรรพบุรุษเสียชีวิตแล้ว วิญญาณย่อมยังสถิตอยู่ที่ไหนสักแห่ง และสัมพันธ์กับลูกหลานได้ อย่างน้อยก็รับทักษิณานุประทานพวกเครื่องประดับศพนี้ไปใช้ในปรภพได้ด้วย

เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรที่ศึกษาศิลปะถ้ำในประเทศไทยอย่างละเอียดตั้งข้อสังเกตว่า เมื่อเปรียบเทียบกับภาพสัตว์แล้ว ภาพคนจะไม่สู้เหมือนเท่าใดนัก แสดงว่าผู้เขียนภาพน่าจะมีฝีมือเขียนให้เหมือนกว่านี้ได้ ดังที่เขาได้แสดงความสามารถในการเขียนรูปสัตว์ ฉะนั้นการที่รูปคนไม่เหมือนนักจึงเป็นความตั้งใจ

คำถามที่น่าสนใจก็คือ เหตุใดจึงต้องเขียนคนให้ไม่เหมือนคนนัก เขาตั้งใจเขียนคนหรือวิญญาณของบรรพบุรุษกันแน่ (ทฤษฎีหนึ่งที่อธิบายหนังชวาหรือวาหยังก็คือ วาหยังมีมาก่อนที่ศาสนาอิสลามซึ่งห้ามสร้างรูปคนจะเข้ามาถึงชวา และการแกะตัวหนังก็ทำให้ไม่เหมือนคนเต็มที่อย่างที่เห็นในปัจจุบัน เพราะเขาต้องการแสดงเงาของวิญญาณบรรพบุรุษ ไม่ใช่คนจริงๆ ฉะนั้นตัวหนังจึงมีฤทธิ์ในตัวเองมากกว่าภาพที่แกะขึ้นจากหนังงัว-ควาย)

ไม่ว่าเขาจะตั้งใจเขียนภาพคนหรือภาพของวิญญาณบรรพบุรุษก็ตาม สิ่งที่พอจะมองเห็นได้ถึงวิธีคิดของเขาก็คือ คนหรือมนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์อื่น จุดเริ่มต้นที่มนุษย์มองตนเองต่างจากสัตว์อื่นนำไปสู่ความคิดทางศาสนาที่สลับซับซ้อนได้มากมาย ด้วยเหตุดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า มนุษย์ในสมัยหินใหม่ในประเทศไทย มีความคิดทางศาสนาที่มากกว่าการทำพิธีกรรมเพื่อความเจริญงอกงาม การทำพิธีศพครั้งที่ 2 (secondary burial ceremony) ชี้ให้เห็นถึงความคิดเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายที่ซับซ้อนขึ้นเช่นกัน

เขาคือใคร

ศิลปะถ้ำไม่บอกให้เรารู้ถึงเผ่าพันธุ์ของคนก่อนประวัติศาสตร์ในสมัยหินใหม่ แต่อย่างน้อยที่ถ้ำผีหัวโต กระบี่ มีภาพคนซึ่งมีเส้นผมบนศีรษะเป็นเส้นตรง ทำให้น่าเชื่อว่าอย่างน้อยสังคมซึ่งเป็นเจ้าของภาพเขียนที่นั่นน่าจะสังกัดอยู่ในเผ่าพันธุ์มองโกลอยด์ แต่จะผสมปนเปกับกลุ่มที่เป็นเนกริโตซึ่งเคยตั้งภูมิลำเนาในดินแดนแถบนี้มาก่อนมากน้อยเพียงไร ไม่อาจทราบได้ หากทว่าลักษณะเด่นทางกายภาพน่าจะเป็นมองโกลอยด์มากกว่า

สิ่งที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งในงานศึกษาศิลปะถ้ำในประเทศไทยก็คือ นอกจากคนเหล่านี้มีอายุร่วมสมัยกับผู้คนที่ฝังโครงกระดูกไว้ทั่วไปในประเทศไทยหลายท้องที่ด้วยกันแล้ว ยังมีความสืบเนื่องหลายประการกับคนที่มีชีวิตในยุคประวัติศาสตร์ด้วย เช่น การใช้กลองมโหระทึก (หากภาพดังกล่าวหมายถึงกลองมโหระทึก) การฟ้อนรำในกระบวนแห่ ประเภทของสีที่ใช้ในการเขียนภาพกับสีที่ใช้ในการเขียนลวดลายบนเครื่องปั้นดินเผาที่บ้านเชียง การนับถือที่สูงเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ การเพาะปลูกและเครื่องมือการเกษตร เครื่องมือการประมง

เครื่องประดับของคนและสัตว์ที่ปรากฏในรูปภาพบางชิ้นก็ยังใช้กันอยู่ถึงสมัยประวัติศาสตร์ แต่อาจแตกต่างกันในเรื่องของวัสดุ

ยุคประวัติศาสตร์ของดินแดนที่เป็นประเทศไทยเริ่มขึ้นเมื่อมีบันทึกของชาวต่างชาติกล่าวถึง ซึ่งก็ตกประมาณ 300-500 ปีหลังพุทธกาล เมื่อดินแดนแถบนี้ถูกอ้างถึงในนาม"สุวรรณภูมิ"หรือ"แหลมทอง" ประชาชนในสุวรรณภูมิก็คือผู้คนที่สืบเชื้อสายมาจากผู้คนที่ทิ้งร่องรอยทางโบราณคดีไว้มากมายในประเทศไทย รวมทั้งผู้คนที่เป็นเจ้าของศิลปะถ้ำเหล่านี้ จนกระทั่งรัฐได้พัฒนาไปถึงระดับใหญ่ขึ้นและมีความซับซ้อนมากขึ้น จึงได้เกิดวัฒนธรรมศูนย์กลางที่มีพลังมากพอจะดึงดูดเอาประชาชนที่มีความหลากหลายให้เข้ามาร่วมอยู่ในวัฒนธรรมเดียวกัน เรียกชื่อ (ซึ่งภาษาไทยโบราณใช้คำว่า"ภาษา")ว่าเป็นมอญ, เขมร, ลาว, ไทย, มลายู, พม่า, ยะไข่, ฯลฯ ส่วนคนที่ไม่ถูกรวมเข้ากับวัฒนธรรมศูนย์กลาง บางพวกก็ถูกเรียกอย่างเหยียดด้วยคำอื่นๆ ในภาษาของวัฒนธรรมศูนย์กลาง เช่น ข่า, ผีตองเหลือง, เงาะ, ส่วย, ฯลฯ เป็นต้น

ความสืบเนื่องจึงมีทั้งในทางวัฒนธรรมและเผ่าพันธุ์ แต่ในขณะเดียวกันก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า มีประชาชนอีกหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่เคลื่อนย้ายอยู่ภายในสุวรรณภูมิ หรือเคลื่อนย้ายจากภายนอกเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิอันอุดมสมบูรณ์ ทั้งในสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ คนที่เข้ามาใหม่ก็จะผสมกลมกลืนกันไปกับคนที่อยู่มาก่อน กลายเป็นประชาชนสุวรรณภูมิสืบต่อมา ไม่มีกรณีใดที่ผู้เคลื่อนย้ายมาทีหลังเข้ามาขับไล่หรือแทนที่คนที่อยู่มาก่อนโดยสิ้นเชิง

ภาพของการเคลื่อนย้ายประชากรที่ระลอกใหม่เข้ามาแทนที่ระลอกเก่าในขณะที่ประชาชนซึ่งอยู่ในพื้นที่มาแต่เดิมต้องอพยพโยกย้ายไปยังดินแดนใหม่ หากเป็นดินแดนที่มีเจ้าของอยู่แล้ว ก็อาจขับไล่เจ้าของเก่าให้เคลื่อนย้ายออกไป หรือฆ่าล้างเผ่าพันธุ์จนสาบสูญไปจากโลก ทั้งหมดนี้เป็นจินตนาการของนักวิชาการตะวันตกในช่วงหนึ่งที่เริ่มศึกษาเรื่องราวของสุวรรณภูมิ จินตนาการนี้ส่วนหนึ่งก็มาจากประสบการณ์ของโลกตะวันตกเอง แต่อีกบางส่วนมาจากคตินิยมของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งมองว่า "ชาติ"คือการรวมตัวกันของคนที่มี"เชื้อชาติ"เดียวกัน

ประสบการณ์ในอดีตของชาวตะวันตกก็คือการเลี้ยงสัตว์และล่าสัตว์ใหญ่ อันเป็นสัดส่วนสำคัญของอาหารในรอบปี ทั้ง 2 อย่างทำให้การได้เป็นเจ้าของที่ดินสำหรับล่าสัตว์ก็ตาม ทุ่งหญ้าสำหรับเลี้ยงสัตว์ก็ตาม มีความจำเป็นไม่อาจแบ่งปันร่วมกันใช้กับคนเผ่าอื่นได้ง่ายๆ การเคลื่อนย้ายประชากรจึงหมายถึงการไปหาที่สำหรับหาอาหารแหล่งใหม่ หรือการไปแย่งที่หาอาหารของคนกลุ่มอื่น

แม้ว่าการล่าสัตว์ก็เป็นสัดส่วนที่มีความสำคัญของคนสุวรรณภูมิ ดังที่ศิลปะถ้ำชี้ให้เห็น แต่สุวรรณภูมิไม่มีฤดูหนาวยาวนานที่ต้องล่าสัตว์มาเก็บเนื้อไว้กินเป็นเดือนๆ คนสุวรรณภูมิสามารถฝากเนื้อสัตว์นั้นไว้กับธรรมชาติ ยิ่งดูจากประเภทของสัตว์ที่คนสุวรรณภูมิในศิลปะถ้ำใช้เป็นอาหารได้ ก็จะพบว่ามีหลากหลายและมากประเภทเป็นอย่างยิ่ง จำนวนไม่น้อยเป็นสัตว์เล็ก เช่น ปลา, กบ, เขียด, ตะกวด, นก ฯลฯ ซึ่งอาจล่าได้โดยไม่ต้องมีการจัดองค์กรทางสังคมที่ใหญ่โตนัก การมีคนแปลกหน้าอพยพเข้ามาในพื้นที่จึงไม่รบกวนวิถีชีวิตปรกติของการหาอาหารมากนัก ไม่มีความจำเป็นต้องใช้กำลังขับไล่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งออกไป

ส่วนการเลี้ยงสัตว์ก็เช่นกัน ถ้าดูจากศิลปะถ้ำในประเทศไทย ก็แทบไม่พบสัตว์เลี้ยงที่มุ่งใช้เป็นอาหารเลย (หากภาพไก่ที่ปรากฏในภาพเขียนหมายถึงไก่ป่า) ทั้งหมดคือสุนัขและโคกระบือคือสัตว์ใช้งาน สุนัขร่วมไปในขบวนล่าสัตว์ของพรานในภาพเสมอ และโคกระบือคงใช้ในการทำนา คนสุวรรณภูมิจึงไม่ต้องหวงห้ามทุ่งหญ้าขนาดใหญ่ไว้สำหรับปศุสัตว์ที่เป็นอาหารสำคัญ หรือแหล่งเสื้อผ้ากันหนาวของตน ไม่จำเป็นต้องนำชุมชนทั้งหมดเคลื่อนย้ายต้อนฝูงสัตว์ไปหากินในทุ่งหญ้าใหม่ ซึ่งอาจหมายถึงต้องรบเพื่อแย่งทุ่งหญ้ากับเจ้าของเดิมด้วย

วิถีชีวิตแบบชาวสุวรรณภูมิเอื้อให้มีการผสมกลมกลืนกันระหว่างประชากรทุกกลุ่มที่เคลื่อนย้ายเข้ามา และทำให้เกิดความสืบเนื่องของกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมได้สูง แม้กลุ่มที่มาใหม่อาจนำเอาวัฒนธรรมหรือเทคโนโลยีใหม่เข้ามา แต่ก็เข้ามารับเอาวัฒนธรรมและเทคโนโลยีเก่าที่ใช้อยู่ในท้องถิ่นไปพร้อมกัน

เพิงผาที่ไม่อับทึบ อากาศถ่ายเทดี ปลอดภัยจากแดดและฝน สภาพแวดล้อมมักมีลานหินที่โล่งเตียน มีแหล่งน้ำหรือลำห้วยอยู่ไม่ไกลนัก

ทำเลดังกล่าวนี้อาจเป็นที่ตั้งภูมิลำเนาในสมัยหนึ่งก็ได้ อย่างน้อยก็เป็นการชั่วคราวระหว่างการเคลื่อนย้าย ในช่วงที่ชุมชนยังมีขนาดเล็ก แต่หากชุมชนมีขนาดใหญ่ขึ้น ก็ไม่น่าจะเหมาะสำหรับการตั้งภูมิลำเนานัก ยิ่งเมื่อเข้าสู่ยุคหินใหม่เมื่อมีการเพาะปลูกแล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่าไม่สามารถใช้เป็นที่ตั้งของชุมชนการเกษตรได้เลย ภาพที่ปรากฏในศิลปะถ้ำจำนวนไม่น้อยแสดงให้เห็นได้อย่างไม่ต้องสงสัยว่าต้องเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่พอสมควร และมีการเพาะปลูกแล้ว ฉะนั้นทำเลเหล่านี้จึงน่าจะเป็นทำเลที่เหมาะในทางพิธีกรรมมากกว่าการตั้งถิ่นฐาน การทำนาข้าวของยุคหินใหม่ทำให้เชื่อว่า การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ (อย่างน้อยในหมู่ที่ได้บรรลุอารยธรรมของหินใหม่แล้ว) น่าจะอยู่ในพื้นราบ แต่อาจกลับขึ้นไปทำพิธีกรรมบางอย่างในทำเลเก่าซึ่งมีความศักดิ์สิทธิ์ในเชิงพิธีกรรม

การเพาะปลูกทำให้ต้องตั้งถิ่นฐานในลักษณะค่อนข้างถาวร อย่างน้อยก็ต้องรอเวลากว่าจะเก็บเกี่ยวพืชผลที่ได้ลงแรงไว้ การหยุดเร่ร่อนนำมาซึ่งความเจริญในด้านอื่นๆ อีกหลายอย่าง นับตั้งแต่การประดิษฐ์เครื่องใช้ไม้สอยที่ประณีตขึ้น เพราะไม่ต้องทิ้งขว้างเมื่อต้องเคลื่อนย้ายไป มีประสิทธิภาพมากขึ้นซึ่งยิ่งเพิ่มผลผลิต การที่ชุมชนขยายตัวและตั้งถิ่นฐานถาวร ทำให้ต้องมีระบบการปกครองที่ซับซ้อนขึ้น เพื่อรับรองสิทธิในผลผลิตและเครื่องมือการผลิต เกิดกฎหมายประเพณีเพื่อรักษาระเบียบบางประการที่จำเป็น การค้าหรือการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนก็น่าจะเกิดขึ้นด้วย แม้ไม่ปรากฏหลักฐานในหลายได้ และสืบทอดต่อไปให้ลูกหลานได้ ฉะนั้นแม้จะอยู่ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ก็ไม่ได้แตกต่างจากสังคมที่เราอาจพบได้ในยุคประวัติศาสตร์ถัดมามากนัก

พิธีกรรมซึ่งพบในจำนวนมากของศิลปะถ้ำที่ค้นพบแล้วชี้ให้เห็นว่า การทำพิธีเพื่อประกันความเจริญงอกงาม (fertility cult) มีความสำคัญทั้งในการล่าสัตว์ และการเพาะปลูก อาการร่วมเพศ, หญิงมีครรภ์, อวัยวะเพศ ล้วนส่อให้เห็นว่าพิธีกรรมที่ทำกันในภาพนั้นน่าจะเกี่ยวกับความเจริญงอกงาม ภาพของความงอกงามในต้นฤดูฝน อันอาจแสดงเป็นสัญลักษณ์ได้ด้วยกบและเขียดเป็นต้น ก็น่าจะเกี่ยวข้องกับความเจริญงอกงามเช่นกัน

ความเจริญงอกงามเกิดขึ้นได้เองเมื่อประกอบพิธีกรรมถูกต้อง หรือต้องอาศัยมีพลังบางอย่างบันดาลให้ ข้อนี้ศิลปะถ้ำให้คำตอบไม่ชัดนักเช่นกัน ภาพที่เขาปลาร้า อุทัยธานี แสดงภาพของสัตว์บางชนิดกำลังถูกแทงที่ซอกคอ ทำให้น่าสงสัยว่าเป็นภาพของการบูชายัญสัตว์ในพิธีกรรม ถ้าการสันนิษฐานนี้จริง การบูชายัญย่อมแสดงว่าผู้คนที่สร้างภาพนี้เชื่อว่ามีพลังบางอย่างที่อาจบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ขึ้น

พลังที่ว่านี้คืออะไร ไม่มีคำตอบจากศิลปะถ้ำ แต่หากอาศัยหลักฐานอื่นในรุ่นเดียวกันและหลังจากนั้นมาอธิบายแล้ว ก็เข้าใจว่าเป็นพลังของบรรพบุรุษที่ได้ตายไปแล้ว เพราะความตายหมายถึงการเคลื่อนของวิญญาณไปยังโลกของบรรพบุรุษ (ดังเช่นลายสลักเรือมรณะบนกลองมโหระทึก ที่กล่าวกันว่านำเอาวิญญาณของผู้ตายไปยังอีกฟากหนึ่งอันเป็นดินแดนของบรรพบุรุษ) การฝังศพที่มีแบบแผนธรรมเนียมแน่นอน และเครื่องประดับศพ แสดงว่าเมื่อเครื่องประดับของคนและสัตว์ที่ปรากฏในรูปภาพบางชิ้นก็ยังใช้กันอยู่ถึงสมัยประวัติศาสตร์ แต่อาจแตกต่างกันในเรื่องของวัสดุ

ยุคประวัติศาสตร์ของดินแดนที่เป็นประเทศไทยเริ่มขึ้นเมื่อมีบันทึกของชาวต่างชาติกล่าวถึง ซึ่งก็ตกประมาณ 300-500 ปีหลังพุทธกาล เมื่อดินแดนแถบนี้ถูกอ้างถึงในนาม"สุวรรณภูมิ"หรือ"แหลมทอง" ประชาชนในสุวรรณภูมิก็คือผู้คนที่สืบเชื้อสายมาจากผู้คนที่ทิ้งร่องรอยทางโบราณคดีไว้มากมายในประเทศไทย รวมทั้งผู้คนที่เป็นเจ้าของศิลปะถ้ำเหล่านี้ จนกระทั่งรัฐได้พัฒนาไปถึงระดับใหญ่ขึ้นและมีความซับซ้อนมากขึ้น จึงได้เกิดวัฒนธรรมศูนย์กลางที่มีพลังมากพอจะดึงดูดเอาประชาชนที่มีความหลากหลายให้เข้ามาร่วมอยู่ในวัฒนธรรมเดียวกัน เรียกชื่อ (ซึ่งภาษาไทยโบราณใช้คำว่า"ภาษา")ว่าเป็นมอญ, เขมร, ลาว, ไทย, มลายู, พม่า, ยะไข่, ฯลฯ ส่วนคนที่ไม่ถูกรวมเข้ากับวัฒนธรรมศูนย์กลาง บางพวกก็ถูกเรียกอย่างเหยียดด้วยคำอื่นๆ ในภาษาของวัฒนธรรมศูนย์กลาง เช่น ข่า, ผีตองเหลือง, เงาะ, ส่วย, ฯลฯ เป็นต้น

ความสืบเนื่องจึงมีทั้งในทางวัฒนธรรมและเผ่าพันธุ์ แต่ในขณะเดียวกันก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า มีประชาชนอีกหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่เคลื่อนย้ายอยู่ภายในสุวรรณภูมิ หรือเคลื่อนย้ายจากภายนอกเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิอันอุดมสมบูรณ์ ทั้งในสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ คนที่เข้ามาใหม่ก็จะผสมกลมกลืนกันไปกับคนที่อยู่มาก่อน กลายเป็นประชาชนสุวรรณภูมิสืบต่อมา ไม่มีกรณีใดที่ผู้เคลื่อนย้ายมาทีหลังเข้ามาขับไล่หรือแทนที่คนที่อยู่มาก่อนโดยสิ้นเชิง

ภาพของการเคลื่อนย้ายประชากรที่ระลอกใหม่เข้ามาแทนที่ระลอกเก่าในขณะที่ประชาชนซึ่งอยู่ในพื้นที่มาแต่เดิมต้องอพยพโยกย้ายไปยังดินแดนใหม่ หากเป็นดินแดนที่มีเจ้าของอยู่แล้ว ก็อาจขับไล่เจ้าของเก่าให้เคลื่อนย้ายออกไป หรือฆ่าล้างเผ่าพันธุ์จนสาบสูญไปจากโลก ทั้งหมดนี้เป็นจินตนาการของนักวิชาการตะวันตกในช่วงหนึ่งที่เริ่มศึกษาเรื่องราวของสุวรรณภูมิ จินตนาการนี้ส่วนหนึ่งก็มาจากประสบการณ์ของโลกตะวันตกเอง แต่อีกบางส่วนมาจากคตินิยมของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งมองว่า "ชาติ"คือการรวมตัวกันของคนที่มี"เชื้อชาติ"เดียวกัน

แม้ภาพที่ปรากฏในศิลปะถ้ำอาจบอกเราไม่ได้มากนักถึงสังคมและเศรษฐกิจของยุคหินใหม่ การขุดค้นด้านโบราณคดีในที่ต่างๆ ก็ให้ภาพของสังคมเกษตรกรรมที่กำลังพัฒนาไปสู่ความเป็นรัฐ มีความซับซ้อนด้านสังคมมากขึ้น เช่น มีชนชั้นหรือมีสถานภาพทางสังคมที่ลดหลั่นกัน, มีความชำนาญเฉพาะด้านที่สืบทอดกันในชุมชน เช่น การถลุงโลหะ, การประมง, การหล่อสัมฤทธิ์, การทำเครื่องปั้นดินเผา, น่าจะมีความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย ฯลฯ เป็นต้น

สังคม

ศิลปะถ้ำให้ข้อมูลไม่ได้มากนักในเรื่องนี้ แต่ที่แน่ชัดก็คือมีการจัดองค์กรทางสังคมในระดับที่มากกว่าการหาเลี้ยงชีพอย่างแน่นอน ส่วนใหญ่ของภาพต่างๆ เป็นการประกอบพิธีกรรม หลายภาพด้วยกันแสดงการจัดองค์กรที่ซับซ้อนพอสมควร เช่น มีแบบแผนการฟ้อนรำซึ่งต้องถ่ายทอดกันอย่างเป็นระบบมากกว่าการเต้นแบบตัวใครตัวมันตามธรรมชาติ มีเครื่องดนตรี โดยเฉพาะเครื่องประกอบจังหวะ ซึ่งอย่างน้อยก็ต้องมีจังหวะที่ต้องตกลงกันมาก่อน นอกจากนี้ยังต้องมีกติกาอีกหลายอย่างที่ทำให้ขบวนแห่ในพิธีกรรมเป็นขบวนแห่ ไม่ใช่การเดินของฝูงชนธรรมดา

ในภาพเขียนจำนวนมากที่มีภาพคน หลายครั้งแสดงให้เห็นว่าคนมีขนาดไม่เท่ากัน แม้อยู่ในระนาบเดียวกัน และการแต่งกายที่แตกต่างกัน คือมีบางคนที่มีศิราภรณ์ และบางคนไม่มี ทั้งหมดนี้สะท้อนว่าน่าจะมีสถานภาพที่แตกต่างกัน อย่างน้อยก็แตกต่างกันในเชิงพิธีกรรม

คำถามที่น่าสนใจก็คือ เหตุใดจึงต้องเขียนคนให้ไม่เหมือนคนนัก เขาตั้งใจเขียนคนหรือวิญญาณของบรรพบุรุษกันแน่ (ทฤษฎีหนึ่งที่อธิบายหนังชวาหรือวาหยังก็คือ วาหยังมีมาก่อนที่ศาสนาอิสลามซึ่งห้ามสร้างรูปคนจะเข้ามาถึงชวา และการแกะตัวหนังก็ทำให้ไม่เหมือนคนเต็มที่อย่างที่เห็นในปัจจุบัน เพราะเขาต้องการแสดงเงาของวิญญาณบรรพบุรุษ ไม่ใช่คนจริงๆ ฉะนั้นตัวหนังจึงมีฤทธิ์ในตัวเองมากกว่าภาพที่แกะขึ้นจากหนังวัว-ควาย)

ไม่ว่าเขาจะตั้งใจเขียนภาพคนหรือภาพของวิญญาณบรรพบุรุษก็ตาม สิ่งที่พอจะมองเห็นได้ถึงวิธีคิดของเขาก็คือ คนหรือมนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์อื่น จุดเริ่มต้นที่มนุษย์มองตนเองต่างจากสัตว์อื่นนำไปสู่ความคิดทางศาสนาที่สลับซับซ้อนได้มากมาย ด้วยเหตุดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า มนุษย์ในสมัยหินใหม่ในประเทศไทย มีความคิดทางศาสนาที่มากกว่าการทำพิธีกรรมเพื่อความเจริญงอกงาม การทำพิธีศพครั้งที่ 2 (secondary burial ceremony) ชี้ให้เห็นถึงความคิดเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายที่ซับซ้อนขึ้นเช่นกัน

เขาคือใคร

ศิลปะถ้ำไม่บอกให้เรารู้ถึงเผ่าพันธุ์ของคนก่อนประวัติศาสตร์ในสมัยหินใหม่ แต่อย่างน้อยที่ถ้ำผีหัวโต กระบี่ มีภาพคนซึ่งมีเส้นผมบนศีรษะเป็นเส้นตรง ทำให้น่าเชื่อว่าอย่างน้อยสังคมซึ่งเป็นเจ้าของภาพเขียนที่นั่นน่าจะสังกัดอยู่ในเผ่าพันธุ์มองโกลอยด์ แต่จะผสมปนเปกับกลุ่มที่เป็นเนกริโตซึ่งเคยตั้งภูมิลำเนาในดินแดนแถบนี้มาก่อนมากน้อยเพียงไร ไม่อาจทราบได้ หากทว่าลักษณะเด่นทางกายภาพน่าจะเป็นมองโกลอยด์มากกว่า

ประสบการณ์ในอดีตของชาวตะวันตกก็คือการเลี้ยงสัตว์และล่าสัตว์ใหญ่ อันเป็นสัดส่วนสำคัญของอาหารในรอบปี ทั้ง 2 อย่างทำให้การได้เป็นเจ้าของที่ดินสำหรับล่าสัตว์ก็ตาม ทุ่งหญ้าสำหรับเลี้ยงสัตว์ก็ตาม มีความจำเป็นไม่อาจแบ่งปันร่วมกันใช้กับคนเผ่าอื่นได้ง่ายๆ การเคลื่อนย้ายประชากรจึงหมายถึงการไปหาที่สำหรับหาอาหารแหล่งใหม่ หรือการไปแย่งที่หาอาหารของคนกลุ่มอื่น

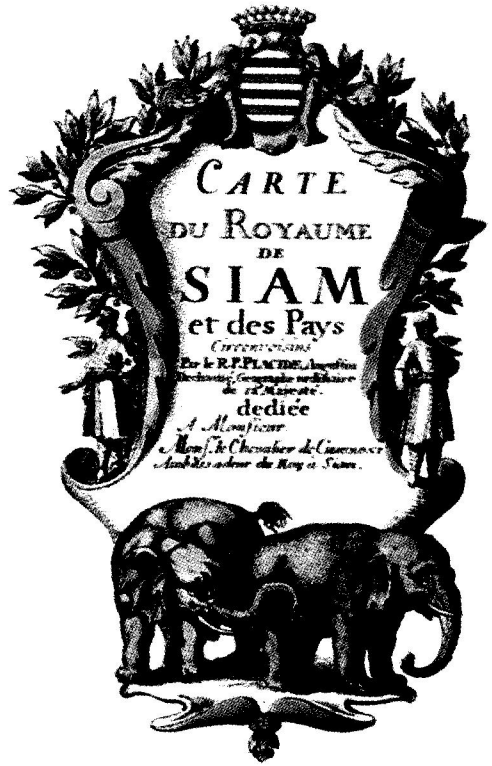
แม้ว่าการล่าสัตว์ก็เป็นสัดส่วนที่มีความสำคัญของคนสุวรรณภูมิ ดังที่ศิลปะถ้ำชี้ให้เห็น แต่สุวรรณภูมิไม่มีฤดูหนาวยาวนานที่ต้องล่าสัตว์มาเก็บเนื้อไว้กินเป็นเดือนๆ คนสุวรรณภูมิสามารถฝากเนื้อสัตว์นั้นไว้กับธรรมชาติ ยิ่งดูจากประเภทของสัตว์ที่คนสุวรรณภูมิในศิลปะถ้ำใช้เป็นอาหารได้ ก็จะพบว่ามีหลากหลายและมากประเภทเป็นอย่างยิ่ง จำนวนไม่น้อยเป็นสัตว์เล็ก เช่น ปลา, กบ, เขียด, ตะกวด, นก ฯลฯ ซึ่งอาจล่าได้โดยไม่ต้องมีการจัดองค์กรทางสังคมที่ใหญ่โตนัก การมีคนแปลกหน้าอพยพเข้ามาในพื้นที่จึงไม่รบกวนวิถีชีวิตปรกติของการหาอาหารมากนัก ไม่มีความจำเป็นต้องใช้กำลังขับไล่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งออกไป

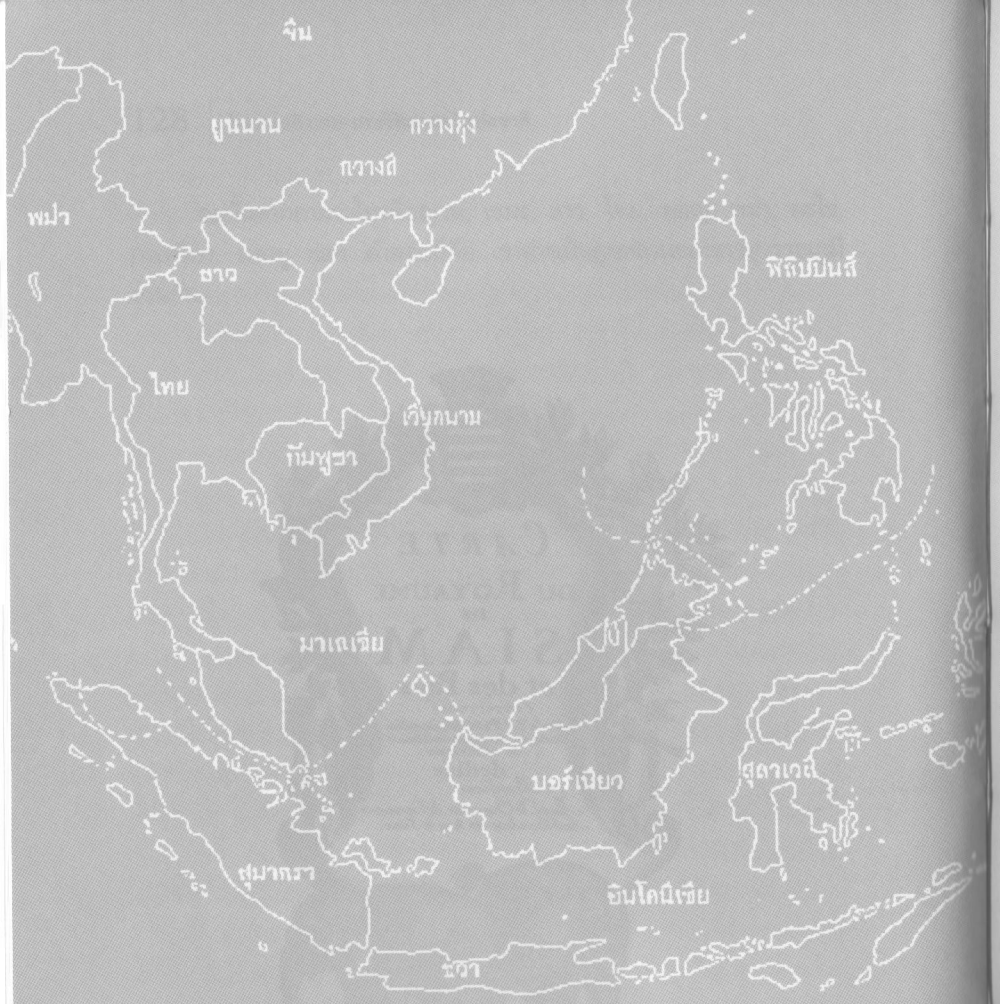
ส่วนการเลี้ยงสัตว์ก็เช่นกัน ถ้าดูจากศิลปะถ้ำในประเทศไทย ก็แทบไม่พบสัตว์เลี้ยงที่มุ่งใช้เป็นอาหารเลย (หากภาพไก่ที่ปรากฏในภาพเขียนหมายถึงไก่ป่า) ทั้งหมดคือสุนัขและโคกระบือคือสัตว์ใช้งาน สุนัขร่วมไปในขบวนล่าสัตว์ของพรานในภาพเสมอ และโคกระบือคงใช้ในการทำนา คนสุวรรณภูมิจึงไม่ต้องหวงห้ามทุ่งหญ้าขนาดใหญ่ไว้สำหรับปศุสัตว์ที่เป็นอาหารสำคัญ หรือแหล่งเสื้อผ้ากันหนาวของตน ไม่จำเป็นต้องนำชุมชนทั้งหมดเคลื่อนย้ายต้อนฝูงสัตว์ไปหากินในทุ่งหญ้าใหม่ ซึ่งอาจหมายถึงต้องรบเพื่อแย่งทุ่งหญ้ากับเจ้าของเดิมด้วย

วิถีชีวิตแบบชาวสุวรรณภูมิเอื้อให้มีการผสมกลมกลืนกันระหว่างประชากรทุกกลุ่มที่เคลื่อนย้ายเข้ามา และทำให้เกิดความสืบเนื่องของกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมได้สูง แม้กลุ่มที่มาใหม่อาจนำเอาวัฒนธรรมหรือเทคโนโลยีใหม่เข้ามา แต่ก็เข้ามารับเอาวัฒนธรรมและเทคโนโลยีเก่าที่ใช้อยู่ในท้องถิ่นไปพร้อมกัน

ฉะนั้นหากถามว่าใครคือญวน, เขมร, ลาว, ไทย, มอญ, พม่า, ยะไข่, กะเหรี่ยง, มลายู ฯลฯ คำตอบก็คือ เขาต่างเป็นลูกหลานของชาวสุวรรณภูมิร่วมกัน

[ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง "ศิลปะถ้ำและชาวสุวรรณภูมิ" ในเสวนาวิชาการ เรื่อง ศิลปวัฒนธรรม "เครือญาติ" ชาติพันธุ์ สุวรรณภูมิ ใน "งานอมตศิลป์สุวรรณภูมิ" เมื่อวันพุธที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2549 ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอศิลป์ (ถนนเจ้าฟ้า) กรุงเทพฯ]





SUVARNABHUMI MUSEUM
สุวรรณภูมิพิพิธภัณฑ์

SUVARNABHUMI MUSEUM

www.svbhumi.com I e-mail : sv@svbhumi.com

SUVARNABHUMI MUSEUM หรือ **สุวรรณภูมิพิพิธภัณฑ์** เป็นงานเอกเทศของเสรีชนคนอิสระที่ไม่ได้รับทุนอุดหนุนจากหน่วยงานรัฐ และไม่ได้สังกัดองค์กรอื่นใดไม่ว่ารัฐหรือเอกชน

แต่ทำขึ้นด้วยความรักและศรัทธาเป็นส่วนตัว เพื่อเผยแพร่แบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องราวทางสังคมวัฒนธรรมของดินแดนสุวรรณภูมิในภูมิภาคอุษาคเนย์บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่อดีตอันยาวนานราว 3,000 ปีมาแล้วเป็นอย่างน้อย แล้วสืบเนื่องความสัมพันธ์อย่างเครือญาติต่อมาอีกยาวนาน ทั้งนี้ก็เพื่อให้มีความสมานฉันท์ด้วยสันติวิธีในปัจจุบันและอนาคต

สุวรรณภูมิ

คำแปลและความหมาย

สุวรรณภูมิ แปลตามรูปศัพท์ว่า **แผ่นดินทอง** หรือ**ดินแดนทอง** แต่มีคำเฉพาะเรียกใช้มานานแล้วว่า**แหลมทอง** เป็นชื่อเรียกภูมิภาคอุษาคเนย์หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แต่ครั้งโบราณกาลราว 2,500 ปีมาแล้ว หมายถึงดินแดนอุดมสมบูรณ์ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ ประกอบด้วยสัตว์กับพืชพันธุ์ธัญญาหารและแร่ธาตุต่างๆ ทั้งเป็นหลักแหล่งของกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย ที่ล้วนเป็นเครือญาติทางสังคมวัฒนธรรมซึ่งเป็นบรรพชนของคนไทยทุกวันนี้

พจนานุกรมมติชน อธิบายคำ **สุวรรณ** [สุ-วัน] น. ทอง. (ส. สุวรฺณ; บ. สุวณฺณ). **ภูมิ 1,** ภูมิ- [พูม, พู-มิ, พูม-มิ-] น. แผ่นดิน, ที่ดิน. **ภูมิ 2** น. พื้นความรู้, ปัญญา. **ภูมิ 3** ว. สง่า, ผึ่งผาย, องอาจ. **สุวรรณภูมิ** น. ดินแดนทองคำ

สุวรรณภูมิ เป็นชื่อเก่าแก่ มีในคัมภีร์โบราณ เช่น มหาวงศ์พงศาวดารลังกา, ชาดกพุทธศาสนาในอินเดีย, และนิทานเปอร์เซียในอิหร่าน ฯลฯ เพราะชาวสิงหล(ลังกา) ชาวชมพูทวีป(อินเดีย) และชาวอาหรับ-เปอร์เซีย(อิหร่าน) ที่เป็นนักเดินทางผจญภัยแลกเปลี่ยนค้าขายสิ่งของเครื่องใช้ ต่างพากันเรียกบริเวณอุษาคเนย์โบราณว่าสุวรรณภูมิ ไม่น้อยกว่า 2,500 ปีมาแล้ว ส่วนชาวฮั่น(จีน)ยุคโบราณ เรียกดินแดนนี้ว่า **จินหลิน** หรือ **กิมหลิน** มีความหมายเดียวกันกับชื่อสุวรรณภูมิ

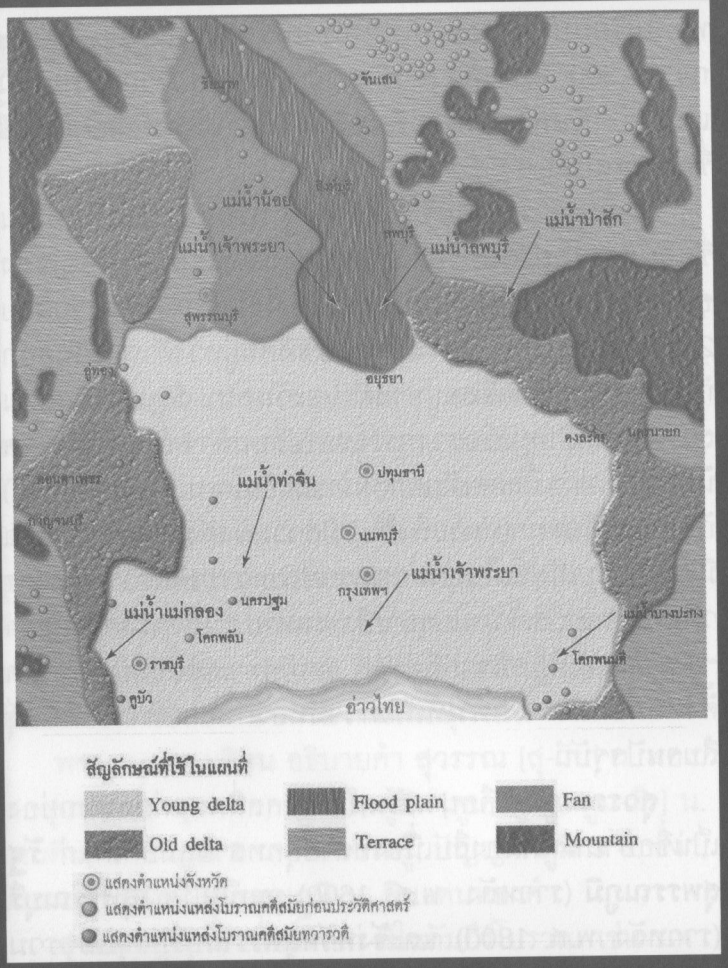
ฉะนั้น สุวรรณภูมิจึงไม่ใช่ชื่อรัฐ หรืออาณาจักร แต่เป็นชื่อดินแดนโดยรวมๆ บริเวณหมู่เกาะและแผ่นดินใหญ่ของอุษาคเนย์ หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ปัจจุบัน ที่ขนาบด้วย 2 มหาสมุทร คือ **มหาสมุทรแปซิฟิค**อยู่ทางด้านตะวันออกกับ**มหาสมุทรอินเดีย**อยู่ทางด้านตะวันตก ส่งผลให้ดินแดนสุวรรณภูมิเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนค้าขาย หรือ **"จุดนัดพบ"**ระหว่างโลกตะวันตก(หมายถึงอินโด-เปอร์เซีย-อาหรับ)กับโลกตะวันออก(หมายถึงฮั่น) มีความมั่งคั่งและมั่นคง แล้วมีรัฐใหญ่ๆ เกิดขึ้นในยุคต่อๆมา เช่น ทวารวดีศรีวิชัย, ทวารวดีศรีอยุธยา, ละโว้-อโยธยาศรีรามเทพ, จนถึงกรุงศรีอยุธยา ฯลฯ ดึงดูดให้ผู้คนจากที่ต่างๆ ทุกทิศทางเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งหลักแหล่ง จนทำให้เกิดความหลากหลายทางชาติพันธุ์สืบจนปัจจุบัน

สุวรรณภูมิ คือนามอันเป็นมงคลที่คนแต่ก่อนยกย่องเป็นชื่อบ้านนามเมืองสืบเนื่องหลายยุคหลายสมัย ได้แก่ **รัฐสุพรรณภูมิ** (ราวหลัง พ.ศ. 1600) จนเป็นเมือง**สุพรรณบุรี** (ราวหลัง พ.ศ. 1800) และ**จังหวัดสุพรรณบุรี**ปัจจุบัน รวมทั้งชื่อ**อำเภอสุวรรณภูมิ** ในจังหวัดร้อยเอ็ด

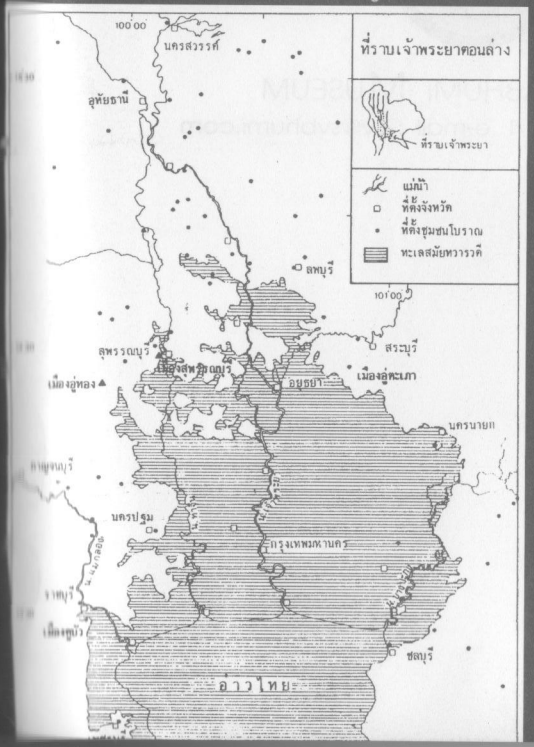
ท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ เป็นนามพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2543



ภาพโมเสกจากดาวเทียม LANDSAT TM บริเวณที่ราบเจ้าพระยาตอนล่างจากอ่าวไทยขึ้นไปจนถึงจังหวัดชัยนาท สภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มต่ำเคยเป็นทะเลมาก่อน มีแม่น้ำหลายสายไหลผ่านที่ราบก่อนออกสู่ทะเล บริเวณต่อเนื่องจากทะเลที่เห็นในภาพเป็นสีเข้มเน้นให้เห็นขอบที่ลุ่มซึ่งเป็นแนวชายฝั่งทะเลมาก่อน ตำแหน่งเมืองโบราณอยู่บนส่วนที่เป็นแผ่นดินโดยรอบแนวชายฝั่งทะเล



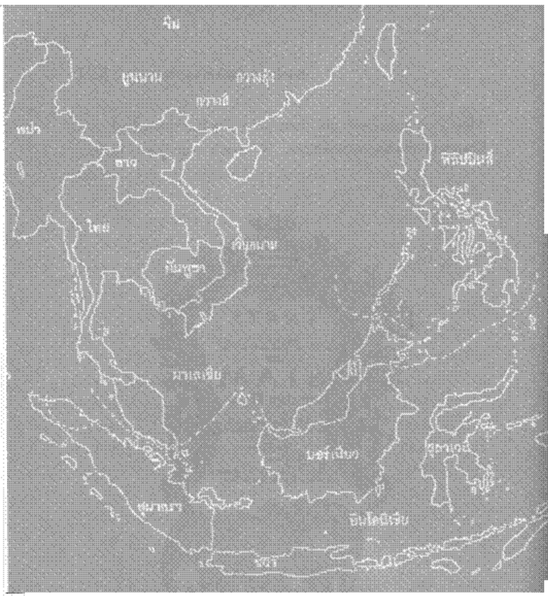
แผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยา ยุคสุวรรณภูมิเมื่อหลายพันปีมาแล้วยังมีสภาพเป็น“ทะเลโคลนตม”กว้างขวางสูงขึ้นไปมากกว่าปัจจุบัน การตั้งหลักแหล่งชุมชนและบ้านเมืองยุคแรกๆ จึงอยู่ตามที่ดอนหรือขอบอ่าว ใกล้ชิดหรือติดกับ“ทะเลโคลนตม”

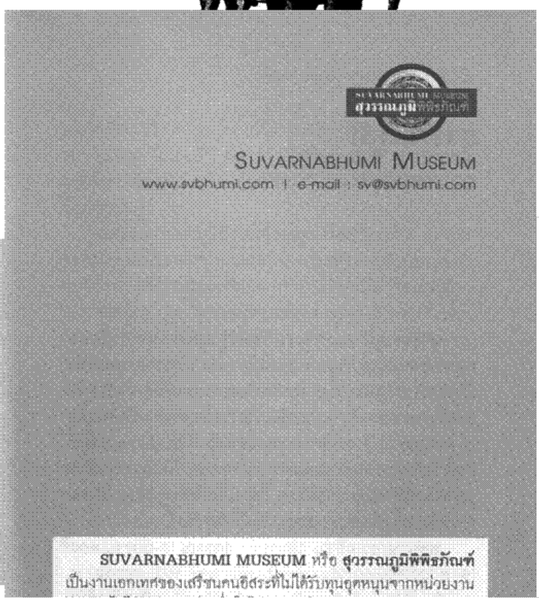


แผนที่แสดงขอบเขต“ทะเลโคลนตม” ยุคดึกดำบรรพ์สุวรรณภูมิอยู่ทางตอนบนของอ่าวไทยทุกวันนี้ (ปรับปรุงจาก **จากห้วงอากาศสู่พื้นแผ่นดินไทย.** สำนักคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2534)

ฉะนั้นหากถามว่าใครคือญวน, เขมร, ลาว, ไทย, มอญ, พม่า, ยะไข่, กะเหรี่ยง, มลายู ฯลฯ คำตอบก็คือ เขาต่างเป็นลูกหลานของชาวสุวรรณภูมิร่วมกัน







SUVARNABHUMI MUSEUM หรือ **สุวรรณภูมิพิพิธภัณฑ์** เป็นงานเอกเทศของเสรีชนคนธิสระที่ไม่ได้รับทุนอุดหนุนจากหน่วยงาน

สุวรรณภูมิ
คำแปลและความหมาย

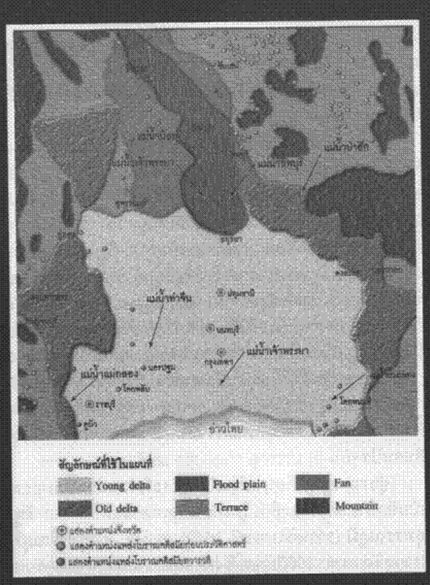
สุวรรณภูมิ แปลตามรูปศัพท์ว่า **แผ่นดินทอง** หรือ**ดินแดนทอง** แต่มีคำเฉพาะเรียกใช้มานานแล้วว่า**แหลมทอง** เป็นชื่อเรียกภูมิภาคอุษาคเนย์หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แต่ครั้งโบราณกาลราว 2,500 ปีมาแล้ว หมายถึงดินแดนอุดมสมบูรณ์ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ ประกอบด้วยสัตว์กับพืชพันธุ์ธัญญาหารและแร่ธาตุต่างๆ ทั้งเป็นหลักแหล่งของกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย ที่ล้วนเป็นเครือญาติทางสังคมวัฒนธรรมซึ่งเป็นบรรพชนของคนไทยทุกวันนี้

พจนานุกรมมติชน อธิบายคำ **สุวรรณ** [สุ-วัน] น. ทอง. (ส. สุวรฺณ; บ. สุวณฺณ). **ภูมิ 1,** ภูมิ- [พูม, พู-มิ, พูม-มิ-] น.

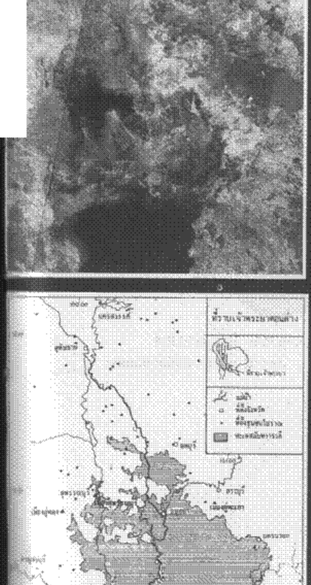
พากันเรียกบริเวณอุษาคเนย์โบราณว่าสุวรรณภูมิ ไม่น้อยกว่า 2,500 ปีมาแล้ว ส่วนชาวฮั่น(จีน)ยุคโบราณ เรียกดินแดนนี้ว่า **จินหลิน** หรือ **กิมหลิน** มีความหมายเดียวกันกับชื่อสุวรรณภูมิ

ฉะนั้น สุวรรณภูมิจึงไม่ใช่ชื่อรัฐ หรืออาณาจักร แต่เป็นชื่อดินแดนโดยรวมๆ บริเวณหมู่เกาะและแผ่นดินใหญ่ของอุษาคเนย์ หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ปัจจุบัน ที่ขนาบด้วย 2 มหาสมุทร คือ **มหาสมุทรแปซิฟิก**อยู่ทางด้านตะวันออกกับ**มหาสมุทรอินเดีย**อยู่ทางด้านตะวันตก ส่งผลให้ดินแดนสุวรรณภูมิเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนค้าขาย หรือ **"จุดนัดพบ"**ระหว่างโลกตะวันตก(หมายถึงอินโด-เปอร์เซีย-อาหรับ)กับโลกตะวันออก(หมายถึงฮั่น) มีความมั่งคั่งและมั่นคง แล้วมีรัฐใหญ่ๆ เกิดขึ้นในยุคต่อๆมา เช่น ทวารวดีศรีวิชัย, ทวารวดีศรีอยุธยา, ละโว้-อโยธยาศรีรามเทพ, จนถึงกรุงศรีอยุธยา ฯลฯ ดึงดูดให้ผู้คนจากที่ต่างๆ ทุกทิศทางเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งหลักแหล่ง จนทำให้เกิดความหลากหลายทางชาติพันธุ์สืบจนปัจจุบัน

สุวรรณภูมิ คือนามอันเป็นมงคลที่คนแต่ก่อนยกย่องเป็นชื่อบ้านนามเมืองสืบเนื่องหลายยุคหลายสมัย ได้แก่ **รัฐ**



แผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยายุคสุวรรณภูมิเมื่อหลายพันปีมาแล้วยังมีสภาพเป็น"ทะเลโคลนตม"กว้างขวางสูงขึ้นไปมากกว่าปัจจุบัน การตั้งหลักแหล่งชุมชนและบ้านเมืองยุคแรกๆ จึงอยู่ตามที่ดอนหรือขอบชายฝั่งติดหรือติดกับ"ทะเลโคลนตม"



ภาพโมเสคจากดาวเทียม LANDSAT TM บริเวณที่ราบเจ้าพระยาตอนล่างจากอ่าวไทยขึ้นไปจนถึงจังหวัดชัยนาท สภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มต่ำเคยเป็นทะเลมาก่อน มีแม่น้ำหลายสายไหลผ่านที่ราบก่อนออกสู่ทะเล บริเวณต่อเนื่องจากทะเลที่เห็นในภาพเป็นสีเข้มเน้นให้เห็นขอบที่ลุ่มซึ่งเป็นแนวชายฝั่งทะเลมาก่อน ตำแหน่งเมืองโบราณอยู่บนส่วนที่เป็นแผ่นดินโดยรอบแนวชายฝั่งทะเล

แผนที่แสดงขอบเขต "ทะเลโคลนตม" ยุคสิ้นสุดวัฒนธรรมสุวรรณภูมิอยู่ทางตอนบนของอ่าวไทยทุกวันนี้ปรับปรุงจาก **จากห้วงอากาศสู่พื้นแผ่นดินไทย.** สำนักวิเทศกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2534)

ประวัติศาสตร์แห่งชาติ คือประวัติศาสตร์สังคมที่แสดงให้เห็นความเป็นมาของผู้คนในประเทศเดียวกัน

ทั้งหมดนี้หล่อหลอมและผลักดันให้คนในดินแดนสยามสมมติชื่อเรียกตนเองอย่างรวมๆว่า **คนไทย** เริ่มมีหลักฐานตั้งแต่สมัยอยุธยา

คนที่อยู่ในประเทศไทยปัจจุบันแยกไม่ออกจากบรรดาชาติพันธุ์ของผู้คนต่างๆ ในประเทศเพื่อนบ้าน

รองศาสตราจารย์ **ศรีศักร วัลลิโภดม**

ประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทย ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นเรื่องเล่าร่วมกันของความเป็นมาของคนไทยทุกคนในฐานะที่เป็นพลเมืองของชาติเดียวกัน

ประวัติศาสตร์แห่งชาติที่เหมาะสำหรับชาติไทยที่แท้จริง จึงเป็นเรื่องจำเป็นที่นักวิชาการต้องร่วมมือกันสร้างขึ้นให้ตรงกับความจริงตามหลักฐาน ซึ่งจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สันติสุขและความเป็นเจ้าของชาติร่วมกันของประชาชนทุกฝ่าย

ศาสตราจารย์ ดร. **นิธิ เอียวศรีวงศ์**

ประวัติศาสตร์แห่งชาติ คือประวัติศาสตร์สังคมที่แสดงให้เห็นความเป็นมาของผู้คนในประเทศเดียวกัน

ทั้งหมดนี้หล่อหลอมและผลักดันให้คนในดินแดนสยามสมมติชื่อเรียกตนเองอย่างรวมๆว่า **คนไทย** เริ่มมีหลักฐานตั้งแต่สมัยอยุธยา

คนที่อยู่ในประเทศไทยปัจจุบันแยกไม่ออกจากบรรดาชาติพันธุ์ของผู้คนต่างๆ ในประเทศเพื่อนบ้าน

รองศาสตราจารย์ **ศรีศักร วัลลิโภดม**

ประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทย ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นเรื่องเล่าร่วมกันของความเป็นมาของคนไทยทุกคนในฐานะที่เป็นพลเมืองของชาติเดียวกัน

ประวัติศาสตร์แห่งชาติที่เหมาะสำหรับชาติไทยที่แท้จริง จึงเป็นเรื่องจำเป็นที่นักวิชาการต้องร่วมมือกันสร้างขึ้นให้ตรงกับความจริงตามหลักฐาน ซึ่งจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สันติสุขและความเป็นเจ้าของชาติร่วมกันของประชาชนทุกฝ่าย

ศาสตราจารย์ ดร. **นิธิ เอียวศรีวงศ์**